

PROF. DR. N. LEON

Note și Amintiri

**„CARTEA ROMÂNEASCĂ“, BUCUREȘTI
1933**

53.666.

P R E F A Ț A

Printre hârtiile rămase pe urma profesorului N. Leon s'a găsit și „Jurnalul” său, destinat, probabil, să alcătuiască vol. IV din „Amintiri”.

El a publicat însă cea mai mare parte din materialul întrebuițat în „Jurnal”, sub formă de foileton, în ziarul „Lumea” din Iași. Aceste foiletoane au fost apoi adunate de dânsul la un loc și numerotate, ceiace mă face să cred că a avut de gând să le publice în volum în această formă, deși adeseaori ne vorbea de viitoarea apariție a vol. IV al „Amintirilor”.

Se pare că boala de care suferea în ultimul timp l-a hotărât să-și orânduiască singur materialul, gândindu-se la apropierea desnodământului fatal. De altfel, în notele sale zilnice, nu se găsesc decât puține lucruri noi, de un interes deosebit, fiind vorba de oameni mai puțini cunoscuți sau de persoane pe care, fiind încă în viață, a vrut să le cruțe de judecata lui rece și dreaptă.

În prefața pe care însuși și-o pregătise scrie: „Un sentiment de delicateță mă oprește” de a reproduce în mod integral însemnările zilnice; ceea ce dovedește odată mai mult că primul său proiect de a publica întreg „Jurnalul” ca „Amintiri”, fusese părăsit.

Însemnările Profesorului Leon sunt cronologice. Unul din capitole — lăsat afară din volumul de față — avea ca subtitlu: „Amintiri urâte” și se ocupa de oamenii pe cari nu i-a iubit și stimat.

Manuscrisul Jurnalului său îl vom lăsa totuși Fundației Ferdinand, din Iași pe care i-a iubit atâta, Fundație căreia familia i-a lăsat și întreaga sa bibliotecă, plină de cărțile cu care și-a trăit ultimii ani ai vieții sale.

Ce a însemnat Prof. Leon pentru știința, căreia și-a închinat întreaga viață de muncă statornică, nu eu voi încerca să arăt aici. Manualele didactice din Occidentul Europei îi păstrează numele în rândul marilor învățați.

În anexa acestui volum reproduc o serie de articole, scrise de colegii lui de Universitate, articole care se ocupă de meritele prof. N. Leon pe terenul științelor exacte.

Am convingerea că, dacă prof. Leon n'ar fi studiat științele naturale, ar fi trebuit să studieze filosofia sau artele, pentru că o viață întreagă a fost frământat de marile probleme ale lumii și în mod permanent a fost dominat de tot ce natura și lumea a dat mai frumos.

El a fost prea de timpuriu influențat de Haeckel și de filosofia lui naturalistă și s'a adâncit prea mult în cunoașterea precisă a fenomenelor naturei pentru ca să se fi avântat fără rezerve în lumea gândurilor metafizice ale filosofiei spiritualiste. Concepția lui monistă despre lume, mai aproape de realitățile cu care se întâlnea în cercetările sale de fiecare zi, dovedește tocmai năzuințele spiritului său mereu agitat la creierea unei filosofii și unei concepțiuni despre lume.

Materialismul era atât de înrădăcinat în mintea lui, încât nici o altă doctrină nu era în stare să-l zdruncine.

Rar mi s'a întâmplat să văd un om mai pasionat de frumos ca Prof. N. Leon. Iubea natura, iubea florile, iubea păsările, iubea animalele, iubea arta și iubea oamenii.

Nu era om mai fericit decât dânsul în mijlocul naturii generoase.

Nu pot uita excursiunile făcute împreună în munții Neamțului, în delta Dunării, sau pe valea Prahovei.

Pe el nu-l fermeca numai frumusețile naturii, în fața cărora și oamenii cei mai simpli pot vibra. Nu numai asfințitul soarelui, murmurul unui pârâiaș de munte îl încântau: el se interesa de cele mai mici lucruri, ce scapă de obicei observației. O floare de câmp, o buruiană de leac, o insectă nevinovată, toate îi făceau plăcere, toate trezeau vibrații în sufletul său optimist de cercetător neobosit.

Profesorul Leon a iubit florile și nu era zi în care să nu-și înfigă o floare la butonieră. Trandafirii și garoafele erau florile lui preferate. Nu-mi aduc aminte să-l fi văzut vreodată, fie acasă, fie pe stradă, fie la Universitate, fără butoniera înflorită. Și nu o făcea din cochetărie. Sunt mulți cari poartă flori cu gândul de a plăcea altora. El le purta pentru dragostea lui de flori. Florarii din Iași îi asigurau în orice timp al anului florile pe care le iubea.

A iubit arta. I-a plăcut muzica, dar a preferat pictura. Așa se explică prietenia lui cu tinerii pictori din generațiunea mea pe care-i încuraja și-i ajuta în limitele puterile lui din urmă.

În casa lui se găseau picturi alese de gustul rafinat al omului care s'a încălzit totdeauna de forma și culoarea lucrurilor.

A iubit oamenii, dar nu în aceeași măsură. El îi împărțea în simpatici și antipatici. (E surprinzător ce simț deosebit avea de a cunoaște oamenii dintr'o privire). Celor dintâi le deschidea casa și inima, îi primea cu căldura sufletească a unui om ales, indiferent de vârstă și rang social.

Profesorul Leon a iubit, în deosebi, tineretul. Avea ceva comun cu el: sufletul curat și entuziasmul. Multă vreme casa lui nu era frecventată decât de studenți și de tineri, cari veneau să-i ceară sfaturi și îndrumări.

Pe oamenii cari nu-i erau simpatici îi înconjura.

Deși iubitor de oameni, a avut multe desamăgiri și multe necazuri de la ei; și mai ales dela aceia cu cari se întâlnea în sfera ocupațiunilor lui profesionale. Deaceia, în ultimul timp, se izolase. Nu se mai ducea nicăeri, nu mai primea pe nimeni.

Singurii lui tovarăși de cari nu s'a îndoit nici odată și care nu l-au desmințit cândva au fost câinii. I-a iubit cu tot sufletul lui generos. Hoții, cari-l călcăse de câteva ori în singurătatea lui din str. Toma Cosma, i-au otrăvit o serie de câini. Răutatea omenească îl îngrozise. Aceasta l-a făcut să reproducă în Amintirile lui cugetarea lui Schopenhauer: „Dacă n'ar fi câini, nu mi-ar place să trăiesc!”

A iubit binele, fiindcă fondul său sufletec era bunătatea. N'ar fi fost în stare de o răutate cât de mică.

Spiritul lui caustic, ironiile lui tăioase, făceau pe unii să-l creadă răutăcios, mai ales că dojana se unea la dânsul cu o privire ce sfredelea sufletul omului. Avea o privire metalică ce îngheța inima celui pe care-l ținea.

Dar el făcea eforturi pentru a-și manifesta severitatea gândului și privirei sale. Copiii lui o știu prea bine; decâte ori ne dojenea, aveam impresia că ceva ireparabil s'a petrecut, așa știa să-și impună voința, în momente grave, în care se croia drumul unuia dintre noi.

Părea un om fără de cruțare în fața copiilor săi. Și totuși n'a avut mai buni prieteni decât noi, precum noi n-am avut prieten mai desăvârșit decât dânsul.

Fondul firii sale era veselia; răsul său era sănătos și comunicativ. Nu putea să-și ascundă sufletul, care se oglindea totdeauna în ochii lui limpezi.

A fost prea senzibil, și de aceia ajunsese a se retrage într'o splendidă izolare, cu gândurile și cu cărțile lui. Și-a iubit familia cu pasiunea omului care a crescut-o cu jertfe și a format-o cu sufletul.

Era afectat de faptul că împrejurările vieții ne depărtase așa de tare unii de alți și adesea ne spunea: „Am impresia că sunt o găină care a clocit ouă de rață; rășuștele au plecat pe apă, iar eu am rămas pe mal”.

Se simțea, în schimb, foarte fericit de câteori ne întâlneam fie la Iași, unde veneam cu toții să-l vedem, fie la București, unde venea el din când în când.

Prof. Leon avea o natură optimistă prin excelență. Ii plăcea viața, pentru că găsea în ea atâtea lucruri frumoase, care-i încânta sufletul. Și dacă în viața de fiecare zi culegea atâtea decepții, afla atâtea lucruri menite a scârbi, știa să se jerească de ele, căutând pur și simplu a le înconjura, nu a le declara războiu.

El nu înțelegea decât lupta de idei și ură — atâta cât putea să urască un om cu sufletul lui — tot ce depășea limitele unui conflict cerebral.

Prof. Leon a fost un liber cugetător în accepția civilizată a cuvântului. Concepția lui filosofică l-a împiedecat de a fi un credincios al Bisericii, — deși s'a născut și a crescut în casa unor buni creștini.

El spunea adesea: „Este incorect a crede una și a propovădui alta”. Dar intolerant n'a fost. A înțeles că nu orice om e în stare a-și face o concepție filosofică asupra vieții și de aceia a socotit religia ca o necesitate pentru mulțime.

Către sfârșitul vieții, minat de boală, marele optimist își schimbase firea. Cu doi ani înaintea morții,

nu mai era omul care radia mulțumirea, curajul și încrederea. Intr'o scrisoare adresată unui prieten al său, îi spunea: „Nu mai sunt optimistul care mă cunoști, boala m'a făcut pesimist”.

Cu toate acestea, în ultimii doi ani, publicarea foiletoanelor din acest volum, îl făcuse atât de iubit de marele public, încât zilnic primea, din multe părți, mai cu seamă din Moldova—scrisori de afecțiune și admirație.

Își cunoștea boala și presimțea sfârșitul ce nu putea să întârzie.

Decis să plece la Viena, pentru a-și căuta sănătatea, a venit mai întâi la București. După câteva zile, artero-scleroza i-a paralizat partea stângă a corpului și astfel a fost internat în clinică, unde a avut câteva zile de adevărate chinuri.

Cu cât regret simțea că trebuie să se despartă în sfârșit de viață! Cât ar fi dorit să mai trăiască, să mai vadă soarele, cerul albastru, florile, pe care atâta le-a iubit! Naturalistul nu mai credea în putința unei însănătoșiri.

Când una din surorile mele cerea desperat ajutorul doctorului, el, auzind-o, i-a șoptit cu vocea strânsă de durere: „Ce vrei să-mi mai facă? doar să-mi schimbe inima...”

Intr'o dimineață intrând în camera lui, îl aflu complet deprimat. Incercând să-i schimb gândurile, îi vorbesc cu o veselie deghizată. Observând intențiunea, m-a privit cu ochi de nesfârșită durere și a putut doar să-mi spună: „tu nu știi ce înseamnă să mori!”

Și, cu toate acestea, în cele câteva zile de suferință, l-am auzit oftând: „Greu mai moare cineva!”

Prof. Gh. N. Leon.

IN LOC DE PREFAȚĂ

Insemnările și reflecțiile din acest volum au mai fost în parte publicate în diferite ziare, sub formă de foiletoane; unele le-am tipărit fără nici o modificare, astfel cum le-am gândit, visat și scris acum 40 sau 50 de ani, în caetul meu de însemnări. Ele sunt veșnic prezente în spiritul meu și amintirea lor mi-a devenit un lucru necesar și indispensabil vieții.

Starea de spirit în care eram atunci nu mai poate reveni. Sau revine câte odată foarte puțin, niciodată însă ca atunci.

Deprinderea de a nota într'un caet întâmplările zilnice, impresiile și reflexiile asupra lor a devenit o trebuință. Un sentiment de delicateță mă oprește de a le reproduce în mod integral. Am căutat să evit pe cât posibil de a pune în cauză pe cei în viață. Viața este în acelaș timp și tragică și comică, probabil din cauza acestui dublu caracter, este delicioasă.

Viața foarte retrasă pe care am dus'o în societatea intimă a câtorva oameni eminenți m'a însuflețit și m'a încurajat, prin discuții, exemple și simpatia lor la studii serioase.

Zola spunea că Dante se înșală când scrie că: „Nimic nu este mai dureros decât o amintire de fericire într'o zi de tristeță”. Eu îi răspund cu îndrăsneală, spune Zola, că „nimic nu odihnește

mai bine inima și nimic nu face mai mult să strălucească surâsul printre lacrimi decât parfumul timpului trecut”.

Când revedem un prieten vechiu, pe care nu l'am mai revăzut după mulți ani, nu ne mai înțelegem cu el, spune Goethe, din cauza schimbării în caracterele noastre. Spiritele noastre poate că s'au înălțat, orizonturile noastre s'au lărgit, dar afinitatea dintre noi s'a pierdut, pe când amintirile cu cât sunt mai vechi, cu atâta le înțelegem mai bine.

Tot ceiace se prezintă, fie în viață, fie în poezie, Goethe o privea prin prizma lui estetică: „Chiar dacă un lucru nu este frumos”, spune el, „trebuie să avem destulă imaginație pentru a-l găsi frumos”.

Cu privire la obiecțiunile ce mi s'au făcut de către un cititor al foiletoanelor că utilizez prea multe citațiuni, răspund cu cuvintele lui Chateaubriand: „Il ne faut pas croire que l'art des citations soit à la portée de tous les petits esprits qui ne trouvant rien chez eux, vont puiser chez les autres. C'est l'inspiration qui donne les citations heureuses”.

Prof. Dr. N. Leon

1.

Amintiri despre oameni celebri români cari au fost pe aceste meleaguri.

Personal n'am cunoscut în țară la noi decât doi oameni spirituali : pe Hajdău și pe G. Panu.

Pe Hajdău l'am cunoscut târziu de tot, când pierduse pe fiica sa Iulia, din care cauză căpătase pasiunea spiritismului, totuși aproape zilnic făcea spirite, calambuluri și povestea anecdote, însă atât de pipărate că nu se pot scrie. Biroul meu de inspector era în aceeași sală — în care se afla și biroul lui de președinte al consiliului permanent. Odată i s'a spus că, în timpul absenței lui dela ședințele consiliului, scaunul îi fusese ocupat de către inspectorul Ștefan Ioan.

— „Este singurul punct comun pe care îl avem amândoi” răspunde Hajdău.

Hajdău făcea odată parte la Academie dintr'o comisie în care era și Babeș; el fiind grăbit, se impacientase că Babeș nu mai sosea, un alt membru al comisiunii îi spuse se aibă puțințică răbdare că trebuie neapărat să sosească și Babeș, la care Hajdău răspunse : „Babeș, ba nabeș tot acolo eși”.

Altă dată, l'am întrebat despre valoarea scrierilor lui V. A. Ureche. La această întrebare el îmi

răspunse : „este un scriitor care a reușit să-și facă în literatură un nume obscur”.

Relativ la iscălitura lui C. A. Rosetti, Hajdău scrie unde-va : „Toți articolii d-lui Rosetti sunt subsemnați : C. A. R. Legătura acestor litere e simbolul coalițiunei, Ca zeul Ianus dela Roma, iscălitura directorului *Românului* are două fețe. Liberalii o citesc dela stânga la dreapta și admiră în cuvântul „*Car*” idea mergerei înainte sau a progresului ; ciocoi o citesc dela dreapta la stânga și adoră cuvântul „*Rac*”, idea mergerei înapoi sau a retrogrădărei. Iată de ce d. Rosetti, prin însuși numele său, e nodul coalițiunei”.

Gheorghe Panu avea o vervă minunată, parcă’l aud încă vorbind : „ce faci celebrele?”, aceasta era expresia cu care-și întâmpina cunoscuții ; era ironic, mușcător și agresiv ; în calitatea lui de gazetar a atacat în dreapta și în stânga fără cruțare, cece a făcut pe N. Iorga să spue la moartea lui numai următoarele trei vorbe : „a trăit, a cârtit și a murit”.

Apropo de condeiul lui Panu. Take Ionescu i-a spus odată : „Panule, de două condee mi-e frică în țara românească și n’aș voi să le am în po-triva mea, de condeiul lui Hajdău și de al tău”.

Vorbele de spirit ne distrează chiar în momen-tele cele mai triste.

La înmormântarea regretatului Leon Sculy, a vorbit din partea Facultăței de medicină dr. Tiron, care, fiind emoționat, repeta mereu : regretatul

nostru coleg „Leon Cosmovici” în loc să spue „Leon Sculy”; la un moment dat Cosmovici, care era prezent, îi spune : „încetează odată Tiron, că până la urmă moartea ar putea să te ia în serios !”

Sunt oameni care nu numai că nu pot face spirite, dar nu pot face nici haz de spiritele altora, temperamente posomorâte care nu *râd* nici odată și nu știu de glumă, făcându-și din aceasta un titlu de seriozitate.

Un om de spirit poate spune ceace spunea Falstaff despre el : „Eu nu sunt numai spiritual, dar fac să nască spiritul și la alții”.

Râsul este un simptom al sănătăței. S'a încercat a se recunoaște caracterul după răs ; se zice că sunt atâtea feluri de răs, câte vocale : cei ce râd în A, sunt sinceri și zgomotoși. Râsul în E, este propriu melancolicilor ; râsul în I, este propriu năvilor, timizilor, îndatoritorilor și nehotărâților. (?)

În Sparta, în sala banchetelor, era așezată o statuie care râdea. În evul mediu regii aveau bufoni care, cu farsele și glumele lor, îi făceau să râdă.

Apropos de răs și veselie spune Schopenhauer unde-va :

Să tot fie cineva tânăr, frumos, bogat și bine văzut, dacă e vorba de fericirea lui, trebuie să te întrebi, de este și vesel. Din contra, dacă este vesel, îi este indiferent, de e tânăr sau bătrân, cu trupul drept sau cocoșat, sărac sau bogat : e fericit.

2.

**Se moștenesc bolile, viciile, se moștenesc și coarnele
dela înaintașii înșelați în dragoste.**

Am văzut la Cinema filmul „Alraune” după romanul cu acelaș nume de Hanns Heinz Ewers. (Alraune, Die Geschichte eines Wesens, München, 1925). Romanul are ca teză ereditatea.

Alraune este fiica unei prostituate concepută cu un criminal; deși adoptată din momentul nașterii de către profesorul Iacob ten Brinken, cu creșterea căreia s'a ocupat, cu toate că a avut o educație foarte aleasă, are sufletul și toate apucăturile rele, ereditate dela mama și dela tatăl ei. Aceste apucături sunt numite de religia creștină păcatul original (*Peccatum originale*), noi naturaliștii le zicem păcatul ereditar sau păcatul strămoșesc.

De puterea păcatului ereditar se poate oricine convinge nu numai din registrele statistice ale diferitelor azile, din publicațiunile alieniștilor, din romane sau din filme, ci și din propriile observațiuni din cursul vieții.

Fiecare din noi ar putea găsi în amintirile sale numeroase exemple de ereditate morbidă. Eu am avut ocazia să cunosc, personal, câteva familii la Botoșani și la Iași, în care trei generații: bunic părinți și copii s'au sinucis. Sfătuesc pe cine se interesează de această chestiune — (în primul rând fiecare părinte este dator a se interesa) — ori de

câte ori află un caz de sinucidere să urmărească evoluția familiei sinucigașului și va da și peste alți ascendenți sinucigași. Câte nenorociri nu s'ar putea evita dacă s'ar ține samă de *puterea eredității*, când este vorba a se decide o căsătorie sau felul cum trebuie făcută educația copiilor sau alegerea carierei lor.

Copiii nu sunt decât expresiunea unei eredități bune sau rele. Dacă vroim ca neamul nostru să fie pus la adăpostul degenerescenței, ar trebui ca mariajul să nu fie permis de cât persoanelor cu corpul, cu mintea și sexualitatea sănătoasă. Mai mult decât atâta; ar trebui cercetat nu numai starea constituțională a individului care se căsătorește, dar chiar acea a ascendenților săi.

Alcoolicii, sifiliticii și criminalii care produc cele mai numeroase forme de nevrosă și descendenții celor mai mulți sinucigași ar trebui castrați!

Astăzi se încearcă ca și criminalii să ajungă utili omenirii. Congresul legislativ din Cuba a hotărât ca condamnații la moarte să fie liberi a alege dacă vor să moară, sau să fie inoculați cu cancer, pentru a servi ca subiect de experimentare. Clement Vautel de la „Le Journal” pune în gura condamnaților la moarte, cărora li se lasă alegerea, următoarele: „Mai bine să suferi decât să mori... Preferăm să devenim martiri ai științei. Nimic nu e mai onorabil, și avem certitudinea de a fi bine îngrijiți, mult mai bine decât mulți canceroși care n'au omorât pe nimeni”!

În copilăria mea am auzit povestindu-se că era un medic de plasă, căruia soția îi punea coarne. Fiind informat că în lipsa lui prietenul casei venea regulat de se culca cu soția lui, a simulat că pleacă în județ, seara însă s'a întors și fără a fi văzut de cine-va s'a introdus în casă și s'a ascuns în camera de dormit. Noaptea pe la orele două când soția și prietenul dormeau profund, a scos din geantă sticla cu cloroform, vată și trusa cu bisturii, a anesteziat prietenul și i-a enucleat testiculele pe care le-a pus pe măsuța de noapte. După terminarea operației a plecat în județ.

Copilul pe care l'a născut soția d-torului era *ceacr* ca și prietenul casei, avea un ochi albastru și unul negru.

Un prieten al meu îmi spunea : tu vrei să explici totul prin ereditate, ești în stare să crezi că și *coarnele* pe care femeile le pun bărbaților se datoresc eredității ! Desigur că da, fiindcă femeile nu pun coarne decât bărbaților cu o anumită mentalitate. Dacă femeia își găsește o combinație mai fericită și-l părăsește pe barbat, vine soția a doua care-i pune coarne, apoi a treia și așa mai departe. Aceștia sunt bărbați care nu pot trăi *neîncornorați*, mentalitatea lor este ereditară ; cunosc familia în care bunicul a purtat coarne, fiul a purtat și el și nepotul de asemenea.

Acelaș fenomen biologic care stăpânește pe membrii unei familii stăpânește și pe membrii unui popor, toți ne asemănăm între noi datorită ere-

dităței, și ne deosebim datorită mediului în care trăim (*adaptațiunei*).

Românii din toate provinciile ne asemănăm între noi și cu strămoșii noștri Romani, nu numai în ceea ce privește fizicul, dar și caracterul, cu toate aceste ne deosebim unii de alții prin diferite alte particularități.

Cine nu recunoaște de exemplu la Români deosebirele în ceea ce privește inteligența? Cei mai inteligenți sunt Macedonenii, în al doilea rând vin Moldovenii, al treilea Muntenii și al patrulea Ardelenii.

3.

Evocarea unui fermecător : Coco Demetrescu — și o chestiune de actualitate : bacalaureatul și specificul nostru etnic.

5 Iunie 1898. — Am discutat aseară cu Coco Demetrescu-Iași asupra modificării legii învățământului și în special asupra desființării bacalaureatului. Vorba vine că am discutat, de fapt n'a vorbit decât el, tot ceea ce spunea era foarte interesant, noi ceilalți îl ascultam. Afară de noi doi, mai erau Ion Bogdan, slavistul, și Onciul, profesorul de istorie, care la orele 12 s'au retras.

Eu plătisem și vroiam să mă retrag, când Coco, care era și el gata de plecare, punându-și pe mână o mănușă îmi spune : „mai stăi un moment, că plec și eu”. Aprinzându-și o havană, ceru să i se aducă o tisană; sorbind din ea, continuă : baca-

laureatul este o instituție transplantată la noi din Franța, el a făcut să scadă importanța examenelor de clasă. Bacalaureatul este un examen de memorie, toată lumea îl consideră ca o loterie, și caută prin diferite influențe să câștige favoarea profesorilor examinatori. În locul lui trebuie să introducem un examen general de absolvire pentru fiecare școală secundară.

Cerând încă o tisană, și apoi încă una, a continuat a aduce probele cele mai evidente pentru desființarea bacalaureatului...

Cucoane Costică, se zorește de ziuă, trebuie să plecăm, n'am rămas decât noi în local, astăzi n'ai fost de loc pedagog, n'ai introdus nici o istorioară printre argumentele prea serioase în favoarea desființării bacalaureatului. Sorbind ultima picătură de tisană se ridică și, înainte de plecare, adăogă : „am să-ți povestesc despre Englezoaica care, fiind pe patul de moarte, mărturisi bărbatului ei că l'a înșelat.

— Te iert, îi spune bărbatul, dar nu voi să mă separ de tine, înainte de a mă erta și tu de răul pe care ți l'am făcut.

Muribunda, fără a ezita, îi promite ertare.

— Din cauză că aflasem deja ceeace mi-ai mărturisit, te am otrăvit, aceasta este cauza morții tale de-acuma.

Dimitrescu-Iași era ceia ce Francezii numesc un *charmeur*; avea darul conversațiunii datorit spiritului de generalizare, improviza idei uneori ori-

ginale, alte ori paradoxale și vorbea mereu pentru plăcerea de a se auzi vorbind. A face paradoxe nu este lucru ușor. A. France spunea că se păzește să facă paradoxe, fiindcă, pentru a le susține, trebuie un spirit pe care nu'l are.

Pe C. Demetrescu l'am avut profesor de filosofie în clasa a șaptea la „Institutul Academic”; venise în locul lui Titu Maiorescu, unul dintre fondatorii Institutului, care se retrăsese din cauză că a fost transferat la Universitatea din București.

Titu Maiorescu, când a venit odată la Iași ca ministru al instrucțiunii, ne-a convocat la el pe toți profesorii facultății de medicină, în casele lui P. P. Carp din Păcurari; (actuala casă dr. E. Rigler). După ce s'a întreținut cu fiecare dintre noi asupra nevoilor facultății, a adus vorba despre echivalarea diplomei d-rului Frei (de fapt acesta era adevăratul motiv a venirii lui la Iași).

„D-rul Frei, este fiul bătrânului Frei care a avut pe vremuri un pensionat de băeți peste drum de grădina Copou, în care am învățat și eu ca copil, d-rul Frei — spunea Maiorescu — a trecut doctoratul în medicină la Berlin, ca să poată însă practica la noi în țară, trebuie conform legii în vigoare să mai treacă odată doctoratul în fața d-stră!

„Când cineva a trecut doctoratul în fața lui Virchow și a altor notabilități mondiale, echivalarea diplomei nu trebuie să fie decât o simplă formalitate.

D-stră de ce părere sunteți?”

Profesorii ațintindu-și privirile asupra lui Maiorescu (majoritatea erau suplinitori) au dat cu toții din cap ca un Budha, în semn de aprobare.

Cu tact reușești în viață adeseori unde cu forța rămâi neputincios. Maiorescu nu avea numai tact, avea și experiență. Experiența este singurul capital, care nu descrește niciodată, ci în mod constant crește, dar nu aduce dividende decât aceluia care a adunat'o.

...Astăzi, după 30 de ani, chestiunea bacalauratului a venit din nou la ordinea zilei. Bacalauratul după legea din 1864 a fost luat aproape pe deantregul din Franța, iar bacalaureatul reformat de Haret și de C. Demetrescu-Iași a fost întocmit după legea învățământului din Germania. Din cauza aceasta nici unul nici altul n'a dat rezultatele așteptate. Ar fi de dorit ca cel puțin acum când se modifică legea învățământului secundar și superior să se ție seamă, la legiferarea bacalaureatului, de specificul etnic și de caracterul evolutiv al țării.

C. Demetrescu-Iași a scris relativ puțin, între altele un prea frumos studiu, intitulat : „*Cele două morale*” publicat în „Revista de Filosofie și Pedagogie”, retipărit apoi în broșură în biblioteca „Revistei Ideei”, studiu pe care'l recomand călduros cetitorilor. În schimb, a vorbit în viața lui foarte mult. Apropo de vorbărie : un filosof ger-

man, care probabil n'a fost tocmai vorbitor, spune : „Dacă vorbești, plictisești pe alții : dacă ascuți ce vorbesc alții, te plictisești singur”.

Partea întâia nici într'un caz nu se putea aplica lui C. Demetrescu.

4.

Discuții între tineri contemporani.

Intr'o boxă, lângă mine, luau masa doi tineri. Unul dintre ei slăbuț, cu ochelari și unghiile bombate, se plângea celuilalt că în țara românească e greu de tot pentru fii de sătean să ajungă la universitate ; liceele și universitățile sunt pline numai cu băeți de ciocoi.

„Eu, răspunde celălalt tânăr—robust, cu părul roș, cu ochii vioi—sunt fiu de țăran ; când am venit la concursul de bursă, ograda liceului era plină cu concurenți și din 40 am reușit eu al treilea, întâiul și al doilea dintre cei răușiți fiind tot fii de țăran.

— Ce e aia neică ogradă, îl întreabă cu un aer ironic tânărul cu ochelari.

Cu un surâs simpatic, care-i făcea două gropiți în amândoi obraji, arătându-și dinții albi, îi răspunde celălalt :

— „Ogradă” este ceea ce voi muntenii numiți „curte” ; te contrariază cuvintele moldovenești ? ! Îți place mai mult „piftie” cuvânt turcesc, decât „răcitură”, „doică” mai mult decât „mancă” și „cerșaf” mai mult ca „prostire” ? Eu prefer vorba

moldovenească : frunză în loc de foae, fântână în loc de puț, harbuz în loc...

— Oprește, că nu faci decât să repeți lista cu cuvintele lui Ionescu, fără să-i spui numele... ești un plagiator.

Tânărul cu părul roș, care trăda în vocea lui sonoră o sănătate excelentă și o organizație robustă, privindu-l în ochi pe celălalt, după o scurtă ezitare, îi răspunde :

— Și de ce n'aș fi ? plagiatul este astăzi la modă !

— Ați primit, se vede, și voi la clinică broșura dela Cluj, cu lecția de deschidere a profesorului pus pe două coloane. E fenomenal ! Dela început până la sfârșit, cuvânt cu cuvânt, nu-i rămâne decât să...

— Te înșeli, amice, el are desigur altă concepție asupra scrisului, crede că plagiatul este cel mai sincer și mai pios omagiu adus scriitorului din care furi.

— A, da ; atunci Policar dela Lyon trebuie să-i fie recunoscător pentru acest furt.

După un moment de reflecție, tânărul cu părul roș continuă : Emil Zola, Victorien Sardou, Alphonse Daudet, ba chiar și Molière, n'au fost acuzați de plagiat ? Se vede că tu nu ai cetit pe Anatole France ; ți'ai fi dat seamă cât este de absurdă această șicană a plagiatelor pe care vanitosul secol al XIX-lea a inventat-o cu faimoasa lui manie de originalitate. Cu toții suntem, băete, plagia-tori, fiindcă nimeni nu poate enunța o singură

idee mare și luminoasă fără a fura pe cineva, în mod conștient sau inconștient.

— Din cauza aceasta merg la noi lucrurile de-a-ndoasele fiindcă zeflemisim lucrurile cele mai serioase. Nu vezi că nu s'a găsit un singur profesor care să scrie și să dezaprobe pe plagiator.

— Proba cea mai sigură a unei culturi înalte este indulgența. Profesorii sunt indulgenți, au admis probabil posibilitatea unui lapsus intelectual trecător care l'a determinat să mai tipărească lecția după ce a debitat'o. Asemenea lipsuri s'au mai observat și la alți savanți. După cum la alții s'a observat un dezechilibru între intelect și fizic. Flaubert a fost epileptic; Baudelaire a murit de ftizie, Jules de Goncourt a sucombat tânăr de tot de paralizie generală; Creangă a fost epileptic; Eminescu a murit de paralizie generală; Conta a murit tânăr de tot de tuberculoză.

— Părinții tăi se vede că sunt oameni cuprinși; noi însă suntem o grămadă de băeți care Dumnezeu știe cum plătim taxele, vrem cel puțin să ni se dea ceva în schimb. De câte ori ai văzut anul trecut pe la clinici pe profesorii cu domiciliul în București?"

Ochii vorbitorului încrucișându-se la un moment cu ai mei, tânărul s'a aplecat spre colegul lui continuând discuția în șoaptă.

Din toată discuția se vedea că unul dintre acești tineri era o fire pesimistă, care nu vedea decât părțile rele ale oamenilor, pe când celălalt

din contra, era o fire optimistă privea lumea din partea ei cea bună. Nu-i exclus ca totul să depindă de prisma prin care privim lucrurile: Democrit râdea și Heraclit plângea de viciile oamenilor, căci toate acțiunile noastre par comice unora și tragice altora. E chestie de seriozitatea ce le-o acordăm.

5.

Flori și parfumuri pentru bărbați și femei, oameni și animale.

5 Mai 1891. — Deși trăia la Iași, își spăla lenjeria la o fabrică din Londra, își lucra hainele și ghetetele numai la Paris; parfumeria și toate articolele de toaletă le aducea tot din Paris, iar la bătrânețe, când l-am cunoscut, era fericit să găsească pe cineva care să-i împrumute o piesă de 5 lei, chit ca a doua zi să se prefacă că nu-l mai recunoaște. Deși scăpătat, purta încă pe lenjuri un fel de coroană, ca semn al aristocrației.

Marc Antoniu povestește că Fronton îi spunea: „oamenilor de origină nobilă — cum li se zicea de naștere înaltă — le lipsește în general inima”.

Frumusețea lui m'a impresionat, în amintirea lui am notat încă de atunci în carnetul meu maxima: „*Les beaux garçons sont souvent si bêtes*”. In cece privește femeile, avea o curiozitate morbidă, era mereu în căutarea de senzațiuni inedite. Era foarte afectat de anumite parfumuri; pe atunci era la modă „Ylang-Ylang” și „Peau d'Espagne”. Mi-

rosul acestor parfumuri — îmi spunea el — produc asupra mea o excitație sexuală. Astăzi se știe în mod precis că mirosul parfumului „Peau d'Espagne” este favoritul persoanelor senzuale. Se spune că acest parfum este dintre toate parfumurile, acela care se apropie mai mult de mirosul pielei feminine,

Fiecare corp de femeie sau de bărbat are mirosul lui particular. O femeie surdo-mută și oarbă din Massachusetts recunoștea pe toți amicii săi după miros. S'au văzut guvernante, care cu ochii legați recunoșteau hainele copiilor după miros.

Prinții asiatici dau ordin să fugărească în grădină câteva femei din harâm până ce se încălzesc și transpiră, apoi se aduc prințului hainele lor după care el își alege preferata, mirosindu-le.

Se citează femei care sunt afectate de parfumuri și de mirosul florilor; altele au excitații sexuale la percepțiunea mirosului de subsuoare a amantului lor.

Se știe că mirosul transpirației de femeie constituie pentru bărbați un factor important sexual și mirosul transpirației de bărbat este un factor sexual pentru femei. Și la animale se observă acest fenomen, femela secretează un parfum care atrage după ea masculii. Femela fluturelui *Saturnia* (ochi de păun) are pe aripi niște glande a căror substanțe exală un miros care atrage după ea masculii. Se povestește întâmplarea unui naturalist care capturase o femelă de fluture (ochi de păun) și neavând unde o pune o pusese în buzunar. Când a ajuns acasă

era escortat de sute de curtezani (fluturi) care zburau în urma lui.

Mirosul unor anumite flori are același efect asupra excitațiilor sexuale ca și parfumurile, în special asupra femeilor. Se spune de femei că sunt adevărate flori de amor. Femeia este făcută mai mult pentru a fi iubită decât pentru a iubi; ea este cași florile, nu simte nimic din parfumul ei, dar îl lasă să fie mirosit de toți.

Mantegazza spune: „dați celei mai caste să miroasă florile ei de predilecție, și ea va închide ochii, va respira în mod profund, și dacă este foarte sensibilă, îi va tremura tot corpul, prezentând astfel o stare internă pe care nu o va arăta niciodată înalte circumstanțe, decât doar amantului ei”.

Nu cunosc altceva care să trezească atât de puternic amintirile trecutului ca parfumurile. Mirosul de violete, de flori de mălin și de lăcrămioare redă sufletului meu plăcerea mai multor primăveri. Senzațiunile adoratului nu reamintesc numai anotimpurile, ci și anumite întâmplări sau localități în care pentru prima dată am mirosit anumite flori.

Florile nu ne înveselesc numai ochii prin forma și culorile lor, ci, datorită parfumului, ele sunt pline de mistere și ne sugerează mii de gânduri. Intr'un buchet parfumat de flori te simți și la bătrânețe tânăr și bine dispus.

Fiecare floare exprimă o idee sau un sentiment. Un buchet de flori se poate aranja așa fel ca să exprime o cugetare sau un sentiment tainic.

Orientalii numesc asemenea buchete *selam*, dela cuvântul arab *salam*, salut. Femeile din harem sunt neîntrecute în a face *selam*.

Nu există poet sau naturalist care în fața florilor să nu fie plăcut impresionat. Florile — după Goethe — sunt ieroglife mărețe de care natura se servește pentru a ne face delcrațiile ei de dragoste; după Pușkin, florile par făcute pentru mângâierea umanității.

„Iubește toate florile—spune Barry Cornwall—că în ele se adăpostește înțelepciunea, pe fiecare petală, pe fiecare carpelă”.

6.

0 scenă de deochi în trenul Iași—București.

Când m'am suit în vagon am găsit în cupeu încă trei persoane și un copilaș ca de un an. Lângă fereastră stătea mama copilului, alături de ea era doica cu copilul în brațe, vis-à-vis de mama copilului mă aflam eu, iar vis-à-vis de doică era o doamnă în vârstă. Astfel am călătorit dela București până la Tecuci, unde s'a mai suit un domn, complect chel, diformat de variolă, cu mustața mare lăsată în jos, cu ochii albaștri spălăciți și foarte respingător. Individul avea un mod special de a fuma, trăgea fumul în plămâni și apoi îl dădea afară pe nas ca dintr'un horn. Mustața și degetele erau îngălbenite parcă ar fi fost văpsite cu acid picric. Il priveam și mă gândeam câtă dreptate are Richet când spune că omul este cel mai stupid dintre animale! (Cele-

lalte animale comit și ele lucruri care le vatămă, fiindcă nu știu să deosebească binele de rău. Omul însă este stupid fiindcă știe ce este bine și face ce-i rău; știe că tutunul este vătămător și cu toate acestea continuă să fumeze). Tovarășul nostru de drum n'a vorbit nici un cuvânt tot timpul călătoriei și nici n'a zâmbit; s'a așezat pe bancă în fața doicei și din momentul când și-a îndreptat ochii asupra copilului, acesta a început a răcni și a se zbate, încât nici doica care-l sălta cântându-i, nici mama care-i făcea vânt cu evantaliul, n'au putut să-l liniștească. Doica văzând că copilul nu încetează a plânge, se apropie de mama șoptindu-i: „duducă, copilul s'a speriat; cereți boerului, o leacă de păr să-l afumăm”.

— Dacă domnul este așa de bun — spuse mama — adresându-i-se — l-aș ruga să-mi dea puțin păr, să afum copilul că s'a speriat.

Furios de tot, domnul se ridică în picioare vociferând:

— De unde voiți, cocoană, să vă dau păr? nu vedeți că pe cap nu am nici un fir, vreți să-mi taiu mustața?

...Ce, sunt eu sperietoare de copii!!

— Nu aveți nici o grijă, doamnă, intervine cu blândețe, bătrâna de lângă mine; ați spus că vă dați jos la Vaslui; îndată ce veți ajunge acasă, puneți să-i stingă cărbuni, copilul este *deochiat*.

La Bârlad domnul s'a dat jos, fără a spune un cuvânt, iar doica povestea: „eu când eram fată

de vr'o 12 ani, m'am speriat la biserică tot de un domn așa uricios ca ăsta; mama m'a afumat cu păr de-a lui și mi-a luat durerea de cap ca cu mâna".

Poporul nostru crede că anumite persoane au puterea de a fascina numai prin căutătura ochilor, de aceea la țară este obiceiul de a face copiilor pe frunte un benchi negru cu cărbune, probabil pentru a distrage prima privire.

Credința aceasta este și la alte popoare. Italienii o numesc *gettatura*, acțiunea de a arunca în mod special ochii asupra cuiva. Se crede că această putere de a fascina cu ochii, o au în general toți oamenii urâți și antipatici. Italienii pentru a combate *gettatura* poartă cu ei diferite talismane: o bucățică din coada unui lup, o bucățică de piele de pe fruntea unei hiene sau alte substanțe.

Poporul nostru are credința că durerea de cap a celor deochiați trece dacă li se *stinge cărbuni*.

Puterea de a *deochia* sau de a fascina, se observă nu numai la oameni, ci și la animale. Când uliul se lasă jos într'o curte cu paseri, el fixează dela distanță cu ochii, unul dintre pui, care nu mai are putere să fugă, stă locului fascinat; uliul îl apucă apoi în ghiară și se ridică cu el. Pisica deasemenea, când vine față în față cu șoarecele, își îndreaptă privirile asupra lui, îl fascinează și șoarecele stă fix în fața ei fără ca să poată fugi. Tigrul fascinează animalele care-i servesc lui de hrană; șerpii fascinează păsările, etc.

Descântecul de deochi și stingerea de cărbuni sunt credinți supranaturale ca și prezicerea după stele (astrologia) sau prezicerea după liniile din palmă (chiromantia).

Pericolul nu este când prezicerile sunt îmbucurătoare, ci când se profetesc nenorociri; în cazul acesta puterea imaginației, mai cu seamă la persoanele nervoase, superstițioase are o influență puternică asupra corpului lor și cele de mai multe ori li se întâmplă nenoriociri. Datorită aceluiaș mecanism psihologic, s'a realizat următoarea prezicere : o tânără Italiancă s'a dus la o cărturăreasă, care i-a spus că are să i se întâmple o nenorocire provocată din partea unui om de naționalitatea ei, purtător de un semn caracteristic. Seara la restaurant, tânăra superstițioasă observă că chelnerul care o servea este italian, și că ochii lui sunt de culoare diferită. Inspăimântată, pretinde și obține dela patron darea afară imediat a chelnerului. Italianul furios că și-a pierdut serviciul pe care cu multă trudă de abia îl găsisse, așteaptă femeia la eșire și o înjunghie. După cum observă cu drept cuvânt, autorul dela care am împrumutat acest fapt, statul ar trebui să vie cu o lege înțeleaptă care să impună cărturăreselor, sub pedeapsă de închiisoare, obligația de a nu anunța decât *evenimente fericite*.

7.

Gheorghe Mârzescu despre procesul scandalos al lui Maiorescu și despre infidelitățile din căminul Cobâlcescu.

În tinerețe am fost și eu profesor la un pensionat liceal de fete. Pe vremea aceea aveam obiceiul să-mi notez impresiunile zilnice asupra elevelor, cu gândul să fac mai târziu un studiu asupra evoluției individualității lor; adică să aplic legea evoluției la diferitele fapte care constituiesc sufletul omenesc.

Foiletând astăzi carnetul, cetesc într'un loc : „În cartea de botanică pe care am împrumutat-o elevei B... ca să-și copieze figurile, am găsit o foaie pe care era scris caligrafic mai multe *maxime*, printre care se afla și următoarea :

„Fericite sunt femeile care pot să-și înfrâneze simțurile lor pentru a suține viața vestalelor ! Dar mai fericită este pe pământ roza culeasă decât aceea care se veștejește pe mărăcina neatinsă, trăește și moare izolată într'un sicriu trist și rece”.

(Shakespeare).

Printre maxime mai erau notate și alte reflexii picante asupra amorului... care merită să fie amintite, dar aceasta o rezerv cetitorilor pentru altă dată.

Fetele din pensionate sunt victima literaturii, cetesc prea multe romane, prea multă poezie și mai cu seamă visează prea mult... Viața din romane le interesează mai mult decât viața reală.

Are dreptate A. France când spune că acei care cetesc cărți multe sunt mâncători de hașiș : trăesc într'un vis. Romanele sunt opiumul Occidentului.

*

Elevele bogate erau foarte privilegiate, li se trecea cu vederea tot felul de capricii, care nu se tolerau de loc fetelor cu mijloace modeste.

Guvernantele, în pensionate, în loc de a fi adevărate colaboratoare în ce privește educația, sunt în general diferite străine care în tinerețe au dus o viață ușoară ; când văduve, când măritate, unele din ele au cunoscut belșugul, altele mizeria, unele au fost întreținutele unor bogătași, altele au fost casierite într'un local de distracții, altele dansatoare într'un cabaret, iar, după ce și-au pierdut grația naturală, au venit să se ocupe de educația fetelor noastre.

*

În timpul când notam aceste impresiuni, mă gândeam la Gheorghe Mârzescu, tatăl lui Georgel, care-mi povestise de un proces al lui Maiorescu, înscenat de adversarii lui politici, proces pe urma căruia a avut multe neplăceri.

I se imputa că face dragoste în școala normală de fete, unde era profesor, cu o guvernantă. Faptul era că guvernanta, d-ra Rickert, urîță și disgrațioasă, se înamorase probabil de Maiorescu și își închipuia că și el o iubește. Ea avea un carnet în care

Își nota impresiile ori de câte ori vorbea cu Maiorescu sau îl vedea.

Câteva eleve aflând unde d-ra Rickert ținea ascuns carnetul, au sustras câteva file din el, pe care le-au cetit în familie, răspândind zvonul în tot orașul, până a ajuns la urechile adversarilor lui Maiorescu.

Când am auzit de acest proces, mă gândeam, dacă cineva ar da peste carnetul meu, ar putea foarte bine să-mi însceneze și mie un asemenea scandal. Din momentul acela am refuzat a mai primi flori dela eleve și mai cu seamă a-mi nota impresiile în carnet.

Pe Cobâlcescu n'am îndrăznit niciodată să-l întreb de procesul lui Maiorescu, cu toate că el era în măsură să știe cele mai mici detalii, de oarece prima sa soție a fost instigatoarea întregului scandal, din cauză că ea râvnise locul de directoare a școlii normale, ocupat atunci de d-na Gros. Cobâlcescu a avut cu această soție o fiică, Efrosina—singurul copil—și care, foarte răutăcioasă, îi făcea zile amare.

Dela Gheorghe Mârzescu aflasem că Cobâlcescu a prins pe mama fiicei lui în momente de dragoste cu *Neculai Ionescu*, la Sculeni. Neculai Ionescu era profesor de Istorie Universală la Universitatea din Iași și una din cele mai mărețe figuri parlamentare. L-am cunoscut, cu câțiva ani înainte de a muri, lua masa cu noi la restaurantul „Colaro” în București, purta atunci o pălărie rotundă, neagră, for-

mat țărănesc și, în loc de palton, suman și avea o figură perfect senină și blajină.

Iancu Bacalbașa care era la masă cu noi și care avea o deosebită dragoste pentru el îmi spunea odată : ia privește-l cât este de dulceag, cine ar crede că era cel mai teribil din Parlament, nu care cumva să-l fi întrerupt, că te mușca până la sânge.” Discursurile lui — spunea Panu — ar trebui studiate de gramatici, filologi și profesori de estetică, literatură și retorică, în ele ar găsi giuvaeruri de limbă și de literatură.

Auzisem în parlament pe Delavrancea, pe Take Ionescu, dar un glas mai sonor, mai curgător și mai simpatic, care să captiveze ca a lui Neculai Ionescu n’am auzit.

Efrosina prin caracterul ei de fată bătrână tortura pe tatăl ei, cu toate acestea a știut să-și înfrâneze pornirile sexuale tot timpul cât Cobâlcescu a fost în viață. După moarte însă și-a dat drumul firei și a dus o viață de tot ușuratecă.

Ultima oară când am văzut-o, era întinsă pe o masă dela morga din București.

8.

Pe malul mării. Evocațiuni din trecut și cunoștinți actuale.

Agigea este o localitate simplă, naturală, nevinovată, interesantă nu numai pentru configurația locului variat ca stâncărie, nămol și nisip; nu numai fiind că marea oferă aice mai mult pește

și mai multe animale marine; localitatea este însă interesantă și ca regiune pitorească, aerul care-l respirăm alături cu razele ultra-violete și emanațiile de iod este eminent salubru, căldurile, ori cât ar fi de mari, totdeauna adie puțin vânt, care le face suportabile. Impresiunea de libertate n'o simți nicăeri în altă parte ca aici. Toată lumea iubește marea. Englezii o consideră ca o a doua patrie, „Marea — spune Lubbock—a cărei virtute tonifiantă este proverbială, pare că înviorează atmosfera; numai gândindu-ne la ea, simțim sângele jucând în vinele noastre. Oceanul dă o impresie de libertate și de măreție mai uimitoare poate chiar decât aspectul cerului. O femeie săracă din Manchester dusă la țărmul mării, își exprimă bucuria de a fi văzut pentru prima oară ceva care poate îndestula toată lumea. Țărmurile mării sunt în totdeauna interesante. Când ne gândim la tăeturile stâncilor care povestesc istoria timpurilor trecute, la plaja bogată în alge și în animale care așteaptă întoarcerea fluxului, sau pe care valurile le-au zmulș din adâncimele oceanului; când gândim la strigătul curios al păsărilor de mare, când ne gândim cu deliciu că de câte ori respirăm ne facem provizie de viață nouă, de sănătate, de vigoare, este imposibil de a prețui la justa valoare tot ceia ce datorim mării”.

Une ori credem că ne e dor de un *loc* îndepărtat—spune Schopenhauer — pe când în fapt ne e dor de *timpul* ce l'am petrecut acolo, adică când eram

mai tineri și mai impresionabili. Cu marea cred că nu este lucrul la fel, fiindcă ori de câte ori o vedem are acelaș farmec ca și în tinereță. Ea este un tonic și moral, la mare ai sentimentul libertății și a vieții. Un apus sau un răsărit de soare desvoltă la mare în noi tot ceia ce este mai bun.

Când stai la Agigea pe stâncă, unde se află acum pascăria, ai un orizont infinit de larg, înainte nu vezi decât mare, la dreapta Constanța și la stânga Eforia și Movilă, ale căror becuri electrice în timpul nopții se văd ca focurile sclipitoare ale unci diademe de brilante. În timpul nopții cerul este atât de înstelat încât te poți plimba ca în momentul când se zorește de zi.

Apusul soarelui îl admiram regulat, de pe banca dela poarta Stațiunii, iar răsăritul lunii — cum se ridică parcă din fundul mării — de pe o altă bancă din fața mării.

Pasiunile zoologice sunt stăpânite de aceleași legi psihice ca și pasiunile obicinuite omenești ; cu vârsta se slăbesc și ele. Când eram student, toate ziua stăteam cu picioarele goale în mare, pescuiam și dragam, astăzi mă bucur privind pe alții. Mă bucur când văd, de exemplu, pe directorul stațiunii, *Borcea*, că se apropie de mal, cu căldările pline de midii, crabi, diferite specii de analide, specii de pești care până astăzi nu se găsisse încă, și meduse.

Medusele sunt dintre cele mai grațioase animale marine, ele sunt translucide sau colorate, gingașe,

fiind că nu au decât cinci părți solide în constituția corpului lor, restul de 95 este apă. Aceste animale îmi reamintesc pe deoparte colecția bogată de meduse din „Institutul de Zoologie” din Iena, recoltate de Haeckel, din toate părțile lumii; iar pe de altă parte de frumoasele sale monografii cu planșe splendide de Rhizosiome de culoare albastre; Aurelii de culoare purpurie și Pelagii roșu închis. Medusele erau favoritele lui Haeckel încât și locuința lui privată a numit-o „*Villa Medusa*”. Pasiunea cu care Borcea își recoltează animalele marine, interesul cu care le observă, le studiază în acuarii și le conservă, mă întinerește cu 40 de ani, amintindu-mi timpul când eram student și recoltam în Norvegia singur animale din marea Nordului.

Stațiunea zoologică dela Agigea cu toate că este de abia în prima ei fază de dezvoltare, cu mijloace foarte modeste, totuși permite studenților și biologilor de a se familiariza cu metodele de lucru la mare și cu urmărirea de cercetări speciale.

9.

Cum poate cădea un ministru al Instrucției pe chestiunea reformei învățământului.

Ziarele aduc știrea că Universitatea din București, luând în discuție proiectul de lege al învățământului superior, după ample discuții, a adop-

tat o moțiune prin care respinge în întregime acest proiect.

Istoria se repetă. Mai mulți miniștri ai instrucțiunii au căzut pe această temă, cel din urmă a fost C. Disescu. Autorul și raportorul legii pe care Disescu vroea s'o treacă a fost A. Bădărău. Era o lege personală, creia catedre pentru partizanii politici, iar prin aliniate speciale căuta să lovească pe adversari. Universitatea din București a redactat două memorii de protestare pe care le-a înaintat Regelui și Corpurilor Legiuitoare, iar pe de altă parte senatul universitar a hotărât închiderea universității până ce se va retrage legea.

Rectorul a închis ușa de intrare în Universitate, lipind pe ea următoarea placardă scrisă cu litere mari : (O reproduc ca document al timpului, ca să se vadă că ministrul care încearcă a se atinge de Universitate e vai de pielea lui).

Inștiințare

Se aduce la cunoștința domnilor profesori ai universității, întregului personal din institutele și laboratoriile universității, precum și studenților tuturor facultăților, hotărârea senatului universitar luată în ședința din 13 Februarie 1907, în cuprinderea următoare :

Senatul Universitar, asupra hotărârei consiliului universitar din 11 Februarie corect, comunică prin d-nul prezident delegat I. Bogdan, de a se închide cursurile universității până ce proiectul de lege

asupra învățământului superior va fi adus înaintea consiliilor școlare legale.

Considerând că prerogativele legale și autonomia universităților au fost lovite prin proiectul de lege propus Parlamentului, asupra învățământului superior ;

Considerând ofensele grave ce se aduc tuturor profesorilor universitari prin raportul d-lui Bădărău asupra acestui proiect ;

Considerând starea de tulburare gravă în care se găsește întreg învățământul nostru superior din aceste împrejurări ;

Considerând hotărârea categorică a Consiliului universitar din 11 Februarie a. c.,

Pe temeiul art. 58 aliniatul 4 din legea asupra învățământului superior.,

Senatul universitar decide :

Inchiderea tuturor cursurilor universității din București până când se va suprima cauza care a produs grava tulburare a universității.

Această hotărâre este luată cu șase voturi pentru, două voturi contra și o abținere.

RECTOR,
C. Dimitrescu-Iași.

Pe temeiul acestei hotărâri, Noi Rectorul Universității din București, declarăm închise toate cursurile Universității și lucrările în seminarii, institute și laboratorii, până la noi dispozițiuni.

Invităm pe toți d-nii profesori și personalul universitar să se conformeze acestei dispozițiuni.

Invităm pe studenții tuturor facultăților să respecte în ordine această hotărâre a senatului universitar.

17 Februarie 1907.

RECTOR,
C. Dimitrescu-Iași.

Secretar, Gr. Cernescu.

În urma acestei procedări drastice a Universității din București, Ministrul Instrucțiunii Dicescu, a fost silit să retragă legea și să *demisioneze*. Iar raportorul Bădărău i s'a dedicat, cu această ocaziune, următoarea epigramă :

*Din legea universitară
Nimic nu se putu alege,
Iar raportorul ei rămâne
Un raportor... fără de lege.*

10.

Din psihologia femeilor isterice și a fetelor bătrâne.

15 Mai 1901. — O doamnă foarte onorabilă și din societatea cea mai aleasă din Iași, d-na M., era bombardată în mod regulat la două, trei zile cu scrisori anonime : felurite insinuări și calomnii, mai toate de obscenitate extraordinară. Doamna era foarte contrariată și nu știea încotro să-și îndrepte bănuelile. O prietenă a d-nei M..., d-na P., bănuind într'un moment pe domnișoara S..., care venea regulat în familia d-nei M..., a căutat să se convingă și i-a povestit un cancan imaginat de ea pe socoteala d-nei M... Ce s'a întâmplat? după câteva zile d-na M. a și primit anonimă în care

era batjocorită pe tema acelui cancan, pe care nu-l știa decât d-șoara S.

D-șoara S... era fată bătrână, de vr'o 45 de ani, n'a fost măritată și nici n'a știut ce-i amorul — era virgină.

Astăzi s'a dovedit științificește că mania de a scrie anonime este apanajul femeilor și în special a fetelor bătrâne. Sunt și unii bărbați care rivalizează cu ele, dar aceștia scriu numai anonime *ocasionale*, pe când fetele bătrâne sunt adevărate *anonimo-grafe*, reușesc să-și facă un scris special care imitează caracterele tipografice sau le scriu foarte ușor cu mâna stângă.

Fetele bătrâne (fecioarele întârziate) care n'au avut contact cu bărbații, din cauza abstinentei impuse, fie de prejudițiile sociale, fie din cauza vreunui defect organic, devin *histerice*, invidioase, intrigante, cârtitoare; tot focul lor îl varsă prin scrisori anonime.

Celebrul ginecolog Till, a observat că abținerea poate determina iritațiunea ovarelor și uneori o ovarită supracută mai cu samă la văduve și la prostituatele întemnițate.

Dar ce deosebire între acestea, între fetele bătrâne și femeile măritate a căror soți sunt impotenți?

Lederer spune că pe o femeie care suferă din cauza impotenței soțului ei, este datoră medicului de a o sfătui să aibă relațiuni sexuale cu un alt barbat; „s'o facă — spune el — cu sau fără conșimțământul barbatului său, nu este treaba medi-

cului, căci el nu este gardianul moralei, ci gardianul sănătății”.

Un distins avocat dr. Max Marcuse spune că medicul care se lasă influențat de considerațiuni morale sau sociologice, și care pentru aceste motive neglijează de a recomanda actul sexual când știe că acesta ar fi un remediu eficace pentru pacienta sa, este nedemn de profesiune și trebuie sau să abandoneze medicina sau să trimeată bolnavele sale la alți doctori.

Un caz interesant este al procurorului K... din Iași. El era zilnic asediat cu scrisori anonime de dragoste, amenințătoare și obscene, pe care le găsia în cutia lui cu scrisori dela poartă. Exasperat s'a pus la pândă, și a prins pe un servitor în momentul când punea scrisoarea; dus la parchet și luat din scurt, servitorul a mărturisit numele doamnei de care era trimis. Pentru a o face să înceteze și a o intimida, dânsa a fost invitată la parchet; în locul ei s'a prezentat bietul soț care, după multe stăruinți și promisiuni a reușit să nu se mai dea curs afacerii.

Ca rector și ca decan, am primit și eu multe anonime. Chiar și zilele acestea am primit una prin care sunt consiliat să renunț a mai scrie la ziarul „Lumea”, de oarece nu am talent literar. Răspund autorului acestei scrisori că: omul de știință care nu-și scrie impresiile sau amintirile, numai fiind că nu are stil literar, este ca chirurgul care refuză să opereze fiindcă nu are bisturiu cu

mănunchile incrustate de brilante. Imi place mult forma, dar îmi plac mai mult ideile.

Toate anonimele primite în viața mea au fost de speța celor *ocasionale*; cele mai multe erau denunțuri și insinuări fără obscenități. Se putea ușor constata că autorii lor nu erau de meserie anonimografi, se vedea lesne că nu erau exercitați, nu-și deformau scrisul, cum fac femeile isterice sau fetele bătrâne care după mult exercițiu ajung a-și crea un scris special în caractere tipografice tot atât de cursif ca grafismul lor regulat.

Femeile isterice și fetele bătrâne cu cât sunt mai urâte și mai decepționate, cu atâta sunt mai amorale și scriu obscenități mai teribile; nu se mulțumesc a scrie o scrisoare, două, ele scriu cu sutele, au o perseverență impresionantă.

Foarte interesant este articolul d-nei dr. *Peletier* intitulat „*Privé d'Amour*” publicat într'o revistă medicală, în care redă starea psihologică a unei domnișoare Marthe Giton, care-și scriea ei singure anonime și la toată lumea din orașul în care locuia.

Psychologia ei este la fel cu acea a tuturor femeilor histerice și a fetelor bătrâne.

11.

**Intre estetică, instinct sexual și frumuseță,
la bărbați și la femei.**

Eram pe plajă la Techirghiol, cu un prieten, admiram amândoi nudurile.

Ce corp frumos au femeile și cât este de disgrațios corpul bărbaților, îmi spune prietenul.

Nu sunt de loc de părerea d-tale, privește doamnele de colo cum le atârnă sânul și burta, vezi apoi d-na de lângă colonel nu are sân de loc, iar d-na din stânga noastră are o musculatură par'că ar fi o gimnasticantă; colo mai departe lângă cortul roș vezi o doamnă cu păr pe brațe, nu mai spun de cea în costum galbăn care are și mustăți. Prin aceasta nu voi să spun că nu sunt nuduri frumoase de femei, cum este al d-nei cu costumul roș sau al d-nei cu costumul negru cu flori mov. Privește însă și corpuri frumoase de bărbați; tânărul care intră acuma în mare, trebuie să aibă un metru 80 înălțime, e svelt, fără nici un pic de burtă, fără un gram de grăsime, i s'ar putea desemna musculatura; lățimea dintre umeri îi dă un aspect măreț, talia proporțională, sânul păros, nu-i lipsește nimic din calitățile care fac frumusețea unui corp de bărbat. Nu trebuie făcută confuzie între frumuseța văzută prin prizma sexualității și frumuseța reală.

Din punct de vedere al frumuseții pure un Apollon nu este tot atât de frumos ca Venus de Milo?

Trebuie făcut abstracție de organele pentru conservarea speței. În domeniul artei, aceste organe sunt eliminate ca obiect de atracțiune sexuală și nici într'o țară civilizată — spune Mantegazza — artistul n'a adăogat creațiunilor de ideal al fru-

mușetei masculine organul bărbăției. Regiunea sexuală a femeii a fost ades prezentată, ea fiind aproape invizibilă în orice poziție ordinară și normală a corpului nud.

Adineoare — mă întrerupe prietenul — spunei că nu-ți place nudul d-nei de colo fiindcă are mușchi prea puternici, iar cealaltă doamnă fiindcă are păr pe piept și pe brațe, și acuma spui că corpul tânărului este frumos fiindcă are musculatură bună de desemnat și păr pe sân.

Sunt anumite particularități care fac frumos un corp de bărbat, și tot aceleași fac urât un corp de femeie. Un bărbat cu șoldurile rotunzite, mari, este urât, pe când la femei rotunjimile îi dau un farmec deosebit; musculatura și părul pe corp al unui bărbat îl fac frumos, iar pe o femeie o fac disgrațioasă. Instinctul d-tale sexual de bărbat face să ți se pară mai frumos corpul de femeie. Toate calitățile — observă Havelock Ellis — pe care femeia dorește să le vadă accentuate la bărbat sunt net opuse calităților pe care bărbatul dorește să le vadă accentuate la femeie. Bărbatul trebuie să fie robust, viguros, energic, păros, ba chiar grosolan, pentru a atinge instinctul primitiv al naturei feminine. Femea care satisface acest bărbat trebuie să fie dulce și gentilă.

Să-mi dai voie să-ți pun o întrebare, care flori sunt mai frumoase, lăcrămioarele, zambilele, violetele, rozele sau crinii? După un moment de ezitare prietenul îmi răspunde: „mie îmi plac vio-

letele fiindcă au un miros plăcut fără să fie prea puternic ca al crinilor sau ca a zambilelor“.

Să-ți pun o altă întrebare, în care să nu intervievăm mirosul, ci numai forma și culoarea. Care câne este mai frumos? buldogul, cânele lup, baseul sau foxul? Buldogul are corpul și fălcile monstruoase, bascul are picioarele diforme și coada disproporționată.

Părțile care spui că sunt monstruoase sunt calitățile rasei și cu cât acestea sunt mai exagerate, cu atâta tipul este mai frumos. Dintre basei acela este mai frumos care are corpul, coada și urechile mai lungi, iar picioarele mai scurte și mai strâmbe; dintre buldogi este mai frumos acela care are capul mai rotund, botul mai scurt și dinții mai eșiți afară.

Fiecare specie și fiecare sex are anumite părți care-i dau frumuseța. La un bărbat de exemplu, corpul este frumos când atinge o înălțime de un metru 80 cent.; când lățimea între umeri este de 48 cent.; lățimea taliei de 28 cent.; lățimea între șolduri 33 cent.; distanța între gurguele mamelelor 24 cm. și când au și puțin păr pe sân.

La femeie din contra corpul este frumos când atinge înălțimea numai de un metru 70 cm.; când lățimea între umeri este de 40 cm.; lățimea taliei de 22 cm.; lățimea între șolduri 35 cm.; distanța între gurguele mamelelor 20 cm.; și când nu are de loc păr pe piept și pe membre. Perfecțiunea corporală a bărbatului nu este mai puțin frumoasă decât cea a femeii, dar studiul acestei

frumuseți este întreprins numai de artist sau de estetik.

Oamenilor normali această frumusețe le dă numai fiori de artă, fiori care nu ațâță entuziasmul sexual.

Frumuseța nu este cum se presupunea : o pură chestiune de capriciu, Ea se bazează — cum observă Ellis — mai întâi pe un fundament obiectiv de caracter pur estetic, care realizează unitatea în varietate, și care asigură o analogie remarcabilă între toate idealurile de frumuseți feminine câte au conceput oamenii cei mai inteligenți ai tuturor raselor și în toate timpurile.

12.

Contribuții la arta de a fi fericiți.

Când am fost operat (2 Mai 1926) la sanatoriul „St. Vincent de Paul” din București, în camera de alături se afla un inginer italian, pe care nu-l cunoșteam. Vocea și gemetele lui erau sfâșietoare. Din cauză că avea mâinile și picioarele paralizate, nu putea, la cea mai mică deplasare a corpului, să revie la loc și nici nu putea atinge soneria pentru a chema infirmiera de serviciu. Indurerat peste măsură striga pe nerăsuflăte pe una din surori : „Sora Maria — Sora Maria”; care nu putea să-l audă fiindcă odaia ei era foarte departe de a lui, dar striga ca să-l auzim noi din camerele vecine, să ne înduioșăm și s’o sunăm.

Paralizia este una din nenorocirile care nu stă în puterile noastre s'o putem schimba. Tot astfel este și cu *orbirea*.

E bine cunoscut cazul americanei *Helen Keller*, oarbă și surdo-mută. Ea s'a născut la 27 Iunie 1880, a pierdut vederea și auzul când era de optsprezece luni, în urma unei congestii cerebrale și a rămas într'o ignoranță absolută până la vârsta de șapte ani. La 1887 i s'a angajat ca institutoare Miss Sullivan, și ea oarbă. Helen Keller și-a înlocuit simțurile care-i lipseau (vederea și auzul) prin pipăit și astfel a învățat mai întâiu numele obiectelor, apoi scrierea în relief și în 1890, vorbirea articulată. Datorită imaginației și clarității spiritului putu să înțeleagă ceia ce alții văd. În una din cărțile scrise de ea, spune : „Am o tendință nebiruită de a gândi, a raționa, a formula concluziuni, ca și cum aş avea cinci simțuri în loc de trei”.

Cu timpul a ajuns să publice în revistele americane articole și chiar cărți foarte interesante asupra vieții psihologice a orbilor, devenind în urmă inspectoarea școalelor de surdo-muți din Boston.

Persoanele pesimiste, sau acelea care duc o viață sedentară ; care nu muncesc și din cauza aceasta se simt nenorocite, ar trebui din când în când să se gândească la cazurile de paralizie, orbire, cancer sau la pierderea unei ființe iubite ; nenorociri reale, care nu stau în sfera puterilor noastre de a le evita, ori ce am face, ele nu ascultă de voința noastră.

Celelalte nenorociri, în mare parte sunt pedeapsa prostiei, ni le creem noi înșine, dacă nu din simple greșeli, desigur din cauza ignoranței și a nepăsării.

Fericirea depinde de circumstanțele exterioare, dar mai cu seamă de starea sufletului nostru, de ideile care ni le facem. Omul este stăpânit de idei. Martirii pe rug se credeau mai fericiți decât călăii lor. *Socrate*, care a fost condamnat la moarte pentru ideile sale filozofice, în momentul cât sorbea din paharul cu otravă, continua discuția asupra nemuririi sufletului cu cei din jurul lui și numai când otrava începu a-și face efectul le spuse : „E acum timpul să ne despărțim ; eu ca să mor, voi ca să trăiți, ce e mai bine din amândouă, aceasta n'o știe decât Dumnezeuirea”.

Giordano Bruno în momentul când președintele tribunalului inchizitorial pronunța sentința de moarte, îi replică cu mândrie : „Vouă vă este mai multă frică să pronunțați condamnarea mea, decât mie s'o primesc”.

Prietenii mei îmi spun ori de câte ori mă întâlnesc, că sunt fericit. Da, sunt, dar de ce? Pentru că mi-am făcut mentalitatea să pot atinge fericirea. Nu doresc niciodată ceeace nu se poate să am. Cine vrea să ajungă la fericire trebuie să fie înțelept, adică un *om cuminte*, să nu-și facă speranțe prea vaste, să se obișnuiască a se mulțumi cu ceeace se poate. Toată arta de a fi fericit stă în înfrânarea poftelor. Mulți se simt nenorociți fiindcă nu sunt bogați.

Schopenhauer observă foarte just că bogăția contribuie puțin la fericirea noastră, din cauza aceasta — spune el — mulți bogați se simt nefericiți, fiindcă n'au cultura minții, sunt fără cunoștinți și de aceea fără vreun interes obiectiv, care să-i pună în stare a se ocupa intelectualicește.

Am povestit și cu altă ocazie cum un coleg îmbogățit prin căsătorie voia să se delecteze făcând aluzie la modestele mele resurse materiale (e mult de atunci!). Ca să-i taiu pofta, i-am spus că noi oamenii de știință disprețuim banii, fiindcă bani poate oricine să facă, știință însă nu. Sunt persoane care în câteva luni au făcut milioane, dar nu știință. Bani se mai pot câștiga la loterie sau la jocuri de bursă, pe când știință nu se câștigă decât prin muncă continuă și perseverență. Bogat mai poate deveni cineva prin căsătorie (era tocmai cazul colegului cu care stam de vorbă), prin moștenire, prin danie. Cunosc persoane care s'au culcat sărace și s'au sculat bogate. *Cunoști d-ta un singur caz când cineva să se fi culcat incult și să se fi trezit savant?!*

Nu există fericire fără durere. Cine n'a fost bolnav, nu știe să aprecieze sănătatea; cine n'a avut griji, nu știe să prețuiască libertatea și lipsa de griji.

Omul n'ar cunoaște dreptatea — spune Heraclit — dacă n'ar exista nedreptatea.

Fericirea este starea perfecte mulțumiri și a perfecte lipse de dorinți. Trecând peste nenorocirile care nu stau în sfera puterilor noastre, ar trebui ca toată lumea să fie fericită.

Cum se face că sunt așa de puțini oameni cu adevărat fericiți? — se întreabă Finot.

Iată și răspunsul pe care-l dă tot el: fericirea trebuie învățată cum se învață gramatica sau o limbă străină. Trebuie făcut să se vadă avantajele și părțile slabe, mai ales frumusețile și comorile ei.

Sunt reguli și pentru fericire, din cauză că pentru oamenii cuminți, destinul nu înseamnă totul. Ei trebuie să cunoască toate lucrurile care le pot servi pentru conduita în viață, cât și pentru conservarea sănătății lor.

Theodor Parker, om de o erudiție extraordinară, striga pe patul de moarte, la o vârstă puțin înaintată: „Vai! cum n'am cunoscut *arta vieții*, sau măcar un om care ar fi putut să mă învețe cum să trăiesc”.

13.

Despre câteva farmece de dragoste, excentricități, superstiții, etc. etc.

Stăteam de vorbă cu mama Casandra, vânzătoarea de burueni din hală, în timpul acesta un cupeu s'a oprit în fața tarabei. Nici n'a apucat feriorul să se coboare de pe capră când baba era deja pe trotuar lângă cupeu cu legătura de burueni pe care o avea pregătită.

— Cine era doamna din cupeu? întreb eu.

— Cucoana Adela.

— ?

— Cucoana Adela Cogălniceanu, din strada Carol, dela mine cumpără toate buruenile.

Mama Casandra era reputată nu numai ca cunoscătoare și vânzătoare de buruene de leac și de dragoste, ci și ca specialistă în arta amorului. O cunoșteam încă de pe vremea când eram student și de multe ori am întâlnit la ea doamne din societate. Ea știa să prepare pentru obraz : apă de castraveți, apă de crin și mai ales săpun cu fiere de bou pentru frumusețea eternă.

A trecut multă vreme dela data aceasta până ce am devenit vecin cu Adela Cogălniceanu. Locuiam în strada N. Gane, când am primit o scrisoare dela ea, prin care mă ruga să-i trimet o carte de ale mele în care arăt întrebuițarea plantelor medicinale.— Dânsa nu știa exact titlul cărței : „*botanica populară a țaranului român*”.

Soțul cucoanei Adela—după cum îi spunea mama Casandra—era Grigore Cogălniceanu, șeful partidului conservator din localitate, un monument de înfumurare. Cel mai mare merit al lui era numele care-l purta.

Adela Cogălniceanu era o persoană *superstițioasă* pasionată de farmece, credea în descântece, cărți, amulete și relique (moaște).

Mai este și altă lume cu credinți în supranatural. Catolicii mai cu seamă cred în relique care se vând de către anumiți preoți : păr de al sfintei fecioare (capillis beatae Mariae) ; picături din sudoarea lui Isus Cristos (sudorio domini) ; bucățele din cămașa

sfintei fecioare; o bucăţică din piatra pe care Dumnezeu ๑ scris cu degetul său (digito suo) legea lui Moise, etc. etc.

*

Multe superstiţii au luat naştere şi iau încă şi astăzi din cauza observaţiunilor greşite pe care le facem. Dintr'o observaţie reţinem numai unele lucruri, iar pe altele le uităm.

Fiecărui din noi 1 s'a întâmplat când ne gândeam sau vorbeam de un prieten sau de o cunoştinţă — să apară în mijlocul nostru. Dar de câte ori nu ne-am gândit sau nu am vorbit despre cineva fără ca el să apară, aceasta însă a trecut nebăgat în seamă, s'a *uitat*. Când însă persoana la care ne-am gândit sau am vorbit despre ea îşi face apariţia (coincidenţă) ne impresionează mult şi din cauza aceasta nu mai uităm.

Unele superstiţii datează din timpurile cele mai vechi, cu mii de ani înaintea lui Cristos, altele se formează în zilele noastre, ori de câte ori se atribue o cauză *falsă* unui fapt sau unei întâmplări. Una dintre cele mai răspândite superstiţii este aceea relativ la numărul 13. Unii cred că această superstiţie îşi are origina dela Crist şi cei 12 apostoli, când în timpul cinei a murit unul din ei, Iuda Iscariot, de aici superstiţia că dacă la o masă sunt 13 persoane una din ele trebuie să moară. Alţii cred că superstiţia numărului 13 datează cu mult înaintea lui Crist; este atât de răspândită, că multe persoane fug de locuinţele cu numărul străzei 13, sau

de camerele de otel cu numărul 13, pe patul de spital cu numărul 13, birja cu numărul 13, etc.

Persoanele debile sunt mai credule și mai fri-coase decât cele robuste, oamenii sanguini sunt rare-ori superstițioși; din contra oamenii anemici și scrofuloși au o tendință spre supranatural. După d-ra Lunier, din 20 de superstițioși, 12 sunt scro-fuloși și anemici.

*

Adela Cogălniceanu pe lângă că era supersti-țioasă avea idei excentrice și întrebunța în mod bizar și ciudat facultățile ei. Deși în timpul din urmă ocupa singurică întreg palatul din strada Coroi, unde acum se află Regionala Regiei Monopo-lului Statului, îl ilumina à giorno, deschidea toate ușile la o parte, fără a lăsa transparentele ferestrelor în jos, se desbrăca în costumul Evei, se împodobe-a cu juvaeruri : brațetele, inele, colieruri și diademe și se plimba singurică din o cameră în alta admirându-se în oglindă.

Probabil în excentricitatea ei își odihnea spiritul, privindu-le. Am avut eu singur ocazie, trecând pe trotuarul din fața casei ei, s'o văd pe fereastră în această toaletă.

Ziaristul *Budușcă* (Petru Grigoriu) mi-a povestit cum într'o seară s'a dus la Cogălniceanu să pregă-tească un articol pentru gazetă. Cogălniceanu—îmi spune el—se plimba prin cameră dictându-mi articolul, iar eu stăteam la birou și scieam, când deodată m'am oprit din scris fără voia mea, și ui-

mit priveam spre una din ușile salonului !.. Cogălniceanu cu morga lui prezumțioasă se apropie încetișor de ușă o închide și îmi spune foarte flegmatic : „Budușcă ! lasă nebuna în pace”. Ce se întâmplase ? Adela Cogălniceanu, în costumul Evei, împodobită cu juvaeruri, se admira într’o oglindă, și scena aceasta comică care se petrecea în camera a treia, se reflecta în una din oglinzile în care priveam eu !

*

Budușcă nu era numai un distins gazetar, fin și spiritual, dar era și poet. A publicat câțiva ani dearândul în *Convorbiri literare* admirabile traduceri din Victor Hugo și Alfred de Musset. Ca gazetar mușca pe adversari, dar nici ei nu-l cruțau. Imi reamintesc următoarele șase versuri adresate lui, de către unul din confrății pe care-i atacase :

Budușcă e renumit
Pamfletar și mucalit.
Unii zic că slujbă n’are,
Alții zic că pâne n’are,
Și când gura n’are pâne
Ea tot latră ca un câne.

*

În una din zile, Adela Cogălniceanu a fost asasinată în palatul ei din strada Carol, nu știu dacă ghicitorii și cărturăresele care aveau oricând acces în locuința ei vor fi toți străini de îngrozitorul asasinat.

14.

Din „colțul din Sărărie” și Iașul de altă dată.

1 Iunie 1881. Aseară am stat până târziu în grădina Copou, sub teiul lui Eminescu, discutând împreună cu mai mulți coleg dela Institutul Academic, „Capitalul” de Karl Marx. Luna era splendidă și privighitorile cântau. Am încercat în mai multe rânduri să'l cetesc, dar am renunțat din cauză că nu'l pricepeam. Pe lângă stilul lui greoi era și lipsa mea de cunoștinți economice. Sunt consternat de oarece Nădejde și Mile spun că este cel mai extraordinar dintre oamenii care au existat.

Eri am primit o citație să mă prezint peste trei zile (3 Iunie 1881) la Universitate, ca martor în procesul fraților Nădejde, acuzați de propagandă socialistă și atee la elevii din școlile secundare. Juriul este compus din Miștiade Țoni, Culianu, Stravolca, Quintescu și V. A. Ureche. Afară, de Ureche și Stravolca, ceilalți sunt foștii mei profesori dela Institutul Academic, care cu două luni înainte m'au eliminat din Institut, fiindcă propagam printre elevi idei subversive, *socialiste și ateiste*, și acuma mă vor ca martor?! Își închipuesc ei oare că aș fi în stare să depun vre'un neadevăr contra fraților Nădejde? se înșală amar: Mult aș dori să trăesc într'o țară cu organizație socialistă, îmi dau însă samă că aceasta nu se poate încă, fiindcă trebuie ca ceiace se numește „capitalism” să-și trăiască mai întâi traiul, trebuie

ca lupta pentru viață între națiuni să devie mai crâncenă și aceasta este chestiune de sute de ani.

Mamele fetelor care le vizitez nu prea fac haz de tinerei cu idei socialiste și mai ales de atești; o singură domnișoară a fost mai indulgentă, spunându-mi: „cu toate că spui d-ta că ești materialist, se recunoaște că ești un idealist”.

Materialismul teoretic și idealismul practic — spune Spiller — sunt pârghiile cele mai puternice ale civilizației, pe când materialismul practic și idealismul teoretic constituiesc cele mai mari obstacole ale progresului.

Despre ateii, spune un scriitor al cărui nume îmi scapă — că cineva care se declară ateu nu este ateu nici odată decât cu privire la Dumnezeu altora. El neagă pe D-zeul preotului său, pe acela al copilăriei sale sau al vecinilor săi, ascuns în fundul sufletului său, pe care'l adoră sub un nume particular și căruia el se oferă în fiecare zi el însuși ca sacrificiu.

Dacă mi-ar pune cineva asupra ideilor mele de astăzi următoarele chestiuni, aş răspunde astfel:

— Care formă de guvernământ o preferi?

Republica.

— Care este cel mai învățat om din România?

Grigore Cobălcescu.

— Care sunt cărțile de științi care te interesează mai mult?

Haeckel : Istoria creațiunii și Darwin : Origina speciei.

— Care sunt cărțile de filosofie care-ți plac mai mult?

Büchner : Force et matière și Conta : Metafizica materialistă și Teoria undulațiunei.

— Care este cel mai mare filosof din România?
V. Conta și A. D. Xenopol.

— Care este cel mai erudit om din România?
Ion Nădejde.

— Care este cea mai învățată femeie din România?

Cucoana Pica (Doamna Sofia Nădejde).

— Care este cea mai frumoasă femeie din Iași?
Doamna Adela V.

— Care este poetul care-ți place mai mult?

Suter Lauman. (De atunci n'am mai văzut această carte și nici nu-mi dau samă cum m'ar mai impresiona dacă aş ceti-o astăzi).

— Care este poetul român care'l iubești mai mult?

Eminescu (Satirele).

— Care sunt romanele care ți-au plăcut mai mult?

Cabet, Voyage en Icarie și Dama cu camelii de A. Dumas-fils.

— Care-ți este ocupația cea mai favorită?

Lectura, câinii și florile (grădinăria).

*

Ideile de mai sus le-am scris acum o jumătate de secol, în carnetul meu de însemnări zilnice. Aveam numai 18 ani, natura mea era atunci foarte afectuoasă, și aveam mulți prieteni printre camarazi.

Timpul a trecut și adolescentul vesel de adineoare cu prieteni mulți a devenit bătrânul posac de astăzi, care nu mai are prieteni, fiindcă nu se simte fericit decât în *singurătate*. S'a convins de ideea exprimată de Schopenhauer : că cine nu iubește singurătatea nu iubește libertatea, căci omul nu este liber decât când este singur.

Doamna cea mai frumoasă din Iași de atunci a devenit o ruină, la care astăzi nu se mai poate întrezări nici o urmă de frumuseță ; iar doamna cea mai înverșunată ateistă de atunci a devenit astăzi o maniacă religioasă.

Nădejde, fără a fi fost cel mai învățat om din România, era totuși un om instruit, enciclopedist în cea mai perfectă accepție a acestui cuvânt. El era sufletul revistei „Contemporanul” care, printre alte multe, multe merite, a contribuit la dezvoltarea în tineret a gustului pentru studiu.

L'am cunoscut pe Nădejde în vremea lui de glorie (strada Sărărie) ca conducător al mișcării intelectuale din jurul Contemporanului, iar în timpul din urmă l'am văzut transformat din fanatic socialist în fanatic liberal, și ceea ce era mai dureros pentru el, în loc să conducă gruparea în care a intrat, a ajuns ca el să fie condus de alții.

După cum au evoluat indivizii în decursul acestui timp, tot astfel au evoluat și ideile. Am spus și cu altă ocazie că mentalitatea omenească este supusă unei succesiuni de acțiuni și reacțiuni, ea se mișcă ca marea într'un fel de flux și reflux. O

mişcare intelectuală, socială sau politică se dezvoltă cu proporții din ce în ce mai mari, o lume întreagă e cuprinsă de fluxul ei, nu trece mult și mișcarea se stânge încetul cu încetul, par'că n'ar fi fost — ea este în reflux. Un nou curent apare și așa mai departe.

Astfel s'a stâns și curentul materialisto-socialist din timpul când am scris eu acum 50 de ani însemnările de mai sus.

15.

Dacă vroiți, puteți să trăiți 100 ani. O rețetă simplă la uzul tuturor.

Un domn în vârstă de 76 de ani s'a prezentat unui medic, rugându-l să-l examineze conștiințios și să-i prescrie un regim pe care-l va urma cu sfințenie, de oarece iubește mult viața și dorește să trăiască.

Medicul, examinându-l, îl întreabă :

— Fumezi ?

— Nu, sunt opt ani de când m'am lăsat de fumat.

— Carne mănânci ?

— De trei zeci de ani n'am pus carne în gură.

— Vin, alcooluri bei ?

— Nici în tinereță n'am prea băut.

— Dar cu dragostea cum stai ?

— Ei ! că de asta îmi arde acum.

— Atunci pentru ce ții așa de mult să trăești ?

— Țin... țin... îngână pacientul, privind pe doctor, fără a ști să precizeze pentru ce ține să trăiască.

Nu ştia să spue că ţine să trăiască fiind că instinctul vieţii era încă neatrofiat în el; fiind că durata vieţii este de o sută de ani, şi el n'a atins-o încă. Celebrul fiziologist Haller, făcând o statistică a centenarilor (până la 1766), a găsit o mie de cazuri între 100—130 ani, 60 de 110—120, 29 dela 120—130, 15 dela 130—140, 6 dela 140—150 şi unul de 169.

Majoritatea dintre noi nu atingem această vârstă fiindcă ducem o viaţă artificială, ne întoxicăm cu tutun, cu alcool şi cu tot felul de alimente. Din cauza aceasta corpul nostru se uzează şi murim înainte de termen (înainte de una sută ani).

Unii cred că scopul vieţii este să mâncăm copios, să bem, să fumăm şi să facem chef cu femeile. Dintre aceste patru plăceri ultima este numai naturală, adică femeia, dar şi aceasta până la o anumită vârstă.

Câte plăceri nu sunt încă afară de băutură, mâncare şi fumat care pot face deliciul unui intelectual până la vârsta de o sută ani? lectura, voiajul, natura, societatea oamenilor spirituali, cinematograful etc. etc.

Plimbă-te într'o pădure înverzită — spune Iankke — şi acolo ai să auzi un concert încântător, trebuie numai să înţelegi a-l auzi! ascultă cum murmură pârâul şi cum foşesc vârfurile arborilor, cum ciripesc şi cântă păsărelele. Când nu ai la îndemână o galerie de tablouri, du-te în natura liberă, ori unde este frumos, fie câmpiile verzi

și înflorite care se întind la infinit înaintea ta, sau munții care se ridică mândri spre cer! Privește jocul luminilor și al liniilor, un apus, un răsărit de soare. Câte poziții pitorești! desemn, relief, culoare!

Dar ce tonic poate fi mai eficace pentru moralul unui intelectual decât societatea unui bun causeur spiritual?

Am spus aiurea că unul dintre cei mai distinși causeuri pe care l'am cunoscut a fost Coco Dimi-trescu-Iași. Conversațiile lui erau fermecătoare, fiindcă întruneau cele patru elemente ale unei bune conversațiuni: primul este grija adevărului — după cum spune Sir. Temple — al doilea bunul simț, al treilea bunul humor și al patrulea spiritul.

Din toate aceste patru elemente cel mai rar este aptitudinea de a fi spiritual.

Fiecare popor are modul lui special de a face spirit. Nemții sunt în general greoi, din cauza aceasta nici conversația lor nu este animată, se reduce la simple întrebări și răspunsuri. Este tipică convorbirea celor doi Nemți dintr'o cafenea, așezați unul la o masă și altul la alta mai îndepărtată.

— Ascultă te rog!, strigă unul dintre ei. Celalt ridicând ochii de pe gazetă, îl întreabă:

— Cine?

— Dumneata.

— Eu?

— Da.

— Ce este?

— Ai văzut vr'o dată Parisul?

— Nu, după ce-i răspunde că nu, continuă a-și ceti gazeta sorbind din halba de bere.

Românii au spiritul ușor, dar îndreptat într'o anumită direcție, spre pornografie, din cauza aceasta cele mai picante spirite nu se pot scrie.

Francezii în schimb sunt cei mai spirituali. Cazul lui Collard este neîntrecut. În vremea când la Paris se plătea încă trecerea peste podurile Senei, Hippolyte Royer-Collard, numit profesor la școala de medicină, nu știa datorită căror împrejurări, fu șuerat, când s'a suit pe catedră să-și facă lecția. Cu mare greutate a reușit să termine în mijlocul unui zgomot infernal. Eșind din sală, a găsit afară două sute de studenți, care'l escortau și'l urmau în strigăte. Pentru ca să ajungă acasă, profesorul trebuia să traverseze Sena. Apropiindu-se de pod, cei două sute de studenți, puse mâna fiecare în buzunar ca să scoată taxa, o piesă de două centime. Hippolyte Royer-Collard, care era în capul coloanei, se opri cel întâi, la casa de bilete, scoase 20 de franci și plăti pentru toți : „Lăsați să treacă spuse el, acești domni sunt cu mine”.

Răsvrățiții au dat imediat îndărăt, ei au fost învinși și când profesorul și-a reluat cursul, a fost primit cu aplauze.

Printre avantajile pe care ni le oferă secolul al XX-lea, nici unul nu este căruia să-i datorim mai multă recunoștință, pentru plăcerea care ne-o procură, ca Cinematograful.

După voiajuri, cea mai amuzantă și mai instructivă distracție este lectura și cinematograful. Un film *bun* te face să uiți un moment lumea în care trăești, într'un film frecuentăm cea mai bună societate și asistăm la cele mai amuzante evenimente. Pe lângă că vedem pe cei mai celebri artiști mondiali, vedem țări și orașe necunoscute, felurite fenomene geografice, vederi de peisage, peisage pitorești.

Cinema-ul este un excelent auxiliar al științei și al jurnalului care ne dă o reprezentare a evenimentelor, el a fost adaptat la studiul biologiei, astronomiei, fizicii și a radiografiei.

Sir John Lubbock, autorul cărții: *Fericirea de a trăi*, începe primul capitol cu fraza: „Viața este o mare binefacere”.

Goethe spune că scopul vieții este însăși viața (*Der Zweck des Lebens ist das Leben selbst*); iar Socrate spune că scopul vieții este fericirea atinsă prin înțelepciune. Cred că mai complet ar fi de spus că scopul vieții este fericirea atinsă prin înțelepciune și știință.

Se spune că este cu neputință a trăi fără credință—este după părerea mea un mare adevăr—fiecare om trebuie să aibă *credință în puterea științei*.

16.

Aventurile unei Enciclopedii române și ale unor enciclopediști.

20 Iulie 1895 — Astăzi am primit vizita d-lui dr. *Corneliu Diaconovich* din Sibiu, invitându-mă

sa colaborez la „Enciclopedia Română”, patronată de comitetul „Asociațiunei Transilvane” și editată de librăria W. Krafft în Sibiu. Editorul promite că va cuprinde cel puțin două tomuri a câte 60 coale tipar, și va apărea în fascicole a câte șase coale cu numeroase ilustrații... Am primit propunerea cu mare entuziasm și m'am pus pe lucru.

După ce am devenit Românie mare, am fost în vara anului 1925 la Sibiu și cu această ocazie am cercetat la librăria Kraft dacă mai are multe exemplare din „Enciclopedia Română”; mi s'a răspuns că este epuizată. Răspunsul m'a bucurat, dar m'am mirat mult: o carte epuizată înseamnă că s'a vândut până la ultimul exemplar și cu toate acestea n'am văzut'o aproape în nici una din bibliotecile cunoscuților mei și nici expusă în vre'o librărie spre vânzare. Multă lume nici nu știe despre existența ei!

Întâlnind în Sibiu pe un fost elev al meu, pe dr. Popescu-Sibiu, mi-a comunicat că în mai multe rânduri a cumpărat mezeluri învălitate în foi de Enciclopedia Română și că, negustorul are încă o ladă mare cu fascicole pe care le întrebuințează în acest scop.

Cercetând de unii și de alții, am aflat că Ungurii au cumpărat tot stocul de cărți pe care le-au distrus!

Lui Cobălcescu i s'a întâmplat ceva la fel ca lui Diaconovich, deosebirea este că, în loc să-i dis-

trugă Ungurii opera, și-a distrus'o el singur. Cobălcescu, înainte de a pleca la Paris să-și iaie licența în științele naturale, a tipărit un manual de mineralogie, cu litere cirilice, Când s'a reîntors, se vede că manualul nu mai corespundea vederilor lui, fiindcă'l căuta pe la toate anticăriile și ori unde găsea un exemplar îl cumpăra și'l distrugea, (aceasta se petrecea prin anul 1879).

De câte ori mă gândesc la Cobălcescu, îmi vin în minte scenele tragice din viața lui intimă. Ultimul lui divorț a fost dintre cele mai tragice, fiindcă el a trebuit să suporte pe nedrept sancțiunile legii. A fost condamnat să plătească pensie alimentară și să-și dea și *numele* unui copil care nu era al lui.

Despre asemenea trădări, Ștefan Zweig spune într'un roman al lui : „Nu faptul că o femeie se dă, îmi pare trădare, ci că mai totdeauna, în asemenea împrejurări, vrând să se justifice, ridică vâlul rușinei ce acoperă intimitatea soțului ei și astfel acela care de obicei nu bănuia nimic, este oferit în neștire unei curiozități străine, unei batjocuri crude”. Batjocura aceasta i-a amărât sufletul lui Cobălcescu până la moarte.

Pe socoteala lui se povesteau pe vremuri multe anecdote. Se știe că el era foarte distrat ; odată, la gara din Iași, cerc un bilet de clasa I.

— Unde mergeți ?

— La o mătușă...

În fața femeilor frumoase i se schimba luminișul ochilor, nu mai era gânditor ca un filosof, nici distrat ca un algebrist.

Revenind la Enciclopedie, constat că astăzi nu mai există oameni care să poată fi enciclopedici cum era la noi de exemplu Ion Nădejde. Fiecare om are o sumă de cunoștinți și idei, dar nu fie care are energia să le pună ca dânsul în practică.

Noi, în Institutul Academic, îi spuneam lui A. D. Xenopol „*Enciclopedie vorbitoare*”, fiindcă orice l'am fi întrebat el ne punea chestiunea la punct. Din cauza aceasta am păstrat despre el o impresie care mă fascinează încă și astăzi.

El avea facultatea de a înțelege și de a face și pe alții să înțeleagă. Îi plăcea să citeze deseori maxima lui Sainte-Beuve : „Ținând la lucruri imposibile, se obține cu vremea lucruri posibile, pe care nu le-am fi atins niciodată altfel”.

O adevărată enciclopedie se spune că era *Rivarol*. Când i s'a propus lui Lauraguais un exemplar de enciclopedie, dânsul a răspuns : „Nu am trebuință de el, fiindcă Rivarol vine la mine”.

Regele Carol, în audiența pe care am avut-o când era la Lugano, mi-a vorbit cu multă simpatie de Enciclopedia română. Pentru a încuraja pe editori, a cumpărat la apariția ei un număr de exemplare. Visul lui era un mare dicționar al limbei române. Cât n'ar fi dat să vadă terminat dicționarul limbei istorice și poporane a Româ-

nilor, început de Haşdeu, la care a lucrat şi Filipide şi pe care îl continuă şi astăzi Sextil Puşcariu.

A murit regele Carol, a murit şi regele Ferdinand şi dicţionarul tot nu s'a terminat. De ce? pentrucă astăzi nu se mai poate face un dicţionar de talia aceluia început de Haşdeu de cătră un singur om.

Lectura unui dicţionar sau a unei enciclopedii este tot ce poate fi mai instructiv şi în acelaş timp şi distractiv. În copilăria mea nu exista nici o enciclopedie românească în care să cetim despre poporul român, despre avuţiile şi regiunile frumoase ale ţării noastre.

Ce invenţie minunată este o enciclopedie bine făcută! Ţi se pune la dispoziţie întreg universul pe ordine alfabetică; ea conţine ideile alese a celor mai însemnaţi oameni. Când ne plictisim de cei în viaţă, ne adresăm oamenilor mari dispăruţi, care n'au nici răutate, nici trufie, nici gânduri ascunse.

Cele mai bune enciclopedii sunt cele germane: „*Brockhaus*” şi „*Meyers Konversations Lexikon*”.

Unele articole publicate în aceste volume sunt adevărate memorii cu bibliografia chestiunei, aşa că permite cărturarilor doritori de a se instrui să poată face cercetări asupra chestiunilor care-i interesează.

În limba franceză există „*La grande Encyclopédie*”, dar care nu poate inspira mare încre-

dere cetitorului român, fiind că găsește la litera B, cuvântul *Bădescu*, un nume aproape necunoscut, numele unui fost revizor școlar la Botoșani, despre care în „la grande Encyclopédie” se scrie câteva pagini mari. Articolul cu siguranță a fost scris chiar de el, faptul însă că s’a strecurat să fie imprimat dovedește lipsa de seriozitate cum a fost redactată întreaga lucrare.

Ziarele ne aduc știri îmbucurătoare că la Cluj a apărut acum de curând o *nouă* Enciclopedie românească.—De ar fi numai conștiincios lucrată.

17.

Martirii cancerului dintre noi și alți martiri de altădată.

Am primit o scrisoare din partea unui domn G... I... care se declară partizan al părerei mele, că dreptul la sinucidere nu’l au decât acei care au comis fapte infamante, sau acei care sufăr de boli incurabile. Eu fac parte din categoria a doua—spune el—de zece luni sufăr de cruda boală de care a murit și regele nostru Ferdinand, Alexandru Marghiloman și Georgel Mârzescu. M’am gândit să-mi curm viața trăgându-mi un glonte, dar îmi lipsește curajul; am voit să mă strangulez, dar în momentul când am luat frânghia m’a cuprins un tremur, scăpând’o din mâini; am voit să mă arunc de pe fereastră dela rândul al treilea, dar m’am gândit că s’ar putea să rămân olog de mâni sau de picioare fără să mor; am crezut apoi că

cel mai ușor ar fi să mă arunc înaintea unui tren, dar s'ar putea să mă mutilez și să trăesc; m'am oprit în fine la ideea de a înghiți câteva pastile de sublimat, dar aflu că sublimatul ar putea să-mi distrugă rinichii fără ca să mă omoare.

V'aș rămânea foarte recunoscător dacă mi-ați indica o drogă care să mă omoare imediat fără să sufăr...

Scrisoarea d-lui G... I... îmi mai reamintește cazul unui prieten A... G..., care a fost operat de un cancer al stomacului de marele chirurg Victor Pauchet. Când s'a întors dela Paris în urma operației era vesel, radios și bine dispus, nu mai era descurajat ca înaintea plecării. Sexul frumos îl interesa ca și în tinerețe. Mi-a recitat din Don Juan în franțuzește: „Am văzut furtunile în ocean și în femeie, dar plâng pe amanți mai mult decât pe mateloți”. A scos din portofoliu o foaie de hârtie pe care era planul stomacului descmnat de Pauchet, explicându-mi părțile care au fost extirpate și partea mică care mai rămăsese. Mânca fleici, icre negre și bea vin roșu. Dar cancerul nu iartă, după câteva luni a trebuit să plece din nou la Paris unde a și murit.

Cu mult entuziasm îmi recomanda cartea lui Pauchet, intitulată „Restez Jeunes”. Este în adevăr una din cărțile cele mai optimiste care pre-dispune pentru sănătate și veselie. Scrisă într'un stil foarte ușor și pe înțelesul tuturor, arată că

omul îmbătrânește înainte de vreme fiindcă-și otrăvește sângele cu un regim alimentar artificial: carne prea multă, alcool și tutun. Pe lângă care se mai adaogă *defectele morale*: grijile, neliniștea sufletească, mânia, ura, gelozia, invidia și frica, toate aceste sentimente care, după expresia populară, fac omului „sânge rău”.

Lumea a început a se convinge de necesitatea unui regim alimentar rațional, dar n'a ajuns încă să-și dea samă de importanța *regimului moral*: o viață ordonată care să evite agitațiile morale și fizice. Fugiți, fugiți — spune Pauchet — ca de ciumă de societatea persoanelor agitate, atinse de nevroze care poartă în ele contagiunea emotivă.

Apropo de Cancer: am auzit mai zilele trecute la un Cinema următorul dialog între un domn cu o doamnă:

— Știi că doamna R... a murit.

— De ce boală?

— De cancer pulmonar. Cancerul a apărut mai întâi la sân și în urma unei operațiuni s'a transmis la plămâni.

— Și M... a murit tot de cancer, la ochi, cancer care în urmă s'a transmis la creier și a produs moartea în durerile cele mai atroce.

S'au citat apoi mai multe nume de domni și doamne care au murit unul de cancer al stomacului, altul de cancer al ficatului, altul de cancer al pâncreasului. Acest dialog zugrăvește frecvența cancerului la noi în Iași.

Meditam și făceam comparație între *martirii cancerului, martirii științei și martirii creștinismului.*

Găsesc că suferința atât fizică cât și morală cea mai îngrozitoare este a martirilor cancerului.

Oricât de teribile ar fi fost suferințele pe care le îndurau martirii creștinismului, totuși aceste suferinți erau îndulcite de speranța unor recompense imediate și eterne; tot așa suferințele martirilor științei, care-și sacrificau viața pentru adevăr, de și nu aveau speranța unor recompense imediate și eterne, aveau totuși ca scop satisfacerea conștiințelor că servesc cauza umanității; marele înțelept Socrate, a fost condamnat la moarte și ucis cu zeamă de cucută, fiindcă susținea că superstițiile mitologice sunt tradiții ridicule; că omul trebuie să se cunoască pe sine însuși și să nu aibă altă regulă de conduită decât conștiința, iar ca regulă de credință rațiunea.

Numai bieții martiri ai cancerului mor, unii dintre ei, în suferințele cele mai atroce fără să știe pentru ce!

Sunt naturi care nu pot suporta durerea și se sinucid, sunt altele care se resignează; astfel este cazul d-rului Trousseau care suferea de un cancer al stomacului de care a murit. Cu trei zile înainte de a muri, și-a făcut testamentul și s'a dus la administrația pompelor funebre, comandând cele necesare pentru înmormântare, apoi s'a dus la cimitir de și-a ales terenul pentru mormânt. După

ce a luat aceste măsuri, a venit acasă, s'a culcat și a așteptat cu sânge rece moartea.

Profit de această ocazie să răspund cetitorului care, referindu-se la una din cronicile în care spuneam că Theodor Parker striga pe patul de moarte : „*Oh ! cum n'am cunoscut arta de a trăi, sau pe unul care să mă fi învățat cum să trăesc*”. Mă întreabă, respectivul : „și dacă l'ar fi învățat cineva artă de a trăi, ar fi trăit mai mult ?”

Nu ar fi trăit mai mult decât viața lui, dar și-ar fi trăit viața, (viața normală 100 ani). Tot secretul prelungirii vieții constatând mai ales în aceia de a nu o scurta.

18.

Din intimitatea lui Aurel Băeșu.

Scrisoarea lui Aurel Băeșu pe care am primit-o din sanatoriul „*Cuasso al Monte*” din Italia merită a fi citită de toată lumea, fiindcă în ea se oglindește sufletul unui om de elită.

Stimate D-le Doctor,

O mare rugămintă. De când sunt bolnav am trecut când în scepticism, când în pesimism, iarăși la scepticism și apoi la desnădejde. Sunt f. f. plictisit. Se poate să fie bine, se poate să fie și rău. În caz de se întâmplă să mor, vă rog ca banii mei cei 14.000 lei (paisprezece mii lei) să-i treceți școalei de Belle-arte Iași (sublinierile sunt făcute de Băeșu) pentru a servi ca ajutor unor elevi săraci cu al căror talent

ne vom putea fãli. Comisia sã fie formatã din D-nul Gh. Popovici, O. Bãncilã și D-strã d. dr. Leon sau cum veți crede.

Sã se ajute acele elemente care vor arãta inteligențã artisticã, talent și multã dragoste de artã.

Asta este.

Vã salut cu respect, mulțumindu-vã pentru atenția față de mine.

A. Bãeșu.

Fãcându-se mai bine în urma acestei scrisori s'a întors din Italia și s'a stabilit la Piatra-N. pentru aer. În timpul șederei lui acolo a venit de trei ori la Iași sã mã vadã.

Ultima întrevvedere cu el a fost în biroul meu de lucru din strada Toma Cosma. La un moment dat mã întrebã :

— D-le doctor, ce zici mata (expresia lui), sufletul este nemuritor sau nu ?

Intrebarea aceasta neașteptatã și sub impresia boalei lui, nu mi-a fãcut tocmai bine, totuși i-am rãspuns zãmbind, sau o fi nemuritor, sau nu, trebuie sã ne fie indiferent. Dacă este nemuritor, de ce sã ne temem ? dacã nu este, n'avem nici atãta de ce ne teme''.

Cu ochii pierduți într'o reverie, pãrea absent și departe dar cu toate acestea auzia ce-i spun.

— Eu prefer, cum spune Milton, — sã fiu stãpân în iad, decãt servitor în paradis ! Tu însã, ca pictor, faci parte din tagma nemuritorilor. Artistul și savantul se immortalizeazã prin geniul operilor lui

pentru care își sacrifică adeseori viața. Sufletul pictorilor se retrage în pânzele lor, iar cei care înțeleg arta știu să steie de vorbă cu ei.

Zâmbind, mă întrebă : Și care este măsura că cutare pânză este sau nu nemuritoare ?

— Critica, timpul, omenirea. Istoria cu comparațiile ei retrospective, ce are de făcut decât să le cântărească și să le valorifice.

Ca să întrerup această conversație, îl întreb :

— Cum îți place peisajul, de pe peretele care este în fața noastră ?

— Se vede că este o copie fidelă de pe natură, dar e lipsit de poezie, meșterul nu trebuie numai să copieze natura, ci să o și interpreteze.

— Dintre tinerii din Iași, totdeauna mi-au plăcut mai mult peisajele tale și ale lui Balțatu, tocmai fiindcă sunt pline de poezie. Poezia întotdeauna a fost comparată cu pictura. Simonide a spus că poezia este o pictură vorbitoare, și pictura o poezie mută.

Ai dreptate, Băeșule dragă, în artă nu trebuie numai să copiezi, ci să și crezi. Victor Cousin a spus : „idealul fără realitate e lipsit de viață, dar și realitatea fără ideal e lipsită de frumusețe. Ambele au nevoie de a se reuni, de a-și întinde mâna și de a face alianță. Frumusețea este un ideal absolut și nu o simplă copie a naturei imperfecte.

Privindu-mă în ochi, după o scurtă ezitare, îmi spune :

— Toate ar fi bune, domnule doctor, dar febra mă descurajează.

— Boala ta nu este o boală incurabilă ; cu aerul curat dela Piatra și cu regimul care ți l-a indicat în sanatoriul din Italia, o duci până la adânci bătrânețe. Continuă, dragă, să lucrezi, că nimic nu-mi mai urît, cum spune Seneca, decât un moșneag, care n'are altă cu ce să dovedească că a trăit, decât mulțimea anilor.

Chestiunea este numai să urmezi regimul cu stricteță. Poți să știi cât de multe reguli și precepte privitoare la sănătate și viață, nu fac două parale, dacă nu le practici. Știi prea bine că și în pictură poți să cunoști cât de multe reguli de perspectivă, desemn și colorit ; dacă nu le practici nu ești pictor.

Băeșu era un copil adorabil care se preta la glumă. Imi spune că este foarte nervos din cauză c'a luat undeva o cafea, contra obiceiului.

— Proștii sunt mai plictisitori după ce au băut cafea — spunea Balzac — aceasta nu fiindcă devin mai proști, ci fiindcă manifestează prostia lor cu mai multă exuberanță ; tu ca băiet deștept manifestează-ți inteligența cu mai multă exuberanță.

— Plec, d-le doctor ; vino și mata la Piatra, are să se bucure mult și d. Socrate (Socrat este prof. dr. Lalu).

*

În ziua de 27 August 1928 cetesc în ziare (eram la Techirghiol) că Aurel Băeșu a încetat din viață. Această veste m'a turburat și imediat m'a cuprins

o agitație și un regret așa de puternic ca și cum aș fi comis o faptă rea.

Băeșu pe lângă că era un talent, era și un muncitor amorezat de arta lui și plin de *entuziasm*.

După Pasteur, entuziasmul este un Dumnezeu interior. Cu ocaziunea unei cuvântări adresate studenților, le spunea : „aveți nu numai cultul patriei, dar și cultul acestui Dumnezeu interior—*entuziasmul*—care va fi călăuza noastră”.

Băeșu a murit tânăr de tot, avea numai 32 de ani, lăsând pânze care arată un sentiment sincer pentru natură și o iubire fierbinte pentru artă.

19.

„Rabinul din Sărărie” și căsătoriile, pe vremuri.

Din casa Rabinului din Sărărie — astfel i se mai spunea pe atunci lui Ion Nădejde — radia în tineret nu numai dragostea pentru studiu, dragostea pentru știință și literatură, radia și moralitate, dragoste de familie.

Parcă văd pe cucoana Pica cetind la birou o carte de știință, ținând cu o mână un copilaș, la sân pe care-l alăpta, iar cu cealaltă legănând o trăsurică în care se afla alt copil mai mare.

Icoana aceasta de mamă sfântă, de soție model, de femeie cultă a rămas gravată în sufletul nostru al tuturor care am trecut prin colțul din Sărărie. Parcă aud încă fredonându-se :

Mergând pe-acelaş drum cu tine,
 Ca tine 'n temniţi vom muri
 Poporul apărând ca tine,
 A noastră viaţă vom jertfi !

Un sol vom fi şi noi ca tine,
 Ce idei noi va odrăsli,
 Inainte mergători ca tine
 Ferice timpuri vom vesti.

Pentru fiecare din noi Cucoana Pica era imagina femeii ideale, cinstite, învăţate şi iubitoare de familie. Pe de altă parte cu toţii aveau un dezgust de femeia care pentru bani sau lux îşi vinde dragostea. Idealul nostru era ca familia să se clădească pe simpatie reciprocă, egalitate economică, politică şi socială. Căsătoria de tânăr.

Fiecare din noi ştia pe de rost pasajul din Zubcu Codreanu :

„Fiinţa umană, deslipită dela sânul familiei şi aruncată unei neguţătorese de corpuri omeneşti, condamnată să satisfacă poftele grosolane ale primului venit, al bătrânului corupt ; femeia batjocorită de toţi acei care au mizerabilul obicei de a insulta şi batjocori suferinţa ; femeia la care nu se respectă nici unul dintre instinctele omului, nici instinctul amorului, nici instinctul demnităţii omeneşti, nici instinctul maternităţii ; fiinţa umană pusă afară din lege şi prefăcută în obiect, în marfă, etc.”...

M'ile s'a căsătorit și el tânăr de tot. Căsătoria a avut loc într'o Duminică, îmi reamintesc că în ziua aceea la universitate se ținea o conferință a societății Junimea. După conferință s'a împărțit publicului imprimare prin care Mille explica pentru ce a trebuit să facă și căsătoria religioasă. Și eu eram obsedat de ideia căsătoriei — vroiam cu orice preț — să mă însor înainte de a pleca în străinătate la studii. Eram preocupat să găsesc o fetiță care să mă înțeleagă și să mă iubească. Vroiam cu orice chip să devin soț și tată, să fiu iubit de o fată *frumoasă* care să-mi facă un bățel drăguț, simțiam că el m'ar iubi cum a iubit A. Dumas fiul pe tatăl său.

Era în anul 1881 când am făcut cunoștință domnișoarelor H... și O... fiicele generalului S... din strada Carol.

Stăteam împreună cu ele și cu prietenul meu V... până târziu în grădina Copou, fericiți de aerul pe care-l respiram exalat de salcâmi înfloriți. Mă simțiam plin de viață, mai expansiv și mai vesel decât de obicei. Impresiuni și imagini vagi și infinite nășteau în mine în prezența acestor fete. Luna juca un mare rol în scenele fantastice ale domnișoarei H... care-și despletise părul ei luxuriant și lung ce trecea peste genunchi, punându-și pe cap un fes turcesc.

Cu nerăbdare așteptam în fiecare zi ordonanța d-lui general cu scrisoarea și poezia din partea domnișoarei H...; locuiam în Păcurari No. 32 (actuala casă a d-lui Cernătescu). Inima mea in-

clina spre amor — amorul este o plantă de primăvară — ceeace înclină spre amor — spune Havelock — pare frumos ; ceiace pare frumos înclină spre amor.

Această uniune intimă a artei și a amorului este singura explicațiune a artei. Fără de acest echo sexual, arta nu s'ar fi născut niciodată și nu s'ar fi perpetuat niciodată.

Arta este complice cu amorul, când amorul este înlăturat nu este artă ; când arta este îndepărtată, amorul nu este decât o trebuință fiziologică.

Amorul ține cât ține și viața — spune Lubbock — dar se modifică după vârstă și după circumstanțe. În copilărie, el are ca obiect pe tată și pe mamă ; în vârsta virilă, pe soț, la bătrânețe pe copii și în tot timpul pe frați și surori, pe părinți și amici.

*

Încetul cu încetul simfonia dragostei s'a mutat din strada Carol în strada Muzelor, la aceea care peste câteva luni mi-a devenit soție. Avcam 19 ani, căsătoria s'a făcut cu consimțământul consiliului de familie.

Timpu' s'a scurs repede, copii au venit ! dar nu cum visam eu, unul singur, ci mai mulți. Iată-mă astăzi din tată sever devenit bunic plin de indulgență, fiindcă experiența câștigată cu vârsta, a atenuat în mine sentimentul responsabilității în ceiace privește educația copiilor.

Am spus și cu altă ocazie că scopul vieții este *fericirea*, de aceia orice chestiune am ajuns s'o pri-

vesc prin prisma fericirii și mă întreb împreună cu Vauvenargues, acei care vor veni după noi, vor ști poate mai mult decât noi și se vor crede mai de spirit, dar vor fi ei oare mai fericiți sau mai înțelepți? Chiar noi care știm multe, suntem noi mai înțelepți decât părinții noștri cari știau atât de puțin?

20.

Din intimitatea mea cu fostul librar Baraș.

Cărțile sunt pentru umanitate — spune Lubbock — ceeace memoria este pentru individ. Ele conțin istoria rasei, descoperirile sale, înțelepciunea și experiențele acumulate a secolelor. Ele sunt oglinda minunilor și a frumuseților naturei, ele ne susțin în nenorocirile noastre, ne mângâie în întristările și în necazurile noastre, fac din orele noastre de plictiseală ore de desfătare, umplu spiritul nostru cu idei, cugetări înțelepte și binefăcătoare; ne fac să ieșim din noi înșine și din mizeriile noastre.

Tot Lubbock, în scrierile lui asupra fericirii, consideră cărțile și lectura mijloace din acele care contribuiesc la fericirea omului ca și plăcerile călătoriei, plăcerile căminului, binefacerile amicitiei sau iubirea naturei.

În ceace privește recunoașterea reală a omului, Englezul are o vorbă foarte înțeleaptă: „*spune-mi ce cetești să-ți spun cine ești*”.

Cărțile, lectura, cetitorul și librarul sunt noțiuni inseparabile.

De valoarea intelectualilor unui oraș ne facem o idee după numărul librăriilor care se află în el și după calitatea lor.

Iașul a avut un singur librar cu care se putea în adevăr făli, acesta a fost Baraș. L'am cunoscut de acum 39 de ani, când era în librăria lui Kupferman din str. Ștefan cel mare — un copil—venea acasă de-mi aducea corecturile cărților editate de Kupferman. De pe atunci încă îi plăcea să citească mult. Patronul nu vedea aceasta cu ochi buni, îi arunca cartea sub pretext că cetitul strică capul și'l împedecă să se gândească limpede la afaceri. Tot în timpul acela împreună cu un alt coleg al lui de prăvălie Isidor Israilițeanu, studiau cataloagele librărici franceze, venind apoi acasă pe la clienți, ne aducea cărțile alese și comandate de ei în vederca specialității noastre.

A învățat singur ca autodidact nemțește, franțuzește și englezește, așa că putea ceti autorii în original și ceea foarte mult, îi plăcea mai cu samă literatura.

Baraș era om corect, prea modest, liniștit și foarte discret. Nu-și deschidea inima oricui. Mie, care veneam zilnic în librărie și stăteam mult de vorbă cu el, îmi spunea multe anecdote și pasaje interesante din cărțile care le cetise.

A cetit mult din A. France. Raporturile lui neîntrerupte mai bine de 39 de ani cu intelectualii : studenți, medici, avocați, profesori și magistrați; pe de altă parte lectura multă care o făcuse, dar

mai cu samă munca extraordinară care a depus'o în această direcție au făcut din el un specialist rafinat în branșa librăriei. El lucra singur cât *Incurcă* astăzi 10 sau 15 salariați într'o așa zisă librărie pe acțiuni.

La drept vorbind în Iași nu mai avem astăzi nici o librărie, ci numai prăvălii de penițe și cărți de școli primare.

Nu există nici un cunoscător în branșa librăriei.

Baraș a asistat la multe pertractări caraghioase între patronul lui ca editor și între diferite personalități din Iași ca autori. Propuneri fantastice și inzistenți, de exemplu, pe lângă un filolog să-i facă o carte de pedagogie, sau pe lângă un profesor de istorie să-i scrie despre „cotirea butoacilor în litruri” !! Toate aceste peripeții povestite de el erau un adevărat document al timpului cu privire la istoria librăriei și a editurii la noi. De nerepetate ori l'am îndemnat să-și scrie amintirile, mereu tăcea, până într'o zi mi-a spus că nu îndrăznește, fiindcă nu are talent literar.

Amintirile și autobiografiile — îi spun eu — nu sunt opere de artă. Nu ți se cere ca autor decât să fii sincer și să respecti adevărul.

— V'aș spune ceva d-le profesor, dar mă tem să nu vă supărați.

— Ce anume?

— Ideea care mi-o spuneți, că amintirile nu sunt operă de artă, am cetit'o undeva — dar să nu vă supărați, chiar în A. France.

— Se prea poate, nu te contrariez.

— Mai zilele trecute discutau aice, câțiva domni între care și d. O. B. care susținea cu totul contrarul, așa că părerile în această privință sunt împărțite.

Cunoașteți fabula celor două oglinzi, de A. France? İmi dați voe să v'o povestesc?

— Fabulă pe care mai târziu am găsit'o în scrierile lui.

Intr'o zi, o oglindă cu suprafața perfect plană întâlne într'o grădină, o oglindă convexă.

— Te găsesc foarte in pertinentă pentru ca să faci toate figurile cu pânțele mare, cu picioarele și capetele subțiri, și să schimbi toate liniile drepte în linii curbe.

— D-ta ești care diformezi natura, răspunde oglinda convexă. İți închipui că totul este plan în afară de d-ta, ca în d-ta. Nu ești decât o oglindă înșelătoare.

— Eu nu înșel pe nimeni, răspunde cealaltă. D-ta cumătră convexă, faci caricatura oamenilor și a lucrurilor.

— În momentul când se cercetau mai tare trece un fizician — geometru — se zice că era marele Alambert.

— Amicele mele, aveți dreptate și nu, amândouă.

Voi reflectați amândouă obiectele după legile de optică. Figurile pe cari le primiți sunt și una și alta de o exactitudine geometrică. Ele sunt perfecte amândouă. O oglindă concavă ar pro-

duce o a treia foarte diferită și tot atât de perfectă.

După cum am mai spus și cu altă ocazie, totul depinde de prisma prin care privim lucrurile. Democrit râdea și Heraclit plângea de viciile oamenilor, căci toate acțiunile noastre par comice unora și tragice altora.

Stând odată de vorbă cu Baraș l'am întrebat ce este Thora? în urma explicațiilor ce mi-a dat a mai adaogat: Heine a spus că este „patria portativă” a Evreilor.

Baraș a învățat arta de a atinge scopul cu mijloacele cele mai modeste, mărginindu-se la strictul necesar.

Iașul intelectual a pierdut mult cu moartea lui Baraș. Eu personal l'am plâns sincer, nu numai ca librar, ci și ca om.

21.

Din misterele vieții fiziologice.

Louis Cornaro, care a trăit peste una sută ani, a scris o carte asupra modului cum să poată ajunge și alții la această vârstă. El spune că s'a născut cu o constituție slabă, făcând în acelaș timp exces de mâncare, băutură și fumat — ducând și o viață neregulată—din cauza aceasta și-a pierdut cu totul sănătatea.

La vârsta de 30 de ani medicii lui nu-i mai dădeau decât doi ani de viață. Văzându-se ame-

nințat cu moartea, a luat hotărârea să renunțe la viața care o ducea.

Incepând o nouă viață regulată, a urmat un regim *sobru*.

La vârsta de 83 de ani, se simți atât de bine că scrise: „viața sobră pe care o duc mi-a păstrat inteligența și veselia încât am putut compune o piesă de teatru, care fără a ofensa bunurile moravuri este foarte reușită”.

Când a ajuns 95 de ani, scriea că este sănătos, vesel și bine dispus ca și cum ar avea 25 de ani. „Ceia ce-mi produce cea mai mare plăcere — spune el — este să vezi cum vârsta și experiența pot să facă pe un om mai învățat decât ar putea să-l facă toate cărțile”.

Și eu am căpătat convingerea că pe măsură ce corpul îmbătrânește spiritul se perfecționează.

Cornaro a atins vârsta de una sută ani datorită unui regim — cum spune el — *sobru* (cumpătat).

Corpul omului se intoxichează din cauza unei alimentațiuni neraționale, a alcoolului, a fumatului și a viciei dezordonate care-l neurastenizează. După ce că mâncăm prea mult, nici nu ne mișcăm deajuns, ca să introducem în corp o cantitate suficientă de aer care se aereze sângele și să-l regenereze.

Spuneam odată unui prieten care ducea o viață sedentară, să se miște în aer cel puțin două ore pe zi, la care el mi-a răspuns:

— Nu am timp.

— Cine nu găsește timp să se miște — i-am spus — găsește timp să se îmbolnăvească.

Mai zilele trecute am văzut pe un domn, era în urma unui acces de intoxicație cu tutun. Bietul om era destul de rău.

— De ce nu te lași de fumat? cred că acum te-ai convins că tutunul îți face rău?

— Am încercat în mai multe rânduri, dar n'am reușit.

— Dacă ții în adevăr la viață, trebuie să te lași, eu am fumat 40 de ani, și mai bine de un an de când m'am lăsat par'că am reîntinerit. Am somnul liniștit, poftă de mâncare, mintea limpede pot ceti și scrie oricât de mult fără să mă obosesc. Incearcă și d-ta încă odată, hai! dă-ți cuvântul de onoare în prezența acestor tineri că de astăzi înainte n'ai să mai fumezi.

După ce ș'a dat cuvântul de onoare, promițând că nu v'a mai fuma, i-am spus :

— Bagă de samă, cuvântul de onoare la vrâsta noastră, e lucru foarte serios și mai ales că l'ai dat în fața acestor tineri !.

Toată tendința higienei moderne este întoarcerea spre primitivitate. Oamenii primitivi au fumat? s'au intoxicat cu alcool?...

De sigur că aceste sunt viciuri pe care omul și le-a însușit târziu de tot.

O paranteză, în caz că aș muri subit în una din zile, rog pe cetitorii mei să nu exclame : „cu tot regimul lui de care a făcut atâta caz a murit

la 70 de ani ! !". Trebuie să aibă în vedere că 70 de ani ai mei echivalează cu o sută de ani, fiindcă eu m'am născut debil, așa că vrâsta care am ajuns-o n'o datorese decât *regimului*. Dacă n'aș fi dus acest regim sobru trebuia să fi murit demult — când aveam 50 de ani !

Dar ce este regimul alimentar rațional decât reîntoarcerea la posturile din trecut și la adagiul : „Nu ai poftă de mâncare nu mânca, cel mai bun aperitiv este postul”.

Am cunoscut la mănăstirea Agafton de lângă Botoșani o călugăriță care avea 114 ani, sănătoasă, zveltă și voioasă.

— Am întrebat'o cu ce te ții așa de bine măicuță, ce mănânci ?

— Apoi ce să mănânc ! borșisor.

— Cred că nu mănânci într'una numai borș ?

— Incep prin Martie cu borș de urzici, apoi cu borș de stevie, de lobodă, de știr...

— Dar iarna ?

— Iarna mănânc borș de sfeclă, cartofi, fasole și linte. Borșul te face ușor ca pana.

De minunele borșului auzisem încă din copilărie, se spunea că în una din zile s'a prezentat d-rului Isak — d-rul Isak era medicul cel mai bun din Botoșani — un țăran bolnav de tuberculoză. Doctorul văzând că nu mai este nici o speranță de vindecare, i-a spus ca să scape de el : „întoarce-te acasă, stai culcat afară toată ziua și mănâncă borș”.

După un an de zile se prezintă la Isak un român cu doi curcani.

— Ce este, bade?

— Sărut mânele, am venit să vă mulțumesc, eu sunt omul care am fost acuma un an, când tușam și scuipam sânge... am mâncat numai borș așa cum mi-ați spus și mulțumesc lui Dumnezeu m'am făcut sănătos.

Astăzi s'a constatat și științific că borșul este un aliment igienic, conține multe *vitamine*.

Toate tratamentele moderne: băi de aer, băi de soare (helioterapie); plimbările cu picioarele goale, (cura lui Kneipp), nu sunt decât o revenire la viața primitivă.

Cine ține să ajungă vrâsta normală de una sută ani, trebuie să ducă o viață *cumpătată* să-și schimbe deprinderile, să piardă pe cele rele căutând să câștige altele bune.

Dacă cu bătrâneța pierdem forța sentimentelor noastre, ardoarea pasiunelor tinereței și a vrâstei adulte, totuși ne putem consola cu dorul de a înspira respectul în loc de amor și de spiritul calm desbrăcat de toate pasiunile care s'au strâns în noi.

22.

Amintiri din preajma Paștelui.

Sărbătorile Paștelui încă din prima copilărie sunt legate în sufletul meu cu începutul primăverii, cu apariția viorelelor, a zambilelor, a zarnacadelelor,

flori pe care credincioșii le aduceau și le presurau în Vinerea paștelui pe „*Sfântul aer*”.

Cu neiăbdare așteptam seara să asist la prohod, pe care și astăzi îl fredonez cu mare plăcere. Tot în săptămâna mare mă spăvăduiam și mă împărtășeam regulat, până ce odată — trebuie să fi avut vr'o nouă ani — am văzut cum cu lingurița care împărtășise pe un cerșetor mi-a vâiât'o preotul mie în gură. Mi s'a făcut greață, am scuipat și m'am întors acasă supărat. Aceasta îmi reamintește astăzi povestea țiganului căruia la împărtășanie i s'a introdus în gură și un gândac mic ce căzuse în potirul cu vin. Țiganul când a simțit gândacul mișcându-se în gură, ce să facă? să'l scuipe? nu putea că e păcat! să'l înghită? îi era frică. Il tot mișca cu limba când în sus când în jos, până la un moment, exasperat că'l zgâriea la limbă, exclamă :

De ești sfânt, sfânt să fii,
De limbă să nu mă ții
Că te strâng în dinți
Bată-te-cei sînți !

Cu spăvădania s'a întâmplat altfel. Preotul nostru de casă, care mă spăvăduia în fiecare an, era părintele Gheorghe dela Trei sfetitele (Botoșani). Aveam șaisprezece ani când mă jucasem cu o fată — eram numai noi singuri în grădină. Grădina era întinsă, cu nuci mari și era și un stog de fân. Fata se suie în pom să scuture pere, iar eu stă-

team jos să le culeg. Ce am vorbit? și ce am văzut? uitându-mă în sus la ea, nu-mi aduc aminte, știu atâta că fără voia mea am sărit repede gardul...

Ca un bun creștin ce eram, învățat de mic să nu mint, nu se putea să tănuiesc adevărul părintelui când m'am spăvăduit. Mult m'am rușinat după ce am aflat mai târziu că familia era pusă la curent de părintele Gheorghe că eu sărisem gardul. Aceasta a fost ultima mea spovădanie.

...A trecut mult de atunci, eram deja căsătorit, nu mă mai duceam la biserică, în schimb însă în amintirea paștelui din timpul copilăriei, cețeam în fiecare an de paști „Viața lui Isus”. Am cetit întâi acca scrieă de Renan, apoi acca scrieă de David Strauss, autorul scrierei „Der alte und de neue Glaube” (vechca și noua credință); Giovanni Papini, Histoire du Christ; Hegel, Vie de Jésus, iar în timpul din urmă: La folie de Jésus de dr. Binet-Sanglé.

Cartea lui Renan este o adevărată poezie. Renan, spune: Isus a întemeat religia în omenire după cum Socrate a întemeat filosofia și Aristotel știința. A fost filosofie și înaintea lui Socrate și știință înaintea lui Aristotel. Dela Socrate și dela Aristotel, filosofia și știința au făcut progrese uriașe; dar totul s'a clădit pe temelie pe care au pus'o ei.

De câte ori cețeam acești autori care s'au ocupat cu viața lui Isus, mă gândeam la cele spuse de Gustav Le Bon, că halucinații și fanaticii cu in-

teligență mică dar cu caracter energic și pasiuni puternice, sunt singurii care fundează religiuni și crează istorie, dar nu savanții și inventatorii geniali. Vorbele unui halucinat ca Mahomet, etc. sau un călugăr obscur ca Luther au pus Europa în foc și sânge.

Numeroasele istorii despre minunile lui Isus din Biblie și mai cu samă din evanghelii nu se bazează după cum cred unii pe fraudă ci, pe eroare.

Tot Testamentul vechi, spune Straus, este o legendă orientală împodobită de toate înfrumusețările datorite unei fantezii poetice.

Eu unul fără a crede găsesc plăcere chiar astăzi când o cetesc.

Mă aflu în Zurich la hotel „*Baur au Lac*” într'un cerc de intelectuali, se discuta asupra religiei, unul spunea cum multiplicitatea cultelor a divizat rasa omenească în peste șaptezeci de națiuni, așa că popoarele din cauza aceasta în loc de a se iubi între ele frățește se urăsc; am văzut din cauza deosebirilor de credinți religioase: uri fratricide între copiii primului soț și soțului al doilea, tați și mame judecați și condamnați de către fii și fiicele lor, ciocniri mortale între tatăl vitreg și fiul său, între soția a doua și fiica bărbatului, etc.

Un altul explica că mai bine ar fi ca toată lumea să devie *monistă*, când deodată se ridică un pastor catolic, foarte calm, spunând că primul efect al studiilor științifice asupra unei inteligenți pasio-

nate, este de a exalta trufia și de a face să se clatine credința, știința puțină te îndepărtează de Dumnezeu; știința multă te apropie de el; ar fi un dezastru moral dacă li s'ar lua maselor inculte credința. „Nu zdrobi nimănui, — spunea pastorul — opiniile care'l fac fericit, dacă nu poți să-i dai altele mai bune”. Egiptenii și ei spuneau — continuă — pastorul — că adevărul trebuie măsurat după inteligenți și trebuie învăluit celor slabi pe care i-ar înnebuni.

Cineva mă întreba care din două concepții despre lume este mai preferabilă, concepția științifică modernă monistă sau concepția tradițională dualistă?

Această chestiune — i-am răspuns — se asemănă cu întrebarea care s'ar pune cuiva, care haină este mai bună? După cum întrebarea aceasta nu poate fi rezolvită, fără a se ține seamă de climat, anotimp, sănătate, viață și vârstă, tot astfel și alegerea concepției despre lume este exclusă dacă nu se ține seamă de gradul de cultură și de ocupațiunea individului. Concepția monistă este excelentă pentru intelectuali, care au puțință de a se instrui continuu și de a se ține în curent cu ultimele rezultate ale științei, această concepție însă ar fi funestă pentru masele inculte, care de dimineață până în seară este ocupată cu câștigul hranei de toate zilele, ei nu ar putea fi satisfăcuți decât de concepția dualistă, care le dă mângâierea într'o lume viitoare.

23.

„Aventura” trăită de Paște.

A doua zi de Paști (21 Aprilie 1930), eram pe vaporul „Principele Mircea”, făcăm cursa Galați-Brăila. Cerul era senin, soarele strălucea în toată splendoarea lui, admiram sălciile dcabia înverzite și ascultam ciripitul păsărelelor.

Doi domni stăteau la o masă, păreau după tualeță a fi oameni distinși. Caracterul și mai ales educația se recunoaște ușor când omul mănâncă, fiindcă în momentul acela se uită pe sine și devine natural. Unul dintre ei a înghițit bucățile din gulaș fără a le amesteca, s'a servit apoi ca să mănânce sosul cu cuțitul, cum s'ar servi de o furculiță, după ce a luat cafeaua s'a ridicat dela masă, s'a retras într'un colț, a pus un singur deget pe narea dreaptă și a suflat cu putere nărea stângă, apoi a apăsat cu degetul pe narea stângă și a suflat cu puterea narea dreaptă.

Suflul a făcut un zgomot special, atrăgând atenția celor mai îndepărtate persoane, a scos apoi din buzunarul hainei o batistă cu care și-a șters nasul.

Acest sistem l'am văzut practicat și la Iași de doi profesori secundari; din cauza aceasta pe unul dintre ei elevii liceului „Național” îl poreclise „Decanul halei”, titlu bine meritat.

După ce a aprins o țigară, domnul se apropie de mine, privindu-mă fix și foarte mirat. Imi făcea

Impresia că vroia să-mi ceară socoteală pentru ce l'am urmărit cu privirea în timpul mesei.

— D-stră sunteți d-rul Leon?

— Da!

— Dela Iași?

— Dela Iași.

— Imi pare bine să vă cunosc, fiindcă am asistat la o conferință care ați ținut'o la Chișinău: „Credința în supranatural”...

Chiar în momentul când spunea aceste cuvinte, zăresc la o masă pe un cunoscut dela București, profit de această ocazie să mă eschivez de domnul căruia nu i-am dat timp să-și spue nici numele, nici ceea ce ar fi vroit să-mi vorbească.

M'am ridicat repede și am plecat.

Când stăteam de vorbă cu domnul din București, vine lângă mine un tânăr, rugându-mă să-i permit a-mi comunica ceva confidențial. M'am retras cu el jos, într'un coridor izolat, băeatul era simpatic, aceasta m'a și făcut a-l încuraja să se apropie de mine.

— Ce este, dragul meu?

— Eu sunt fiul d-nei Maria Ionescu, născută Cristea. O cunoașteți?

Prin crierul meu defilau în acel moment diferite persoane cu numele Maria Ionescu, fără a-mi putea aminti de vre-una în mod precis; foarte amical și cu regret îi spun că pentru moment nu-mi aduc aminte de o doamnă Maria Ionescu, totuși sunt curios să aflu despre ce este vorba.

Dânsul, scrutându-mă cu privirea, pentru a verifica ce gândesc, ezită un moment a spune ceva.

După insistențele mele însă încep :

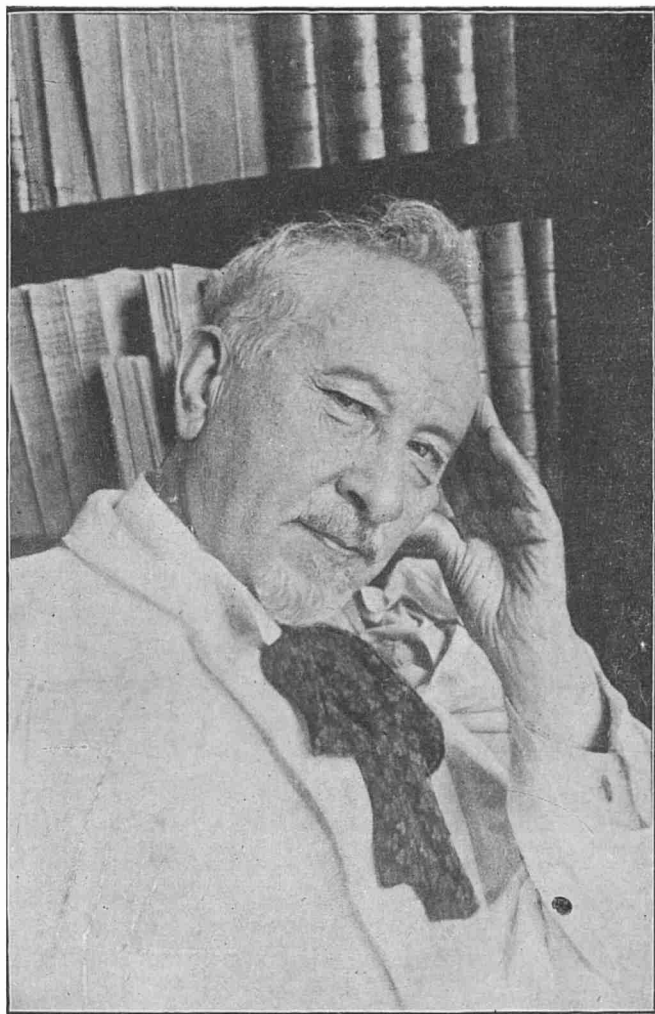
— Mama mea a murit anul trecut ; din ceea ce am moștenit dela ea, pot trăi destul de larg, chiar dacă n'aș câștiga nimic cu profesiunea mea. Nu am nevoie de nimeni, nu-mi lipsește nimic. Când mi s'a spus acuma că sunteți profesorul Leon, m'am bucurat să pot vorbi în persoană cu d-stră, comunicându-vă în acelaș timp că eu sunt fiul d-stră natural, Nicu Ionescu. Mama mi-a vorbit întotdeauna cu drag de d-stră, spunându-mi că nu aveți nici o vină față de mine, deoarece ea a fost aceea care s'a opus să-mi purtați de grijă. Ea m'a crescut inspirându-mi dragoste pentru d-stră.

Intre toate acțiunile omului — spune Confucius — nu este nici una care să fie mai mare decât pietatea filială. Din cauza aceasta ea este baza virtuții. Un fiu este demn de toate elogiile dacă prin conduită, onorează memoria strămoșilor săi, este criminal, dacă atentează la onoarea lor prin acte vinovate a vieții sale publice sau private.

Dacă un tată face — d-le profesor — sforțări prea mari și își tulbură viața pentru a lăsa copiilor o existență mare, își sacrifică fericirea fără a o asigura pe a lor.

Deodată, n'am avut puterea sau prezența de spirit să spun nici un cuvânt.

De abia după câteva momente am putut să-i

Profesor N. Leon în bibliotecă

spun că niciodată n'am avut legături de prietenie cu vr'o doamnă Maria Ionescu, tot cea ce aflu acuma este de domeniul fanteziei.

Când vaporul s'a oprit la Brăila, cel întâi care și-a luat repede ghiozdanul — a fost el — mi-a sărit de gât, și, profitând de zăpăceala mea, a început a mă îmbrățișa, mi-a cerut voe să-mi scrie și a plecat foarte grăbit, fără a-mi lăsa timp să-i dau vre-un răspuns. Am rămas intimidat față de atâta curaj.

După ce m'am putut dezmeteci și reculege, mă întrebam ce o fi cu el : n'o fi nebun? A fost prea rezonabil în toată conversația lui cu mine, și prea cuviincios, ca să cred așa ceva. Probabil a fost indus în eroare asupra paternității lui?

Acum treizeci de ani, eram la Universitatea din Iași trei profesori Leon : Leon Sculy, Leon Cosmovici și eu. Confuzii cu numele nostru s'a mai făcut și altădată.

La șantaj nu mă gândeam, fiindcă dela început băiatul a declarat că starea lui materială este bună și că nu are nevoie de nimeni.

Intorcându-mă peste câteva zile din călătorie, găsesc următoarea scrisoare :

Onorate D-le Profesor,

Eu sunt acela care m'am prezentat pe vapor sub numele de Nicu Ionescu. Vă rog a-mi erta îndrăzneala. Gestul acela nechibzuit l'am făcut ca să obțin trei mii lei dela cei doi domni care crau împreună cu mine. Ei au prins următorul

rămășag : dacă ai curajul și reușești să poți sta de vorbă cu profesorul Leon neîntrerupt — bagă de samă — spun ei — neîntrerupt — până la Brăila, iar la despărțire să'l îmbrățișezi, ai trei mii lei.

După cum ați văzut am câștigat pariul, datorită „*sângelui meu rece și mai cu seamă imaginației mele extraordinare*”.

Gândindu-mă la cinismul acestui tânăr, am făcut câteva reflecții asupra copiilor *bastarzi*. Deși ei nu au nici o vină de modul cum au venit pe lume, fiindcă n'au fost întrebați, când au fost concepuți, dacă au poftă să vie sau nu, totuși ei poartă pecetea „*păcatului eredității*” (Erbsunde). Ei sunt produsul ereditar al unui tată și a unei mame care nu fac cinste societății. Mama în cadrul cel mai favorabil este o femeie ușuratecă, iar tatăl un monstru denaturat, care nu recunoaște copilul, ca să scape de îndatoririle legii, lăsându-l în sarcina femeii de care ș'a bătut joc. Cred că un tată natural nu poate avea un dușman mai mare decât pe fiul lui natural, care în totdeauna își va face amici pe inamicii tatălui său.

În ceea ce privește „*sângele lui rece*”, îmi reamintește o anecdotă povestită de O. Wilde : Un tânăr flautist, din orchestra unui teatru liric, era de un sânge rece extraordinar. Într'o seară, sala fiind arhiplină și reprezentația începută, izbucni focul în teatru. Tânărul flautist, văzând spaima publicului, înainta, surzând, asigurându-i că nu este nici o primejdie și continuă a cânta ariile

sale cele mai frumoase. Mulțimea se potoli, liniștită și cum nimeni nu se gândi mai mult să se salveze, toată lumea fu arsă de vie. Iată, conchide O. Wilde, avantajul de a fi cu sânge rece”.

Dacă în locul meu ar fi fost un alt temperament, violent, cu siguranță că tânărul farsor, ardea și el cum a ars lumea din teatru.

Pățania aceasta de pe vapor îmi mai reamintește proverbul spaniol : „Cine trăește multe zile vede multe rele”.

24.

Amintiri și moravuri din partea locului.

Ori de câte ori se transferă un profesor dela Universitatea din Iași la cea din București se vorbește de decăderea Iașului !

„Vai ! toți cei de seamă pleacă !”

Așa s'a întâmplat când au plecat Maiorescu, Coco Dimitrescu-Iași, Gheorghe Mârzescu, Tanoviceanu, Ștefan Șendrea, ca să nu numesc decât pe câțiva dintre cei dispăruți.

Ștefan Șendrea, a fost profesor la facultatea de drept din Iași și ministru de justiție în guvernul liberal, era poreclit : *Mon duc*, din cauză că, fiind șef al legației române dela Paris, la audiența pe care a avut-o la ministrul de externe al Franței, ducele Decazes i-a spus : *Mon duc*.

La plecarea tuturor acestor profesori s'a făcut

comparație între mărimea lor și micimea succesorilor.

Când vine un nou profesor se spune :

— Ah ! a ajuns și ăsta !

Iar când „ăsta” va fi transferat la București și va fi înlocuit, au să strige din nou :

— Cum, pentru a înlocui pe acela au ales pe acesta ! cum decade bietul Iași !

Ceteam reflecțiile unui filozof din secolul trecut care spune : „Trăim într'un secol unde sentimentele frumoase sunt stinse aproape în toate sufletele, și unde nu se mai consideră acțiunile omenești decât sub raportul utilității sau avantajelor materiale”.

Homer, încă pe vremea lui spunea că : oamenii de odinioară (înaintașii lui) erau mai buni decât cei de astăzi (acei din timpul lui).

Este în firea omului ca să i se pară mai mare, mai frumos și mai perfect cecece a fost decât cecece este. Iubirea trecutului este atât de puternică — spune A. France — fiindcă cecece a fost nu mai este și nici nu va mai fi. Fie că ne gândim la oameni, fie la locuri.

Uneori credem că ne e dor de un *loc* îndepărtat — spune Schopenhauer — pe când în fapt ne e dor de *timpul* ce l-am petrecut acolo, când adică eram mai tineri și mai impresionabili. Astfel ne înșeală timpul sau masca spațiului. Dacă ne ducem în adevăr acolo, recunoaștem îndată iluzia.

Oameni cu păcate au fost în toate timpurile.

Acum 40 de ani, decan al facultății de medicină era Eugen Rizu, doctor în medicină dela Paris; el a fost întâia oară căsătorit cu Corina Ureche, fiica profesorului și fost ministru V. A. Ureche.

La căsătoria ei cu d-rul Rizu, poetul Alexandru Macedonsky i-a adresat următoarele versuri:

Corina inimă 'nsemnează
 În dulcea limbă a lui Petrarca,
 E pentru veci căsătoria
 Când inima conduce barca.

Rizu era profesor și director al laboratorului de farmacologie; încurcându-se cu banii facultății, a luat din laborator un flacon cu 250 grame de laudanum, l'a băut și s'a pus în pat să doarmă pentru totdeauna. A doua zi dimineață când am aflat și ne-am dus să-l vedem — laboratorul lui era în casele Negruți din strada Muzelor — l-am găsit în stare de somnolență. Cu toate îngrijirile ce i s'au dat n'a mai trăit decât un ceas. În timpul acela era căsătorit cu o nepoată a lui Lascar Catargiu.

Pentru greșeala comisă și-a dat singur pedeapsa supremă.

Intr'o vară am petrecut împreună la „*Repedea*”, el era medicul băilor. Băiatul lui, Filucă, era idiot, cu toate acestea orice gest și orice vorbă a lui era interpretat ca un act din cele mai inteligente. Am amintit acest fapt ca să spun că tatăl era în admirația fiului, cu toate că era idiot.

Aici este locul să amintesc următorul proverb american :

„Acela care știe că nu știe este un ignorant :

instruește-l !

Acela care nu știe că nu știe este un prost : ucide-l !

Acela care nu știe că știe este un visător : trezește-l !

Acela care știe că știe este un puternic : imitează-l !”

Trecutul păstrează totdeauna o duioșie în sufletul nostru.

Faptele cele mai banale, când ni le reamintim, ne fac plăcere.

Nu pot uita, de exemplu, pedagogii nemți dela „Institutul Academic”. Ei erau obiectul nostru de distracție, probabil din cauză că nu puteau pronunța corect cuvintele românești, era unul — un prusac — care nu putea să spuie B. In loc de B spunea P, și când striga pe colegul nostru Bibi (Dimitrescu Lefter) provoca ilaritate.

Pe timpul cireșelor, fiecare elev avea în pupitru o provizie, iar cu sămburii se întreceau care de care să nimerească în ochelarii neamțului ; alte ori se așeza catedra pe patru jumătăți de coajă de nucă și când neamțul se suia, catedra pârâia și făcea zgomot.

Odată când profesorul de limba germană Conjorowski s'a ridicat de pe catedră ducându-se la tabelă, băeții i-au așternut pe scaun o coală de hârtie de prins muște, unsă cu clei, și când Conjorowski s'a așezat pe scaun hârtia s'a lipit de fundul pantalonilor.

Elevii care s'au ținut de asemenea năzbâtii nici unul nu a ajuns ceva de seamă. Dintre ei s'a recrutat mai târziu așa zisa *la jeunesse dorée* a Iașului, tineri cari consumau toată ziua fără ca să producă ceva.

Este o plăcere de artist — spunea A. France — a trăi cu imaginația în trecut ; dar trebuie să ne dăm seama că farmecul trecutului nu există decât în visurile noastre și că în realitate timpul de odinioară, a cărui poezie o respirăm în mod delicios, avea în noutatea sa acest gust banal și trist al tuturor lucrurilor prin care se scurge viața umană.

Amintirea este singurul Paradis din care nu ne poate nimeni alunga. (Die Erinnerung ist das einzige Paradies aus welchem wir nicht getrieben werden können).

Se spune că bătrânețea face o mare provizie de amintiri.

25.

Corespondența între oameni civilizați și connaționali noștri.

La noi numai foarte puține persoane dintre cele mai distinse, cu educație aleasă sunt punctuale. Majoritatea chiar dintre intelectuali sunt *inexacți*, nu se pot ține de cuvânt. Când trebuie, de exemplu, să fie la o oră fixă la un concert, teatru, conferință sau la o întâlnire, totdeauna sunt în întârziere. Asemenea oameni nu trebuiesc cruțați.

La un examen de capacitate al cărui președinte era Coco Dimitrescu-Iași, un candidat a venit cu un minut mai târziu după ce examenul începuse. Președintele, deși om foarte bun, l-a respins dela examen, spunându-i : „Dacă nici în ziua în care se decide viața d-tale nu ești precis, puține speranțe că vei fi exact mai târziu !”

Tot din cauza lipsei de educație, cei mai mulți la noi nu știu că a răspunde la o scrisoare este o datorie.

Când a apărut în 1897 traducerea în limba franceză a scrierei „Monismul”, fostul meu profesor Ernst Haeckel mi-a trimes două exemplare, unul pentru mine și unul pentru un coleg pe care îl interesa această chestiune. Multe luni după aceea scriindu-mi cu altă ocazie, m'a întrebat ce a devenit colegul căruia i-a oferit cartea ? este plecat în vre-o călătorie lungă, de oarece n'a primit nici un răspuns dela el !?

Un occidental nu poate concepe posibilitatea ca cineva căruia îi se trimite o carte ca omagiu, să nu scrie câteva rânduri de mulțumire. El care era excesiv de ocupat cu cercetările științifice, cu redactarea și tipăritul numeroaselor sale publicațiuni, cu o corespondență vastă și variată, mondială, fără a mai vorbi de cursuri și ocupațiunile didactice oficiale, nu lasă nici o scrisoare fără răspuns. De abia la vârsta de 82 de ani a început a mulțumi pentru numeroasele felicitări care i se trimiteau, prin cărți postale imprimare scuzându-se că din

cauza vârstei înaintate nu poate mulțumi fiecăruia în parte. Totuși nouă, foștilor săi elevi, nu se putea abține să nu ne adauge câteva rânduri cu mâna-i proprie.

În 1905 Haeckel a fost invitat la Berlin unde a ținut în sala „Singakademie” un ciclu de trei conferințe asupra „Religiei și evoluției”. După terminarea conferinței, multă lume s’a adunat în jurul lui — rugându-l să le dea autografe. Savanții și scriitorii, mai cu seamă Englezi, au oroare de colecționarii de autografe.

Publicistul H. G. Wells primind neconținut scrisori prin care i se cereau autografe, a scris cu mâna lui următoarele rânduri unui solicitator :

„Domnul H. G. Wells mă însărcinează de a vă mulțumi pentru prea amabila d-voastră scrisoare ; el regretă, conformându-se unei reguli fără excepție, de a nu vă putea trimite autograful cerut”.

H. K. Baxter, secretar.

*

Un alt solicitator pentru a obține o iscălitură dela Tennyson, poetul englez, a recurs la următorul truc : i-a scris o scrisoare rugându-l să-i răspundă care dicționar englez este mai bun : dicționarul Webster sau Ogilvie.

Tennyson înțelegând rostul întrebării a luat o foarfecă, un penson cu gumiarabică ; a tăiat, lipit și răspuns : „Ogilvie”.

Haeckel, oricât de ocupat ar fi fost, răspundea imediat acelor care i se adresau. Când i s’a cerut

autografe de către publicul care asistase la conferințele sale la Berlin, el cu surâsul lui dulce, caracteristic, iscălea în dreapta și în stânga, fără a refuza pe cineva.

Haeckel când avea prea mult de lucru, cum s'a întâmplat în anul 1899, când a scris „Enigmele Universului”, se închidea în Institut și anunța că este plecat. Iată ce spune într'o scrisoare adresată prietenei lui Franziska von Altenhausen : „Eu contez aici oficial ca plecat în călătorie de opt săptămâni. M'am închis în institutul meu și lucrez zilnic zece până la 12 ore, în aiaară de familia mea nu văd pe nimeni. Astfel am reușit să scriu 16 coale ; celelalte zece erau deja scrise din timpul ernei. In această carte scrisă în mod popular, pe care am intitulat-o „Enigmele Universului”, am lămurit temeinic toate punctele pincipale ale filozofiei naturale în sensul lui Goethe, Darwin, Spinoza...”

Haeckel era plin de humor, aceasta se vedea nu numai din discuțiile lui pline de vervă, dar și din corespondența lui.

Intr'un post scriptum dintr'o scrisoare adresată lui Carneri îi spunea odată : eri universitatea din Edinburg m'a făcut !! *Dr. Juris* ! (doctor în drept). Dacă poate ai vreun proces să ți-l apăr ?

In altă scrisoare îi spunea tot lui Carneri : cu regret aflu din scrisoarea D-tale că „iubițul D-zeu” te chinuește cu o nouă boală, ca pe „credinicosul său Iov” ! (probabil că te pedepsește pentru păcatele d-tale monistice !)

Altădată când a fost bolnav de reumatism și reținut vreo trei luni în casă îi scria : se poate să fac un voiaj misterios pe „cealaltă lume”(??) înaintea d-tale ! (Carneri avea atunci 80 de ani și Haeckel numai 70).

Haeckel a trăit 86 de ani, el a vroit ca creerul său din care a izvorât în timpul vieții tot ce a gândit, ce a scris și ce a dat științei, să servească și după moartea lui tot științei. El a dispus ca după moarte să i se facă autopsie și să i se studieze creerul.

Autopsia s'a făcut în ziua de 10 August 1919, iar creerul lui a fost studiat atât macroscopic cât și microscopic de către profesorul Maurer, directorul institutului anatomic din Iena.

Creerul lui Haeckel a cântărit 1575 grame, adică 358 peste normal.

*

În 29 August 1888, am primit dela marele filosof Herbert Spencer răspuns la scrisoarea mea, prin care mă ofeream să iau parte la o călătorie științifică, sub conducerea lui

Fiind informat că Spencer face o mare călătorie — după cum a făcut mai multe altele—în care, participau diferiți specialiști, am obținut dela Ernst Haeckel, o scrisoare foarte elogioasă, prin care mă recomanda călduros lui Spencer ca un distins naturalist. Era în anul când mă întorsesem din Iena, plin de entuziasm și doritor de a studia lucruri și țări noi. Din nefericire, călătoria nu s'a mai făcut, din cauză că Spencer s'a îmbolnăvit.

Târziu de tot cetind „autobiografia” lui Spencer, am văzut cum în adevăr, în perioada când îi scriesem eu, el era bolnav.

„In 1882, la vârsta de 62 de ani, era într’o stare de sănătate din cele mai precare. El nu mai poate voiaja decât culcat într’un hamac suspendat de-a curmezișul compartimentului vagonului... apoi în 1887 petrecea iarna la Bournemouh, cu familia Poter. Această ședere îl face mai bine, și poate în 1888, să-și reia viața la Londra. Orașul însă îl obosește repede... și viața lui activă este stricată. El lucrează mai ales la autobiografia sa, dar foarte încet, o jumătate de pagină pe zi.

26.

Matei Cantacuzino intim.

Pe cuconul Mateiu l’am cunoscut în vremea când preparam clasa a șaptea și bacalaureatul (1881—1882). Dânsul ocupa un apartament sus în casa Walter (vis-a-vis de prăvălia Smirnov, atunci Ermacov) iar eu o cameră mobilată. Ușa camerei mele era lângă ușa de intrare în apartamentul lui, așa că aproape zilnic ne vedeam. El era tânăr, frumos și mai cu samă manierat. Manierele care se învață în societatea bună — spune Emerson — au o forță atât de puternică, că dacă o persoană, bărbat sau femeie, le are, trebuie să fie considerată și bine venită pretutindeni, chiar dacă ar fi lipsită de frumuseță, de avere

sau de geniu; vorbea cu un accent puțin străin care'l făcea și mai simpatic. De atunci m'a cucerit cu farmecul persoanei lui.

La început îl salutam numai, mai târziu am început a vorbi unul cu altul. Odată când el eșia de acasă, eu intram cu câteva oale cu flori: jasmomie și zambile.

— A! exclamă el râzând, dar unde ai să păstrezi florile astea? în camera d-tale? parfumul lor este prea puternic, au să-ți producă dureri de cap.

— Nu în cameră — i-am răspuns, ci în sera mea! și cum ușa era deschisă, l'am invitat să intre. Ferestrele fiind și ele deschise — i-am arătat că între ele există afară, o nișă de care mă servesc ca seră pentru florile prea parfumate.

— Florile par făcute pentru consolarea umanității, spune el.

Bacalaureatul îl preparam cu Burlă, la care mă duceam acasă. Partea științifică o preparam cu un oarecare Vișinescu și cu Ion Nădejde, care veneau la mine.

Odată, când ne dădeam jos pe scară, Cuconul Mateiu îmi spune: — îl văd regulat pe d. Nădejde venind la d-ta, trebuie să stai bine cu Karl Marx?

— Deocamdată, d-le Cantacuzino, de abia am timp să prepar materia de bacalaureat. D. Nădejde este unul dintre preparatorii mei pentru filosofie.

Admirația care am avut'o pentru el — pot zice,

că din ultima mea copilărie — mi-a răsplătit-o cu o deosebită simpatie până în ultimele lui zile.

După șapte ani dela data aceasta, am luat doctoratul la Iena și întorcându-mă în țară am fost numit profesor la universitate. Cuconul Mateiu a fost și el mai târziu numit profesor la catedra de drept civil pe care o suplinise Georgel Mârzescu. Pe cartea lui de drept civil care i-a trimis-o lui Georgel, a scris următoarea dedicație : „Lui G. G. Mârzescu, simpaticul ministru de justiție, cu dispensă expresă de a ceti această scriere indigestă, dar în amintirea zilelor când mi-a pus cartea în mână”.

În 1918, am fost ales rector al Universității în locul lui cuconul Mateiu, care devenise ministru al Instrucțiunii. Adresa mea de numire a fost semnată de el ca ministru, iar peste câteva zile, a venit în persoană la rectorat, pentru a-mi preda avutul universității și cheile dela casa cu bani.

Adeseori, îl însoțeam la deal până la porțița grădinei lui.

— Ei ! Leone — îmi spune el odată — tot visător și solitar ?

— Cucoane Mateiu, d-ta joci brigiul, alții joacă șahul, alții la bursă. Eu joc la cauză și la efect. Când sunt singur am atâta de mult de lucru, idei de însemnat în carnetul meu, idei care îmi vin la întâmplare sau care mi le sugcrează cărțile ce le cetesc. Simt o deosebită plăcere să meditez și să scriu.

— Eu nu scriu decât dacă am ceva de spus. Trebuie să am prea mult de spus ca să spun puțin !

— Mai zilele trecute am cetit un pasaj din Albalat, Souvenirs de la vie littéraire, parcă l'aș fi scris eu, atâta exprimă de sincer gândirea și experiența mea proprie, relativ la chestiunea despre care discutăm acum : prefer să scriu — spune el — mult decât să scriu bine ; fiindcă îmi închipui că am mai multe lucruri de spus ; deasemene fiind că-mi place să iăzcolesc idei și că un articol terminat, o altă idee mă solicită imediat și mă oprește de a mă întârzia și de a mă întinde asupra precedentei, apoi adevăratul motiv mai este că mă plictisește, „a face operă de stil”.

Altă dată, trecând amândoi prin fața caselor Walter, îi spun :

— Ia privește Cucoane Mateiu în sus, sera mea și locuința d-tale de acum 50 de ani !

— Puterea amintirilor și slăbiciunea spiritului nostru — spune el — sunt atât de mari, încât cu deformațiunea imaginației putem ajunge la rezultatele cele mai surprinzătoare. Dacă rațiunea n'ar interveni, unde am putea noi merge ?

Orice s'ar spune, amintirile sunt triste, dar și amorul ; el închide inima noastră tuturor plăcerilor pe care nu ni le dă.

— D-na de Lambert a spus mai bine : Qui dit amoureux dit triste ; mais il n'appartient qu'à l'amour de donner des tristesses agréables.

In fața casei lui ne-a ieșit înainte un cerșetor,

cu nasul roș, care pretindea c'ar fi fost învățător. Cuconul Mateiu, privindu-mă, îmi spune zâmbind :

— Să nu faci pomene decât anonime, ele au dublu avantaj că suprimă deodată ingratitudea și abuzul !

La porțiță, înainte de a ne despărți, îi spun : Cucoane Mateiu, cum trăești d-ta fericit în acest paradis în mijlocul florilor și al familiei, așa trăesc eu în singurătate și în liniște în Str. Toma Cosma No. 17.

— Evident că da ! Secretul fericirii este să știm a interesa viața, fără a o agita. La orice moment să avem un ideal, o preocupare, ceva de terminat în sfera activității noastre zilnice, preocupare care să ne țină sistemul nervos încordat, căci sub dependența lui organismul întreg se înviiorează.

Matei Cantacuzino a fost un eminent profesor, idealul și preocuparea lui erau cursul și studenții. Studenții aveau o deosebită admirație nu numai pentru modul lui clar de expunere, pentru conștiințiozitatea și punctualitatea lui, ci și pentru eleganța lui.

27.

Bucuria de-a avea copii.

8 Iulie 1903. — Am luat masa de seară împreună cu cei doi fii ai mei, mai mari, afară de oraș, în grădina lui Soituzu, peste drum de abator.

Era o seară încântătoare, dealurile din fața grădinei deveneau din ce în ce mai frumoase datorită ultimelor raze ale soarelui care apunea. Aerul cald era îmbalsamat de mirosul fânului care se cosise, iar țârâitul greurilor îmi reamintea din copilărie viața de țară.

Plimbările părinților împreună cu copiii oferă noi ocazii de a le completa educația și instrucția. La întâmplarea conversațiilor li se poate ușor înculca principiile cele mai sănătoase. Copiii cu cât sunt mai bine înzestrați de natură au mai multă nevoie de educație, căci calitățile lor rău îndrumate pot deveni defecte sau vicii.

Fiecare copil — spune Platon — este cel mai vicios dintre toate animalele sălbatice. Copiii se nasc toți cu porniri rele, instincte vicioase. Aceste instincte prin educație și instrucție se pot înăbuși. Am fost născut cu porniri rele — spunea Socrate — dar am știut să le înving prin forța voinței mele.

Un bun director de școală din Anglia spune: „Nu am de loc nevoie de băeții voștri buni — dați-mi pe cei răi”.

Spiritul copilului este o pagină virgină, pe care se poate scrie aproape tot ce voim, dar odată ce am scris, cerneala cu greu se mai șterge. Din cauza aceasta se spune că omul este neputincios de a se desbura de o greșală, când această greșală i-a fost înculcată din copilărie.

Trimiteți un copil la școală — spune Emerson — cine credeți că-i face educația? școlarii ceilalți,

prieteniei lui. Datoria noastră este să alegem prietenii copiilor noștri. Unul dintre băeți are deja vârsta de 17 ani, celălalt 15, forța pasiunilor începe a se desvolta din zi în zi. Este momentul când natura vrea ca ei să simtă forțele lor și să le utilizeze. La această vârstă trebuie să ne interesăm de viața sexuală a băeților, căci, dacă nu o urmărim pas cu pas, îi expunem la boalele cele mai teribile sau la contractarea unor obiceiuri tot atât de primejdioase.

Pentru ca băeții să se desvolte în mod normal este bine să crească în comun cu fetele. Copiii crescuți izolați sunt candidați : băeții la celibat, iar copilele la fete bătrâne.

Nu este mai puțin adevărat că educația nu se poate face numai cu parabole, ci cu pilde din viața părinților.

Thackeray, spune — exemplul este regele preceptelor.

Pentru a avea autoritate și ordine bună în familie, trebuie mai întâi să ne corijăm pe noi înșine de toate pasiunile vicioase.

Părinții muncitori și modești sunt pedagogii cei mai de bun simț. Perspectiva unei averi mari are o influență distrugătoare asupra energiei, inițiativei și perseverenței băeților.

Afară de aceasta, banii moșteniți, cele mai de multe ori sunt mărul de discordie între frați !!

In general oamenii de știință n'au fost copii de părinți bogați, ci de părinți muncitori. Ray era

fiul unui potcovar, Walt al unui constructor de vapoare; Laplace al unui arendaș; Linné al unui preot sărac; Faraday al unui ferar; Lamark al unui împiegat de bancă; Galilée, Kepler, Sprengel, Cuvier, Sir W. Herschel erau toți născuți din părinți foarte săraci. Erasm era nevoit să cetească la lumina lunei, fiindcă nu avea bani cu ce să-și cumpere o lumânare.

Părintele muncitor și modest prin forța împrejurărilor este sever. Severitatea în educație este ca stricnina, în cantitate prea mare este omorâtoare, cu măsură însă este bine făcătoare. Și în biblie se spune: „Cine-și iubește copilul, îl pedepsește”.

Dela copii în urma necazurilor ne vin și bucurii mari:

Acuma patru ani eram la Mehadia, când un domn îndată ce mi-a fost prezentat îmi spune:

— Vă felicitiez foarte călduros pentru claritatea cu care ați scris ultima d-stră carte.

— Entomologia medicală? îl întreb eu.

— Nu, d-le profesor: „Elemente de știință financiară”.

— A! da, vă mulțumesc din inimă pentru felicitări dar... dar cartea aceasta nu este de mine.

— Cum nu este făcută de d-stră?

— Nu chiar direct de mine, eu n'am făcut decât pe autorul ei!

De multe ori m'am gândit — și spuneam unui prieten care n'a avut copii și nu'și dă samă ce

este dragostea părintească — cât de nenorocit m'ași simți dacă nu ași avea copii! Eu nu am copii, îmi răspunde el, dar aș prefera să fiu tatăl „Iliadei” sau a „Eneidei” decât a celui mai inteligent băeat din lume.

— Dacă ai avea un băeat care să fie cel mai inteligent din lume, ar scrie el opere de valoarea Iliadei și a Eneidei!

Copiii fac și ei uncori educația părinților. In senzul acesta Pascal s'a exprimat că perfecționarea descedenței începe prin acea a ascendenței. In colecția poveștilor lui Grimm găsim următoarea anecdotă: Era odată un moșneag atât de îmbătrânit că deabia putea să meargă; genunchii lui tremurau, nu vedea aproape de loc și n'avea nici dinți; când mânca o parte de supă cădea pe fața de masă, altă parte se prelingea de a lungul gurci. Fiul său și nora au sfârșit prin a se dezgusta de acest spectacol; din cauza aceasta bătrânul bunice a fost pus să stea la masă singurel într'un colț, lângă sobă, unde-i punca mâncarea într'o strachină și nu-i dădea nici deajuns. Sărmanul bătrân privea mâhnit la masa la care stăteau copiii lui, curgându-i șiroaie de lacrimi pe obraji zăbărțiți. Intr'o zi, tremurându-i mânele, neputând să ție strachina, o scapă și se strică. Nora îi făcuse aspre observațiuni; el însă nu zise nimic și continua să suspine. Atunci ei îi cumpără o strachină de lemn din care fu obligat să mănânce. In timpul acesta, nepoțelul care avea patru ani, stătea jos și se amuza

să ajusteze împreună câteva bucățele de scândură.

— „Ce faci tu acolo” îl întrebă tatăl.

— „fac o treacă pentru voi, când veți îmbătrâni”.

Atunci bărbatul și femeea se priviră unul pe altul câțva timp, punându-se la plâns. Ei au admis din nou pe bătrânul bunic la masă, făcându-l să mănânce împreună cu ei, fără a-i mai spune ceva când vărsa puțină supă pe fața de masă.

28.

Amintirile unui ieșan despre Nansen.

Ziarele ne aduc trista știre că celebrul explorator Fridtjof Nansen a încetat din viață. Moartea lui a provocat cele mai adânci regrete în cercul societății națiunilor.

Nansen a fost dela 1920 până la 1926 delegat permanent al Suediei pe lângă Liga Națiunilor și a fost până în ultimul timp comisar suprem al Ligii Societății Națiunilor pentru emigranți. În această calitate a desfășurat o activitate de mare merit. A adus servicii de neprețuit mai ales refugiaților greci, bulgari și turci. Consiliul Societății Națiunilor a exprimat condoleanțe familiei defunctului. Parlamentul suedez i-a făcut lui Nansen funeralii naționale, întreaga Suedie a luat doliu. Din Geneva se anunță că consiliul Ligii Națiunilor a ținut ședință comemorativă. D. Marinkovici,

președintele sesiunii, a rostit un lung discurs, relevând meritele marelui explorator.

Moartea lui Nansen m'a făcut să mă gândesc la timpul când am făcut cunoștința lui.

În 1887, când am fost în Norvegia împreună cu d-rul Willy Kückenthal și d-rul Weisenborn, ambii asistenți ai Institutului de Zoologie din Iena, ne-am oprit câteva zile și în orașul Bergen. Acolo am făcut cunoștință și am legat prietenie cu Nansen. El era conservatorul Muzeului de Istorie naturală, un tânăr care nu avea mai mult de 25 de ani, voinic, cu părul blond, ochii verzi, pătrunzători, plin de prudență, reflexiune și foarte prietenos.

Invârtitura frazelor sale, timbrul vocii, gesturile mai cu seamă îmi sunt prezente, în minuta când scriu aceste rânduri. Nimeni nu-l întrecea în improvizații și entuziasm.

Dela Bergen, Kückenthal, Weisenborn și cu mine am plecat la Alverstroem, unde ne-am stabilit pentru șase săptămâni. Localitatea Alverstroem este situată pe insula Radoe, puțin mai la nord de Bergen. Toată ziua pescuiam animale de mare, iar seara la întoarcere le triam și le conservam.

La două trei zile, Nansen venea dela Bergen și ne vizita, dormea la noi. Ziua dragam împreună, iar seara ne povestea planurile și idealul lui. Omul pentru activitatea lui își alege genul care convine temperamentului lui. El încă de pe atunci avea un por de pribegie și curiozitatea de a afla lucruri

noi, necunoscute. De el se poate spune că muncea ca să gândească mult, dar nu ca să știe mult.

Timpul când petreceam împreună era cu un an înainte de a întreprinde expediția către Pol. Expediția aceasta a lui este în adevăr o operă de gigant, o întreprindere titanică, cu o inteligență genială, prin care o dovedit o inițiativă îndrăzneată, o iscusință miraculoasă, o experiență complectă a condițiunilor de luptă și un curaj eroic.

El a suportat toate oboselile și a rezistat la toate pericolele numai pentru amorul științei. Afară de 5000 de coroane pe care i le-a dăruit un negustor bogat, danez, restul banilor i-a cheltuit din punga lui. La întoarcere, a fost sărbătorit ca un erou, iar studenții strângând banii care i-a cheltuit prin liste de subscripții, i-au înapoiat.

Vasul cu care a călătorit Nansen : „Fram”, era construit după indicațiile lui, avea pânteci convexe pe laturi, încât sloiurile de gheață când îl strâneau, în loc de a-i strivi, cum strivise atâtea corăbii ale înaintașilor lui care au mai încercat să facă această expediție, îl ridicau în sus.

Se auzeau pârâiturile gheței în afară, iar în salonul dinlăuntru, luminat cu electricitate, el și tovarășii lui, stăteau la căldură, ceteau și cântau din harmonică.

Se spune că savoarea unei plăceri nu este complectă decât dacă plăcerea s'a cucerit prin sfortări.

Lui i se potrivește vorba lui Thomas Carlyle : că pe acela care poate descoperi partea plăcută a

lucrurilor, îl numește poet, pictor, om de geniu, și-l consideră demn de a fi iubit.

Pildă de erou ca om de litere, Carlyle îl alesese pe Goethe, ca pildă de crou naturalist explorator poate fi ales Nansen.

Cartea care a scris-o el asupra acestei expediții a fost tradusă în toate limbile europene. În limba franceză a fost tradusă sub titlul „Vers le Pôle”.

Câteva luni după ce ne-am reîntors în Germania, Nansen a venit și el la Iena, sau cum i se spunea pe atunci „Fortăreața darwiniană”, fiindcă nici la o altă universitate nu erau atâția profesori și docenți reprezentanți ai darwinismului ca în Iena : Haeckel, Preyer, Oscar Hertwig, Arnold Lang, Walter Stahl, etc., etc.

Dorința lui era să cunoască pe Haeckel și institutul lui de Zoologie. Mai dorea să se pue la curent cu cercetările și metodele tehnice ale lui Oskar Hertwig. El făcuse un studiu foarte interesant istologic asupra unui vierme (*Myzostoma*).

De Iena ne-au legat pe toți cele mai scumpe și sfinte amintiri. În timpul zilei, Nansen vizita împreună cu noi difcritele laboratorii, iar seara ne plimbam cu barca, pe *Saale*, râul ce trece dealungul frumoasei grădine numită *Paradis*. El vâslea și cânta, Kückenthal, între altele, îmi povestea de rapiditatea cu care Haeckel termină de cetit o carte.

— Felul de a ceti, ne spune Nansen, este tot atâta talent ca și modul de a compune.

Venind vorba despre egalitate și fraternitate,— toți oamenii — spune el — sunt egali, adică egal de egoiști, invidioși și vanitoși, pe această egalitate nu se poate însă fonda nici o fraternitate.

*

După zece ani dela data aceasta, primesc din Paris, în 1897, Martie 27, o scrisoare din partea bunului coleg și distinsului naturalist Emil Racovitză, astăzi profesor la universitatea din Cluj, prin care îmi comunică că Fridtjof Nansen îl însărcinează a-mi trimete amicalele sale salutări, asigurându-mă că el a păstrat cele mai bune amintiri din timpul când a petrecut cu mine și Kückenthal la Bergen. Totodată îmi spune că conferința pe care Nansen a ținut-o în imensa sală Trocadero a avut un colosal succes...

Cu toate onorurile care i s'au făcut, el a rămas omul simplu și băiatul bun pe care l-am cunoscut la Bergen.

29.

Balurile și bărbații geloși, de altădată și totdeauna.

Primul și ultimul bal la care am mers cu soția mea a fost al societății „Reuniunea femeilor române”, din Iași, care s'a dat în saloanele clubului „Jockey” în 1882. Nu aveam decât nouăsprezece ani și jumătate și ea numai șaisprezece. Președintă a societății era Elena G. Mârzescu. Cu frumusețea ei, eclipsa pe toate celelalte femei; din cauza aceasta

fiecare o vedea cu alți ochi : femeile frumoase o priveau cu invidie ; cele urâte cu necaz ; bătrânii cu regret ; tineretul cu entuziasm.

Astăzi nu mai văd decât puține figuri din acelea care erau atunci la bal, cele mai multe au dispărut, în locul lor a apărut o tinerime nouă, pentru care sunt străin și care și dânsa este străină pentru mine.

Un bal după concepția mea de atunci era tot ce poate fi mai imoral. Consideram balul ca un loc unde bărbații necăsătoriți vin să se distreze cu femeile celor căsătoriți ; să le strângă la piept și în timpul dansului să le spue tot felul de prostii—care nu îndrăznesc a le spune în fața bărbatului. Din cauza aceasta încă înainte de căsătorie am convenit cu viitoarea mea soție să nu mergem decât o singură dată la bal ca să constatăm prin noi înșine că balul nu este decât un „iarmaroc de carne vie”, cum i se spunea în limbajul socialist de atunci.

Am mai spus și cu altă ocazie că idealul meu de soție era atunci Doamna Sofia Nădejde (cucoana Pica) ; adică o femeie care pe lângă frumusețea și celelalte calități feminine să stea lângă bărbat să cetească și să scrie.

Astăzi m'am convins că Emerson are dreptate : nu mai trebuie pretins femeiei să scrie, să combată, să construiască sau să compue muzică. Toate acestea ea le face inspirând pe bărbat. În ochii femeii poetul descoperă anticipațiunea odelor sale, sculptorul zeul său, arhitectul casa sa.

În privința cetitului tot Emerson spune : puțini

oameni știu să cetească. Femeile cetesc pentru ca să descopere un erou ca să-l poată iubi, bărbații cetesc ca să se distreze, editorii ca să găsească greșeli, autorii pentru ca să găsească confirmarea ideilor lor. Nu există aproape nimeni care cetește cu temei și cum trebuie.

În tot timpul balului am stat alături de soția mea, ca să o fac atentă asupra tuturor mișcărilor care aveau loc în timpul dansului și să i le interpretez ca un adevărat socialist.

După ce m'am căsătorit, am rămas încă șase luni tot în casa Walter, dar m'am mutat din camera mea de elev într'un apartament de trei camere mobilate și bucătărie.

Intr'una din zile eram cu un șorț albastru de doamnă, și cu o cârpă de praf, îmi scuturam cărțile în fața unei ferestre deschise, când cineva care bătea la ușă, în urma răspunsului meu, o deschide și intră. Cine credeți că era? un colonel dintre aceia cu care făcusem cunoștință la balul „Reuniunii femeilor române”...

— Bună ziua, d-l Leon este acasă?

Eu, care l-am recunoscut imediat, voiam să-l fac să creadă că sunt omul de serviciu, și toate răspunsurile i le dădeam mai mult întors, cu dosul spre el și capul aplecat spre cărți.

— Nu este acasă.

— Dar duduia?

— Dumneaei este acasă, dar nu primește, când lipsește cuconășul.

— Cuconaşul când este de obicei acasă?

— Dumnealui chiar când este acasă, îmi dă ordin să spun că nu este.

— Pentru ce?

— Spune că nu-i arde de vizite, are mult de studiat.

Intinzând mâna spre mine—colonelul îmi spune :

— Iată două cărţi de vizită.

Eu, cu capul aplecat spre cărţi şi cu dosul mai mult spre el, îi spun :

— Lăsaţi-le, vă rog, pe birou.

Colonelul, după ce a spus bună ziua, a închis uşa şi a plecat.

Eu jubilam în sufletul meu c'am reuşit să-l fac să creadă c'a vorbit cu omul de serviciu. Ce comunitate de idei—îmi spuneam eu—poate fi între mine şi un colonel bătrân?! După această minciună convenţională, toţi militarii cu care am făcut cunoştinţă la bal ar putea veni să-mi facă vizită, iar eu aş fi dator să le-o întorc!

Nu! asta nu se poate. Prefer să fiu taxat de milocan decât să-mi calc principiile. Apoi în cazul de faţă nici nu aş fi eu de vină. Dacă nu i-am făcut eu prima vizită ca mai tânăr, de ce s'a grăbit să vie el întâi?!

După câteva zile, mă întâlnesc cu Cuconu Ghiţă (Gheorghe Mârzescu), care mă întâmpină cu cuvintele :

— Da bine, mă, aşa primeşti tu oamenii care vin să-ţi facă vizită, cum l-ai primit pe Colonel?

Sora lui Mârzescu, Profira Botez, una din cele mai frumoase femei din vremea aceea—o frumoasă clasică—a fost prima soție a tatălui meu vitreg Vasile Antipa, așa că Mârzescu mă considera ca în familie.

Am rămas ca trăznit când am văzut că m'a recunoscut colonelul și s'a prefăcut așa de bine că nu mă cunoaște.

— Cucoane Ghiță, eu nu mă pot ține de vizite. Vizitele iau timp mult, astea's bune pentru oamenii care n'au nimic de făcut. Eu trebuie să studiez.

— Bine, bine, dar numai oamenii mediocri sunt capabili de gelozie. Un bărbat zuliard (expresia lui), își chinuește nevasta ; femeile au oroare de un soț gelos. Nu vreau să cred că în gelozia ta este—cum spune La Rochefoucauld—mai mult amor propriu, decât amor, dar...

— Este foarte adevărat cum spui, că femeile disprețuesc pe un bărbat gelos—eu adaog pe care nu-l iubesc !!—dar nu s'ar simți nenorocite dacă un bărbat pe care îl iubesc nu ar fi gelos. Afară de aceasta noi geloșii trebuie să avem dreptul la indulgență, fiindcă noi suferim mai mult decât facem pe alții să sufere.

— Cucoane Ghiță, vizitele sunt minciuni convenționale, iar în baluri—cum spune Rochebrune—se fac majoritatea căsătoriilor, și tot în baluri se desfac.

— Ești un socialist incorigibil !

— Mahomet spune că acela care ia un miel sau o haină, poate să restituie haina sau mielul. Dar acela care rupe lanțurile sfinte ale căsniciei nu le mai poate uni împreună niciodată; trebuie ucis; el va suferi mai puțin decât soțul care supraviețuiește, dezonorat.

30.

Din umbrele trecutului.

Cu toate că știu că persoanele dispărute iau o proporție exagerată în sufletul nostru, totuși nu mă pot opri când mă gândesc la unii din foștii mei profesori dela Institutul Academic, să nu privesc cu mare simpatie vorbele și gesturile lor.

Iată câteva din acele umbre ale trecutului: Melic, a fost mult timp directorul „Institutului Academic”. Când un elev stăruia pe lângă el pentru o chestiune nedreaptă, el avea obiceiul să-și tragă în gură, ușurel, cu mâna o parte din musteața lui mare și roșie, având aerul că o roade, spunând în acelaș timp elevului, răspicat: „Nu se poate domnule, nu se poate” — apăsând pe *se*”. La acest răspuns categoric: „nu se poate” se știa că orice stăruință este de prisos. Uneori când elevul căuta să se apere de vr'o vină, Melic îi spunea ritos: „*știu totul*”, fără ca în realitate să fi știut ceva! totuși acest cuvânt „*știu totul*” îl intimida pe elev, îl punea pe gânduri și nu știa ce să mai răspundă!

Profesorii universitari de acum cincizeci de ani, țineau casă deschisă. Familiile în care se petrecea mai bine, erau : familia Gheorghe Mârzescu (casa din Strada Alexandri No. 3); Bejan profesor la facultatea de drept (casele din curtea bisericii Lozonschi); dr. Ciurea (casele din strada Banu); Maiorescu, casele din strada Tăutu, în care se află astăzi școala comercială de fete; Cobălcescu, casele Daniel în înfundătura din strada Muzelor, unde se făcea și muzică; Ștefan Vârgolici, casele din strada S-tu Atanasie.

Ei formau aristocrația intelectuală a Iașului.

Colegii externi dela Institutul Academic, la ai căror părinți aveau loc serate, la care luau parte și dintre profesorii noștri : Cobălcescu, Vârgolici, Țoni, Ciurea, Leonardeescu și alții, ne povesteau a doua zi causeriile, glumele și discuțiile vii și spirituale, care aveau loc între ei.

Leonardescu era profesor la Institut nu numai de filosofie, ci și de drept și economie politică. El avea o vorbă : alta-i d-lor peștele la Galați și alta-i peștele la Iași. Era curtezan ca și Cobălcescu și cu toate că era mult mai tânăr nu avea la cucoane trecerea pe care o avea Cobălcescu.

Cobălcescu spunea despre Leonardescu, că ideile lui se asemănă cu geamurile îngrămădite în tolba unui geamgiu : clare una câte una și obscure toate la un loc.

Ca să-i facă necaz lui Leonardescu, cucoanele-i repetau la orice ocazie : Cobălcescu este un savant

mondial, fiindcă el era singurul în vremea acea care scria în limbi străine, la care Leonardescu ar fi răspuns : știința nu este decât jumătate ; cealaltă jumătate este caracterul.

Leonardescu era și avocat și când îl rugau cucoanele să stăruiască pentru vreun protejat al lor la bacalaureat, el le spunea : n'am făcut asemenea servicii nimănui, de frică să nu jignesc justiția. Când i se spunea despre cărțișoarele lui de filosofie că sunt idei luate din alte cărți, el răspundea : „bien choisir parmi les vieilles choses c'est presque inventer des choses nouvelles”.

Xenopol se ridica deasupra tuturor acestor nimicuri ; de câte ori venea în clasă, povestea o istorioară sau ne dădea o povață. „Nu rămânea mereu cu aceleași idei — spunea el — ci adună idei noi, din cărți și de la oameni, și nu fă nimic în ascuns, de care ar trebui să te rușinezi dacă te-ar vedea un străin”. Este cam aceași idee care o găsim în cărțile de morală chinezești : „Ia bine sama și nici în locul cel mai ascuns, să nu faci nimic de care ai putea să roșești”.

Un alt tip interesant în felul lui era Paicu. Era bucovinean, profesor de limba română și latină la gimnaziul „Ștefan cel Mare” și profesor de limba germană la Institutul Academic. Înalt și subțire, cu gâtul lung, capul mic, se ținea drept. Poseda o vie la Socola, unde avea un buhaiu de rasă și anunțase prin ziare că'l închirează pentru prăsilă. Elevii din cursul superior se adunau în jurul

lui, aici, punându-i diferite întrebări care de care mai indecente relativ la puterea sexuală a buhaiului, la care el fără a se supăra sau fără a le pune note rele la conduită, le dădea răspunsurile cele mai măscărăcioase.

Elevii combinaseră, după o fabulă din Esop, o istorioară cu Paicu și buhaiul lui; spuneau că Paicu și-a închiriat buhaiul unui podgorean. Făcându-se o căldură insuportabilă în timpul zilei, până să sosească vierul cu vaca, podgoreanul să adăposti la umbra buhaiului. Paicu însă s'a opus din răspuțeri, spunându-i: Ți-am închiriat buhaiul, nu și umbra lui.

Dintre toți profesorii noștri Țoni era un bărbat frumos, el a servit ca model de frumuseță pictorului Grigorescu, pentru sfinții pe care i-a zugrăvit la biserica din Mânăstirea Agapia.

Când Cobălcescu spunea că femeea este simbolul bunătăței și al frumuseții, iar bărbatul simbolul adevărului și al dreptăței, o cucoană a exclamat că Țoni este simbolul adevărului și al dreptăței, dar este și simbolul frumuseței.

Țoni fiind necăsătorit, familiile care aveau fete de măritat vedeau o partidă splendidă în el, îl invitau des la masă, iar el, de câte ori se ducea, spunea ironic: încă o masă la număr!!

Discursurile lui politice erau chilometrice și fiindcă nu avea talent să vorbească, le scria și vai de acei care erau nevoiți să-l asculte până le termina de cetit.

Un altul în casa căruia se petrecea, dar care era cartofor și avea alte apucături incompatibile cu demnitatea de profesor, a fost Andrei Vizanti. Despre el am mai vorbit și cu altă ocazie. Dânsul a avut un sfârșit tragic : fiind președintele comitetului teatral, a luat câteva mii de lei din casa teatrului și a fugit în America. Ziarele de atunci povesteau că spre a nu fi cunoscut, când a fugit, și-a ras mustățile, și-a pus o perucă roșie, mustăți și favoriți roșii, care-i dădeau aerul unui gentelman englez.

Vorbea rar în timpul călătoriei, iar puținele cuvinte indispensabile ce trebuia să le schimbe le spunea într'o franțuzească stricată, cu un vag accent englez. Evita cu grijă să lege cunoștință cu lumea de pe bord. Ajuns la New-York, a jucat într'un tripou și a câștigat o sută de dolari. Conducându-se de niște tovarăși la un bar suspect, a fost îmbătat cu o băutură cu care Vizanti nu era deprins și, profitând de somnul adânc în care acesta a căzut, i-au furat portmoneul, nelăsându-i în buzunar decât o sumă neînsemnată.

Părăsind New-Yorkul, s'a stabilit la Reading, în Pensilvania. Aici intră calfă la un bărbier, cu a cărui fată fugi după câteva zile.

31.

Educația sexuală înainte de căsătorie.

„Dacă ceea ce scriu scandalizează pe unele persoane impudice. să știe că vina stă mai mult în turpitudinea lor decât în vorbele de care am fost nevoit să mă servesc pentru a explica ideea mea“.

Sfântul Augustin

Eram pe strada Ștefan cel Mare cu un cunoscut, când deodată se oprește în fața unei prăvălii, privind pe un domn care stătea în ușă.

— Vezi pe tânărul din ușă? mă întreabă el — este stăpânul prăvăliei, nu are mai mult de 34 de ani, băet simpatic, fizic estetic, bine pus, cetit și cu multe calități ca să poată plăcea ori cărei femei, și cu toate acestea divorțează, deși are un copil de 3 ani, fiindcă soția l'a înșelat cu un altul.

Care o fi misterul nu-mi pot da samă? ! fiindcă spinul căsniciei lor nu este nici mai bogat nici mai bărbat, ba încă este și însurat !

— Mulți cred încă și astăzi că pe baza combinațiilor financiare, sau pe baza protecției se pot clădi căsătorii trainice.

Cea mai mare greșală. Familia nu poate avea altă bază decât *amorul*, fruct al *sexualității*.

Amorul face frumuseța femeii și a bărbatului, păstrează cum spune A. France — frumuseța și carnea femeii, nutrindu-se cu dezmerdări ca albina din flori.

Sexualitatea regulează toate actele omenești, ca este radiată, la femei, de două glande care sunt ovariile și la bărbat tot de două glande care sunt testiculele. Glandele acestea nu modelează numai corpul, dându-i farmecul care atrage sexul opus : ele modelează și creierul.

La bărbat de exemplu, ele fac să apară atributele frumuseții masculine : statura înaltă, umerii largi, mușchii viguroși, etc.

— Am văzut cu toate acestea, indivizi a căror testicule erau atrofiate din cauza unor boli și cu toate acestea aveau barbă.

— Indivizilor pe care i-ai văzut d-ta li s'a atrofiat testiculele la o vârstă mai înaintată când aveau deja barbă, dacă li s'ar fi atrofiat de mici copii nu le mai creștea, li se întâmpla ca și copiilor dela Vatican, care se castrează de mici, pentru ca să devie buni cântăreți în corul bisericii Sft. Petru din Roma. Acestora nu le mai crește barbă, în schimb își păstrează vocea de copil, fiindcă laringele se oprește în dezvoltarea lui. Castrațiunea are influență și asupra sistemului nervos central, asupra energiei și asupra voinței, după cum te poți convinge privind birjarii noștri scapeți.

— Dar la femei dacă li se extirpează ovariile ce se întâmplă ?

— După cum bărbatul nu este complet bărbat dacă nu are testicule, acelaș lucru se întâmplă și cu femeia. Nu mai este femeie fără ovarii. Toate particularitățile corpului și a spiritului său, acti-

vitata ei nervoasă, delicateța ei, rotunzimea membrilor, lărgimea basenului; desvoltarea sânului; profunzimea sentimentului, blândeța, abnegația, fidelitatea, în rezumat toate caracterele esențiale feminine pe care noi bărbații le venerăm la femeea normală, toate acestea depind de ovarii. O femeie cu ovarii extirpate, sau degenerate, din cauza unei boli sau abstinencei, nu are nici o plăcere sexuală sau este foarte dificilă a fi exercitată și a o face să juișeze,

Din punct de vedere psihic, femeile fără ovarii sau cu ovarii bolnave devin apatice, triste și reci; sunt foarte grele de a fi excitate la amor, ele juișează rar și cu multă dificultate. După o lungă abstenență devin obese, cu tendinți spre boli de inimă, gută, diabet, arterioscleroză și toate complicațiile sale.

Acelaș lucru se observă la bărbații cu testiculele atrofiate, li se schimbă caracterul, devin supărăcioși; ori ce poftă sexuală este absentă. Abstenența prelungită îl conduce la acelaș rezultat.

— De unde vrei d-ta ca un băet tânăr sau o fată, înainte de căsătorie să știe toate acestea?

— Părinții împreună cu medicul casei trebuie să le știe.

— În cazul nostru mi se pare că tatăl tânărului, care era un om de bun simț, s'a opus la această căsătorie.

— Da, dar s'a opus pe motive de altă natură, nu de sexualitate. Fiecare părinte de familie trebuie

să știe că bărbații se deosebesc după puterea lor sexuală în : *slabi*, de *forță mijlocie* și de *forță extraordinară* (lăsând la o parte pe cei impotenți) ; după cum și femeile se deosebesc în temperamente sexuale : *reci*, *calde* și *înflăcărate* (excluzând pe cele cu instinctul sexual anesteziat).

Echilibrul dragostei într'o căsnicie depinde de potriveala forțelor sexuale a soților. Un menaj de exemplu, în care femea este un temperament înflăcărat și bărbatul de putere sexuală slabă, este cu siguranță o *bancrută* matrimonială, după cum o căsătorie în care femea este un temperament sexual rece (potolită) și soțul un temperament înflăcărat.

Câte procese de divorț nu există intentate de unul sau de altul dintre soți din cauza acestei nepotriviri.

Am cunoscut cazul unei doamne care se plângea că soțul ei, chiar după 13 ani de căsătorie, o trezea mai mult de zece ori pe noapte. Extenuată, ea a cerut divorțul.

O mamă, a cărei fiică a fost cerută în căsătorie de un tânăr, a pretins tânărului adresa medicului care'l îngrijește, cerându'i în acelaș timp să'l deslege de secretul profesional, fiindcă niciodată nu voi acorda — spunea ea — mâna fiicei mele decât unui bărbat perfect sănătos.

Candidatul însă nu avea medic ! căci nici el nici părinții lui, nici nimeni din familia lui nu fusese bolnav vreodată.

Căsătoria s'a făcut sub cele mai fericite auspicii. Dar... foarte puțin timp după aceea, tânăra soție muri din cauză că a avut un bărbat... prea viguros.

Astăzi în țările din occident se luptă și se face propagandă pentru organizarea *educației sexuale* înainte de mariaj.

În Germania, educația sexuală se practică și are mari înlesniri din partea societății de nudism. (Liga für freie Lebensgestaltung).

Cunoscutul meu a convenit și el înainte de a ne separa că soții când se conving de nepotrivirea lor sexuală trebuie imediat să divorțeze. Fiindcă în cazul acesta căsătoria nu este decât un focar de nenorocire. Odată divorțați fiecare își poate alege un nou tovarăș conform cu temperamentul sexual, profitând de experiența căpătată în prima căsătorie.

Echilibrul dragostei fiind restabilit, fericirea apare dela sine.

32.

Epigrame evocatoare de trecut și tinerețe.

Eram elev în clasa a cincea de liceu, când aveam un caet, frumos legat, în care transcrieam poeziile ce le făceam. Intr'o zi, când deschid caetul, cetesc pe prima pagină, scris caligrafie :

Câne,
Pâne,

Apă,
 Ceapă,
 Anfrache,
 La balmasche.

Iar deasupra ca titlu : „*In loc de prefață*”. Ce se întâmplase ? uitând pupitrul deschis, colegul meu Eugen Teodorini a luat caetul și a scris prefața de mai sus. Dacă ar fi scris un altul, puțin mi-ar fi păsat, dar era Teodorini, recunoscut de toți colegii și chiar de profesorul de limba română—de Lambrior — ca talent literar. Compozițiile lui de limba română erau tot ce poate fi mai frumos. Una dintre poeziile pe care o făcuse : „Ingratitudinea Rusiei”, după cât mi-aduc aminte, a fost imprimată și într’o revistă literară din București. Se vede că am găsit asemănarea atât de potrivită între versurile mele și : câne, pâne, apă, ceapă, anfrache la balmasche, încât chiar din momentul acela m’am descurajat și am renunțat a mai face versuri !

Dar de ce am renunțat atât de repede ? Fiindcă desigur n’am avut destul talent, deoarece vocația mea pentru știință a fost mai puternică decât pentru literatură.

Poate fi cineva poet fără să scrie versuri, dar când faci versuri proaste și nereușite nu mai ești poet.

Apoi îmi spuneam și eu ca Lubbock : face mai mult a pune poezie în viața ta, decât pe hârtie ! Dumas — fiul spunca, că : orice om este poet dacă

tinde a idealiza realitatea pe care o vede și a realiza idealul pe care'l simte.

În 1907, am citit câteva poezii al căror autor era fiul meu Georgică, și mi s'au părut destul de reușite, totuși credeam că nu este bine a-l încuraja pe această cale. La orice ocazie căutam a-i ironiza poeziile. Muza lui însă a fost mai tare decât ironiile mele, fiindcă după douăzeci de ani și mai bine, cetesc din nou următoarele epigrame, care, pentru un profesor universitar de finanțe, le găsesc minunate :

Lui Alex. Fălcoianu

D-l Alex. Fălcoianu este
fiul fostului director general
al închisorilor.

Ziarele

*A muncit o viață întreagă
Și-a ros coatele pe masă
Dar la sfârșitul carierei
S'a întors la tata acasă.*

Lui Virgil Barbat

D-l Virgil Barbat a ținut
o conferință : Despre femei.

Ziarele

*Sigur, cel mai indicat
Era numai un „Barbat”
Să vorbească cu temei
Despre „dulcile” femei.*

*Insă este de mirat
Cum din multele femei
N-a fost una cu temei
Ca să-l ieie de bărbat.*

D-lui prefect Căluțiu

*De ce merge prost județul?
Ne 'ntreb unii cu durere.
— Cum ați vrea, mă rog, să meargă
Numai c'un „Căluț” putere?...*

Acuma îmi dau seama că rău am făcut când am ridiculizat tendința spre versificare, fiindcă omul cu ocupațiunile cele mai serioase, omul de știință chiar, are nevoie de o oară pe zi de odihnă, să se joace cu copilașii lui, sau cu câinii, sau să picteze, sau să scrie un foileton la un ziar, sau să facă o epigramă!

Nimic nu obosește mai mult spiritul ca uniformitatea ocupațiilor. Trebuie știut a amesteca și a varia întrebuițarea facultăților.

Poetul are multe părți comune cu naturalistul; el nu trebuie să cunoască numai natura umană, el trebuie să cunoască natura în întregimea ei, în mod mai complet decât toți ceilalți oameni.

Poezia — spunea cineva — nu este altă ceva de cât pictură interioară, muzică interioară, etc., modificată cu toate acestea, de natura sufletului.

Pentru a fi poet,—spune Lubbock—trebuesc întrunite calități foarte diverse: Cine a făcut planul

acestui poem? întrebă Cousin — rațiunea.—Cine i-a dat viața și farmecul? — amorul. — Cine a călăuzit rațiunea și amorul? — Voința”.

Epigramele de mai sus mi-au evocat viața mea de liceu; gândindu-mă în acelaș timp cum tatăl iubește în fiul său viitorul și tinerețea, iar fiul iubește în tatăl său bătrânețea și trecutul.

Egoismul împinge pe un tată la imortalizarea lui prin fiul său.

Numai omul superior — spune Ossip Lourié — se preocupă de prelungirea personalității sale; în momentele lui cele mai bune, el are sete de imortalizare.

33.

Reflecții cu ocazia concursului de frumuseță pentru copii.

Cu ocazia concursului de frumusețe și sănătate pentru copii între 4—8 ani, organizat de Strandul Iașilor, concurs care a avut loc Sâmbătă 7 Iunie, am cunoscut încă două lucruri frumoase ale Iașului pe care nu le cunoscusem: Strandul și copiii frumoși.

Eram deprins să admir dealurile înverzite, deasupra cărora plutește *Geniul* orașului Iași, care a inspirat pe Creangă, pe Eminescu, pe Alexandri, pe Conta și pe toți poeții și cugetătorii ieșeni. Acest geniu se găsește pretutindeni în neîntrecutul

joc frumos de umbre și lumini care se desfășoară deasupra orașului Iași și a împrejurimilor sale, cât și în razele de jaratec ale soarelui când apune.

Nu văzusem încă Strandul și nu văzusem la olaltă niciodată atâția copilași frumoși și drăgălași ai Iașului.

Strandul este opera d-lui Osvald Racoviță. Trebuie să-i recunoaștem energia, perseverența, tenacitatea și aptitudinile lui de bun organizator, datorită cărora a reușit să facă dintr'un focar de infecție, în care se aruncau gunoaele orașului, un loc din cele mai frumoase pentru distracție și pentru dezvoltarea frumuseții corpului omenesc.

Am mare admirație pentru gospodăria d-lui Racoviță și țin să o span fiindcă sunt mulți care fac totul ca să dovedească că alții nu sunt buni gospodari, dar nu fac nimic ca să dovedească că ei sunt buni.

Câtă plăcere să asişti la un concurs de copilași frumoși ! Ziua aceasta mi-a dat forța și entuziasmul tinereții.

Au luat parte 148 de concurenți dintre care unii erau delicioși. Nu pot uita pe micul Ionel Băncilă și Hary Hefter, la care frumuseța feței se armonizează cu frumuseța corpului.

Concurenții au fost întâi cântăriți, măsurăți și apoi supuși la un examen medical.

La noi se ocupă unii cu înfrumusețarea și înobilarea rasei de cai — și foarte bine fac — dar

aproape nimeni nu se interesează de înfrumusețarea corpului omenesc.

La femei admirăm ceva mai mult din frumusețea corpului ei decât la bărbat, admirăm pe lângă *față* și *gâtul*, *umerii* și *brațele*; iar de când cu moda rochiilor scurte, admirăm și o parte din *picioare*.

La bărbat însă nu ne rămâne de admirat decât *fața*. Din punct de vedere estetic, este o mare greșală, fiindcă poate cineva avea o *față* foarte frumoasă fără să aibă o *formă* a corpului frumoasă.

La femei mai cu samă este aproape o regulă generală că *fata* și *forma corpului* nu se armonizează împreună. Cu toate acestea un ochi exercitat, poate ușor constata aceasta, fiindcă pătrunde cu privirea prin haină până la nud.

Un corp frumos și o *statură înaltă*, dă distincțiune cuiva; nu poți reprezenta pe Napoleon cu o *statură mică*; este greu oamenilor cu talie mică să fie majestoși. O *statură frumoasă* dă omului *prestanță*.

La concursul dela Strand am văzut copii a căror corp lasă de pe acuma să se întrevadă această *prestanță*, dacă vor continua a se desvolta în mod normal ca până acuma, jucându-se în aer liber cu corpul gol expus la soare.

Soarele este cel mai bun tonic, el deschide bobocii florilor; el coace fructele și aprinde în sufletul nostru veselie, sentimentul libertății și al

vieței; el desvoltă în noi toți germenii bunătăței și tot cea ce este mai bun în noi.

Strandul ar putea să ia o mare desvoltare în Iași dacă oamenii bogați din localitate i-ar înțelege menirea și ar veni în ajutorul lui. El ar deveni centrul de desvoltare al frumuseței corpului omenesc.

Aice ar fi locul să se formeze o societate de *naturişti*.

Scopul societăților de naturişti, sau cum li se spune în Germania, *Bund für Freikörper Kultur*, este de a cultiva nudul (Nackt) atât din punct de vedere estetic cât și din punct de vedere al sănătăței.

În Germania sunt multe societăți naturiste, care numără peste două milioane de adepți, bărbați, femei și copii — ei petrec câteva ore pe zi cu corpul gol expus la soare. Băile aceste de soare și de aer îi fac vioi și viguroși.

La noi un pas spre naturism au făcut unii tineri care iesă la plimbare fără pălărie pe cap, cu părul liber, lăsat în bătaia vântului, expus direct la influența razelor solare.

Dacă am deprinde copiii de ambele sexe — spune d-rul Vachet — de mici a se juca și a face sport împreună goi, ar avea în timpul crizei pubertăței, cu mult mai puțin de suferit decât astăzi.

Când vom face o asemenea societate la noi, sunt sigur că au să se ridice unii, să strige, cum au strigat și în alte părți când s'au înființat, că

atentăm la pudoare ! Ei nu-și dau seamă că pudora este sinonimă cu ipocrizia.

Corpul omului trebuie să fie liber. Natura ne-a creat goi, trebuie deci să trăim goi.

Pentru binele și fericirea omului trebuie ca cel puțin câteva oare pe zi să ne întoarcem la primitivitate, adică să stăm cu corpul gol expus la aer și la soare.

Când spuneam aceasta unui cunoscut, îmi obiecta că expunerea capului la soare înseamnă insolație.

Este chestiune de educație ! Negrii dela equator, care au trăit totdeauna cu capul gol, suportă fără pericol razele solare. D-rul Vachet, în studiul său intitulat : „*Nuditatea și fiziologia sexuală*” spune : suntem creați pentru a trăi goi, astfel cum venim pe lume și cum trăesc încă unele rase primitive.

Senzațiunea de rușine în fața nudității este o impresiune artificială, câștigată printr'un lung atavism.

Astăzi adepții vieții libere în plin aer și la lumina soarelui, devin din ce în ce mai numeroși. În Germania, după cum am spus, sunt peste două milioane de naturiști. În multe țări, s'au înființat și școli naturiste pentru copii. În Suițera, există una la Geneva, pe marginea lacului, fondată de d-rul Rollier ; o alta este lângă Hanovra, fondată în 1927 de către d-rul Fränzel.

34.

Frivolități și rafinamente din Iașul de altădată.

Era odată la Iași, strada Lăpușneanu, în casele Mavrocordat, o frizerie și parfumerie franceză : *Robert*. După ce a murit Robert, văduva lui a condus multă vreme singură prăvălia, chiar după ce s'a remăritat cu Darnet. Rămânând din nou văduvă, a continuat tot singură a o conduce cu plăcere și multă pricepere, până la moarte. Ea era o persoană simpatică și iubită de cucoanele din Iași. Toate articolele din prăvălia ei erau de provenință franceză : parfumeria cea mai fină, săpunurile cele mai bune, apă de toaletă, văpsele de păr, pudră, roș de buze, de obraz, cosmeticuri, creme, ape de dinți și orice articole de toaletă pe care specialiștii din Paris le preparau pentru înfrumusețarea și igiena corpului.

Madam Robert (astfel îi spuneau cucoanele) devenise confidenta sexului frumos din Iași. Fiecare cucoană când ieșia în oraș trebuia să se oprească cel puțin o clipă și la Madam Robert ca să afle nouități despre articolele de toaletă de curând apărute. Dânsa avea dela casele mari din Paris, mostre de diferite parfumerii cu care-și parafma clientele.

Salonul de tuns și bărbierit era despărțit de prăvălie numai printr'o perdea. Intr'una din zile când îmi tăiam părul, o doamnă foarte vorbăreață și pricepută în compozițiile destinate a întreține suplețea pielii și înfrumusețarea tenului, se plângea

de o cremă care o luase și din cauza căreia i se umflase ochii și obrazul. De aici discuție între ea și d-na Robert care susținea că din aceeași cremă a vândut la toate clientele fără a se mai fi întâmplat așa ceva. De fapt și una și alta aveau dreptate, era un caz de *idiosincrazie*. După cum unele persoane nu pot mânca fragi sau zmeură fără a se intoxica, tot așa altele au idiosincrazie pentru pudră sau cremele de obraz care conțin mercur.

— Nici văpsea pentru sprincene nu am să mai întrebunțez, prefer nuca arsă. O bucată de miez de nucă pe care-l ard la lumânare, și după ce se stinge desemnez cu el sprincenele, pe lângă că sunt negre ca pana corbului, sunt și puțin unctuoase.

— Există în adevăr o cremă, îi spune d-na Robert, făcută nu știu cu ce, care la căldura prea mare se descompune, iar pielea imediat din albă devine vânătă.

A urmat apoi o convorbire asupra unguentelor balsamice, asupra cosmeticului și a roșului de obraz. În legătură cu care d-na Robert i-a povestit că o cochetă, întrebând pe o literată, care roș este mai preferabil, ea ar fi răspuns că : „*roșul rușinei*”.

Profitând de faptul că individul care mă tunde a trecut în prăvălie să-și aducă apă de colonie pentru păr, am dat la o parte perdeaua ca să pot vedea persoana, a cărei conferință asupra artei pentru desăvârșirea frumuseții—am ascultat-o fără voia mea.

Ea era convinsă că n'a auzit-o nimeni, decât nu-

mai madam Robert; când m'a văzut pe mine, a rămas extaziată, exclamând :

— Nu mă așteptam, d-le, la atâta indiscreție !?

— Mă iertați, doamnă, dar d-voastră nu mi-ați încredințat nici un secret, pe care eu să-l fi divulgat.

— Am vrut să spun că nu mă așteptam la atâta curiozitate din partea unui bărbat.

— Curiozitate, da ! curioși suntem și trebuie să fim cu toții. Erudiții, savanții, jurnaliștii, colecționarii, jucătorii, spionii, femeile, cu toții sunt curioși.

Curiozitatea ne oprește să rămânem ignoranți. Tot ce știm datorim curiozității.

Privindu-mă fix în ochi, după câteva secunde de revenire, îmi spune zâmbind :

— Ascultă, turbatule, unde ne-am mai văzut noi ?

Când am văzut că mă ia pe acest ton de intimitate, i-am ripostat :

— Mă iertați, doamnă, dar nu m'au isprăvit încă de tuns, — și m'am retras.

Dânsa a mai stat de vorbă cu d-na Robert — de data aceasta numai în șoaptă — ieșind apoi împreună cu mine, îmi spune :

— Mi-am reamintit, unde ne-am mai văzut, la mama Casandra, vânzătoarea de buruene dela hală.

— Să fie oare aceasta—îmi ziceam eu—doamna pe care am văzut-o în câteva diminețe la hală ? ! Ce schimbare colosală ! Atunci avea ride și părea a

fi o femeie de peste 60 de ani, pe când astăzi nu pare să aibă nici patruzeci. Da ! este ea, o cochetă bătrână care-și deghizează vârsta. O privesc cu atențiune și văd că îndeplinește toate condițiunile unei femei frumoase ; are cum se spune 3 lucruri albe : pielea, dinții și mâinile ; 3 lucruri negre : părul, sprâncenele și genele ; 3 lucruri roșii : buzele, obrajii și unghiile ; 3 lucruri lungi : părul, coapsele și genele ; 3 lucruri largi : pieptul, fruntea și șoldurile ; 3 lucruri strâmte : gura, talia și... glesnele ; 3 lucruri rotunde : sânul, fesele și bărbia ; 3 lucruri mici : piciorul, mâna și urechea ; 3 lucruri obraznice : vârful nasului, sfârcul sânelui și mâna.

Femeia aceasta era mare în genul ei, dar genul ei era mic.

Schimbarea fizionomiei ei, îmi reamintește următoarea anecdotă :

Intr'un oraș de provincie în care se aflau multe femei bătrâne care se văpseau, vine un savant să țină o conferință, în scop de binefacere. După conferință toată lumea este invitată la un ceai... Conferențiarul discută cu doamnele care făceau cerc în jurul lui.

— Ce ideie aveți, cum vă plac femeile din orașul nostru ?

— Doamnă, credeți-mă că mă pricep foarte puțin în pictură...

*

...După câteva zile vine la mine, pe la orele nouă seara, un birjar cu o scrisoare, prin care doamna mă

roagă, cu inzistență, să mă duc imediat la ea acasă, de oarece este cuprinsă de o indispoziție.

Eu nu aveam atunci decât 27 de ani. Trecuse de abia un an dela întoarcerea mea dela studii — din străinătate — așa că nu avusesem încă timp să aflu că reputația ei a fost în totdeauna cam fe-zandată.

Am explicat birjarului că eu nu sunt medic — nu practic această profesiune — să se ducă la un altul care o practică...

Birjarul, care probabil știa ceva mai mult decât mine, a râs și a plecat.

35.

Indiscreția medicului agravează suferința bolnavului.

Primesc o scrisoare copiată la mașină, care pare a fi expresia unui suflet sincer și bun. Autoarea scrisoarei este revoltată și cu drept cuvânt—contra unui chirurg care, după ce a operat pe un prieten al ei, a împănât orașul că numai cât i-a deschis abdomenul și l-a închis imediat, fiindcă găsisse un cancer inoperabil din cauza căruia nu va trăi decât cel mult câteva luni.

În urma operațiunii, prietenul s'a simțit un timp mai bine, ba chiar câștigase câteva chilo în greutate. Totuși suferea îngrozitor ori de câte ori indiscreții

veniau să-l felicite spunându-i : „mă bucur că ești bine, și că nu este adevărat ce se spune, că ai cancer !”

Câtă cruzime și lipsă de bun simț din partea celui care l-a operat ! Imaginația bolnavului întreținută prin frică îi deprima moralul și-i agrava boala.

În legătură cu operația prietenului, autoarea scrisoarei îmi citează cazul cunoscut al chirurgului francez Delpech, care a fost asasinat de clientul său, fiindcă i-a divulgat boala. Clientul său, un tânăr bolnav de sifilis, era logodit cu o domnișoară cunoscută d-rului Delpech. El a sfătuit pe tânăr să renunțe la căsătorie. Dânsul nevoind să-l asculte, Delpech a înștiințat părinții fetei și a făcut să se strice mariajul, din care cauză tânărul a asasinat pe medic și în urmă s'a sinucis.

În cazul de față sunt de părerea lui Delpech ; foarte bine a făcut că n'a păstrat secretul. Putea el să lase să se consume o asemenea infamie ? divulgând boala, a scăpat sănătatea, viitorul tinerei fete și a copiilor care s'ar fi născut.

Pentru afecțiunile recunoscute contagioase, secretul medical nu trebuie să fie obligator. Interesul social trece înaintea interesului individual.

În scopul de a împiedeca comunicația unei boli, altei persoane, sau în scopul de a preveni sau de a reprima o crimă sau un delict, secretul medical nu trebuie să existe. Chirurgul care a operat de cancer pe prietenul autoarei anonime, nu avea nici un zor să divulge boala clientului în oraș, căci prin

aceasta n'a scăpat sănătatea altor persoane și nici nu era în joc vreun interes social care să fi trecut peste interesele individului operat.

Fapta acestui chirurg indiscret îmi reamintește o anecdotă cu un alt chirurg care era prea discret. O femeie tânără și frumoasă se prezintă unui tânăr chirurg, cerându-i să-i extirpeze organele de reproducție.

În fața nudului splendid al cliente sale, chirurgul n'a avut curajul să înfigă bisturiul. Sub un pretext oarecare, îndepărtă pe infirmieră...

Restabilită foarte repede... de operație, ne mai suferind de loc, frumoasa femeie lauda în toate părțile pe tânărul chirurg. Dar peste câteva săptămâni, fiind cuprinsă de o indispoziție, chemă un medic. Acesta constată că ea este însărcinată.

Un tânăr atât de bine ! — exclamă ea — cel puțin să nu mă fi adormit !

În ziua când am primit scrisoarea, mă întâlnesc la masă cu un cunoscut care-mi spune că pleacă la Viena să se opereze.

— Pentru ce la Viena, îl întreb eu, când avem la Iași chirurghi destul de buni.

— Fiindcă nu vreau ca toată lumea să știe de ce boală sufer. S'ar putea să am chiar un cancer ! La Viena nu mă cunoaște nimeni.

— Chiar de ar fi un cancer, d-ta nu ai copii.

— Nu din cauza copiilor, ci din cauză că prefer ca lumea să mă invidieze decât să mă compătimească. Oamenii buni, în caz că aș avea cancer,

au să mă plângă, și asta nu-mi place, pe când cei invidioși au să se bucure, și nu voi să le fac pe plac.

— După regimul care văd că-l duci, nu pari a crede că faci un cancer ! Ai mâncat un mușchi la frigare cu ardei, ai băut vin ! Un proverb evreesc spune că : Satana când nu poate merge în persoană să facă un rău, trimite vinul.

Un domn care era alături și asculta conversația noastră, îmi spune : eu, domnilor, mănânc de toate, beau mult și mulțumesc lui Dumnezeu, am cincizeci de ani (parcă ar fi avut o sută) și mă simt foarte bine.

— D-ta nu ești decât candidat la boalele de stomac și intestinale.

Ești în faza când trăești ca să mănânci, noi bătrânii mâncăm ca să trăim. Pune d-ta tot ce ai mâncat acum la dejun, într'o piuliță : țuică, măslinile, varza cu carne, ardei, piperul, muștarul, oțetul, ceapa, vinul, cafeaua și mai știu eu ce, fă din ele un cataplasma, pune-l undeva pe piele, pe braț de exemplu și vei vedea cum are să se facă pielea vânătă și are să se desprindă în bucăți. Cum vrei atunci ca stomacul și intestinul căruia îi aplici acest cataplasma de zeci de ani să nu devie ulceros ? !

— După ce m'a privit într'un chip ciudat, îmi spune : știi că ai dreptate, la asta nu m'am gândit, am să-mi schimb regimul. Eu însă am un lucru bun, caracter vesel.

— Tristeța și frica sunt influențele cele mai nefaste care deprimă vitalitatea corpului nostru, pe când veselia, humorul și liniștea sufletească sunt elemente foarte puternice pentru sănătate. O inimă veselă omoară mai mulți microbi decât toate antisepticele din lume.

Se spune că Lycurg așezase în toate sălile de mâncare a Spartanilor o mică statuie a zeului *Râsului*.

Ziua cea mai pierdută—spune un proverb—este aceea în care omul nu râde.

Un alt proverb spune : nu ți-ai îndeplinit toate îndatoririle dacă ai neglijat pe acela de a fi vesel.

Omul când râde, inima-i bate mai repede, respirația deasemenea este mai repede și mai profundă, vasele sanguine se dilatează la periferia corpului lăsând torentul de sânge încărcat cu oxigen să vie în abundență mai mare. Rinichii eliminează substanțele toxice cu mai mare activitate ; secrețiunile glandelor cresc. Intr'un cuvânt, corpul întreg funcționează mai bine decât la omul posomorît și trist.

Nu este de ajuns ca tu singur să fii vesel și să râzi, dar să fugi de persoanele posomorîte, să nu stai mult de vorbă cu oamenii agitați, deprimați, care se iritează repede, care se vaicăără mereu și răspândesc numai știri rele, fiindcă aceștia au o influență răufăcătoare asupra noastră.

— Cam astfel fac și eu, domnule profesor—îmi răspunde vecinul dela masă—nu mă pun în

relație decât cu oameni liniștiți, cu judecata sănătoasă și veseli și nu mă iritez contra circumstanțelor, căci ele rămân—cum spune Euripide—surde față de mânia noastră.

36.

Câte ceva asupra modei și croitorilor din Iași.

Mai zilele trecute, imi exprimam mirare, față de un negustor, de numărul mare de croitori care sunt la Iași

Trebue să fie un câștig enorm care-i atrage spre această branșă? Cunosoc șase frați pe care părinții i-au făcut pe toți croitori. Mai aflu astăzi că sunt croitori care au venit dela București și au deschis croitorie la Iași.

— Apropo de venirea la Iași a croitorilor din alte orașe, se vede că d-stră, d-le profesor, nu știți pățania elefantului dela Cabinet?

— Vrei să spui de elefantul dela muzeul de „Istorie naturală” al societăței de „Medici și naturaliști” din str. I. C. Brătianu? Ce s'a întâmplat cu el?

— Acest elefant s'a plimbat cu un circ prin toate orașele din Europa și i-a mers foarte bine. Când a venit însă la Iași, i-a rămas pielea și oasele la Cabinet; tot așa au să pățească și croitorii care vin din alte părți să deschidă prăvălii la Iași.

Această convorbire mă duce cu gândul cu mult înapoi, la croitorii din Iași de acum cincizeci de

ani. Cel mai reputat era Walter, al cărui atelier se afla în casele lui proprii din str. Lăpuşneanu, unde astăzi se află librăria Ornştein şi o prăvălie de ghete, Zeigher.

Walter pe lângă că modela cu foarfeca, eleganţa, gustul şi graţia, avea şi stofe numai de prima calitate : engleze şi franceze. La el nu se îmbrăcau decât oamenii bogaţi. După ce aceştia au sărăcit ori s'au mutat la Bucureşti, s'a mutat şi el, în Calea Victoriei, lângă palatul regal. În locul lui la Iaşi a rămas fiul său Fritz, care după ce a murit bătrânul s'a mutat şi el la Bucureşti.

Walter în afară de casele lui mari, din str. Lăpuşneanu, peste drum de „*Cercul didactic*”, mai avea o vie unde petrecea Duminecele şi sărbătorile cu familia şi prietenii.

Cu toate că eram chiriaşul lui, n'am îndrăznit să lucrez la el decât târziu de tot, când eram la Bucureşti, între anii 1895—1900.

Printre anii 1880—85 mă îmbrăcam la Herzog, al cărui atelier era în casele de lângă cofetăria „Georges” din str. Lăpuşneanu No. 29. Herzog avea şi el numai stofe de calitate superioară şi tăia cu gust ca şi Walter. În anul 1881 când se purta redingotă şi pantaloni strâmţi de tot, el avea nişte stofe englezeşti de care n'am mai văzut de atunci, cu dungile în relief străbătute în lung de un fir gros de mătase albă sau de diferite culori. Avea un gust rafinat la asortarea costumelor şi o plăcere deosebită de a discuta şi a da clienţilor

consilii în ceea ce privește moda. Nu degeaba era el fost elev al unei Academii înalte de croitorie, din Germania.

Oxenstiern, tutorele reginei Christina a Suediei, spunea că moda este idolul tinereții.

— Ai uitat, d-le Herzog, partea a doua a maximei lui Oxenstiern — și cea mai principală, — adaogă prietenul meu Vișan; cel mai ruinător dintre toate vanitățile.

Entuziasmul lui Herzog pentru arta de a tăea, gustul și fantezia lui ne-au făcut, pe prietenul meu Vișan și pe mine — amândoi clienți devotați ai lui — care tocmai atunci cetisem „Sartor Resartus” de Carlyle, să-i dăm titlul de filosof în arta de a tăea.

— În una din zile i-am spus : știi d-ta d-le Herzog că Teufelsdroeckh combate pe toate căile credința eronată că croitorii nu sunt oameni, ci fracțiuni de oameni, un fel de specii aparte.

— La început, Herzog bombănea ceva neînțeleș, când a auzit numele de Teufelsdroeckh. Dreck, Dreck! ? nu înțeleg ce vroiți să spuneți?

— Noi însă care prevăzusem această înțelegere, am venit cu volumul lui Carlyle. L'am deschis repede și l'am lăsat să cetească el singur pasajul lui Teufelsdroeckh.

A spune cuiva Schneider, adică croitor, este ai da un epitet nu tocmai măgulitor.

Combătând această părere, vroiam să-i arăt că este un ignorant acela care crede așa ceva. Croi-

torul este un filozof, care nu tae la voia întâmplărei, mâna lui este totdeauna condusă de operațiunile misterioase ale gândirei, sub toate aceste mode, se află ascunsă o idee arhitecturală; corpul și stofa sunt materialul pe care și cu care d-stră croitorii construți frumosul edificiu al clientului.

D-tale în special toată lumea din Iași îți admiră imaginația artsitică și semnificația pe care o dai culorii, dela cele mai închise până la cele mai deschise.

— El ne privea neștiind deodată ce să creadă, iar noi continuam a parodia frazele lui Teufels-droeckh.

— Tăetura d-tale, d-le Herzog, traduce intelectul, iar anumitele culori caracterul și inima. Legea cauzei și a efectelor, aplicată la haine este singura care poate să explice pentru ce purtăm cutare costum și nu un altul.

Toate acestea nimeni nu le poate ști mai bine ca d-ta care, pe lângă talent, ai și studii înalte făcute la Academia de croitorie.

Herzog făcuse ceva parale cu croitoria, avea o vie, trăsură și o fiică măritată cu Sackmary, așa că nu i-ar fi displăcut să devie și autorul unei publicațiuni.

— D-ta ești singurul croitor care ai putea să scrii un tratat de filosofie asupra artei de a croi și mai ales de a crea forme noi; unde mai pui că tratatul d-tale ar înlătura toate ideele greșite pe care lumea le are despre croitori.

— După un scurt interval de timp, Herzog, care pe lângă că era om inteligent agreea și gluma, ne spune zâmbind : „las lui Walter această onoare de a scrie un tratat de filosofie asupra artei de a croi, el este mai mare croitor decât mine !“

Tot pe atunci (1880) venise dela Paris un croitor franțuz care deschisese un atelier în casele foaste Mavrocordat, lângă frizeria Robert, dar mergându-i afacerile prost, a închis după un an magazinul și s'a reîntors în Franța, (n'a vrut s'o pățească ca elefantul dela Cabinet).

Singura croitorie și prăvălie cu articole de lux era atunci a lui Wilhelm Gruchol, în casele Drosu, unde astăzi este banca „Uniunea Română”. Gruchol a avut într'un timp maestru croitor pe un neamț lung care tăea bine, dar bea mult și știa să facă și pe alții să bea.

A terminat'o mi se pare prin a se sinucide. Ca vânzător era tânărul Herman Polack, patronul de astăzi al croitoriei și magazinului Englez din Str. Lăpușeanu.

O croitorie din vremea acea, care există încă și astăzi, este croitoria „Rosenblum” din str. Ștefan cel Mare. Fiindcă prețurile erau moderate și Rosenblum făcea și înlesniri de plată, avea foarte mulți clienți printre funcționari.

Cea mai mare și mai bogată prăvălie de haine gata a fost a lui Braunstein, situat în casele proprii, colțul dintre str. Cuza Vodă și str. Săulescu. Partea caselor în care se afla magazinul de haine

gata a fost după cum se știe dărâmată de primărie.

Intre alte multe amintiri ce păstrez dela bătrânul Braunstein este paltonul cu care am plecat în străinătate la studii, pe care l'am cumpărat numai cu optzeci de lei, dar care a fost mai bun și mai trainic decât cel de astăzi pe care l'am plătit paisprezece mii.

37.

Cazuri de medici cu și fără inimă.

Cetind conferința despre „moarte” a marelui clinician dela Wiena, profesorul dr. Nothnagel, am văzut pe coperta broșurei un desemn care reprezintă monumentul lui funerar, cu următoarea inscripțiune : „*Nur ein guter Mensch kann ein guter Arzt sein*”. In adevăr, nu poate fi cineva medic bun dacă nu este suflet bun.

Mult regretatul dr. Mârzescu, când a venit profesorul Lorentz dela Wiena, a dorit să nu fie operat într'o sală de spital, ci în sanatoriu din str. Carol. Medicul, directorul sanatoriului a refuzat însă această ultimă dorință a confratelui său, sub pretext că pacientul pe când era epitrop al spitalului Sft. Spiridon, a fost contra sa într'o împrejurare oarecare. Un asemenea medic, în alte țări, ar fi oprit de a mai conduce un sanatoriu.

Se știe că oamenii din pătura de jos sunt pijmași și răsbunători — te urmăresc până la moarte.

„Știința se poate împrumuta — spune Rabindranath Tagore — dela alții, nu însă și darurile simțirei”.

Ca toți proștii orgolioși, a fost crud când i s'a prezentat ocaziunea.

Răutatea d-rului cu chip de om și inimă de piatră m'a făcut să mă gândesc la blândeța, omenia și bunătatea câtorva medici de acum cincizeci de ani. Ce suflete sănătoase, sincere, senine și obiective !

Când am venit dela Botoșani, la „Institutul Academic”, primul medic din Iași pe care l'am cunoscut a fost dr. Ciurea. El era asociat și medicul internatului. Infirmeria nu era numai pentru elevii bolnavi ci și pentru cei leneși, când ne simțiam obosiți, era singurul loc de odihnă. D-rul Ciurea era un om bun și simpatic, totdeauna ne întâmpina, cu vorbele : „Ce ai drăguță, ești obosit ? ia să-ți scriu o sticlă cu *Vin Bravais*”.

Ciurea a fost profesor la Universitate, de medicină legală, înainte de a exista în Iași facultatea de medicină. Catedra aparținea atunci facultății de drept. Cursul lui era unul dintre cele mai populate. El fiind un suflet bun și blând, alina suferințele bolnavului nu numai cu medicamente, ci și cu duioșia lui.

Artistul și savantul se immortalizează prin geniul operilor lui, medicul blând se mai poate immortaliza și prin geniul bunătății sale.

Un alt medic pe care l'am cunoscut tot acum cincizeci de ani, immortalizat prin geniul bunătății

lui, a fost Ludovig Russ. Oricât ar fi fost bolnavul de deprimat, la vederea lui se simțea mai bine. Prin bunătatea, blândețea și amabilitatea lui *naturală*, răspândea mulțumirea, veselia și ușurarea printre bolnavi, după cum — cetitorul poate ori când să observe — sunt medici care prin manierele brutale sau prin melancolia lor posomcrăsc și pe bolnavi.

Încă un suflet bun și distins diagnostician era Taussig; foarte original în felul de a se comporta cu bolnavii și cu prietenii.

Nu putea însă să se pună la diapazonul oricui, ceeace făcea pe unii să-l creadă nebun! Dar vorba lui A. France: care este acela care se poate mândri că nu are nici un grăunte de nebunie?

Am sub ochi o scrisoare a lui foarte spirituală, cu data de 22 Iunie 1896, prin care intervine pentru un protejat al lui: Ochs, student în farmacie. Eu făceam atunci la Universitatea din București, cursul de zoologie pentru medicii și farmaciști, Taussig îmi spunea în această scrisoare că deși sunt cel mai periculos leu al României, totuși el va adresa o rugămintă leului în favoarea bouului...

Scrisoarea deși este în limba germană, fiindcă se preta mai ușor la glume și spirite, o termina totuși cu fraza:

„Complimente duduței (adică soției — scrisul lui propriu) și salutări cordiale din partea prietenului dr. Taussig”.

Cu d-rul Taussig era o plăcere de a discuta, povestirile lui erau foarte interesante, foarte variate și unele, de tot picante.

Mi-a povestit odată cum un bancher bătrân, l'a chemat să'l consulte asupra unei chestiuni foarte delicate ! Am cetit, îi spunea el, în biblie, un pasaj în care se spunea că regele David îmbătrânind de tot, cu toate că'l acopereau cu blănuri multe, totuși nu putea să se încălzească, atunci servitorii lui au căutat o fată tânără, virgină, care-l îngrijea și care dormea pe pieptul lui pentru a-l încălzi și a-l reîntineri.

— Ce-o fi adevărat, Doctore, în toată povestea aceasta ?

— Ei, și d-ta ce i-ai răspuns ?

— Fiindcă omul este așa fel făcut ca să creadă tot ceea ce-i face plăcere, i-am povestit ceea ce se spune despre celebrul medic olandez *Boerhave* ; un primar bătrân din Amsterdam căzuse într'o sălbiciune profundă ; el l'a sfătuit să se culce între două fete tinere, frumoase și sănătoase. Un moment — spune Taussig — m'am oprit a-i mai povesti, în scop de a putea urmări ce impresie a făcut acest tratament asupra lui. El însă, foarte grăbit și nerăbdător, mă întrebă :

— și care a fost rezultatul ?

— Rezultatul a fost că bolnavul s'a simțit așa de bine cu tratamentul acesta, încât a reușit să facă pe una din cele două fete să devie însărcinată. Ochii bătrânului râdeau. Incearcă și d-ta,

îi spun eu, și te rog să mă ții și pe mine la curent.

— Și care a fost rezultatul doctore dragă?

— Nu l'am mai putut urmări fiindcă peste două luni, bătrânul bancher a murit.

— Pentru ce șare — mă întreba un bolnav — nu sunt toți medicii ca Nothnagel, ca Russ, ca Ciurea ori ca Taussig? suflete distinse.

— Dacă toți medicii ar fi suflete distinse, nimenia nu i-ar mai băga în seamă și unica excepție a medicului răutăcios ar fi o raritate care ne-ar face efectul unui privilegiu divin. Deci pentru ca distincția să ne impresioneze trebuie să-și păstreze caracterul ei de raritate.

Necesitatea pizmășiei și a răzbunării se deduce — cum ar spune Miomandre — din principiul relativității universale !

38.

Despre ce trebuie să fie un sanatoriu și câteva detalii medicale.

Săptămâna trecută a fost operat de apendicită fiul meu mai mic, de către distinsul chirurg Poenaru-Căplescu, în sanatoriul Diaconeselor din București.

Sanatoriul este o instituție din cele mai folosite, care trebuie neapărat încurajat, cu o singură condiție : să aibă un personal bine instruit și să fie condus de un medic cu chip de om și inimă de piatră.

Un singur om, spune un filosof din antichitate, face mai mult decât zece mii, dacă el este cel mai bun.

Acum cinci ani și eu am fost operat în sanatoriul „St. Vincent de Paul” din București, unde am fost cu deosebire de bine îngrijit de către „surorile” Sanatoriului.

Ele pe lângă că au un suflet ales, blândețe, delicateță și răbdare față de bolnavi, au și o pregătire specială. Răbdarea este amară, spune Jean-Jacques Rousseau—dar fructul ei este dulce.

Intr'un sanatoriu bine organizat, se poate oricine odihni, chiar când nu este bolnav, ci numai se simte obosit. Imi aduc aminte, prima zi când am părăsit camera și am ieșit în parcul sanatoriului, era începutul lunii Mai, liliicii înflorise și păsărelele cântau, iar razele binefăcătoare ale soarelui mă dezmierdau și simțiam cum îndepărtează anemia din corpul meu. Timpul cât eram singur, ce-team mult, extrăgând citațiunile mai remarcabile, pe care le găsim în conformitate cu vederile mele. Iată o apologie făcută soarelui, regret că nu am notat numele autorului de unde am copiat-o : „Soare, soare, vino ! grăbește-te. Tu ești viața primăverii, tu ești care faci să strălucească tot verdele din grădină, tu ești care dai relief la tot ceea ce se vede, tu care exalți colorile lucrurilor, care faci cerul mai albastru, pajiștea mai verde, femeile mai roze. Soare ! tu ești care dai viață. De îndată ce apari tu, totul se pune în mișcare, și toată lumea este fericită să privească acest frumos soare pe

aceste frumoase plante. Suntem în primăvară, ne îmbrăcăm mai ușor când te vedem lucind acolo sus, toată lumea iese, toată lumea este veselă, toată lumea nu mai poate de bucurie. Femeile sunt mai frumoase, frunzele sunt mai proaspete, o, vino, vino repede, de ne dă veselia”.

Operațiuni de apendicită se făceau și în acest sanatoriu, destul de numeroase.

Apendicita este, după cum se știe, inflamația acută sau cronică a apendicelui vermiform, boală frecventă atât în Europa cât și în America. Copiii sunt în general mai des atinși de ea decât persoanele în vârstă. Englezii își operează copiii de mici extirpându-le apendicele pentru a evita pe viitor complicații mai grave.

La bătrâni această boală este mai rară, fiindcă apendicele la o vârstă mai înaintată, este foarte adeseori obliterat, așa încât comunicația lui cu restul tubului digestiv fiind întreruptă, sunt mai puține șanse ca el să se inflameze, pe câtă vreme când este destupat se găsesc în el uneori sâmburi de fructe și viermi paraziți care pot să inoculeze diferiți germeni patogeni.

Grație progreselor chirurgiei moderne, apendicita este ușor de operat, totuși am avut emoții, fiindcă adeseori este o boală serioasă și chiar mortală în 8% din cazuri.

Tânărul artist de cinematograful Rudolf Valentino, a murit din cauza unei operațiuni de apendicită.

Apendicele vermiform  ne arată că constitu ia corpului nostru nu este ideală, cum cred unii, că fiecare organ este făcut de o inteligen a divină, cu plan  i cu un anumit scop, că fiecare organ are o anumită func iune, ochiul să vadă, urechea să audă, etc.

Apendicele vermiform este un organ care nu are nici o func iune, este *inutil*. Când se extirp , corpul rămâne intact, ba din contra dacă nu-l extirpăm poate produce turburări grave  i chiar mortale.

Acela  lucru cred unii despre natură, că este opera cea mai perfectă, în care domne te ordinea morală, lini tea  i pacea ; că este creată de către o putere divină, bună  i  n teleapt , în vederea unui scop. Culorile  i parfumul florilor sunt create — spun ei — pentru a  nc nta vederea  i mirosul nostru, ciripitul  i c ntecul dr g la  al păsărelelor pentru a  nc nta auzul nostru.

Ace tia cred că scopul final al crea iunii este omul, fiin a cea mai superioară  i mai perfectă, pl zduit  după chipul  i asemănarea puterii creatoare.

Omul este în adevăr cel mai perfect dintre animale, dar nu este cel mai perfect posibil. Aceasta o denotă pe lângă apendicele vermiform  i alte p r i ale corpului nostru care nu numai că sunt inutile pentru el, dar constituiesc un pericol pentru via a individului. Astfel la om sunt m selile de minte, fără de care via a este posibilă ; ele apar

deabia mai târziu, între 60 și 74 de ani. Mucoasa, care le acoperă, este susceptibilă de infecțiuni pe care în momentul aparițiunii lor o transmite organelor apropiate și adeseori dă naștere la supurațiuni mortale.

Cine mai poate crede astăzi că natura este perfectă, bună, liniștită, și pașnică? numai cine nu observă cele ce se petrec în ea, cine nu vrea să vadă lupta crâncenă care există în natură între ființele viețuitoare. Insectele, care rod plantele, sunt mâncate de păsări; peștii și păsările sunt mâncate de mamifere, care la rândul lor se mănâncă între ele.

În fiecare an mii de oameni mor în naufragii, în accidente de drum de fier, în catastrofe de mine, cutremure de pământ, erupțiuni vulcanice, uragane, trăsnete, războaie, incendii, etc.

Toate acestea sunt suficiente dovezi că în natură nu există ordine și nici armonie.

*

Discutând sub liliicii înfloriți din sanatoriul „St. Vincent” despre apendicele vermiform și dezarmonia din natură cu doi domni, un bățân care era pe o bancă în apropierea noastră spunea la ureche domnului de lângă el, destul de tare ca noi să-l putem auzi, că omul își permite să discute Divinitatea și dezarmonia din natură, din cauza aceasta s'a răspândit apendicita și alte boli care înainte vreme nu existau.

39.

Amănunte pitorești din viața politică, din cafeneaua intelectualității de pe vremuri.

Era în București un hotel mare „Colaro”, jos era cafenea, unde se adunau toți Grecii și oamenii de afaceri din Capitală, iar alături era restaurantul. Un restaurant bun. Aice ne întâlneam la masă mai mulți profesori și intelectuali.

Masa noastră în colț, la intrare, era o masă lungă, rezervată cu multă grijă. Chelnerul care ne servea era un grec deștept și simpatic, Gheorghios. Ceeace ne atrăgea ca un magnet la „Colaro” era în primul rând farmecul pe care persoana și conversația lui Coco Dimitrescu-Iași o exercita asupra noastră. Afară de C. Dumitrescu-Iași, luau masa regulat, Onciul, I. Bogdan, C. Alimăneșteanu, C. Meissner, Gr. Antipa, Neculai Ionescu, Iancu Bacalbașa, Emil Frunzescu, Mihalache Vlădescu, Aurel Popovici, uneori Caragiale și alți profesori și gazetari al căror nume îmi scapă.

Câte discuțiuni animate ! Câte paradoxe aruncate și susținute ! câte anecdote ! câte cuvinte de spirit !

Gazetarii veneau ca să-și adune informațiuni.

Partidul liberal de sub șefia lui Dimitrie Sturdza căzuse dela putere pe chestia mitropolitului Ghenadie și în locul lui venise guvernul Aurelian cu așa nuniții „Drapeliști”. Gazeta lor se numea „Dra-

pelul". Printre colaboratorii cei mai de seamă era și Coco Dumitrescu-Iași.

Sunt oameni, cum era Coco Dumitrescu-Iași, Cobălcescu, Haeckel, care au rămas în mine cei mai înviață, cei mai prezenți, aceia a căror voce n'a tăcut niciodată.

Părerea lui Coco despre cetitorii de ziare, era că ei cetesc cu neglijență, reflectează puțin; judecă la repezeală și primesc opiniunile, cum ar primi moneda, pentrucă ea este curentă.

Incă o vorbă înțeleaptă pe care o rețin dela el este că firea unui om nu se descoperă niciodată atâta timp cât acea fire n'a fost pusă în toate circumstanțele, sau cel puțin în cât mai multe circumstanțe.

Redacția și administrația era situată pe bulevardul Elisabeta și avea o firmă mare de tot pe care era scris „Drapelul”, ziar cotidian, cece făcea pe d-na Zoe Sturdza, soția primului ministru liberal, să-l numească ziar Cocotidian.

Mișcarea celor din jurul „Drapelului” interesa nu numai pe gazetari și pe toți cei care făceau politică, așa că numărul aderenților, dela masa „Colaro”, creștea pe fiecare zi.

Gazetarii aveau de unde fura dela fiecare câte ceva, ca albinele, fără să facă rău nimănui. Dela Costică Alimănișteanu, autorul legii minelor, puteau afla părerile lui Petrache Carp; dela Antipa, autorul legii pescăriilor, părerile lui D. Sturdza; dela Aurel Popovici, unul dintre autorii „Memorandului”, condamnat de către Unguri la patru ani

închisoare, se puteau informa despre politica noastră din Ardeal; dela Mcissner de orice mișcare din învățământul primar.

La începutul lui Februarie 1897 a izbucnit războiul turco-grec. Acest eveniment a făcut să cadă cabinetul Aurelian și să revie la putere iar Dimitrie Sturdza.

Grecii dela cafeneaua „Colaro” erau în mare fierbere, toată ziua stăteau cu o hartă în mâni și făceau prognosticuri asupra rezultatului final al războiului. Gazetele dădeau numărul soldaților greci mobilizați, iar noi spuneam lui Gheorghios că numărul lor publicat de ziare este prea mic, din cauză că nu au menționat și pe Grecii dela cafe-neaua Colaro.

Iancu C. Bacalbașa, autorul piesei „Mort fără lumânare”, piesă pe care o păstrez cu următoarea dedicație scrisă de el: „D-rului Leon, leul școlarilor și mielul prietenilor”, era amabil prin fire mai mult decât prin educație, știind foarte bine să concilieze surâsul cu politeța, și credea că este just, fiindcă spunea ceeace crede.

El fundase, împreună cu A. Bogdan-Pitești, revista „Ileana” și societatea pentru dezvoltarea artelor în România, pe toți ne făcuse aderenți împărțindu-ne, în schimbul unei cotizații anuale de douăzeci lei, un fel de carte frumos imprimată (9 Noembrie 1897).

Ei au adus în București, pentru o serie de conferințe, pe magul *Sar Peladan* dela Paris. Conferin-

țele le-a ținut în sala Ateneului, care era tixită de lume, mai ales de cucoane venite de curiozitate să-l asculte și să-l vadă. Sar Peladan era o figură interesantă, avea fața palidă, încadrată cu o barbă neagră. Intr'o seară a fost invitatul d-nei Zoe Sturdza, iar Nicu Filipescu i-a dat un dejun la care au mai fost invitați: Constantin Esarcu, C. C. Arion, C. Dissescu, Barbu Delavarncea, A. Florescu, Iancu C. Bacalbașa și alții.

Ca inspector general al tuturor școalelor particulare din țară nici eu nu eram de neglijat, fiindcă alcătuiam comisiile examinatoare și repartizam elevii la școalele unde credeam de cuviință. Iată o scrisoare a maestrului Caragiale:

Stimate amice,

Iartă-mă că te deranjez, contând prea mult pe bunătatea d-tale. Te rog, dictează aducătorului, tânărului Florescu, petiția pe care trebuie să ți-o dau eu d-tale pentru ca fiul meu, Matei Caragiale, în calitatea lui de bursier la liceul Sf-tul Gheorghe, să poată trece gratuit examenele la stat.

Sperând în dreptatea d-tale, te salut cu toată stima.

I. L. Caragiale

Printre profesorii care veniau la Colaro să se intereseze despre formațiunea comisiunilor de examen a elevilor preparați în particular, era și unul de grecește, al cărui nume nu-mi vine, dar care știu că era foarte sever și părinții stăruiau ca copiii lor

să nu fie repartizați la comisiunile din care el făcea parte.

Iancu Bacalbașa, îi spuse odată : D-ta care ești atâta de sever, ar trebui ca toți elevii să știe perfect grecește și cu toate acestea nu ai nici unul care să poată ceti un autor grec în original !

— Elevii mei nu știu grecește, pentrucă sunt prea mulți într'o clasă.

— A ! adică dacă ai avea un singur elev, ar fi ușor, ai face și d-ta ca unul dintre profesorii de grecește ai lui Benjamin Constant.

— Ce a făcut ?

— Benjamin Constant, fiind recalcitrant la studiul limbei grecești, i-a propus să învețe o limbă nou creată care să nu o înțeleagă decât ei doi. Această propunere originală l-a înflăcărat pe tânărul Benjamin Constant... S'a pus pe lucru, începând a inventa un alfabet. Profesorul de grecește era cel care scria literele limbei noi. După litere făcu un vocabular, apoi pentru aranjamentul acestor cuvinte, au creat regulile gramaticale ! Limba aceasta inventată numai pentru ei amândoi era limba grecească. Făcând pe elev să creadă că inventează o limbă, l-a învățat grecește. Vorba lui Democrit, acela este înțelept care nu se întristează de ceeace nu are, dar care se bucură de ceeace are.

— Abține-te de a critica, d-le Bacalbașa, chiar când ești bine intenționat ; căci a jigni oamenii —a spus Schopenhauer—este ușor, și a-i corija imposibil.

— Va să zică, ești de părerea Catherinei a Rusiei, să lăudăm în gura mare și să batjocorim în șoaptă.

— „Nu este posibil—a spus Epicur—să trăim fericiți fără ca să fim înțelepți, cinstiți și drepți, nici să fim înțelepți, cinstiți și drepți fără ca să fim fericiți. Acela care este lipsit de unul din aceste lucruri, ca, de exemplu, înțelepciunea, nu poate trăi fericit chiar dacă este cinstit și drept”.

40.

Despre câțiva anecdotiști ieșeni.

Ori de câte ori cetesc o anecdotă, nu pot să nu mă gândesc la fostul meu profesor de grecește I. Caraiani, sau la Josef Meissner, fratele prietenului meu Țoțu Meissner. Meissner ca și Caraiani aveau un dar extraordinar de a povesti.

Gustul pentru anecdote este foarte răspândit, dovadă sunt sutele de volume care au apărut și care apar zilnic.

Romancierul Prosper Merimée spunea : „nu-mi place din istorie decât anecdotele”.

O anecdotă bună însă pierde două treimi din valoarea ei dacă este scrisă, adică dacă este cetită ; numai vorba-i dă valoare. Anecdotele bune sunt făcute pentru a fi auzite.

Josef Meissner a studiat la început farmacia, la Wiena, probabil după îndemnul unchiului său

farmacistul Schiler. Talentul lui muzical însă nu l-a lăsat să-și continue această carieră. El a urmat apoi conservatorul și a devenit un bun profesor de piano. Cânta bine și din gură, avea voce frumoasă de bariton. În 1880 a jucat la teatrul vechi dela Copou, care a ars, în opereta *Olteanca*. Libretul acestei opere originale a fost scris de Bengescu, muzica de d-rul Oltremba iar orchestrația alcătuită de Eduard Caudella, care a și condus orchestra.

Cine l'a văzut și l'a auzit pe Meissner în rolul lui C. C. Sandu nu-l mai poate uita :

Iar femeea mea,
Nu e d'alea așa
Cum crezi d-ta,
E în stare zău așa
E în stare zău așa
Pe ușă afară, afară să te dea..., etc.

Iuju (astfel îi se spunea de cătră prieteni și familie) era un mucalit cum rareori se vede. Cu mutra lui serioasă fără să zâmbească spunea lucrurile cele mai caraghioase și mai picante. Parcă'l văd înconjurat de un cârd de fete care strigau în cor : „nene Iuju te rugăm povestește-ne istoria cu ouăle. Nenea Iuju se executa cu plăcere.

Strul se duce odată la barieră după cumpărături. Intr'un colț vede o țărancă cu un coș de ouă, se îndreaptă spre ea și o întreabă dacă's prospete și cum le dă...

— doi lei oul

— și pentru ce mă rog așa de scump?

— fără supărare, dacă nu-ți place, cată în altă parte mai eftine.

— eu îți dau un leu și cincizeci?..

— nu pot jupâne, că nu se ouă găinele!..

— ei și dacă am să-ți dau doi lei, au să se ouă?..

Altă dată, când eram numai între noi, ne spunea :
Bătrânul Gafencu avea un nepoțel care era foarte zburdalnic, făcea tot felul de nebunii.

Gafencu îl dojenea neconținut. Intr'o zi îi spune :

— Ionel, Ionel, ești un mare ștregar, cred că n'ai făcut plăcere tatălui tău decât o singură dată.

— Când?

— Cu nouă luni înainte de a te naște.

Anecdotele în sine nu sunt lucru mare, dar modul cum le spunea nenea lujă, acela plăcea.

Caraiani povestea și el frumos. Aceiași istorie de exemplu : „Țiganul cu perjele”, putea fi auzită de 20 de ori cu aceiași plăcere și interes ca în prima dată. Citesc astăzi, într'o carte franceză de curând apărută, două anecdote pe care mi le povestise pe vremuri Caraiani.

Nimic extraordinar, anecdotele trec repede din gură în gură și din țară în țară. Ele se localizează ușor, mai ales dacă povestitorul spune : „garantez autenticitatea” sau, „aceasta mi s'a întâmplat mie personal” etc., etc.

Iată anecdotele.

Un bijutier vede intrând în prăvălia lui un domn foarte bine, care se scoboară dintr'o birjă și care avea brațul bandajat.

Cere să-și aleagă câteva bijuterii. Prețul bijuteriilor alese se ridică la 11.111 franci și 25 centime, în urma reducerilor făcute însă, se opri la cifra rotundă de 10.000 franci.

— Domnule, vă rog, o bucățică de hârtie? sunt cu brațul bandajat. Faceți-mi serviciul și scrieți în locul meu. Și el dictă :

Scumpa mea,

„Trimete-mi te rog prin aducător suma de 10.000 franci”.

El ia biletul, îl sigilează și mulțumește.

Bijutierul îl vede cum dă scrisoarea birjarului, birja pleacă, domnul intră în prăvălie și așteaptă. După o jumătate de oră birjarul se întoarce cu zece bilete de câte o mie lei.

Domnul plătește, salută și esă.

Seara, soția bijutierului îl întreabă : „Pentru ce mi-ai cerut să-ți trimet cei zece mii de lei?”

A doua anecdotă :

Un individ simțindu-se foarte slăbit, intră în o farmacie, adresându-se patronului :

—Mă simt foarte slăbit, sunt surmenat, te rog dă-mi un tonic serios, ceva care să mă...

— Am ceva minunat, răspunde farmacistul, o sticlă cu elixirul Smith Iones. Trei linguriți pe

zi și înainte de sfârșitul săptămânii aveți să vă simțiți cu totul altul... costă zece franci...

— Ah! nu, spuse bolnavul, nu voi de asta!

— Dar este tot ce poate fi mai bun pentru dv. Toți medicii recomandă Elixirul Smith-Iones, noi vindem enorm de mult.

— Vă repet, d-le, că acest elixir Smith-Iones este adevăratul leac universal. Face mai mult bine într'o zi decât toate celelalte specialități într'o lună. Dacă prețul nu vă convine, avem sticle și mai mici, de...

— Nu, nu voi!...

— Vă rog! dar ce obiecțiuni aveți de făcut contra acestui elixir Smith-Iones?

— Unul singur... D-le... eu sunt Smith-Iones.

Caraiane, când istorisea aceste anecdote, pe lângă farmecul lui personal, mai adăoga că istoria s'a petrecut la Constantinopole, sau într'un orașel din Macedonia, unde trăise el în tinerețe; mai spunea de exemplu că farmacistul singur i-a povestit cazul întâmplat etc. și toate acestea aveau o influență sugestivă asupra ascultătorului.

41.

Explicația dispozițiilor noastre cotidiene.

În seara de 12 Iulie (Sâmbătă) mă aflam la mânăstirea Agapia. În fața camerei în care am dormit împreună cu nepoțelul meu, era afară o bancă, pe care stăteau de vorbă doi domni, un

tânăr care părea să fie profesor de liceu și un bătrân.

Fereastra dela camera mea fiind deschisă am putut auzi următorul dialog între ei :

— Nu înțeleg — spunea tânărul — printruce unii, își ascund vrâsta ? le este oare rușine să fie bătrâni ?

— O ascund — răspunde bătrânul — pentrucă nu știu să-și poarte cu demnitate bătrâneța.

— Am auzit pe cineva plângându-se că nu se mai respectă astăzi bătrânii !

— Se respectă totdeauna când sunt respectabili.

— Nu este alt sentiment mai nobil în inima omului — spune Carley — decât acela al admirației pentru unul mai superior decât el însuși.

— Confucius — adaogă bătrânul — susține că nimic nu este mai superior decât pietatea filială și în loc de a invita omul la acte de adorațiune înaintea unui fetiș, îl învață să știe că are în casă doi budha, pe tatăl și pe mama sa, cărora le datorește iubire, devotament și venerațiune.

— Părinții sunt de vină, acei care au douá morale, adică care pretind dela copii sentimente de acele pe care ei nu le-au avut față de părinții lor. Nu-și dau samă că în virtutea eredităței copiii vor avea acelaș devotament și venerație față de ei pe care și ei le-au avut față de părinții lor.

— Am cetit mult — spune bătrânul — asupra eredităței, dar nimic nu m'a impresionat mai mult decât cazurile pe care eu singur le-am văzut în viață. Un coleg al meu avea pe umărul drept un

neg de mărimea și culoarea unei boabe de frag, fiul și nepotul au avut la fel tot pe umărul drept și în acelaș loc un asemenea neg. Un alt coleg de internat a avut la piciorul stâng, între degetul mic și al doilea, un deget supranumerar, fiul și nepotul au avut și ei tot șase degete la piciorul stâng.

Nu mai puteam de necaz, că mă desbrăcam, și nu eram afară lângă ei, să le pot explica legătura mare care există între sentimentele cuiva și ereditate. Ereditatea stăpânește lumea. În viață facem tot felul de lucruri, cu toate acestea morții (adică bunicii și străbunicii) vorbesc în noi și fac ceace pare că făceam noi. Bunica mea Marghioala Enacache Leon, avea mania să facă mare scandal în casă când ar fi dat sub o mobilă cu cârpa neagră și ar fi găsit pe ea urmă de praf. Urmele de praf și necurățenia m'au urmărit și pe mine toată viața.

Omul moștenește nu numai forma organelor ci și particularitățile caracterului ca : orgoliu, ambițiune, îndărătnicie, etc.

Aptitudinile la poezie, pictură, matematici și dispozițiile muzicale se moștensesc tot așa cum se moștenește forma nasului sau culoarea ochilor. În familia Bach s'au numărat până la 22 de muzicanți. Nu numai virtuțile, ci și viciile se transmit, fortificându-se prin ereditare.

Ereditatea morbidă joacă un rol puternic în viața omului. Ereditatea alcoolică, sifilitică, tu-

berculoză, ereditatea alienației mentale, etc. Esquirol dă câteva exemple de alienație mentală care se declară la aceeași vârstă, la diferitele generațiuni, între altele aceia a unui bunic, a unui tată și a unui fiu care s'au sinucis când au atins vârsta de cincizeci de ani. Un alt caz : o familie întregă a cărei membrii (toți) au fost atinși de nebunie la vârsta de patruzeci de ani.

Avem două vieți în noi, o viață instinctivă, inconștientă și automată, transmisă prin ereditate și o viață voluntară și conștientă, rezultatul acțiunii mediului exterior în care trăim. Copilul când vine pe lume este deja foarte bătrân, fiindcă el reprezintă sinteza unui imens trecut. Sufletul lui individual este constituit de o acumulațiune de rămășiți a sufletelor strămoșești.

Aptitudinile pentru anumite activități intelectuale apar în fiecare din noi din frageda copilărie. Șapte oameni traversează — observă Emerson — un câmp, unul după altul, fiecare din ei vede altfel lucrurile, conform aptitudinilor ereditare. Cel dintâi, moșierul, nu vede decât iarba ; al doilea, era un astronom, el văzu orizontul și stelele ; fizicianul, observă apa stagnată și se gândea la prezența miezmelor ; după el urma un soldat care, aruncând o privire asupra terenului, îl găsi ușor de apărat și își dădu seamă de modul cum ar trebui dispuse trupele, apoi veni geologul, care observă rocile și îngrășămintele. După el veni agentul fonciar, care examinează în ce direcție s'ar putea face

alinierea loturilor și unde ar putea el să facă drum pentru trăsuri. În ceace privește poetul, el admiră umbrele pe care arborii le proiectau și cântecul câtorva mierle și al unei ciocârlii din livezi.

Corpul și viața noastră însă nu depind numai de ereditate, adică de ceia ce am moștenit dela părinți, bunici și străbunici, ci depind și de influența mediului exterior în care trăim, de felul cum ne alimentăm, cum respirăm, de educația și de igiena care o ducem. Fiecare dintre cetitori se poate singuri convinge cum energia lui variază cu temperatura aerului ; cum moralul se schimbă cu culoarea cerului. Cât de veseli și bine dispuși suntem când apare soarele și când cerul devine senin și luminos și cum devenim posomorâți când cerul se acopere cu nouri. Suntem jucăria fiecărei variațiuni a presiunii aerului. Gândul și sentimentele noastre, starea sufletească și activitatea noastră intelectuală este alta în urma unui pahar de ceaiu, de vin, de bere sau în urma unei cafele. Dispoziția noastră și sentimentele sunt altele când suntem sătui și altele când suntem flămânzi. Altfel este caracterul poporului Englez, a cărui alimentație constă mai mult din carne ; altul este caracterul Chinejilor care se hrănesc numai cu orez și altul a țăranului nostru, care se hrănește numai cu măcăligă. Altfel este fizicul și caracterul unei populațiuni de muncitori de mine și altfel al unei populațiuni de țărani, care lucrează toată ziua la câmp, în aer curat, sub acțiunea binefăcătoare a razelor solare.

Cu toate acestea nu trebuie împinsă irica de ereditate nervoasă la extrem, fiindcă mai există posibilitatea unei atenuațiuni, provocată de încrucișarea cu părintele normal. Nevroza unei mame de exemplu poate fi atenuată prin echilibrul normal nervos al tatălui și viceversa. În cazul acesta încrucișarea produce un fel de regenerație.

Instinctele ereditare le mai putem corecta prin deprinderi create prin educație. Disciplinându-ne voința, putem crea diferite deprinderi bune, care înlocuiesc pe cele rele moștenite. Chiar „virtutea, spune Kant, nu este decât o cucerire a voinței asupra naturii”.

Deprinderea este a doua natură, care poate distruge și înlocui instinctele ereditare.

42.

Figuri de profesori ieșeni : — Ora de germană a profesorului Mihail Eminescu.

Sunt siluete care te impresionează și nu se șterg din memorie până la adânci bătrânețe. Chintescu era una dintre acestea. L-am avut profesor la limba latină la „Institutul Academic”; era și la universitate profesor tot la limba latină, mai târziu s'a transferat la universitatea din București. Chintescu era o persoană debilă, miop și distrat; făcea impresie că nu pășește sigur. Mergea dealungul coridorului, în zig-zag, atingând din când în când peretele cu vârful degetelor. În clasă

scotea dintr'o cutie un fel de pastile pe care le ținea în gură. Avea mania să spue la fiecare vorbă : „va să zică”. Interpretarea și explicația pe care o da cuvintelor era din cele mai interesante, dar numai pentru doi sau trei elevi cărora le venea rândul să fie ascultați. Intâlneam, de exemplu, în text, un timp al verbului pendo ; deodată Chintescu se ridica în picioare ca un automat, spunând „va să zică” dela : pendo, pendere, pependi, pensum, a atârna. Trecem pe sub o stâncă mare care de abia se ține, ea atârnă—deasupra capului nostru—dar în acelaș timp ne amenință—de aice și înțelesul verbului pe lângă acela de a atârna.

În afară de gramatică, filologie și clasicismul latin, am rămas dela el cu multe cunoștinți folositoare, din cauza digresiunilor care le făcea. Era în timpul când traduceam cu el „Cicero de Amicitia“. „Va să zică” astăzi avem Țițero (el își făcuse studiile în Germania și pronunța Țițero în loc de Cicero), „Țițero, a spus că Democrit era atât de orb încât nu putea să distingă albul de negru, dar știa să facă deosebire între bine și rău, drept și nedrept, onorabilitate și înjosire, utilitate și inutilitate, mare și mic”.

Când începea examinarea elevilor, urmărea șoptind datele pe catalog și deodată striga : „va să zică” a... a... astăzi este rândul d-lui cutare... ba nu... pardon a d-lui cutare !

Traducerea nu se prepara decât de doi sau trei elevi cărora le venea rândul, iar toți ceilalți făceau

altceva. Cu toate acestea incursiunile pe care el le făcea în domeniul filosofiei antice într'un mod popular, nouă celor atenți, îl făcea să apară în mintea noastră ca un mare învățat.

Cetind zilele acestea „Meditațiunile lui Marcu Aureliu” traduse de distinsul profesor C. Fedeleș, într'o limbă românească atât de frumoasă, mi-au răscolit în mintea și sufletul meu, duioase și neperitoare amintiri despre Chintescu. Odată, un camarad îi se plânga că i-a pus o notă mai mică decât ar fi meritat.

— Nu, d-le V..., sunt foarte atent ca să nu greșesc, fiindcă și Democrit era de părere că acela care comite o nedreptate este mai nenorocit decât acela care o suferă.

Intr'o zi s'a vorbit în clasă despre poeziile colegului nostru Teodorini și unul dintre colegi îi prezicea că are să devie un mare scriitor, fiindcă este ambițios și setos de glorie. La lecția care a urmat acesteia, Chintescu a venit cu „Meditațiunile lui Marcu Aureliu” cetindu-ne următorul pasagiu: „Cel ce se gândește mereu să fie pomenit după moarte, uită că și cei ce-l vor pomeni vor muri, cu toții, la vremea lor, apoi va muri și generația următoare, căreia i s'a trecut numele spre pomenire. Și tot așa neam după neam, până se va stinge toată gloria cu oamenii peritori, ce o duc înainte, cât le este dat”.

Pe Chintescu îl socoteam noi elevii în categoria profesorilor învățați dela „Institut”, alături de

A. D. Xenopol, Lambrior, Coco Dumitrescu (ca să nu vorbesc decât de cei de partea literară) dela care am învățat multe lucruri interesante ce nu se pot uita. Profesori învățați mai erau și alții în „Institut”, era de exemplu Ștefan Vârgolici, care ca prestigiu întrecea pe ceilalți, dar nu era deloc comunicativ, nu se adresa deloc sufletului, se ținea strict numai de gramatică. Fiind sever, teama pe care ne-o inspira contribuia probabil și ea ca factor al prestigiului lui.

Prestigiul lui mai era și din cauză că el împreună cu C. Climescu fuseseră amândoi elevi ai școlii normale din Paris. În această școală străini nu se primeau, fiindcă ea avea menirea de a scoate profesori de cursul superior pentru Franța; și cu toții spuneam: dacă Franța a făcut excepție pentru Vârgolici și Climescu, apoi desigur ei trebuie să fie extraordinari. De fapt ei au fost primiți în urma intervenției lui Vodă-Cuza.

Constantin Climescu fusese asociat al unui liceu particular numit „Liceul nou” și numai după ce acesta s'a unit cu „Institutul Academic” a venit asociat și profesor la „Institutele Unite”. L-am avut profesor de trigonometrie. Era un profesor blând, liniștit, cu vorba lui lată, moldovenească, explica foarte pe înțeles și era iubit de elevi.

Eminescu, marele nostru poet, a fost și el profesor la „Institutul Academic”, de limba germană, în anul școlar 1874—1875, dar a fost concediat cu vreo trei ani înainte de a veni eu.

Amintirile lui planau încă asupra „Institutului”. Mulți din camarazii mei vorbeau adeseori și povesteau diferite anecdote despre el.

La institut era o sală de clasă parter (clasa III-a inferioară) a cărei ferestre dădeau în grădina școlii, sala era despărțită printr'un fel de arcadă, parcă ar fi fost o scenă, în partea mai îngustă la intrare era catedra pe care stătea Eminescu, iar în fund erau băncile cu elevii. Elevii escaladau în timpul lecției, unul câte unul pe fereastră în grădină, până ce Eminescu rămânea numai cu elevul care spunea lecția la catedră.

Eminescu pare a fi fost din cale afară de distrat și probabil și contrariat de ocupațiunea lui prozaică de profesor de limba germană, care-i răpea timpul lui prețios, numai astfel se explică cum elevii îl părăseau, ba la urmă s'au pus chiar în grevă cerând ca să fie concediat; când știut este că profesorii de limbi, din cauză că își pot permite să facă digresiuni literare și filosofice, sunt în general simpatizați.

Sărăcia în care a trăit marele Eminescu îmi reamintește următoarea reflexie a lui Cilibi Moise: sunt unii oameni care ajută pe șchiopi, pe orbi, pe ciungi, de frică ca să nu ajungă ca ei, iar pe un om învățat nu-l ajută, fiindcă știu că, n'au să ajungă niciodată ca el.

Eminescu a fost toată viața chinuit, a scris ca să trăiască, n'a trăit ca să scrie, ca Alecsandri.

43.

Cluburile din Iași și marii causeuri ieșeni.

5 Mai 1901. Astăzi am primit cartea de membru permanent pentru „Jockey-Clubul” din Iași, semnată Ianov p. vice-președinte și G. Irimescu, secretar.

Fiind prea ocupat cu cursurile și cu cercetările de laborator, nu m'am putut duce decât o singură dată pentru a mulțumi colegilor de onoarea ce mi-au făcut, alegându-mă membru.

Sunt prea tânăr pentru a mă devota unui club. La vârsta aceasta trebuie să muncesc cât mai mult, pentru a putea creia ceva.

*

Astăzi, 1930, când am ajuns la vârsta unde, după expresia lui Flaubert, mă plimb printre amintirile mele ca un spectru printre ruine, mi-ași putea permite să frecventez regulat un club. Cartea de membru a Jockey-Clubului mi-a sugerat mai multe reflexii asupra diferitelor cluburi, cercuri și societăți. Cuvântul club este de origină englezesc, importat mai întâi în Franța și în urmă acceptat în lumea întreagă, pentru a designa, la început, diferite reuniuni politice. Prin club se înțelege astăzi o adunare de camarazi care se întrunesc având un scop comun, de exemplu: membrii Jockey-Clubului se ocupă cu sportul hipic; membrii clubului alpin, cu excursiunile pe munți; al clubului vâ-

nătorilor, cu vânatul; al clubului automobiliștilor, etc., etc.

Astăzi, la Englezi, clubul este un fel de asociație aristocratică, a căror membri se reunesc într'o casă splendidă.

În legătură cu cluburile mai sunt diferitele cercuri, asociațiuni a căror membri se reunesc într'un local propriu, sau închiriat din contribuțiunile lor, pentru a se întreține, a juca, etc. Astfel avem în Iași „Cercul militar” din strada Carol; „cercul didactic” din strada Lăpușneanu, deasupra magazinului de coloniale „Frații Smirnov”, în care se întâlnesc profesorii universitari, secundari și institutorii.

Afară de cluburi și cercuri sunt societățile, companii de persoane care se adună împreună pentru conversație, joc sau alte plăceri. Astfel sunt societățile științifice și societățile literare. În Iași este societatea cea mai veche din România, de medici și naturaliști, a căror întruniri se țin în localul ei propriu: „Muzeul de Istorie naturală”, cunoscut și sub numele de „Cabinet”, din strada I. C. Brătianu. Mai de mult mai era și societatea literară „Junimea”, ale căror întruniri se țineau în casele lui Pogor din strada Carol (actuala casă a d-lui George Brătianu), cu organul ei de publicitate „Convorbiri literare”; apoi societatea științifică și literară, a cărei întruniri se țineau în vechea universitate (actuala facultate de medicină), cu organul ei de publicitate: „Arhiva”.

Oricare ar fi scopul cluburilor, cercurilor sau so-

cietăților, punctul comun de atracțiune este : *conversația*. Nimic nu costă atât de puțin ca binefacerile conversațiunei — spune Emerson, — dar nimic nu este mai rar. Dacă într'o asemenea asociație se găsește un bun *causeur*, cine poate rezista la farmecul talentului lui? Darul de a conversa este rar, și cine nu are acest dar de a expune nu are nici răbdarea sau plăcerea de a asculta pe alții. Acela care poate explica, și care poate răspunde la o chestiune într'un fel oarecare, așa ca să nu lase loc la nici un răspuns ulterior, acela—spune Emerson—este omul care valorează mai mult în conversație.

Am spus și cu altă ocazie că C. Dimitrescu-Iași era un bun *causeur*, tot atât de bun era însă și Grigore Cobălcescu. Numele lui n'a devenit popular prin studiile lui geologice, ci prin modul lui de a conversa. Conversația lui era răpitoare, o profuzie de trăsături de spirit, o bogăție de citațiuni care făceau să treacă repede timpul într'un mod foarte plăcut. Trecea miezul nopții fără a ne obosi, nici noi ascultându-l, nici el vorbind.

L-am ascultat de mai multe ori discutând într'un cerc de colegi de vârsta lui, printre care se afla Poni, Cuianu, Mârzescu, Țoni, etc., întotdeauna el era acela la al cărui răspuns nu se mai putea replica nimica.

La un examen de licență, unul dintre membrii juriului îi spunea lui Cobălcescu despre candidat, că ar trebui să treacă. La care Cobălcescu îi răspunse : pe lângă a trebui mai este a putea și a voi, aceste

trei verbiuri trebuiesc combinate în toate regulele artei — cum spunea Goethe — pentru ca să se facă ceva.

Adeseori în viață nu se găsește decât unul sau două din aceste trei :

A trebui și a voi, dar fără a putea ;

A trebui și a putea, dar fără a voi ;

A voi și a putea, dar fără a trebui.

Cu alte cuvinte, unul vrea ceeace trebuie să facă, dar nu poate ; un altul poate ceeace trebuie să facă, dar nu vrea ; un al treilea poate și vrea, dar nu știe ce trebuie să facă.

Cobâlcescu pe lângă spiritul și claritatea de a expune o chestiune, era și cetit ; cetise mult, încât de replicile lui nu ne puteam da seamă dacă erau originale sau erau reminiscențe din diferiții autori pe care-i cetise, ceeace era cert e că le spunea bine și cu *apropo*.

Se discuta odată despre nemurirea sufletului ; între acei care luau parte la această discuție și susținea această chestiune, era și profesorul de filosofie, Leonardescu ; când deodată Cobâlcescu se ridică și spune : Am văzut adeseori corpuri fără suflet, dar n'am văzut niciodată un suflet fără corp.

Ii plăcea să citeze deseori o maximă a lui Buffon : *Ramassons des faits, pour avoir des idées*.

Gazetele locale au anunțat, nu-mi aduc aminte în ce an, că după cercetările geologice făcute de Cobâlcescu, în deal la Repedea, s'a găsit un vulcan

latent din timpuri foarte vechi, care este pe cale de a izbucni. La un moment dat populația Iașului de atunci se alarmase teribil, până ce a băgat de seamă, că știrea erupției vulcanului dela Repedea apăruse în ziua de *întâi April* !

Cobâlcescu cetind această farsă a răs și el. Cineva l-a întrebat dacă hazardul n'ar putea face să apară vreodată un vulcan la Repedea ?

— Cuvântul hazard nu exprimă—răspunde Cobâlcescu—decât ignoranța noastră asupra cauzelor.

Cobâlcescu excela în preciziunea cu care își formula ideile lui, așa că rămâneam dela el întotdeauna cu ceva despre care ne putem aminti.

44.

Amintiri intime și câteva reflecții actuale.

Cetind un studiu de curând apărut : *Les fables de La Fontaine*, de René Bray, mi-a apărut în minte figura primului meu profesor de liceu de limba franceză, Mettey, pe care l'am avut în anul școlar 1876 la un gimnaziu din Botoșani : „Institutul de Educație”. Această școală particulară era a lui Ion Mărgineanu, maestru de desen la liceul „Laurian”.

Corpul profesoral era compus din câțiva profesori dela acel liceu, între care era și Mettey. Mettey era francez ; venise mi se pare din Pi-

cardia; era de statură mică, cu burtă și purta ochelarii pe după urechi; privirea lui era limpede și vioae; iscălea frumos, caligrafic, cu doi t și un y la urmă (Mettey). Gramatica de Noel et Chapsal de care era nedespărțit, fabulele de La Fontaine precum și alte cărțișoare de lectură, le aducea și le ducea cu el în mână, fără servietă, din care cauză deveniseră unsuroase și murdare.

Înainte de a veni în „Institutul de Educație”, am urmat vre’o două luni, clasa întâia, la „Liceul Laurian”. Liceul atunci era într’o casă particulară, în care astăzi mi se pare că este poliția. Clasa întâia era în clădirea principală, în sala cea mai mare, din stânga, cu ferestrele spre stradă. Acolo am avut ocazia să cunosc vocabularul special al lui Mettey. Când un elev intra în clasă după el, îl întâmpina cu: „buna dimineața cocon, ai tras un ciubuc și un cafeu?”; când elevul dădea răspunsuri îndoelnice, îi repeta târăgănat pe diferite tonuri: „E... me... ne, E... me... ne!; iar dacă nu răspundea la întrebări, striga la el: „Bougre de Bouriguet!” (pronunța buric) „stai ca vaca la poarta nouă”? Dacă elevul spunea că știe, el îi replica: „știi cât încape într’un ciasornic!” Când i se părea că un israelit nu este atent, striga la el: tu tartan din fund ada mi caciul (scriu astfel cum pronunța), asta însemna că elevul trebuia să nu să ducă acasă în timpul dejunului.

Din toate aceste expresii, privite astăzi la interval de șezeci de ani, n’a mai rămas decât

partea lor pitorească, părțile displăcute au dispărut.

O mamă necăjită se plângea directorului că fiul ei nu este de vină că are note rele, din cauză că fiind lipsită de mijloace nu are cu ce-i cumpăra cărți, nici ghete. Directorul, om bun, o asculta cu atenție, întrebând-o mirat de ce nu o ajută băieții ei cei mari, care stau materialicește destul de bine. Mettey care asculta conversația se adresează directorului : *vous connaissez le proverbe des paysans, un père peut nourrir douze enfants, et douze enfants ne peuvent pas nourrir un père.*

La pensionatul „Mărgineanu”, Mettey predă limba franceză la toate patru clasele gimnaziale. A face lecții la patru clase deodată în aceeași oră nu este ușor, chiar când numărul elevilor este mic, cum eram noi, numai vre'o treizeci.

În clasa treia, îmi aduc aminte, eram nouă. El ne dicta câteva rânduri dintr'o cărticică de lectură a lui, apoi ceteam tare ce am scris : primul elev din bancă, cetea primul cuvânt ; al doilea elev cetea al doilea cuvânt și așa mai departe, până ce la al zecelea cuvânt venea din nou rândul primului elev. Cel care cetea trebuia să pronunțe tare fiecare literă, accentele și punctuația, iar toți ceilalți urmăreau cu atenție ca să poată corecta.

După ce se făcea corectura, Mettey pleca la catedră, unde venea o altă clasă (patru sau cinci elevi) pe care-i asculta fabula.

Profesor N. Leon pe stradă

În timpul acesta noi scrieam, cuvintele dictate, pe o coloană verticală pe marginea caetului și în dreptul fiecărui cuvânt scrieam analiza gramaticală. Dupăce termina de ascultat fabula și traducerea, Mettey venea din nou la banca noastră de ceteam iar pe rând, tare, analiza gramaticală a fiecărui cuvânt.

Dupăce termina cu noi, lua altă clasă cu care făcea lectură și traducerea, așa că în timpul unei oare nu rămânea nici un elev neascultat.

Mettey la pensionat era cu totul altul, nu mai era acelaș ca la liceul statului. La noi nu făcea niciodată uz de expresiile pe care le întrebuinta la liceu. Din contra avea uneori chiar cuvinte și expresii caline. Imi aduc aminte că pe Cananău, care vorbea foarte bine limba franceză, cu toate că'l chema Constantin, el în semn de simpatie îi striga *Ninon*. Unui alt elev mic, îi spunea la lecție: *A! vous êtes un petit garçon, mais un grand paresseux.*

Odată elevul Cârjă încurcându-se la recitarea fabulei, a plâns; Mettey zâmbind îi spune: *A!... A!... cet animal est très méchant, quand on l'attaque, il se defend.*

D-na Z... S..., avea un singur fiu pe care'l adora, dar care nu prea învăța la limba franceză. Mettey îi spunea: *L'enfant malheureux est toujours l'enfant unique.*

Fiului unui mare milionar din Botoșani, care era leneș, îi spunea: *La réputation est préférable*

à de grandes richesses ; sau altă dată zicea că Solomon a spus : Numele bun este mai bun decât bogăția.

Unui alt elev care voia să-și pue în evidență origina aristocratică, îi spunea : Qui sert bien son pays n'a pas besoin d'aieux.

Pe un elev care râdea în clasă, îl întrebă dacă a cetit pe Molière. Băetul tace. Atunci el răspunde : Ma eu văd că ești de părerea lui Molière care a spus : „Battez-moi plutot, et me laissez rire”.

Lecțiile în care aveam fabulele de La Fontaine, le așteptam cu plăcere. Este știut, copiilor le plac istoriile inventate : fabulele, parabolele sau miturile. O parabolă se deosebește de o fabulă și de un mit prin aceea că persoanele în joc care în parabolă sunt oameni, în fabulă sunt animale iar în mituri demoni sau alte ființe alegorice.

Primele sale fabule La Fontaine le-a dedicat lui Dauphin Louis, care n'avea atunci decât șase ani și cinci luni. Copiilor le plac fabulele fiindcă sunt amuzante, iar din punct de vedere pedagogic se pun în școală pentru interesul lor moral. Morala spre care înclină copiii este conformă cu temperamentul lor. Sunt copii care preferă să fie vulpea din fabulă decât să fie corbul, sau să fie furnica decât să fie greerele, în cazul acesta moralistul contribuie să formeze un lingușitor și un avar.

Din fericire greerele s'a modernizat, nu mai este greerele de pe vremea lui Esop sau de pe vremea lui La Fontaine. Nu mai moare de foame în

timpul ernei fiind c'a dansat și a cântat în timpul verei. Greerele modern din contra cu cântecul și dansul lui poate fi angajat la orice varieteu sau a un Cinema, și câștigă mai mult dansând și cântând, după cum ne spune Ionel Manu în fabula lui, decât furnica care muncește :

Când începe însă-a țopăi cât patru,
 Il zări de-odat' un director de teatru...
 Vine 'ntins la dânsul, îl felicitează,
 Și din două vorbe, îl și angajează...
 Toarnă-i garderobă, l'a înscris în state,
 Fă-i 50 la sută căile ferate...
 Greerul începe deci s'o ducă strună...
 Ș'are patru-zeci-de-mii de lei pe lună!

45.

După o recentă ședință de spiritism.

Eram în tren cu o Domnișoară care venea din București, încântată de ședința spiritistă la care asistase.

— Nu cred în spirite, d-le profesor, cu toate acestea m'a uimit ceace am văzut. Cel întâi spirit chemat a fost Hajdău, care imediat s'a prezentat spunând : chiar dacă aş fi cândva împedecat să vin, să știți că acolo unde două persoane sunt reunite în numele meu, sunt în mijlocul lor.

— I-ați văzut și figura? fac această întrebare d-șoară, fiindcă într'o reuniune de persoane însu-

flețite de aceleași credinți, este deajuns ca un membru al reuniunii să afirme că a văzut sau a auzit ceva supranatural pentru ca celelalte să vadă și să audă și ele. Astfel s'a întâmplat cu apostolii când au văzut pe Cristos după ce a murit.

— D-ta, d-le profesor, ai aerul că te îndoiești?

Nu mă îndoiesc de loc că mediul ședinței la care ați participat, era o persoană inteligentă. În general mediile sunt foarte inteligente și dacă nu înșală pentru bani, înșală pentru plăcerea de a se amuza.

— Persoana, care a servit ca mediu, nu știe nici un cuvânt nemțeste și cu toate acestea a scris o poezie în limba germană dictată de către un spirit.

Domnișoara scoate din poșetă un carnet pe care își copiase ca amintire poezia :

Ich bin ein deutscher Dichter,
Bekannt im deutschen Land ;
Nennt man die besten Namen,
So wird auch der meine genannt.

O cetesc, este o poezie de Heine îi spun eu.

Da ! nu numai făcută de Heine, ci și dictată de el în timpul ședinței, fiindcă mediul după cum v'am spus nu știe de loc limba germană.

— D-șoară, trebuie să vă dați seamă că un spirit lipsit de corp nu poate absolut nimic, și că un spirit materializat nu poate îndeplini decât actele care sunt posibile mediului său.

Ori de câte ori s'au făcut experiențe serioase de oameni de știință, s'a constatat că ședințele spiritiste nu sunt decât învârtituri de prestidigitație, executate în mod abil. Spiritiștii pretind că au rezolvit, prin ajutorul științelor oculte, problema soartei omenești, că au împăcat metafizica cu știința.

Din fericire, aceste aberațiuni nu ating decât cercuri restrânse și nu pot opri mersul triumfător al adevărului științific.

— Ce avantaj ar fi, d-le profesor, dacă s'ar putea vorbi cu spiritele celor mai mari și mai înțelepți oameni care au existat !...

— Eu sunt, domnișoară, neconținut în legătură cu asemenea oameni fără a fi spiritist. Când voiu de exemplu ca Demosthene să pledeze înaintea mea... pledează ; când voiu să fac parte din auditoriul lui Socrate și a lui Platon... fac !

Faceți și d-voastră ca mine, când vă mai duceți la București, în loc de a merge la cercul spiritist, duceți-vă la biblioteca „Academiei române” sau la biblioteca „Fundăției Carol” și cereți cărțile celor mai înțelepți oameni care au existat ! Astfel veți sta de vorbă cu ei ceasuri întregi. Voiți, de exemplu, să stați de vorbă cu Heine, cereți operele lui complete, nu aveți să citiți numai poezia pe care mediul d-stră a învățat-o cu câteva zile înainte de ședință, ca s'o poată scrie și să se poată amuza pe contul d-stră ! aveți să citiți toate poeziile lui.

Să lăsăm spiritismul sufletelor desnădăjduite, ca o iluzie consolantă; să-l lăsăm pesimiștilor și bătrânilor care, cum a fost Hejdău, și-a pierdut unica lui fiică, pe Iulia. Pe un tânăr normal nimic altceva decât lectura nu-l poate consola în cazuri de nenorociri. Știu din propria mea experiență. Când am pierdut pe soția mea, eram nenorocit — singur cu șase copii — nimic nu-mi îndepărta gânpul dela nenorocire decât lectura. Vrei să faci un om fericit — spune un înțelept — dezvoltă-i gustul de cetit și mijloacele de a-l satisface. Richard de Bury în tratatul lui, scris în limba engleză, asupra farmecului literaturii se exprimă astfel despre cărți :

„Iată maeștrii, care ne instruesc fără vergi și fără linii, fără cuvinte aspre și fără supărare, fără a cere cadouri sau bani. Dacă vă apropiați de ele, ele nu dorm; dacă le întrebați cu o privire cercetătoare, ele nu vă ascund nimic; dacă le interpretați rău, ele nu se plâng niciodată; dacă sunteți ignorant, ele nu-și pot bate joc de voi. Cărțile sunt deci mai prețioase decât toate bogățiile, și nimic din ce se poate dori nu merită să fie comparat cu ele. Acela deci care caută cu pasiune adevărul, fericirea, înțelepciunea, sau chiar credința, trebuie prin urmare să fie un amic al cărților”.

Minunată este virtutea unei cărți bune — spune Emerson — ea este un fel de arbore spiritual, care durează ani și veacuri.

Și în fiecare an produce noi frunze, (comentarii, deducțiuni, sisteme filosofice, politice; dacă n'ar fi decât predicele, pamfletele, articole de gazetă), și fiecare producțiune nouă are proprietăți talismanice și miraculoase.

Intr'o bibliotecă te găsești în societatea oamenilor celor mai inteligenți și mai înțelepți care au trăit în decursul timpurilor, în toate țările civilizate.

Astăzi nu ne mai lovim de greutatea de acum cincizeci de ani, în ceia ce privește cărțile de cetit. Imi reamintesc din anii 1880—1884, când întâlneam regulat la anticarii din Iași pe un domn de vre'o cincizeci de ani, care colecționa „Calendarul pentru toți” de N. D. Popescu și foiletoanele din „Curierul lui Teodor Balasan”, pentru romanele care se publicau în acest ziar. El le tăia, le numerota și le cusa la un loc. Spunea că are deja o colecție bogată de romane: Misterele închiziției, Dramele Parisului, Marea otrăvitoare, Rocambole, etc., pe care le colecționase din foiletoanele ziarelor. Mă ruga și pe mine să-i recomand cărți străine traduse în românește. Nu puteam să-i satisfac această dorință, fiindcă pe atunci nu existau și, chiar dacă erau câteva, nu se găseau decât foarte greu.

Săptămâna trecută am primit o scrisoare dela un tânăr care, ca și domnul de acum cincizeci de ani, îmi cerea să-i recomand cărți celebre traduse în românește, de oarece el nu știe decât ro-

mânește și cea mai mare fericire o găsește în lectură.

— Dificultatea este și astăzi aceeași — mă întrerupe d-șoara — pentru cetitorii care nu știu decât românește.

— Nu, domnișoară ; astăzi pe lângă operele scriitorilor români care sunt tipăriți în diferite ediții populare, sunt traduși și clasicii antici, precum și alții autori mondiali, care au apărut la „Cultura Națională” și Cartea Românească”.

Toate aceste cărți sunt expresiunea conștiinței universale și răspund vederilor noastre zilnice mai bine decât acel „Calendar pentru toți” sau ca romanele din foiletoanele de ziare.

— Vin zilnic — replică domnișoara — atâtea cărți noi din Franța (nouveauté, cum le zic librării). Păcat de banii și timpul pierdut cu ele, sunt cărțile care nu se vând în Franța și se trimet bune pentru Orient.

— Înainte de a ne despărți, d-șoară, dați-mi voie să vă recomand o regulă practică stabilită de Emerson în cece privește cumpăratul și cetitul cărților : nu cetiți niciodată, decât cărți *celebre* ; nu cetiți niciodată o carte care nu are o vechime de cel puțin un an ; și nu cetiți niciodată decât ceia ce vă place”.

Trenul oprindu-se, tovarășa mea de drum a rămas la Vaslui, iar eu singur în vagon m'am îndreptat spre Iași.

46.

In societatea unor morfinomane din Iași.

Săptămâna trecută am asistat la un spectacol înspăimântător. Am văzut într'o farmacie pe o tânără doamnă sub influența injecțiilor de morfină. Surescitată, cu fața descompusă, ochii pierduți și dinții căzuți. Se știe că morfina, injectată sub piele, este dusă de către sânge la crier, producând la început niște reacțiuni plăcute, extraordinare și miraculoase. D-rul Lewin, profesor la Universitatea din Berlin, a descris acțiunea morfinei și a celorlalte substanțe halucinante asupra corpului nostru sub titlul de „Paradise artificiale”. Autorul arată că morfina îndepărtează pentru un timp scurt grijele nenorociților, umple de speranțe pe acei copleșiți de dureri sau pe acei care sunt amenințați de moarte, ea aduce acelorora căroro munca excesivă le sleește puterile și energia, o oră de seninătate și de mulțumire. In schimb, după ce organismul s'a deprins cu ea în urma absorbțiilor repetate de doze crescânde, survine o somnolență intelectuală, nimicirea voinței, atrofierea simțului moral, amețeli și insomnie; accese de febră care durează mai multe ore, cu fiori și dureri de cap; mâncărimi grozave de piele, uneori cu erupțiuni; ochii lăcrămează, vederea slăbește; noaptea se produce la unele morfinomane o transpirație lipicioasă pe tot corpul. Inima slăbește, corpul de asemine, după care urmează moartea.

Morfinomana pe care am văzut'o în farmacie, este o foastă elevă a mea. Cazul ei îmi reamintește o aventură de acum cincizeci de ani. Pe vremea aceea în casele din strada Cuza Vodă 42, era un local de petrecere, cu restaurant și grădină de vară, numit „*Chateau-aux-fleurs*” (localul în care în timpul din urmă a fost restaurantul lui Tanasachi). Grădina deși în centrul orașului era destul de spațioasă, cu arbori bătrâni și o scenă mare pe care debutau diferite trupe de varieteu.

Intr'o vară, o trupă bună de balet, atrăgea tot ce Iașul avea mai select. Imprejurarea a făcut să fac atunci cunoștința unei tinere doamne. Era în luna Iunie. După terminarea spectacolului, d-na mi-a propus să vie la mine. Eram încântat ca la vârsta de 19 ani să primesc vizita unei tinere și frumoase doamne de societate ! O vedeam adeseori însoțind pe colonelul V... cu doamna lui. Colonelul trecea drept om bogat și era iubitor de cai, avea un echipaj din cele mai frumoase, cu care ieșea serile la Copou ; avea și cai de călărie. Camera mea de student, în care am primit vizita acestei doamne, era sus în casele Walter (Str. Lăpușneanu). Pe la orele 3 noaptea mă trezesc. Fereastra era deschisă, iar d-na gata să se arunce de sus în stradă. Corpul ei era pe jumătate atârnat afară ; am prins'o cu putere de picioare, am tras'o în lăuntru și am culcat'o pe pat. O secundă a trebuit, ca să-și găsească moartea în stradă, în fața magazinului de coloniale „Er-

macov" (astăzi „frații Smirnov"). Pentru prima oară d-na venise la mine. Nu-i cunoșteam nici obiceiurile, nici maniile. Aș fi vroit să plec repede în căutarea unui medic, dar mă temeam ca în lipsa mea să nu se arunce în stradă. M'am dus la fereastră, m'am aplecat spre stradă, am strigat sergentul și l'am rugat să se ducă repede la cel mai apropiat medic spunându-i că sus la mine se află o doamnă care moare. N'a trecut cinci minute și medicul a și intrat. Era cunoscutul dr. Lefler, care avea obiceiul de a se plimba toată noaptea pe străzile Iașului, iar când timpul nu era favorabil mergea la una din cârciumele din Str. Lozonschi, la Avram Frigărui, sau la Moisă Fleică.

Jichide i-a făcut o caricatură splendidă intitulată : „cură de insomnie — 3 ore de noapte". A prins momentul când se zărește de ziuă, cerul este încă acoperit cu stele. Calea lactee, a făcut'o în loc de stele, din halbe de bere goale (scris pe ea calea Berei). Doctorul Lefler stă cu trabucul în mână, sprijinit în baston, răzămat de un zid pe care se afla sus o tăbliță scrisă : Strada Zorilor. Din buzunarul hainei atârna o batistă mare, colorată. Nu departe de el trece o damă de noapte, pe care o privește cu ochii pe jumătate închiși, iar podarul mătură strada înainte, cu un măturoi mare.

D-rul Lefler era mic de statură, cu părul cănit, mustățile tunse, un cioc deabia perceptibil și totdeauna cu un trabuc de zece bani în gură.

La intrare se apropie de pat, o privește și fără a o examina sau a întreba ceva, declară :

— Este nu bolnav.

— Cum este nu bolnav, d-le doctor? a încercat să se arunce pe fereastră de durere.

El vorbea românește cu construcția germană în loc să spue : nu este bolnavă, spunea este nu bolnav (Sie ist nicht krank).

El, văzându-mă atât de speriat și surescitat, i s'a făcut probabil milă de mine și apropiindu-se de urechea mea spune încă odată :

— Este nu bolnav — o cunosc — este morfinomană, nu te speria ; o punem într'o trăsură și o trimitem acasă.

Când am văzut că pot scăpa așa de ușor, îmi venea să-i sar în gât, să'l sărut, așa urât cum era.

În asemenea ocaziuni, un singur om face — cum spune Heraclit — mai mult decât zece mii. dacă el este cel mai bun. După ce am suit'o într'o birjă, am trimes'o acasă la adresa pe care dr. Lefler o știa. El s'a suit din nou la mine bucuros că la această oră, când se zărea de ziua, a găsit pe cineva care să'l ție de vorbă. Mi-a povestit că ea nu este în familie cu colonelul V... după cum credeam eu, ci numai bună prietenă cu metresa lui și că amândouă sunt morfinomane. Colonelul este și el morfinoman. Amândoi se iau la discuție. Dânsa spune negru, colonelul spune alb. Pentru mine asta face cenușiu.

Apropo de metresa colonelului știu o anecdotă — spune el — pe care trebuie să ți-o povestesc și d-tale : o doamnă furioasă cerea socoteală unui ofițer, față de toată lumea care se găsea într'un salon :

— Cum ai îndrăznit d-le să spui că ai fost amantul meu ?

— Doamnă, eram la masă împreună încă cu 20 de ofițeri. Vecinul meu din stânga povestea că a fost amantul d-vstră, vecinul lui din stânga a povestit și el c'a fost amantul dv., și așa au spus unul după altul până la mine. Atunci, simțindu-mă rușinat să rămân singur, m'am lăudat, pentru care vă cer scuzele mele.

Dr. Lefler cu toate că vorbea prost românește, îi plăcea mult să povestească și să facă glume. Înainte de a ne separa i-am spus :

— D-le doctor, m'aș duce s'o văd, dar mi-e frică să intru la ea.

— Intră mata fără frică, îmi spune el surâzând, dar nu intra fără parale.

47.

Lecții de iubire pasionată.

Au trecut doi ani de când amicul meu devotat Pick (al doilea) a încetat din viață. L'am îngropat în grădină sub lileci, era în vrâstă numai de nouă ani și a lăsat în urma lui nouăzeci de buldogi.

El n'a avut alte legături de dragoste afară de Jaretta, buldoagă de rasă englezească. De câte ori în copilăria lui nu m'a făcut să râd cu lacrimi, de zburdălnicia și nebuniile lui !

În ziua când Pick a pierit, stigleții care aveau cuiburi în grădină ciripeau cu însuflețire pe copaci un imn în cinstea protectorului lor.

Lui Pick nu-i scăpa nici o pisică din cele care escaladau în grădină la vânatul puișorilor de stigleți. Am asistat la o scenă foarte impresionantă ; eram la fereastră, când o pisică prinsese un pui de stigleț care căzuse din cuib din zarzăr. Pick care o pândea s'a repezit asupra ei și într'o clipă a omorât'o. A apucat-o după gât de șira spinărei și după ce a scuturat-o decâteva ori, ș'a descleștat fălcile și a lăsat-o jos moartă. În modul acesta a ucis foarte multe pisici și dihuri. În timpul din urmă pisicele nu mai îndrăzneau nici una să sară în grădină așa că stigleții puteau să concerteze și să se ocupe în liniște de puișorii lor. Pick mai avea un deosebit talent de a omorâ găinile vecinilor care săreau să scurme florile. Nici un străin nu putea intra în curte înainte ca Pick să fie legat. Portița întotdeauna era închisă cu cheia și tot cartierul era îngrozit de răutatea lui.

Nu se intimidă de loviturile de baston și nu ceda la luptă până ce nu dezarma și rupea bastonul adversarului. Înainte de a lua măsura ca portița să stea încuiată, a rupt multe perechi de pantaloni și multe bastoane. La plimbare cu

mine era cel mai blând și mai cuviincios cu lumea.

După moartea lui n'a trecut mult timp și doi hoți s'au introdus, în lipsa mea, în casă, pe fereastra din grădină, deschizând toate saltarele și dulapurile. Intorcându-mă acasă, înainte ca ei să-și fi terminat operațiunile, au luat-o la fugă cu ce au putut, negăsind ce căutau.

Cu Pick și Jaretta am avut încă odată ocazia să studiez ereditatea. El era de culoare cenușie, ea castanie vărgată, iar cei nouăzeci de moștenitori, fructul iubirei lor, parte din ei au semănat tatălui : cenușii, parte mamei : castanii vargați, parte bunicului de pe tată : cenușii vargați, iar parte bunicului de pe mamă : castaniu deschis.

Fiindcă Jaretta năștea câte nouă căței deodată și toți cunoscuții vroiau să aibă câte unul, trebuia să împart cel puțin cinci dintre ei, imediat ce făceau ochi, așa că aceștia erau crescuți cu biberonul. Astfel a fost crescut Bubi pe care l'am dat d-lui magistrat E. Petit. Bubi a murit și el în ziua de 22 Noembrie 1929. Cu această ocazie am primit din partea distinsului magistrat următoarele rânduri : „Bietul nostru Bubi a închis pentru totdeauna unicul ochi ce-i rămăsese dintr'o luptă vitejească cu un alt câine, de patru ori mai mare ca dânsul”.

A fost, cât a trăit, cel mai rău dintre câini și totuși mai bun decât toți oamenii. Cu dânsul

dispare o familie de câini inteligenți, puternici și mai ales devotați stăpânului. L'am plâns...

Mă întreb de multe ori, de unde dragostea aceasta a omului pentru câine?!

Sunt mai multe rațiuni. Eu cred că am descoperit două. Prima este că în viața noastră venim în contact cu oameni care de care mai ascunși și mai nesinceri. Sinceritatea n'o întâlnim decât la câine. Numai ființa lui este transparentă ca sticla. „Ceeace mă face fericit — spune Schopenhauer — în societatea câinelui meu este transparența ființei lui. Câinele meu este transparent ca sticla. Dacă n'ar exista câini, nu mi-ar plăcea să trăiesc”.

Devotamentul cânelui aduce un fel de liniște în sufletul nostru turburat. A doua rațiune este probabil identificarea lui cu stăpânul. Presimte când stăpânul are să plece și se întristează; presimte când se reîntoarce și se bucură. Sentimentele cele mai frumoase le întâlnim la câine; afecțiunea, fidelitatea, confiența, recunoștința, supunerea, etc.

Se citează câini cari s'au aruncat asupra corpului stăpânului lor mort încercând să'l încălzească, alții care au urmărit convoiul până la cimitir, lăsându-se să piară de foame pe mormântul stăpânului lor.

Napoleon istorisea (Mémorial de Sainte-Hélène) că într'o bătălie a lui în Italia, el trecea peste câmpul de bătăe de pe care nu se ridicase încă morții: „Era o noapte frumoasă cu lună, și în

singurătatea profundă a nopții, spunea Impăratul, deodată un câne, ieșind de sub hainele unui cadavru, se repezi înaintea noastră, și se întorcea imediat la culcușul lui, scoțând strigăte dureroase; lungea obrazul stăpânului său, și iar venea din nou înaintea noastră, vroia în acelaș timp să ceară ajutor și să caute și răzbunare.

Fie că dispoziția momentului — continua Impăratul — fie că locul, ora, timpul, actul în sine, sau nu știu ce, adevărul este că niciodată nimic, pe nici unul din câmpurile de bătae nu mi-a făcut o asemenea impresie. M'am oprit în mod involuntar să privesc acest spectacol. Acest om îmi spuneam eu, are poate amici, îi are poate chiar în lagăr, în compania sa, și cu toate acestea zace aicea abandonat de toți, afară de cânele său! Ce lecție ne dă natura prin mijlocirea unui animal!...

48.

Tipuri interesante și farse de spirit, locale.

Locul dela Copou pe care se află astăzi fabrica de frânghii „Moritz Wachtel” a fost proprietatea socrului meu, Emil Castano. Rușii în timpul războiului din 1877 au clădit pe acest loc un spital mare, frumos, care a rămas proprietatea lui Castano și pe care el l'a transformat în local de distracție, numindu-l „*Longa Vita*”. La Longa-Vita se găseau camere mobilate cu luna, restaurant ales,

în care se servea la orice oră din zi și noapte; orchestră, un salon mare cu piano, reviste străine, etc. În timpul verei venea acolo multă lume pentru aer curat, iar noaptea se făceau chefuri. Acolo am făcut cunoștința lui Tudoriță Drăghici, un tip al Iașului, nelipsit din localurile de noapte din vremea aceia: Longa-Vita, Chateau-aux-fleurs, Bolta rece, Avram Frigărui, etc.

Care dintre ieșenii mai în vrâstă nu l'a cunoscut pe simpaticul Tudoriță Drăghici?, cu toate că era ghebos, dar datorită inteligenței lui și a bunelor maniere — când era treaz — inspira repede simpatie ori cui venea în contact cu el. Nenorocirea era însă că se monta repede și atunci devenea agresiv și gălăgios, se suia pe masă și ținea un fel de cuvântări care trezeau râsul ba chiar și reflexiunea.

Când era mai desnădăjduit, declama poeziile lui Șerbănescu :

*In durerea mea păgână,
De aș avea putere eu
Aș lua pământu 'n mână
Și aș zvârli în Dumnezeu.
De aș avea cerul hârtie
Și oceanul călămări,
Incă n'aș putea descrie
Ale mele tulburări.*

Betia trezia în el sentimentele cele mai bune, în momentele acelea egoismul dispărea.

Todiriță luase darul beției, în urma unei dragoste nenorocite. Iubise o guvernantă franțuzoică, „Marie”, care murise în împrejurări tragice, și de câte ori se îmbăta își aducea aminte de ea și o striga cu durere „Marie, toi où est-tu?!”. Ca judecător de pace la Ștefănești, a pus aprodul, în urma unui chef, să radă primele litere : P. R. și I de pe frontispiciul : „Primăria” așa că rămăsese „Maria”, iar el stătea cu mânele în șolduri strigând : Marie toi où est-tu? A doua zi a fost telegrafic destituit, și fiindcă nu avea licența în drept a fost nevoit să pledeze toată viața numai la judecătoria de pace.

De câte ori își reamintea ceia ce făcuse în timpul beției se rușina și se simția cel mai nenorocit, pentru că-și da seama că este prizonierul pasiunii sale.

Beția este o intoxicație cronică cu alcool. Activitatea alcoolului anihilează, cu timpul, voința ; din punctul acesta de vedere se asemănă cu morfinomania. Trebuința alcoolului este mai puțin violentă decât trebuința morfinei. De beție nu suferă numai bețivul care bea, ci și descendenții lui, care au fost procreați în momentul când unul din părinți era beat. Substanțele toxice din alcool alterează sperma și ovulele, și alterațiunea aceasta este transmisă copiilor, comunicându-le o dispoziție bolnăvicioasă cu diferite tulburări ale sistemului nervos. Majoritatea degenerațiilor și a criminalilor sunt copii din părinți alcoolici.

Todiriță, când era treaz, era spiritual, manierat și povestea cu mult haz farsele care i se făceau. Intr'o zi am primit, spune el, o carte postală dela un domn care mă invita pentru o afacere, la o anumită oră să vin la „hala de bere” (hala de bere era atunci un restaurant cu berărie, pe str. Lăpușneanu în casele unde astăzi se află poșta mică — lângă biserica Banu). Ducându-mă la ora indicată, găsesc la o masă pe avocatul F..., la altă masă pe L..., la alta pe fiul lui S... G... în fine ce să-ți spun, cucoane, farsorul a cărui nume nu l'am putut afla, a reușit să ne întrunească la un moment dat pe toți gheboșii din Iași, trimițând câte o carte postală fiecăruia dintre noi.

Intr'o seară mă întâlnesc pe strada Mitropoliei, în fața feredeului turcesc, cu părintele A... dela Buna Vestire. Ii spun sărut mâna părinte, iar el drept răspuns, face cruce, scuipă... și-mi spune: „chei satană”. M'am oprit pe loc, m'am uitat după el, întrebându-mă care din noi doi o fi beat, el ori eu?! După câteva zile preotul se întâlnește cu Nastasache (Nastasache era un frate al avocatului Drăghici).

— Cucoane Nastasache, îi spune preotul A..., alaltă seară mi s'a arătat bietul cuconu Todiriță, Dumnezeu să-l ierte.

— Nu înțeleg cum ți s'a arătat? l'ai visat?

— Ba mi-a ieșit chiar înainte pe înserate, în fața feredeului turcesc.

Ce se întâmplase? Cu câteva săptămâni înainte

părintele A... luase parte la înmormântarea unui frate mai mic a lui Todiriță, el însă era convins că mortul fusese Todiriță.

Beția de vin este un viciu îngrozitor, îi spuneam eu.

— Da, îmi replica el, dar este altul tot atât de îngrozitor și mai ridicol, beția de cuvinte. Vino odată la judecătorie, nimic nu este mai trist decât o adunare de imbecili care se îmbată cu speranța, în momentul chiar când se săvârșește contrarul de ceia ce ei așteaptă.

Intr'o zi, un țigan care vânduse ursul altui țigan, se prezintă la judecătoria unui coleg să-i facă actul de vânzare. Cu toate că colegul nu era simplu „apărător” ca mine, ci mare avocat licențiat în drept, a început a scrie vre'o două coale: „având în vedere și considerând”, până ce țiganul plictisit a venit la mine, spunându-mi:—scrie, te rog, boerule, scurt cum ți'oi spune eu; dictându-mi: „țiganul Stanciu a vândut ursul Ganciu, țiganului Danciu. L'a văzut, l'a plăcut, l'a jucat din par în par fără un cusur măcar, bani a dat urs a luat”.

În câteva cuvinte țiganul a redactat singur cel mai trainic act de vânzare. Par'că ar fi cetit țiganul cugetarea lui Napoleon: „Omul nu face bine decât ceea ce face singur”.

Un act judecătoresc, ca și o carte, cu cât este mai lung, cu atâta este mai prost. Voltaire a spus de mult: „Cusurul celor mai multe cărți este de a fi prea lungi”.

Todiriță este un mare admirator al lui Napoleon; revenind la actul de vânzare al țiganului făcut de colegul lui dela judecătorie, spuse : „Prostul are un mare avantaj asupra omului de spirit; este totdeauna mulțumit de el însuși”.

49.

Rețete pentru înviorarea optimismului și a tinereții.

La universitățile germane, semestrele școlare fiind de șase luni, este foarte comod pentru studenți de a trece dela o universitate la alta. Când eram student la universitatea din Iena, am avut odată curiozitatea să ascult pe profesorul Lenckart, care era la universitatea din Leipzig.

Altă dată am plecat la Leipzig numai pentru filosoful Wund, despre ale cărui cursuri de psihologie-fiziologică se vorbea foarte mult. Orașul Leipzig este patria atâtor nume glorioase ca : Leibnitz, Bach, Schumann, Wagner. Interesant mai ales pentru cărturari sunt librăriile, anticăriile și casele de editură. Casa Brockhaus de ex. are cinci sute de ani de existență. Aici s'a editat celebrul Brockhaus-Lexikon și Mayers Konversation-Lexicon.

În anul 1885 sau în 1886, fiind la Leipzig, am găsit mai mulți Români care studiau, printre care era și Ion Nenițescu, redactorul revistei „Țara-

nouă”, el luase parte ca ofițer în războiul pentru independență și a scris o carte de poezii intitulată „Pui de lei”; afară de el, mai era Petre Gârboviceanu, fost director al Casei bisericeii, care și-a făcut teza de doctorat asupra lui Comenius, Mihalache Popescu, fostul administrator al Casei școalelor, Paul Weisengrün, din Iași, care a scris o carte de filosofie în limba germană, Unter din Iași, un tânăr Râșcanu, care se înscrișese pentru studiul Istoriei, dar care s'a sinucis. Din Ardeal era Saftu, care mai târziu s'a făcut preot.

În ziua când trebuia să aibă loc prelegerea lui Wundt, la orele șase, m'am dus la Universitate, am intrat în sala în care mi se spusese că vorbește el. Cinci minute după ce m'am așezat în bancă, a intrat și profesorul însoțit de un ajutor care aducea mai multe cărți legate, din care a împărțit fiecăruia din auditor câte un exemplar. Profesorul s'a suit pe catedră, a deschis una din ele, spunându-ne și nouă să deschidem la pagina cu capitolul la care se oprise în lecția precedentă. Mă uitam când la profesor, când la biblia pe care o aveam în mână, dar n'am înțeles decât după ce s'a terminat cursul, că din eroare în loc să intru în amfiteatrul unde trebuia să aibă loc prelegerea lui Wundt, am intrat la un curs de teologie. Să mai ies nu se putea, a trebuit să ascult o oră interpretarea bibliei !

„El — întonează profesorul la un moment dat, uitându-se pe deasupra ochelarilor — este acela,

(adică Christ) care m'a răscumpărat pe mine om pierdut și condamnat la Iad și m'a izbăvit de moarte și de puterea diavolului, nu prin aur și argint, ci prin sângele său prețios și prin inocența vieții sale și a morții sale". Făcând apoi o digresiune asupra frumuseții naturei, exclamă :

— Cine nu vede, să strige ca poetul persan : împărate ! cu ochii mei, nu cu ai tăi trebuie să privești natura, dacă vrei să-ți placă așa de mult cum îmi place mie".

Continuând a ceti textul, se oprește din nou spunând : când nu mai ai dreptul la viață, trebuie să fii mulțumit să trăiești cum poți.

Secretele frumuseții Evangheliei sunt foarte interesante, îmi spuneam eu, dar nu în oara când îmi propusesem să ascult pe Wundt ! „în vremea aceia", „în ziua aceia", „la oara aceia" și o grămadă de alte formule care au aerul de a fi precise fără a fi, fac să planeze narațiunea, ca un vis între cer și pământ.

Pe bancă, lângă mine, în timpul prelegerii, stătea un bătrân, care urmărise lecția de teologie cu mult interes. După ce s'a terminat cursul, câțiva studenți s'au grupat în jurul lui, iar el le vorbea cu multă afabilitate. Bătrânul avea un fizic seducător și în toată persoana lui se vedea bunătate.

M'a impresionat mult prin bunul lui simț și perspicacitatea reflexilor sale. El povestea cu un farmec și o ușurință în adevăr delicioasă, par'că n'ar fi fost neamț.

La despărțire, acest domn care se numea Otto Stüwe a invitat pe toți tinerii din jurul lui și m'a invitat și pe mine la o berărie din „Rosenthal”.

La berărie era lume multă, nemți grași și roși, mâncau și beau. Verbul lor „schmecken” implică o lume întregă de pofte satisfăcute. Din când în când se auzea „Ich bin satt !” sau „Ich kann nicht mehr”. În apropiere de anumite locuri se vedeau tăblițe cu următoarea formulă : „Hosen zu” (încheiați-vă la pantaloni) care până la un punct dă o idee despre buna cuviință a consumatorilor. Afară de mine, mai erau printre invitații d-lui Stüwe, încă doi străini, toți ceilalți erau nemți. La masă conversația s'a desfășurat asupra monismului și asupra profesorului Haeckel dela Universitatea din Iena. Nimic, spunea Stüwe, nu poate fi mai interesant pentru un om, care gândește, decât natura, fiindcă nimeni nu va putea niciodată să cunoască fondul lucrurilor (Das Ding an sich). Teoriile nu servesc decât la agerirea reflexiunii și a observațiunii.

Tonul conversațiunii sale se ridica la înălțimea subiectului. El era în raporturi bune cu mulți profesori dela diferite universități, a căror cursuri le ascultase. Am o admirație pentru amicii mei celebri — spunea el — nu numai din vanitate, ci din cauza calităților lor, a spiritului lor, a talentului și a geniului lor; ei sunt o rasă aparte. Cuvintele de spirit, cum a spus și Goethe, implică în totdeauna un public, iată de ce nu se pot păstra

pentru sine. Nu ne putem bucura singuri de spiritele noastre, pe când ne bucurăm singuri de toate celelalte sentimente: amor, speranță, etc. La un moment dat, îndreptându-și privirile spre mine, mă întreabă: „Ia spune d-l meu, cum îți place la noi în Germania? Nu se respiră în țara aceasta o atmosferă de cultură?”

— Limba germană este prea grea pentru noi acești de rasă latină, îi răspund eu: verbul care comandă fraza vine târziu de tot și zăpăcește pe interlocutor, care este obligat să aștepte, pentru a înțelege gândirea în întregimea ei.

— Domnilor, dacă ar fi numai pentru ca să cetiți pe „Faust” de Goethe, încă merită, după părerea mea, osteneala să învățați limba germană.

Un student norvegian care era față spune că el a citit pe Faust tradus în limba norvegiană.

— Nu este acelaș lucru, întrerupe Stüwe. Italienii au o vorbă: Traduttore, traditore, adică traducător, trădător. Desigur când nu cunoști o limbă bine, este un rău, dar răul este tot atât de real ca și binele, și dacă'l negăm, trebuie să negăm și binele. Trebuie să-l admitem, să-l urâm și să-l combatem tot timpul cât suntem în viață. Fiți întotdeauna, d-lor, optimiști. Optimismul este sănătatea sufletului. Eu am luat doctoratul în filosofie acum 30 de ani, de atunci am avut nenorociri, am pierdut soție, copii și acum la bătrânețe sunt cel mai fericit să trec dela o universitate la alta și să ascult diferite cursuri.

Un om n'a isprăvit niciodată să se cunoască. El este totdeauna un subiect de surpriză pentru el însuși.

Ridicându-se dela masă să plece, ne spune : Am făcut, d-lor, astăseară o nouă provizie de tinerețe stând de vorbă cu d-stră.

Otto Stüwe era un om pasionat, dar n'avea decât pasiuni nobile : audiarea de cursuri, lectura, meditația și societatea tineretului cult.

50.

Despre un cămătar de pe vremuri și un ieșan mai șmecher decât el.

1893. Ianuarie 8. — Am primit dela d. dr. Leonca gagiu pentru suma de (300) trei sute lei, următoarele : o garnitură de smaralde și diamante (broșă, cercei și brașeletă), șase linguri și șase furculițe).

Isidor Juster

Cetind astăzi această însemnare scrisă și subscrisă în carnetul meu de însuși mâna camătarului, îmi evocă triste amintiri. Procentele erau colosal de mari și nu exista nici o bancă a corpului didactic, precum există astăzi.

Isidor Juster era mi se pare fiul lui Herșcu epoletaru, care sconta lefurile ofițerilor, coleg cu Marcu Weis și Zisu Fels, alți doi cămătari bine cunoscuți acum 30, 40 de ani.

Zisu Fels era mic de statură, capul lui era conformat ca un cap de orangutan, par'că ar fi fost înadins modelat să servească ca dovadă a descendenței omului din maimuță. Când împrumuta cineva dela el o batistă, îi reclama la sfârșitul unei două cerșafuri. În timpul nopții își oprea pendula ca să nu se uzeze arătătorul și minuntarul. El nu râdea niciodată. Omul care nu poate râde — spune Carlyle — nu numai că este capabil de orice duplicitate și de orice dol, dar toată viața lui n'a fost decât dol și duplicitate.

Era superstițios la extrem. O solniță cu piper răsturnată pe masă, exercita asupra lui o influență decisivă.

Nu trebuie confundat cămătarul cu avarul. Este adevărat că și unul și altul vor să câștige fără risc, dar un cămătar poate să nu fie avar. Zicătoarea poporală: Avar ca un evreu, este falsă. Paul Morand spune că Evreii sunt mai generoși decât creștinii; dar înainte vreme ei trăiau din camătă. Din cauza aceasta au făcut confuzie în privința lor și Plaut și Molière și Balzac.

Aviditatea bolnăvicioasă a lui Zisu Fels după bani și talentul lui de a despoia era încurajat de faptul că nu avea nici un scrupul și nici frică de închisoare, cu care era deprins. Acela care n'a stat la închisoare, spunea el, nu poate să înțeleagă fericirea de a fi liber. Jura fals ca martor, pentru cinci lei.

El a închis odată în closet pe musafirul unui

chiriaș al lui care-i datora bani, sub pretext că după ce nu-i plătește chiria își mai aduce și prietenii care contribuiesc la sporirea taxelor barometrice ! Cât era fără de suflet, a fost și el odată înșelat de cineva. Era, acum 40 de ani, în Iași, un domn de familie, foarte bine, numit T... V... Acest domn, în una din zile, s'a prezentat acasă la Zisu Fels, rugându-l să-i împrumute 700 de lei. Cămătarul se uită lung la el, cu mirare și ironie, fără a-i spune vr'un cuvânt...

— D-le Zisu Fels, îi spusese T... V..., să nu crezi că-ți cer acești bani fără nici o garanție, iată ! și scoate din buzunar mai multe bijuterii, care făceau pe atunci peste 6000 lei. Ți le las d-tale, du-te cu ele la giuvaergiu, prețuește-le și la oarele patru vin să-mi dai banii.

La oarele patru T... V... s'a prezentat. Zisu Fels, mulțumit că face o afacere atât de bună, îi numără 700 lei.

După ce a pus banii în buzunar, îi spune cămătarului : d-le Zisu Fels, am o rugăminte : bijuteriile sunt ale mamei mele, și nu aș vrea să fie văzute de cineva, de aceea să-mi dai voe să le împachetăm în această cutie, pe care o scoase din buzunar împreună cu o bucată de ceară roșie, un sigiliu și o bucată de sfoară. După ce a pus bijuteriile în cutie, a legat'o cu sfoară, cerând să-i dea o lumânare ca s'o sigileze. Pecetluind-o, o dă cămătarului în primire, făcând în acelaș timp și un înscris, în care spunea, că, dacă până

la o anumită dată nu se va prezenta să aducă banii, Zisu Fels are tot dreptul să le vândă. Tre-când câteva zile după termenul de plată fără ca T... V... să se prezinte, Zisu Fels, foarte bucuros, s'a hotărât să le vândă și a deschis cutia, dar spre marea lui mirare în loc de bijuterii a găsit bucă-țele de cărămidă pe care T... V... a avut grija să le pue de acasă într'o cutie identică, ce o avea tot în buzunar și pe care a schimbat'o repede, în momentul cât cămătarul a adus lumânarea.

Singura speranță care-i mai rămăsese era să facă plângerea la parchet. Dar acolo era bine cu-noscute și i s'a spus că, dacă nu va dovedi cele cu-prinse în plângere, va fi aspru pedepsit drept calomniator.

Bine a spus un mare înțelept că experiențele nenorocite fac pe proști prudenți.

Fiul lui Zisu Fels numit Ușer, trecea drept mai omonos decât bătrânul și era și mai puțin urât, se mulțumea pentru o batistă pe care o împrumuta cu un cerșaf, în loc de două. În fiecare zi era pe la judecătoriile de pace cu un ghiosdan mare sub-suoară. Cunoștea articolele din codul penal pe derost.

Gândindu-mă la asemenea tipuri mă întreb, oare acești oameni au fost vreodată amorezați?! Femeile nu i-ar fi costat nimic. Eu cunosc unul, spune Paul Morand, care zicea :

„Să luăm, dragă, tramvaiul, este cu mult mai amuzant”, adăugând apoi : „...și plătește și locul

meu, tu știi cât sunt de avar''. Avariția are o subtilitate fără margini pentru a trage foloase din orice, și chiar a face spirit pe socoteala ei.

T... V..., ca om de petreceri la orice moment, avea trebuință de bani. Când împrumuta dela prieteni, avea pentru ei o dilemă specială : „Din două lucruri unul : sau X... nu-și mai reamintește că mi-a împrumutat banii, sau el crede că eu nu-mi reamintesc că i-am împrumutat, și într'un caz și în altul, n'am să-i plătesc ce-i datoresc''.

El era cinic și povestea cu tupeu excrocheriile lui :

— După ce am luat banii, i-am spus la plecare, la revedere d-le Zisu Fels, am făcut în fine și noi o afacere?!

— D-ta ești cu învățătură, mi-a răspuns el, iar eu cu banii, s'a văzut de multe ori învățați la ușa bogatului, dar n'am văzut bogați la ușa învățaților.

— Pentru că învățații știu, d-le Fels, ce le lipsește, pe când bogații nu știu.

— Nu te-ai gândit, îl întrebau prietenii, la ce ți s'ar fi putut întâmpla, dacă în momentul când ai schimbat cutiile te ar fi prins?

— I-aș fi dat sfatul pe care'l da Alexandre Dumas fiul : Dă, d-le Fels, bani, nu-i împrumuta. Dând, nu faci decât ingrați, împrumutând faci dușmani.

Privindu'l cu dispreț, mă gândeam cât de multe

și variate sunt modurile de a fi cineva excroc, și nu este decât un singur mod de a fi cinstit.

El, cetind în ochii mei ce gândesc despre el, mi-a spus : ce perfect aş deveni, dacă aş trăi două sute de ani.

După înmormântarea lui Zisu Fels, am întrebat pe librarul Baraș cine a vorbit la cimitir și cum a relevat meritele lui Zisu Fels. Baraș îmi spune zâmbind : vorbitorul a fost scurt și concis, n'a spus decât următoarea frază : „Zisu Fels, a trăit și a murit pentru binele lui”.

51.

Confesiunea d-lui dr. Leon, grăbit, de data asta, la considerații triste cu prea mult înainte de vreme.

În noaptea de șase Octombrie, m'am trezit la ora 1 bolnav, cuprins de un acces care nu-mi dădea timp nici să trimit servitoarea după fiica mea. Simțind că n'am s'o mai pot revedea, am căutat să-i scriu ultimele câteva rânduri, dar n'am reușit. După venirea ei, la orele 2 a sosit și ginerele împreună cu fostul meu elev, blândul și bunul d. Todiriță Popovici.

Când ți-ai mințit pe cei scumpi în cazuri analoage ca să le alini durerile, nu mai dai crezare celor din jurul patului tău de suferinți. Cum spune foarte bine Bernard Schaw : pedeapsa cea mai

mare a mincinosului nu este că nu'l mai crede nimeni, e că nu mai crede el, în nimeni și în nimic.

Ne place francheța aceloră pe care-i iubim. Francheța celorlalți este însă o insolență.

Spre ziuă când răul s'a calmat, am rămas ca de obicei numai cu Buda, este singurul care rămâne în odaia mea de dormit și mă aprobă tot ce spun dând liniștit din cap și din mâni în mod afirmativ. Uitându-mă la el, îi sorbeam vorbele lui înțelepte: „Lungă este noaptea pentru acela care veghează! Lungă este calea pentru acela care este obosit! Lungă este succesiunea existenței pentru nenorociți care nu cunosc adevăratele legi!”

Dacă aș fi să reîncep din nou viața, cu experiența pe care am câștigat-o, aș încerca să fiu ipocrit, n'aș mai spune nimănui adevărul, așa după cum am făcut toată viața. Deși a spune adevărul este o plăcere. „Dire la verité est utile... mais on se fait haïr” — spune Pascal.

Acuma chiar dacă aș mai trăi, și aș vrea, nu mă mai pot schimba, fiindcă mi-am făcut o a doua natură. Prea am muncit în aer confinat, surmenat; prea am dus o viață sedentară. În vara anului 1884, fiind la mânăstirea Gafton lângă Botoșani, o maică bătrână, evlavioasă și destul de înțeleaptă, mă întreabă:

— Fiule, n'ai nădejde, ca la urma urmelor să mergi în cer?

— Nu înțeleg, măicuță, întrebarea.

— La ce bun atâta învățătură pe lumea asta— îmi spunea ea cu convingere și compătimire — (toată ziua în vremea aceia eram cu cartea în mâni și studiam) când toate lucrurile astea avem să le știm pe lumea cealaltă. Eu din partea mea aștept ca Dumnezeu să mă instruiască. El va face aceasta dintr'o dată, mai bine decât toate cărțile cu care vă pierdeți sănătatea cetindu-le.

Pe perețele din fața patului meu stă atârnat portretul marelui înțelept din antichitate. Democrit, care râdea neconținut de nebuniile omenești. Mă privește cu zâmbetul lui ironic, având aerul că-mi spune: ai fost unul dintre discipolii mei cei mai fideli, ai învățat dela mine ce este rezignația, și când a venit momentul s'o practici, te-ai arătat incapabil! Este adevărat că Democrit se rezigna ușor, dar el a ajuns să trăiască până la 109 ani (una sută nouă!), pe când eu de abia acum am început a înțelege ce este viața. Fontanelle, a murit centenar, fericita lui longevitate îi permitea să facă comparațiuni pe care majoritatea oamenilor nu le pot face. El spunea că momentul cel mai plăcut al existenței sale a fost între 60 și 80 de ani. „Atunci, spunea el cu o bunătate fermăcătoare, ajunge cineva să-și facă o situație, nu mai are ambițiuni, nu mai dorește nimic și se folosește de ce a semănat. Este timpul recoltei adunate”.

Privind zâmbetul ironic al lui Democrit, mă întrebam: ce pot face când o lege universală vrea ca tinereța să fie ceva atât de efemer? În acelaș

timp îmi venea în minte o vorbă a lui, care se potrivește de minune în momentele de față : „Cine a găsit un ginere bun, are un fiu mai mult, cine nu, și-a pierdut și fiica”.

Fericirea care am găsit'o în viață, o datoresc în parte efectului rațiunii mele, dar mai mult preceptelor lui înțelepte.

Boala și oboseala îmi lasă, cum spune poetul, ca gândurile bune să-mi fie zugrăvite de cele rele... Cei tineri vor exclama : de am trăi și noi cât a trăit el... Aceste aprecieri îmi reamintesc o istorioară notată în carnetul meu de însemnări zilnice. O doamnă nobilă, fiind condamnată la moarte, aștepta ora decapitărei împreună cu un doctor care și el era condamnat la moarte. Doctorul era trist și plângea ; Doamna cu o batistă ștergându-i lacrimile îi spunea următoarele vorbe de consolație :

— Domnule, este lucru hotărât că trebuie să murim amândoi. Cum se face însă că d-ta ești trist, pe când eu sunt veselă? Ești d-ta mai în pagubă decât mine perzând viața?

— „Doamnă, îi răspunde el, d-ta ești tânără, ești bogată, ești sănătoasă și frumoasă, așa că pierzi mult pierzând viața ; dar cum ești incapabilă de reflexiune, nu-ți dai sama ce pierzi. Eu însă sunt sărac, sunt bolnav, încât pierzându-mi viața pierd puțin lucru, dar eu sunt filosof naturalist. am noțiunea existenței pe care d-ta nu o ai, și eu știu în mod exact cece pierd. Iată, doamnă, cum se face că eu sunt trist, pe când d-ta ești veselă”.

Să mă ierte cetitorul dacă am divagat puțin ! dar la vârsta de aproape 70 de ani, am dreptul să fiu natural, după cum și copilul înainte de șase ani are acest drept ; cinismul bătrânilor trebuie să fie simpatic ca și francheța copiilor.

Slăbit și obosit de boală, ațipind de somn, mă gândesc cu melancolie dacă foiletonul acesta nu va fi ultimul ?

În momentul când scriu aceste rânduri, servitoarea mișcând măsuța pe care se află Buda, el afirmă dând mereu din cap și din mâni..... dar eu de data aceasta nu-l mai cred.

52.

O farsă în legătură cu spionajul, și alte reflecții.

1906 Iulie 8. — Alaltăieri, Marți, s'a inaugurat expoziția jubilară din parcul Carol I. După ce s'a oficiat serviciul divin, au vorbit mai întâi Ion Lahovary, ministrul domeniilor, apoi Dr. C. Istrati, comisarul general al expoziției, iar la urmă a răspuns regele. A participat întreg corpul diplomatic afară de ministrul Turciei Kiazim Bey, care s'a abținut din cauză că în expoziție figura și bateria dela Calafat, ce a tras primul tun în războiul dela 1877.

D-rul Istrati merită toată recunoștința noastră pentru modul cum a știut să transforme un loc viran, insalubru, în care se aruncau gunoarele și

murdăriile Bucureștiului, în mlaștinele căruia se desfătau porcii și bivoli, într'un parc occidental unde fiecare fir de iarbă, fiecare floare, fiecare arbore se armonizează de minune cu peisajul.

Recetind rândurile de mai sus scrise de mine acum 24 de ani, îmi reamintesc cu plăcere de calitatea ce aveam în expoziție jubilară, nu numai ca exposant al scrierilor și al preparațiilor mele de laborator, ci și ca director general al învățământului profesional din ministerul instrucțiunii. În această calitate toate școlile profesionale din țară și tot ce atelierele lor produceau cădeau în raionul meu.

În palatul artelor am făcut cunoștința unui neamț, Müller, care venise intenționat din Muenchen să viziteze expoziția. El era redactor la câteva reviste germane ilustrate, se interesa de arta noastră decorativă și în special de cusăturile și scoarțele românești, aduna modele și acele pe care nu le putea cumpăra le desemna singur. Rămăsese entuziasmat de producția școlilor profesionale. Văzând odată persoane care treceau fără a fi atente la obiectele expuse, a exclamat: „Urăsc oamenii care nu admiră nimic, fiindcă eu mi-am trecut viața admirând totul”. Femeile române fac lucruri frumoase de tot, dar muncesc din cale afară de mult, nu e vorbă însă că munca manuală este un joc de copil în comparație cu cea a crierului. Mușchii se odihnesc mult mai repede decât nervii.

Ce va deveni lumea, spune Vișan, care era prezent, când ansamblul creațiilor tehnice va veni în ajutorul omului să se pună în armonie cu mediul fizic? Aceasta este civilizație, domnii mei, replică Müller, defectul acestei civilizații noi, este între altele bazată nu pe economie, ci pe împrumut; de dorit însă este răspândirea cât mai mult a culturii în popor sau cum îi spunem noi *ethische Kultur*, adică să atingă acea stare a societății umane în care să stăpânească veracitatea. (*Wahrhaftigkeit*), umanitatea (*Menschlichkeit*) și stima reciprocă. Fundamentul și factorul principal al culturii este starea morală a indivizilor.

Prin muncă, îi spun eu, cu siguranță că omenirea va atinge și cultura etică. Munca este un izvor de fericire. „Știm cu toții, spune Lubbock, cum trece timpul de repede când suntem foarte ocupați. Ocupațiunile alungă grijile și micile suferințe ale vieții. Omul ocupat nu are timp nici să viseze, nici să se agite“.

Dela una la alta, conversația noastră căzu asupra pedepsei cu moartea. Müller era unul dintre partizanii ei, Vișan din contra o combătea: prin pedeapsa cu moarte suprimi criminalului pedeapsa remușcării, adică ispășirea. Nu se lasă omului care a făcut atâta rău, timpul ca să-și ispășească greșala... Are dreptate Zola că pedeapsa cu moarte este un blăstăm și un sacrilegiu.

Dați-mi, voe, spune Müller, să vă povestesc o anecdotă, apropo de pedeapsa cu moarte.

D-le Müller, întrerupe Vișan, o anecdotă trebuie să fie introdusă în momentul unde ea ilustrează discuția care are loc. Anecdota a cărei explicațiune nu este pusă în evidență, ofensează. Trei condamnați — continuă Müller — trebuiau să fie spânzurați : un Englez, un Scoțian și un Irlandez.

Judecătorul întreabă pe Englez :

— Sub care arbore dorești d-ta să fi spânzurat ?

— Sub un stejar, răspunde Englezul.

— Dar, D-ta ? îl întreabă pe Scoțian.

— Eu, sub un plop, răspunde Scoțianul.

— Dar, d-ta ? întreabă pe cel de al treilea.

— Eu, d-le judecător, răspunde Irlandezul, aș vrea sub un agriș.

— Sub un agriș ? ! Aceasta este o imposibilitate, fiindcă este prea mic.

— Dacă îmi dați voe, d-le judecător, voi aștepta până ce va crește mare agrișul.

Cu prietenul meu Vișan, am fost coleg de clasă în Institutul Academic ; cu toate că era inteligent, a avut numai ghinioane în viață. Ion Lahovary, când a fost ministru de domenii, l'a luat șeful lui de cabinet. Se atașase de el, îl aprecia, avea mare încredere și aproape nu putea sta un moment fără de el. La Paris, Vișan ascultase în 1886 și câteva cursuri la școala de antropologie, era un cititor și admirator al scrierilor lui Zola, avea chiar mania să vorbească cu citate din Zola. Relativ la neînțelegerile lui familiare, îl certam și eu înadins, cu citate din Zola : „în orice femeie este

stofă de bună soție, depinde de bărbat, să dispună de această stofă cum e mai bine. Zola spune : tel maitre, tel valet ; tel mari, telle épouse”. La care el mi-a răspuns odată, tot cu un citat din Zola : „nu înțeleg pentruce înțelepciunea ta îmi pare mai extravagantă decât nebunia mea”.

În una din zile vine Vișan la mine — locuiam în str. Câmpineanu No. 4, casele fotografului Mandy— foarte grăbit și preocupat, la o oră neobicinuită ; intră în cameră, și fără a-mi spune bună ziua, închide misterios ușa cu cheia, atârnă de mânerul ei prosopul ca să nu poată privi cineva din sală pe gaura cheii și aplecându-se la urechea mea îmi spune : Știi ce am aflat de la prefectul de poliție ? că neamțul tău, cu care te plimbi prin expoziție, ar fi un spion ! iată și documentul, scoțând din servietă un plic galbăn cu cinci sigilii mari roși. Rupe nervos sigiliile, scoate câteva foi scrise la mașină și, înainte de a începe a le citi, spune : poliția secretă, care’l urmărește, a reușit să stenograficeze conversația care ați avut alaltă seară.

— Ce conversație ? întreb eu mirat.

— A neamțului cu tine.

— Unde ?

— Aicea în cameră.

— Cum, în camera mea, a fost cineva ascuns în dulap sau sub pat, fără ca eu să fi simțit ?

— Nu, Siguranța a introdus stenografii ei în camera vecină, tu știi cum toate mișcările patului

și șoaptele cele mai slabe se aud dintr'o cameră în alta.

Adevărul era că vecinul meu de cameră era un prieten al lui Vișan și el singur era stenograf.

Vișan, pe lângă că era mucalit, îi plăcea să facă farse, care de multe ori îi reușeau. El rugase pe vecinul meu (prietenul lui) să stenografieze conversația care va auzi-o între mine și prietena mea, care urma să vie la mine în seara aceea. Stenograful s'a achitat foarte conștiincios, dar, trebuind să plece a doua zi la Sinaia, n'a avut timpul să dea ochii cu Vișan, a pus foile stenografiate în plic, l'a sigilat și lăsat servitoarei să-l predea.

Vișan, îndată ce a luat plicul a venit cu nerăbdare să-mi cetească conținutul.

El se aștepta să citească conversația care a avut loc între mine și prietena mea, iar eu eram curios să aud stenografiată discuția dintre mine și Müller. Când a început a ceti, ne uitam unul la altul, dar cel mai decepționat a rămas el, fiindcă ceia ce citea nu era o discuție, între un bărbat și o femeie, în momente de tandreță, ci era o discuție ce a avut loc între doi fii ai mei, asupra unei vizite pe care ei o făcuse în timpul zilei unchiului lor Antipa.

Lucrul s'a petrecut în modul următor: eu, plecând la Iași ca de obicei pentru două zile, am profitat să trimit la București în camera mea din Str. Câmpineanu No. 4 pe fiii mei (Willy și Georgică), ca să viziteze și ei expoziția.

53.

Abecedar, de unde înveți să mori, în liniște.

On apprend à vivre quand
le vie est passée.

Montaigne.

Intrebând cineva pe Voltaire deosebirea care există între *bun* și *frumos*, el a răspuns: bunul are nevoie de dovezi, frumosul nu are nevoie.

Cu ocazia boalei mele, am constatat cât sunt oamenii de buni, de binevoitorii și de miloși. Afirmația că omul este cel mai rău animal, este o exagerație. Montesquieu a spus cu drept cuvânt că sunt lucruri pe care toată lumea le spune, fiindcă au fost spuse odată. Nouă ni se pare că oamenii buni sunt puțini, fiindcă nu-i cunoaștem decât la anumite ocazii. Telegraful și radio-ul nu ne vorbește despre oamenii buni, cum ne vorbește de des despre cei răi, despre criminali, despre spărgători, bandiți, hoți, excroci, cămătari, etc. Nu se vorbește niciodată în depeșe despre familiile fericite, despre părinții buni, despre copiii buni sau despre prietenii buni. Și cu toate acestea, există.

Epictet a spus, de vrei să trăești în pace și cu voe bună, fă ca toți în casa ta să fie oameni *buni*. La aceasta ajungi, ori luminând pe cei care vreau, ori alungând pe cei care nu vreau. Și atunci cu cei fugiți a fugit inferioritatea și sclăvia, iar cu cei rămași a rămas superioritatea și libertatea.

Partea rea a singurătăţii este că omul trăind în lumea imaginaţiei sale, rămâne ca un străin în lumea reală.

Numeroasele scrisori pe care le-am primit din partea cetitorilor mei m'au mişcat până la lacrimi. Unul dintre ei se miră cum am devenit deodată sceptic? N'a devenit sceptică decât inteligenţa, nu şi sentimentul!

Omul nobil, a zis Socrate, se cunoaşte la furie. Omul bun, cred eu, se cunoaşte la nenorocire şi la durere. Durerea este profesorul nostru de energie. Plăcerea, a spus un înţelept, ne moleşeşte. Veselia prea îndelungată ne istoveşte. Durerea fortifică. Ea lucrează adesea ca un duş care se administrează neurastenicilor. Ei ţipă, şi strigă în timp ce li se administrează, după aceea însă se simt reîntineriţi şi regeneraţi.

Durerea este un rău, sau pentru corp, şi atunci n'are decât s'o aprecieze el; sau pentru suflet, şi atunci e în puterea lui să-şi păstreze seninătatea şi pacea, şi să respingă părerea că durerea este un rău. Căci judecata, dorinţa, tendinţa şi repulziunea sunt în lăuntru şi acolo răul nu poate pătrunde (Marc Aurel).

Durerea ca şi buna dispoziţie variază cu timpul. După iarnă vine vara, după noapte vine ziua şi unei furtuni ştim că-i urmează o mare linişte. Tristeţa poate dura o noapte, dar cu dimineaţa vine bucuria.

Timpul cât lucrează omul uită suferinţele. Na-

tura-i spune mereu să lucreze la fiecare oră din zi, fie că este plătit sau nu : nu te preocupa decât de lucru și nu se poate să nu fii răsplătit ; fie că este un lucru fin sau grosolan, dacă este făcut în mod cinstit și conștiincios, vei fi răsplătit atât din punct de vedere fizic cât și din punct de vedere moral ; chiar dacă ai fi uneori învins, ești născut pentru victorie. Răsplata unui lucru bine făcut — spune Emerson — este sentimentul de a-l fi făcut bine.

Adese ori — spune Goethe — m'am disputat cu natura, dar întotdeauna am terminat prin a-i cere iertare. Intr'o ceartă cu un om, niciodată nu știu cu certitudine absolută care dintre noi doi are dreptate, dar disputându-mă cu natura, știu dinainte că ea este care are dreptate.

Durerea sufletească o vindecă timpul și înțelepciunea. Regele Darius, care suferea îngrozitor dela moartea frumoasei sale soții, s'a adresat lui Democrit ca să-i îndepărteze această durere. Democrit i-a făgăduit că'l va vindeca dacă-i va procura mijloacele necesare. Am tot ce-mi trebuie pentru aceasta, i-a spus Democrit ; un singur lucru îmi lipsește, pe care nu l-am putut descoperi, dar pe care tu, rege al întregii Asii, n'are să-ți fie greu să-l găsești. Regele întrebând care este acel lucru extraordinar pe care numai un rege l'ar putea descoperi, Democrit i-a răspuns : „Inscrie pe mormânt numele a trei persoane care n'au fost niciodată îndoliate, și ele vor reînvia numai

decât, ascultătoare legeri ritului". Darius a rămas pe gânduri fiindcă nu putea să găsească pe nimeni căruia să nu i se fi întâmplat vr'o nenorocire. Democrit s'a pus pe răs, după obiceiul lui, spunându-i: „Oh, cel mai lipsit de judecată dintre oameni, pentru ce te plângi atâta fără sfială, ca și cum ai fi singurul care să te fi cuprins o așa de mare durere, tu care nu ești în stare să găsești un singur om dintre acei care au trecut pe acest pământ, care să nu fi avut partea lui de durere?

Orice durere — spune Epicur — trebuie tratată cu dispreț; aceia care ne obosește prea tare nu durează decât puțin timp, și acea care persistă timp îndelungat în corpul nostru nu produce decât o suferință ușoară.

Noi deabia știm a trăi, *nu știm de loc a muri*. În viitor cu siguranță — spune Richet — că va exista o școală a morței, în care să învățăm a o primi cu indiferență.

Ca să știm primi moartea cu sânge rece, trebuie să fim stăpâni pe noi înșine, trebuie să ne cunoaștem. Noi nu ne cunoaștem aproape de loc. Pentru fizic avem oglinzi în care ne vedem fața, ochii, gura, părul, etc., dar pentru suflet nu există oglinzi, din cauza aceasta nu-i vedem lipsurile. Oglinzile pentru suflet trebuiesc înlocuite prin reflexiuni și meditațiuni.

54.

O vizită la Florica.

1926. — Intr'o zi frumoasă de toamnă a acestui an, întorcându-mă cu automobilul dela Câmpul Lung la București, împreună cu d. și d-na Alexandru Alimănișteanu și cu ginerele meu Virgil Alimănișteanu, ne am oprit la Florica. Pentru prima oară am avut ocazia să stau mai mult de vorbă cu marele nostru bărbat de stat Ioan I. C. Brătianu. Prin înfățișarea lui simpatică și cu conversația lui spirituală, m'a fascinat. După ce am luat cu toții împreună ciaiul pe terasa din care se vedea o priveliște splendidă, erau și d-re'le Știrbey, d-na Eliza Brătianu lipsea, era mi se pare în străinătate, Brătianu m'a condus și mi-a arătat bogata lui bibliotecă, care cuprindea, între altele, cărți vechi de istorie dintre cele mai rare. Aflându-ne în fața unui dulap, îmi spune zâmbind : aice am cărți și de specialitatea d-tale, erau cărți de istorie naturală. Ceea ce m'a impresionat mult, era camera de dormit a marelui Ion C. Brătianu, amintindu-mi locuința lui Goethe dela Weimar.

La Florica ca și la Weimar se păstrează cu sfințenie patul în care a murit I. C. Brătianu, portretele de familie și mobila astfel cum se găseau în timpul vieții lui. Alături de camera de dormit este camera de toaletă cu o baie de tot modestă că și toate celelalte ustensile de care s'a servit bătrânul. Cu toate că d-na Eliza Brătianu nu era

la Florica, am văzut și cămara, o adevărată expoziție cu tot felul de compoturi, dulcețuri, siropuri și alte bunătăți, cămară în care pe lângă munca depusă se vedea mare ordine, iar în camerele de sus erau mai multe răsboaie, care erau în așteptarea stăpânii pentru a continua frumoasele scoarțe începute.

Dupăce ne-am coborât, am vizitat cavoul familiei și parcul în care se află vechea bisericuță de lemn din Ardeal, la altarul căreia Horia a jurat răsbunare Ungurilor, înainte de a începe revoluția din 1784. Această bisericuță, fiind în ruină, Ion Brătianu a cumpărat-o și a restaurat-o la Florica.

Plecând apoi cu automobilul, ne-am plimbat pe tot Domeniul unde am constatat că, pe lângă calitățile lui de mare om de stat, apreciate de toată lumea, Brătianu era și un gospodar model care, prin o selecțiune științifică și rațională, a reușit să obție cele mai frumoase variații de cai, de vite și de paseri.

La plecare, înainte de a mă sui în automobil, exprimându-mi mulțumirea și admirația pentru cele ce am văzut, Brătianu îmi spune : „dacă în adevăr ți-a plăcut, ai să mai vii și altă dată, dacă nu vei mai veni, înșamnă că nu ți-a plăcut”.

Cred că nu există om care să fi vorbit cu Brătianu și să nu fi rămas în admirația lui. La banchetul care a avut loc cu ocazia inaugurării palatului administrativ din Iași, Georgel Mârzescu

crezând că Brătianu nu mă cunoaște, a vrut să mă prezinte, el însă, zâmbind, i-a răspuns : „Cunosc pe d. Leon, les amis de nos amis sont nos amis”.

După vizita mea la Florica, mă gândeam de multe ori dacă ași fi avut fericirea să cunosc pe acest om cu 20 de ani în urmă, cu siguranță că a-și fi devenit cel mai înfocat liberal și unul dintre cei mai devotați soldați ai lui.

Cu inteligența lui sclipitoare, moștenită, cu cultura lui vastă, câștigată, cu spiritul ager și cu conversația lui agreabilă, cucerea pe oricine venea în contact cu el.

Odată un senator făcea obstrucție, într’o secție, unei legi a lui Alecu Constantinescu. Brătianu se apropie de el și-l întreabă : „De ce te opui legii?” senatorul îi răspunse evasiv : „Așa. Ca să-i mai fac călduri lui Conu Alecu”, Brătianu adaugă zâmbind : „Dacă faci călduri lui Conu Alecu, nădușesc și eu. Și dacă nădușesc eu, o să răcești și dumneata”.

Brătianu era și un mare cărturar. În zilele și orele de repaos, studia neîncetat, la Florica mai cu seamă istoria. Interesul care-l purta pentru cultura românească se poate vedea și din atitudinea lui față de Academia Română. După război, Academia ajunsese, din cauză că i se expropiase moșiile, într’o lipsă atât de precară încât suspendase și tipărirea publicațiilor ei. Brătianu, în primăvara anului 1925, s’a dus, în persoană, la Aca-

demie să anunțe pe d. Bianu, bibliotecarul ei, că guvernul a hotărât să înscrie în bugetul statului un milion de lei pentru Academie, sumă care pe viitor va fi înscrisă regulat pe fiecare an.

55.

Din meditațiile unui solitar.

Un vechi și bine cunoscut fotograf al Iașului mi-a povestit cum unul dintre cămătarii despre care am vorbit într'o cronică anterioară, l'a sechestrat fără de milă acum 30 de ani „și totuși, dacă am fost muncitor și cinstit am răzbătut“.

Eu încă de atunci i-am spus lui că este un idiot,— îmi spune fotograful — iar el mi-a răspuns că un idiot sărac este un idiot, iar un idiot bogat este un bogat !

Intrebându-l dacă cămătarul își mai exercită și astăzi nobila lui profesiune, mi-a răspuns : săptămâna trecută a fost la rabin, rugându-l cu insistență să facă câteva predici contra cămătăriei ; rabinul, crezând că vroia să se convertească, i-a spus : „văd cu bucurie că grația lui Dumnezeu s'a abătut asupra d-tale și te-a luminat“. Cămătarul însă i-a răspuns : numărul cămătarilor s'a înmulțit din cale afară în oraș, așa că eu nu mai pot câștiga” : „dacă reușești să-i îndrepti prin predicele d-tale, toată lumea va veni numai la mine“.

Oamenii care au dus o viață zbuciumată ca d-ta — îi spune fotografii — cu cămătărie, cu sechestre, cu poliți protestate, cu portărel, etc., se schimbă subit, se răsgândesc la un moment dat și se rezignează, numai d-ta ești neobosit pe calea care ai apucat'o, mergi înainte. Cunoști povestea scriitorului Raymond Lulle, care s'a resignat de o dragoste înfocată și d-ta nu te poți resigna de cămătărie?! într'una din zile, frumoasa pe care el o iubia de mai mult timp, i-a dat la un moment dat o întâlnire la ea; el intră în camera ei nebun de bucurie; ea însă scoțându-și corsetul, își goli sânul mâncat de un cancer înspăimântător. Din acel moment, ca și cum ar fi văzut infernul, părăsește lumea, se retrage, ducând o viață solitară. S'a resignat!

— Rezignează-te și d-ta.

— Singurătatea îmi este imposibilă, a răspuns camatarul.

— Are dreptate îi replic eu: Omul mediocru, acela care nu are nimic de dat din capul lui, care are frică de sine și de golul sufletului său nu se poate acomoda cu singurătatea.

Un om de spirit — spune Schopenhauer — în deplină singurătate petrece foarte bine cu propriile sale gânduri și fantezii, pe când un om mărginit nu poate scăpa de chinurile urâtului, nici cu cea mai felurită schimbare de societăți, privești, plimbări și petreceri.

Îmi place singurătatea, spunea un intelectual

și cred că dacă aș trăi în lume, m'aș izola din timp în timp pentru a ceti, a medita, a mă odihni, ar fi o plăcere și o fericire.

Nu singurătatea locului, vroesc s'o recomand— spune undeva Emerson — ci singurătatea sufletului, a cărei preț este incomparabil... Vroiam deci să vă recomand studiul, meditațiunea, preferența dată lucrurilor morale, inteligenței asupra poftei pentru lucrurile din afară. Ceea ce vă povățuesc mai cu samă sunt retragerile fixe, frecvente și obicnuite.

Singurătatea ! bunătatea ! amorul ! este o trinitate adorabilă — spune Finot — odată realizată, ea nu mai părăsește conștiința. Aceste trei entități care o compun, se înlănțuesc cu o artă perfectă. Una chiamă pe alta și toate trei se susțin în mod mutual. Lubbock observă cu drept cuvânt, pentru ca să ne fim nouă înșine o bună companie, trebuie să ne aprovizionăm bine spiritul, să-l umplem cu idei fericite și inocente, cu amintiri plăcute ale trecutului și cu speranțe rezonabile ale viitorului. Ceea ce am aprovizionat din tinereță în sufletul nostru constituie conștiința care ne ține loc de companie, cu care ne întreținem timp îndelungat.

Cu cât medităm mai mult — spune un gânditor — cu atâta vedem că fericirea este în noi. Ea este, de cele mai multe ori, ceia ce avem. Printr'o neînțelegere regretabilă, ne istovim a o căuta aiurea. Când ajungem oboșiți și desorientați și ne

scoborâm în fundul conștiinței noastre, găsim flacăra divină posomorâtă sau stinsă.

Adese ori ne căutăm fericirea cum am căuta ochelarii care sunt pe nas. Sunt oameni cărora le place să fie lăudați, cu alte cuvinte să fie lingușiți, ei nu știu că cine știe să lingusească știe să și calomnieze. Singur Voltaire era de părere : „că este de dorit ca unui rege să-i placă laudele, fiindcă atunci el se forțează să le merite”.

Pe om îl stăpânesc ideale, convinge-l într'o chestiune oare care și va fi în stare să-și ardă brațul pentru ea, cum și l'a ars Mucius Scevola. De aici și concepția despre fericire sau despre moarte variază dela om la om, după idealurile care le are.

Lavoisier, condamnat la moarte de tribunalul revoluționar, n'a cerut decât un răgaz de câteva zile pentru a termina experiența de care umanitatea trebuie să profite.

Botanistul Haller, își pipăia pulsul spunând, în mod liniștit : „artera bate, artera bate încă, artera nu mai bate”.

Noi suntem minusculi când ne comparăm cu Lavoisier sau cu alți savanți de talia lui. În loc de a ne măsura cu acești coloși, să ne comparăm cu bieții funcționari cari toată ziua și toată viața stau într'un birou sau într'o prăvălie, în care nu pătrunde soarele.

Are dreptate La Bruyère să spue că, dacă viața este miserabilă, ea este greu de suportat ; dacă ea este fericită, este oribil s'o pierzi.

Revenind asupra singurătății, constat că este ușor să ducă cineva o viață solitară, chiar dacă nu și-a aprovizionat inteligența din tinereță cu idei fericite și cu amintiri plăcute. Astăzi, dacă suntem condamnați, fie de bătrâneță sau de boală, să nu părăsim camera câteva luni de iarnă, nu mai ducem viața unui condamnat la temniță, fără nici o mulțumire, expuși la insomnii. Intelectualii se folosesc uneori pe urma insomniei, fiindcă ea dă imaginației timpul de a se împrăști și de a-și formula ideile cu precizie. Astăzi singurătatea dispăre în fața unui aparat de Radio. Un mare eveniment al vieții mele, în timpul din urmă, a fost radiofonia. În câteva ciasuri ne plimbăm prin toate orașele din lume care au posturi de emisie radiofonică, luând cunoștință de știrile mondiale cele mai noi, ascultând conferințele cele mai instructive și concertele cele mai frumoase, fără a fi o clipă singuri, ducem totuși o viață solitară.

56.

Un bilanț al artei și cugetărei ieșene, din ultimul timp.

Fiecare viețuitoare se dezvoltă și trăește în mediul ei. Peștele în apă, păsările în aer, intelectualii creatori în mediul lor propriu, mediu al cărui factori de și însă nu se pot bine preciza, totuși există, ei constituiesc *geniul locului*. Un oraș prielnic pentru

desvoltarea intelectualilor creatori în România a fost și este Iașul.

Cunosc cazuri, cum a fost a regretatului profesor Ion Paul, care, deși era ardelean, după ce a trăit mai mult timp la Iași, reîntorcându-se la sfârșitul carierei ca profesor la Universitatea dela Cluj, n'a mai putut trăi între ai lui. Cauza a fost deosebirea mare între mediul Clujului și acel al Iașului. În Iași s'au considerat oamenii dintr'un punct de vedere altul decât în celelalte orașe din țară, adevărata nobleță nu se punea aice nici pe avere, nici pe sânge, ci pe talent.

Orice om de elită ales de istorie este copilul, discipolul mediului său.

În dosul operilor sale stă ascuns brațul viguros al acestui mediu. Oamenii mari sunt înțelepți. Înțelepciunea își are, cum spune Emerson, rădăcinele ei în bunătate, iar nu bunătatea își are rădăcinele ei în înțelepciune.

Iașul, după cum am spus și în alte ocaziuni, este patria celor mai mari poeți și cugetători a României. Eminescu, Alexandri, Creangă, Gane, Conta, Kogălniceanu, A. D. Xenopol, Cobălcescu, Poni, Negruzi, Panu, Lambrior, Beldiceanu, Veronica Micle, Matilda Cugler Poni și alte multe personalități marcante.

Iașul conserva un caracter propriu, tradițiile culturale se păstrează mai vii și mai profunde ca în alte părți, în el se poate duce o viață intelectuală spornică și liniștită, el are aproape tot

ce-i necesar unui centru intelectual : universitate, bibliotecă, teatru, muzee, numeroase școli bune, pinacotecă cu câteva tablouri mai valoroase decât cele ale pinacotecei din București. Studenții și liceenii își fac o deosebită plăcere să mediteze sub *teiul lui Eminescu*, la umbra căruia marele poet făcea versuri. Acest arbore amintește *teiul* din orașul Weimar sub care Goethe citea pe Homer și din a căru scoarță Americanii și Englezii rup astăzi bucățele ca amintiri. Câți nu se delectează apoi vizitând bojdeuca lui Creangă, după cum și Nemții se bucură de locuința lui Goethe din Weimar.

La București, de exemplu, nu vezi decât acoperemintele caselor și bodegile, în vreme ce la Iași jocul umbrei și al luminei, care se desfășoară pe colinele din împrejurimi, îți umple inima nu numai de bucurie și admirăție, ci și de gratitudine. Foarte adeseori se poate admira un apus frumos de soare sau un răsărit.

În luna Maiu, stai noaptea în camera de dormit cu fereastra deschisă și ascultă cântecul privighetorilor. Apoi atâtea alte frumuseți ca : Cetățuia, Galata, Golia, Trei-Erarhi, Bărboi, Sf. Neculai, etc.

Ieșenii sunt mândri de universitatea lor, de monumentele lor istorice, de școlile lor, de frumoasele împrejurimi ale orașului și de toți acei cari, inspirați de *genius loci* al Iașului, continuă a lucra și a scrie în el fără zgomot și fără reclamă. Am

avut în totdeauna personalități care se mulțumeau mai mult cu *genius loci* al universității noastre decât cu avantajele materiale și politica oferite de Capitală.

Sunt mulți profesori care au avut ocazia să treacă la Universitatea din București și n'au făcut-o; alții au fost chiar chemați de către Universitatea din București și au refuzat.

Iașul continuă a produce scriitori de elită, cum a produs în trecut pe Creangă, pe Alexandri și pe Eminescu, a produs apoi pe Mihail Sadoveanu. Sadoveanu părea abătut cu ocazia sărbătoririi lui, care a avut loc la Teatrul Național, din cauză că i se amintea vrâsta de 50 de ani. Cinci zeci de ani?! dar aceasta este vrâsta cea mai frumoasă pentru un creator. D. Sadoveanu are de acum înainte, încă cel puțin 30 de ani de studiat sufletele, pe care apoi să le redea cu precizie cetitorilor.

„Sunt vieți — spune Lubbock — care pierd valoarea lor când se apropie de bătrânețe; fiecare plăcere se ofilește una după alta și chiar acele care mai rămân pierd puțin câte puțin din savoarea lor; altele din contra; cum este aceia a d-lui Sadoveanu, — câștigă în bogății și în pace cu cât timpul le-a slăbi”.

Încă două talente pe care geniul orașului Iași le-a inspirat în timpul din urmă, cu care ne putem făli, sunt poetul Mihai Codreanu și Topârceanu.

Unul, căruia îi surâde viitorul, spiritual, cu imaginație și cu o față care inspiră tuturor simpatie este Ionel Teodoreanu. Ce poate cineva dori mai mult — spunea Balzac — decât a fi celebru și iubit la vrâsta lui Ionel Teodoreanu, iată fericirea!

Iașul ne-a mai dat în timpul din urmă, în pictură, pe Octav Băncilă.

Ce s'ar putea spune despre el? Dacă mi s'ar pune — scria Zola — întrebarea ce cred despre acest om? (era vorba despre un alt talent) m'aș feri să răspund. Și apoi ce apreciere se fac asupra unei ființi care nu este nici materie ca un tablou, nici lucru abstract, ca o acțiune?

Nici în cea ce privește femeia creatoare geniul orașului Iași n'a lăsat multă vreme vacant locul Veronicăi Micle, Matilda Cugler-Poni sau Ana Conta Chernbach; îl ocupă cu prestigiu inspiratele Otilia Cazimir și Lucia Mantu.

Despre tinerii profesori universitari: d. Petru Andrei, Ralea, Zane, dr. Gr. Popa și ceilalți (nu este vorba aici decât de tineret) pe care Iașul i-a produs în timpul din urmă, sunt sigur că peste 40 de ani — dacă nu se vor pasiona de politică — se va vorbi despre scrierile lor, cum se vorbește astăzi despre scrierile lui Conta, ale lui A. Xenopol, Al. Filipide sau ale lui Dimitrie Alexandrescu.

57.

Amintiri despre Regele Carol, Ion Brătianu și un dascal modest mult iubitor de copii.

Săptămâna trecută a încetat din viață fostul meu dascăl Constantin Galin, dela pensionatul „Mărgineanu” din Botoșani. El era institutor la școala primară „Marchian” și profesor de istorie și limba română la clasa I-a și II-a gimnazială la „Mărgineanu”. Am păstrat de atunci, atât de frumoase amintiri, atât de poetice, atât de bine făcătoare, că-mi reapar la orice ocazie.

După mutarea simpaticului meu profesor C. Galin dela Botoșani la Iași, pentru prima oară l'am întâlnit pe Str. Carol, în ziua de 1 Oct. 1927. Cu toate că nu'l văzusesem de 52 de ani, l'am recunoscut imediat; fizionomia era neschimbată, părul nu înălbise, încă deși avea 83 ani, silueta era aceeași ca în timpul când l'am avut profesor; viori, bine dispus și sfătos.

Acei care au interes pasionat pentru viață se bucură întotdeauna când văd un bătrân viguros. Bătrânii sunt un stimulent pentru ei.

Apropos de bătrâni și longevitate, ceteam într'un ziar următoarea informație: „*Noul Matusalem*. Turcul *Zaro Agha* din Constantinopole are vrâsta de 155 ani, bine numărați, și poate fi considerat cel mai bătrân om din lume. Zaro se simte în deplină putere; dovadă că vrea să divorțeze de

nevasta sa în etate de 66 ani, pentru a se căsători cu o fetișoară !”

Această informație îmi reamintește de Polydor Milland, fondatorul ziarului parizian „Petit Journal”, care spunea redactorului de fapte diverse : „aveți grijă, să puneți de două, trei ori pe săptămână, cel puțin un caz de longevitate, ca de ex. : „S'a stâns un om de 112 ani, păstrându-și în întregime rațiunea și memoria... fără nici o infirmitate, etc., etc.”. Există un public cetitor de bătrâni, căruia aceasta le face plăcere și care va spune : iată un ziar perfect informat !

Vorbind de una alta cu fostul meu dascăl, mi-a povestit următoarele anecdote care, scrise, știu că pierd foarte mult din farmecul lor, totuși le povestesc, fiindcă sunt adevărate. Regele Carol, când a fost pentru prima oară la Botoșani (era domnitor pe atunci), cu acea ocazie a vizitat și școala primară de băieți „Marchian”; intrând în clasa I-a urmat de prefect, polițaiu și toată suita — am intrat și eu — deși eram institutor la clasa a doua; la clasa a III-a era Bălășescu. Regele întreabă pe unul dintre elevii din banca întâia, ce este geometria? Elevul încearcă să răspundă ge... ge... ge... dar nu poate termina cuvântul „geometrie”; Bălășescu se apropie de Rege și-i șoptește : Măria ta e *bâlbâit*.

Regele se adresează, cu aceeași întrebare, elevului de alături : ce „este geometria?” elevul se

uita nedumerit în ochii Regelui fără să răspundă. Bălășescu îi spune : Măria ta, elevul acesta este surd ! Regele caută să schimbe întrebarea, și cum pe părete se afla o hartă mare a României, Regele urmărește pe ea cu degetul cursul Dunărei și întreabă pe al treilea elev, ce apă este aceasta ? copilul se uită fără să răspundă. Bălășescu îi spune : Măria ta este miop ! In banca întâia se așezau de obicei elevii debili și infirmi.

Tot atunci mi-a povestit următoarea întâmplare cu Georgian, fostul profesor de istorie la liceul „Sf. Sava” din București, care a concurat pentru catedra de istorie dela Universitatea din București cu Iorga.

— Pe Georgian l'am avut elev în clasa a doua la „Marchian”, era foarte inteligent. Intr'o zi venind Ion Brătianu să viziteze școala, i-am spus că de când sunt institutor nu am avut încă un elev atâta de deștept ca Georgian ; l'am scos la tabelă și Brătianu i-a pus mai multe întrebări, rămânând în adevăr uimit de inteligența și răspunsurile lui. Când vei termina clasa a IV — îi spuse Brătianu — să treci pe la mine la București, am să am eu grijă de d-ta și, întorcându-se către Carada, care'l însoția, îi spune : „dă-i doi galbeni”. Carada a scos și i-a dat. Când Georgian a isprăvit cursul primar, Brătianu căzuse dela guvern, așa că nu s'a mai dus pe la el. După ce s'a întors dela studii din Paris și era deja profesor secundar, i-am scris și l'am rugat odată să vie la Botoșani

să ție o conferință la congresul învățătorilor, ceea ce a și făcut. Scara l'am invitat la masă la mine, pe el și pe revizorul școlar. Din una în alta îl întreb dacă își mai aduce aminte de vizita lui Brătianu cu Carada, când era în cl. II-a și cum i-a dat doi galbeni. Georgian stând un moment pe gânduri, deodată exclamă :

— Auzi ! mi-a mâncat Carada un galbăn ! Nu-i dăduse decât unul.

Tot pe atunci ministrul Tell dăduse o circulară însoțită de o broșurică, prin care obliga toate școlile din țară să scrie o anumită ortografie : aceasta în loc de acesta, quare în loc de care, etc. Tell, venind odată la școala „Marchian”, intră în clasa unde era institutor preotul Nădejde și găsește scris pe tabelă : „tatăl nostru care ești în ceruri”. Când cetește că în loc de „quare” era scris „care” se încruntă, adresându-se răstit :

— Bine popă ! n'ați primit broșura cu ortografia ?

— Ba da, domnule ministru, și o scoate din saltarul catedrei.

— Atunci ? cum vă luați și aice după magarii dela Iași (magarii dela Iași erau după Tell, Maiorescu, Negruți și toți ceilalți junimiști dela Convorbiri literare).

— Ba nu, d-le ministru, după cei dela București !

C. Galin s'a stâns din viață la vrâsta de 86 ani. Pe lângă că a fost un institutor bun și conștiincios,

a fost și un om de bine. La oameni de felul lui s'a gândit Marcu Aureliu când a scris: „Acela care în tot ce aduc valurile lumii vede numai binele; care pune la baza tuturor faptelor sale rațiunea; căruia puțin îi pasă de timpul ce i s'a dat spre a contempla Universul; pentru acela moartea nu există”.

58.

Câteva din plăcerile noi ale vieții moderne.

Cu cât timpul trece, cu atâta civilizația se dezvoltă. Dacă privesc îndărătul meu nu mai mult decât cu patruzeci și cinci de ani, când eram încă student, rămân extaziat de descoperirile făcute în decursul acestui timp.

Este extraordinar când ne gândim câte secole poate omul trăi lângă o descoperire importantă fără a putea pune mâna pe ea. Dușmanul nostru, de exemplu, (*Spirocheta pallida*), care produce una din cele mai teribile boli „sifilisul”, ucide omenirea de milioane de ani și totuși n'a putut fi descoperit decât de abia în anul 1905 de către Schaudin. Noi studenții de atunci nu'l văzusem și nu știam nimic despre existența lui, după cum nu știam nici despre Radium, descoperit de către d. și d-na Curie, acest metal dotat de o radioactivitate considerabilă. Razele lui traversează toate metalele, chiar și plumbul. Cu toate că el dega-

jiază în mod constant căldură, lumină, electricitate, emanațiuni radio-active și raze multiple, el nu perde din greutatea sa. Tratamentul cancerului pielei, care astăzi se face cu el, atunci nu se putea face.

Nici memorabila descoperire a razelor Roentgen, care permite astăzi ochiului nostru de a pătrunde și a vedea prin corpurile cele mai opace, nu se cunoșteau. Astăzi, prin ajutorul lor, putem cunoaște dacă un membru este sau nu fracturat; mai putem cunoaște prezența sau absența unei tumori în abdomen, plămâni sau în alt organ.

Tot în decursul acestui timp s'a descoperit *seroterapia*, care, fără de a fi de o întrebuințare generală, dă cu toate acestea excelente rezultate în unele boli dintre cele mai grave, ca difteria, deasemenea vindecarea mușcăturilor de șerpi veni- noși cu serul Calmette nu se cunoștea.

Glandele cu secrețiune internă, ca corpul thyroid, capsulele supra renale, testicule, ovarii, a căror produse se varsă direct în sânge și care sunt excitatorii și regulatorii actelor de nutrițiune, nu se cunoșteau. Incercările de întinerire s'au făcut tot în decursul acestui timp cu injecțiuni de sucuri preparate din testicule sau din ovarii de către Brown-Sequard, sau cu grefarea acestor glande de către Steinach și Voronof.

O problemă biologică dintre cele mai fundamentale : *ereditatea*, de și a fost studiată și experimentată de către călugărul Gr. Mendel, cu diferite plante, în grădina unei mănăstiri din orașul

Brunn, iar rezultatul acestor corectări le-a publicat în anul 1866, totuși teoria lui a rămas necunoscută până în ultimul deceniu, când a fost reluată, confirmată și complectată de către botaniștii și zoologii moderni. Cu ajutorul acestei teorii, o serie de boli pot fi astăzi ușor diagnosticate.

Trecând la altă ordine de idei, vedem că cea mai interesantă fosilă, omul maimuță, petrificat la Iava (*Pitecanthropus erectus*) s'a descoperit în anul 1894, de către medicul militar olandez, Eugen Dubois. Această fosilă ne demonstrează că omul descinde din maimuță.

Se știe de mulți ani că dacă se trece un curent electric printr'o baghetă de cărbune situată într'un recipient de sticlă în care se făcea vid, cărbunele produce o lumină intensă, dar se înfierbântă atât de tare, încât plesnește sticla. Lumina, în cazul acesta, devenea inutilă, fiindcă lampa crăpa îndată ce se aprindea. Edison s'a gândit că micșorând grosimea baghetei de cărbune, s'ar putea suprima căldura, având astfel o lumină puternică. Cu ocazia aceasta i s'a contestat dreptul său la un brevet, pretextând că singura înlocuire a unei baghete de cărbune cu un simplu filament nu constituie o schimbare destul de importantă, pentru ca să merite a fi brevetată.

Ceeace mai era încă necunoscut în vremea aceea—mai cu seamă la noi—erau materialul și metodele didactice. Datorită lor, astăzi putem să ne instruim

Într'un an mai repede și mai temeinic decât acum 50 de ani, în decursul celor șapte ani de liceu. Greutatea de a învăța carte, pe atunci, era mare de tot. Nu existau nici cărți școlare tipărite. Cea mai mare parte din timp o pierdeam cu copiatul caetelor. Cursul de istorie, predat de A. D. Xenopol, era condensat în vre'o nouă caete groase. Lambrior ne dicta și el cursul de limba română. Cursul de istorie natural predat de Grigore Cobălcescu îl învățam de asemenea după caete scrise de noi, cele mai bune manuale de istorie naturală tipărite, în vremea aceea, erau ale d-rului Dimitrie Brânză, dar pe lângă că erau prea elementare față de cursul care-l făcea Cobălcescu la „Institutul Academic” apoi erau lipsite și de figuri. Cosmografia trebuia s'o învățăm tot după caete, fără să fi văzut vreun model de sistem planetar.

Se știe cât de curioși sunt copiii și cât de doritori de a se instrui, ei întrecăbă mereu și această dispoziție trebuie încurajată.

Intrebărilor care le pun, uneori nici profesorii nu știu să răspundă, din cauza aceasta dorul lor de a se instrui scade. Majoritatea elevilor, în loc de a se instrui, se oboseau și își pierdeau gustul de a învăța. Ajunși la universitate nu mai erau în stare a mai asimila cunoștinți noi. (Din cauza aceasta fruntașii din liceu nu au succesul în viață, pe care-l au codașii, care nu se surmenează).

În ceea ce privește mijloacele de apropiere a elementelor civilizației: știință, artă, literatură, filo-

sofie, credință, etc., n'avem de cât să privim ultimele descoperiri: *Radio și cinematograful vorbitor*. Aceste două invențiuni te fac mai erudit decât toate școalele. O lecție de exemplu de limba germană în copilăria mea era un supliciu: memorizarea de regule și excepții gramaticale. Astăzi lecțiile de limbi ascultate la Radio sunt o plăcere. Conferințele științifice, filosofice sau literare ne îmbogățesc de asemenea cunoștințele în mod plăcut, fie că le ascultăm pe acele ale d-lui Iorga, Simionescu sau Rădulescu-Motru, la postul de emisiune din București; fie pe acele ale profesorilor din Viena.

În decursul acestui timp, după cum am spus, s'au făcut multe descoperiri și s'au inventat: aeroplanelle, submarinele, automobilele, microfoanele, etc., etc.

Cine poate prevedea ce se va mai putea descoperi și inventa sub ochii tinerilor care astăzi sunt studenți?!

Cred că cea mai mare descoperire, la care omenirea ar trebui să se gândească, ar fi a unui sistem complet de educație! Un sistem înțelept de educație — spune Lubbock — ne-ar învăța cel puțin, cât de puține lucruri știe omul încă, ne-ar face deasemenea să înțelegem că acei care se plâng de monotonia obositoare a vieții n'au a se plânge decât de ei însuși, și că știința, tot așa ca și puterea, este o plăcere.

59.

**Ce spune despre Iași unul care revine între noi
din America, după 50 ani.**

În una din zilele trecute am primit vizita unui domn, ras, cu musteața tunsă a l'anglaise, cu părul alb fără început de chelie, cu ochii negri, vioi, corpul drept, mersul sprinten; nu părea să aibă mai mult de 50 de ani, deși în realitate am aflat în urmă că avea șaptezeci fără doi.

— Am onoare să vorbesc cu d. Leon?

— Da, îi răspund.

— Nu ne-am văzut de 50 de ani, de când am plecat în America.

Din anul când discutăm amândoi în grădina primăriei, „Capitalul” de Karl Marx; sunt Marcel Dinerman.

— N'am putut spune, de emoție, mai mult decât: Marcel Dinerman! ia te rog loc, spune-mi ce ai făcut tot timpul cât nu ne-am văzut și cu ce ocazie ai venit la Iași?

— N'am făcut altă ceva decât am adunat bani.

Mi-am pierdut soția și singura mea fiică, așa că de zece ani sunt celibatar.

— Autorii francezi, care au scris în timpul din urmă despre viața Americanilor, spun că mariajul acolo este lipsit de unire sufletească.

— Mă simt fericit, fiindcă sunt sănătos; în cece privește bogăția, părerile sunt deosebite, toată lumea este însă de acord în cece privește sănătatea.

Sunt oameni care, fiind că nu fac nimic, se plâng de plictiseală, în cazul acesta plictiseala este în ei. Oscar Wilde a spus mi se pare că : adevărata perfecțiune a unui om nu constă în ceeace are, ci în ceeace este.

— Ai familie în Iași, îl întreb eu.

— Nu am pe nimeni, decât amintirile. Cuprins de dorul de a vedea locul unde m'am născut și unde am copilărit, am venit să revăd Iașul. Când am intrat în oraș, dela gară, cel întâi lucru care am căutat să văd a fost arcul „Academiei Mihăilene” Ce să văd însă? în locul externatului s'a instalat pinacoteca, iar pe locul unde era internatul s'a clădit actualul liceu. În fața liceului am văzut bustul lui Burlă. Am întrebat despre foștii mei profesori : Castano, Lucescu, Drăghici, Pop Florentin, Xenofon Gheorghiu... toți au murit... Arcul Academiei a dispărut și el. Ce păcat ! M'am dus apoi să văd primăria și locul viran din fața școlii „Notres Dames de Sion”, pe care era atelierul fotografului Swiatonioski : am găsit în locul lor un teatru frumos cu statuia lui Alexandri în față ; m'am bucurat.

— N'ai mers de curiozitate să vezi și teatrul vechi din Strada Carol ?

— Ba da, dar în locul teatrului unde admiram noi pe Bălănescu, unde am văzut pe marele Rossi și unde am auzit glasul de privighetoare a Adelinei Pati, s'a ridicat noua universitate ; atunci m'am îndreptat spre universitatea, în care am trecut ba-

calaureatul și unde se țineau în postul mare conferințele societății Junimea. Toți au dispărut cei care făcuse parte din comisiunea mea de bacalaureat : Vizanti, Vârgolici, Erbiceanu, Costăchescu, iar dintre conferențiarii dela Junimea : Conta, Lambrior, Panu, Maiorescu, etc. Ducându-mă la Copou, la întretăierea stradei Carol cu Păcurarul, pe locul viran unde se afla atelierul de fotografie al lui Bernhard Brand, cel cu barba mare și impozantă, am văzut că se clădește ceva mai deosebit, mi s'a spus că este o instituție culturală, „Fondația Ferdinand”. Dar ceea ce m'a impresionat dureros este dispariția grădinei primăriei, de lângă fostul palat al lui Cuza (Creditul), în care ne întruneam noi, discutam și ascultam muzica militară dirijată de Benoti ! era singurul parc în mijlocul orașului unde se puteau juca copii și odihni bătrânii... s'a distrus grădina, ca să se clădească un cinematograful !

Am trecut apoi prin Sărărie, pe la redacția „Contemporanului”. Toți au murit : și Ion Nădejde și C. Mille, și Teodor Speranță și Morțun.

Când mă gândesc eram sărac ! și cu câtă plăcere îmi reamintesc de timpul când lipeam mărci și scrieam benzile cu adresele abonaților la Contemporanul... De Țurcanovici și de Marcus n'am putut afla nimic.

Țurcanovici și Marcus au devenit amândoi doctori în medicină, unul a murit la Roman și Marcus la Ploești.

— Intr'o zi, continuă el, m'am dus în curtea casei Șnurer din Str. Ștefan cel Mare; privind la camerile în care ne întâlneam adeseori, d-ta mergeai la Mancu Șnurer, iar eu la un coleg care locuia acolo. Casele nu mai aparțin familiei Șnurer, iar copii Mancu, Dancu, Șella, Bella, parte din ei au murit, parte nu mai trăesc în țară. Singurul om cunoscut din vremea mea care trăește încă este anticarul Kupferman; atunci avea prăvălia în strada Ștefan cel Mare; pe alt cineva nu mai cunosc.

— Ai observat, cred, că Iașul are acuma apă, lumină electrică și tramvai!

— Aveți tramvai, dar nu mai aveți muscalii cu trăsurile și caii cei frumoși care făceau farmecul Iașului. Ceeace mi-au făcut plăcere sunt vitrinele librăriilor cu căți românești. Pe vremea mea nu exista nici un roman în limba română, astăzi pe lângă că aveți traduse în românește romanele celebre de Dumas, Zolla, etc., aveți chiar romancieri români: Sadoveanu, Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, etc. Mi-am propus ca la întoarcerea mea în America, să scriu în limba engleză amintirile mele din Iași și cu ocazia aceasta mi-am procurat amintirile lui: Panu, Negruzzi, iar zilele acestea am dat peste o carte de un oarecare Lovinescu, intitulată „Memorii”. M'am mirat cum acest domn n'a găsit o vorbă bună nici pentru unul din foștii lui profesori.

D-ta știi — îmi spune el — cât de mare mân-

gâere găsește omul când scie, sunt lucruri care s'ar distruge dacă nu ar fi destinate să fie cetite.

— Da ; îi răspund eu, dar un om bogat ca d-ta are o mulțumire mai mult, aceea de a face fapte filantropice !

— In general oamenii care au muncit din greu ca să-și agonisească averea lor nu sunt prea galantoni, ca cei care au moștenit. O doamnă care făcea o chetă de binefacere la Paris, după ce se adresează lui Rothschild fiul, care-i dădu trei mii de franci, se adresează lui Rothschild tatăl, care-i dă numai una mie franci. Doamna mirată îl întreabă de ce dă numai o mie, când fiul a dat trei mii. Atunci Rotschild îi răspunde : fiul meu a dat prea puțin doamnă, eu în locul lui, adică dacă aș fi fiul lui Rothschild, aș fi dat cel puțin douăzeci de mii.

— D-tale cu toate că ai îmbătrânit în America, sufletul ți-a rămas european.

— Da pentru ce ?

— Pentru că Americanii sunt oameni preocupați numai de afaceri, lipsiți de orice idealism. Iată o anecdotă pe care o istorisește Treich despre ei : Un financiar american dădea câteva sfaturi fiului său, tânăr de viitor.

— Vezi dragă... înainte de toate cinstea... Alaltăieri un acționar a venit să facă un mare vărșământ și s'a înșelat. In loc de a-mi număra patru mii dolari, mi-a numărat 5.000.

— Ei și?

— Am trimis imediat 500 asociatului meu.

La despărțire, Marcel îmi spune: cu toate că Grasset este de părere că un om de acțiune din moment ce își scrie memoriile încetează de a înțelege timpul său, totuși imediat ce va apărea volumul meu asupra României, am să-mi fac o deosebită plăcere să-ți trimit un exemplar.

60.

O clipă în fața oglinzii aducerilor aminte.

31 Dec. 1927.—Ajunul anului nou. Stau singurel în biroul meu de lucru. Din depărtare se aud buhaele, clopoței și pocnetele harapnicelor. Zgomotul urătorilor mă face melancolic, amintindu-mi prima copilărie. Copilăria, care este atât de fericită — cum spune Chateaubriand — fiindcă ea nu știe nimic; bătrânețea este atât de mizerabilă fiindcă ea știe totul; din fericire, pentru ea, când misterele vieții slârșesc, acelea ale morții încep.

Mă plimb neliniștit în jurul camerei, îmi arunc privirile când pe bustul de bronz al lui Haeckel; când pe tablouri; când pe cărțile și statuetele care îmi evocă amintiri de acuma 30, 40 sau 50 de ani. Constat cum toate au rămas neschimbate, numai eu singur m'am schimbat. După dispariția mea, alte mâni vor desmerda aceste obiecte, alți ochi

le vor privi, dar nimănui ele nu vor produce emoțiile care mi le produc mie.

Deschid saltarul cu corespondența veche, pun mâna pe scrisorile din anul 1897, când eram inspectorul general al școalelor particulare. Multe din ele sunt din partea profesorilor care solicitau a fi numiți în comisiile examinatoare, dar iată una din partea d-nei E... general S... cu care în anul 1882 am fost colegi la facultatea de științi. Scrisoarea ei îmi reamintește o scenă pe cât de penibilă, pe atât de desgustătoare. Cu toate că ea știa să se facă respectată de camarazii ei, printr'o ținută ireproșabilă, totuși, luând odată parte la o discuție în mijlocul mai multor colegi, când a voit să scoată batista din manșon, a scos un membru viril pe care unul dintre studenți și-l procurase din sala de disecție.

Gândindu-mă acuma 40 de ani la această josnică glumă, constat cu bucurie că în decursul acestui timp moravurile studențești s'au schimbat mult în bine, discuțiile între studenți și studente chiar când devin astăzi flirt, iau un caracter delicat, care-l fac grațios și plin de farmec. Băeții s'au obicinuit a trăi în societatea fetelor fără a se mai gândi la lucruri indecente. Fetele au în schimb cea mai fericită influență asupra băeților : îi rafinează.

Dau peste un alt plic dela Paris, scris pe el : „Monsieur le Docteur N. Leon, professeur à la Faculté de Médecine de Iassy, *Bulgarie*”.

Acum câteva luni am mai primit tot dela Paris o scrisoare pe care Iassy era pus în *Rusia*. Aceste adrese consfințesc definiția Englezilor, ei definesc astfel pe Francezi: „un Francez este un domn cu decorație care n'are idee de geografie”.

Se spune că chiar Briand, fostul președinte de consiliu, era de tot ignorant în geografie și istorie. Ori de câte ori Briand avea la masă ambasadori invita și pe Alfred Capus, un om cult, inteligent și spiritual, însărcinându-l să dirijeze conversația, dar să nu se vorbească de loc geografie și nici istorie.

Apropo de caracterizarea Franțuzului, iată ce spune despre el marele scriitor rus Dostoiewsky: „Franțuzu! este vesel și amabil când trebuie sau când aceasta îi aduce venituri; și teribil de plictisitor când veselia și amabilitatea nu sunt trebuitoare; el este foarte rare ori amabil prin temperament; nu este mai nici odată decât prin calcul”...

Încă o scrisoare. Această scrisoare, în vremea ei (1903), a fost însoțită de un medicament procurat soției mele de cătră mama ei ca se împiedice sosirea copilului al șaselea care trebuia să aibă loc după patru luni. Suprimarea unui copil înainte de termen este o dublă crimă, nimicirea mamei și a copilului. Imi reamintesc că am aruncat repede sticluța împiedicând pericolul. Cetind această scrisoare, astăzi când copilul care trebuia să dispară este doctor în finanțe și economie po-

litică, văd cum în decursul acestor ani mentalitatea părinților s'a schimbat. Avorturile se practică zilnic, mamele nu vor să mai facă copii sau cel mult fac numai unul. Acest sistem le împinge la o viață cu totul alta decât aceea de acum 40 de ani.

Fetele din ziua de astăzi, esă în lume și la aperitive neînsoțite de părinți, împreună numai cu băeți cu care se tutuesc, fumează, flirtează și în urmă...

...Iată câteva buletine medicale pe care prietenul meu dr. Victor Imerwohl mi le trimitea zilnic la București, când soția mea era bolnavă înainte de a muri.

Cu câtă nerăbdare așteptam sosirea lor ! Când aștepți, minutele îți par secole și când îți reamintești, secolele sunt minute. Inainte de a le ceti simțiam că mi se strângea inima, și mi se făcea un fel de vid în toată existența mea.

N'am mințit nici în copilărie cât am mințit în timpul boalei ei. Dar cine poate mângâia și alina fără să mintă ? — Voltaire spunea : „Minciuna nu este un viciu decât atunci când face rău, este o virtute foarte mare când face bine”.

Cred că ar fi mai corect fără a minți să nu spunem toate adevărurile, fiindcă nu toate pot fi spuse, unele din cauza noastră, altele din cauza acelorora cărorora ar trebui să le spunem.

Mare dreptate are Renan când spune că sentimentul unei persoane iubite pe care am pier-

dut' o este mult mai fecund, după un timp mai îndepărtat decât a doua zi după moarte. Cu cât trece timp mai mult, cu atâta acest sentiment devine mai puternic.

Când m'am uitat la ceas orele erau deja douăsprezece și jumătate, și astfel în deplină singurătate, am petrecut de minune cu propriile mele gânduri și fantazii. Pentru ce-mi am putut permite această distracție solitară? fiindcă am ascultat din tinerețe sfatul lui Lubbock, mi-am aprovizionat bine spiritul, l'am umplut cu idei fericite și inocente, cu amintiri plăcute ale trecutului și cu speranțe rezonabile ale viitorului.

Da, cu speranțe ! Speranțele acelor care gândesc drept pot fi realizate, dar acele ale proștilor sunt—spune Democrit — irealizabile.

61.

Câteva amintiri despre bărbați celebri și femei.

Intrând la un bărbier, găsesc pe fostul meu profesor de istorie dela Institutul Academic, pe A. D. Xenopol — era un an înainte de a se paraliza — aștepta în fața oglinzii să-l isprăvească de bărbierit. La intrarea mea, își îndreaptă cu bucurie privirile spre mine, clipind mereu din ochi, îmi spune râzând : — mă uitam în oglindă să văd cine este moșneagul de colo? care mi-a fost mirarea constatând că sunt eu ! El se vedea din spate și, distrat cum era, îi se părea că este un altul.

— Ce crudă este bătrâneța — continuă el, slugește oamenii, le răpește tot ce au mai frumos, părul cât le mai rămâne se înalbește...

— Adevărat este, îl întrerup eu, că forța și frumusețea fizică sunt avantajile tinereții, dar bătrâneța are și ea frumuseța ei : înțelepciunea. Câți bătrâni nu sunt iubiți de femei pentru înțelepciunea și spiritul lor?

— Da, da, ai dreptate, răspunde el clipind din ochi, drama bătrâneței nu este că suntem bătrâni, dar fiindcă am fost tineri.

— Cu toate acestea femeile preferă bărbații tineri și frumoși. Helvetius, în tinereța sa, se zice că era frumos ca amorul. Intr'o scară când stătea foarte liniștit în foaerul teatrului, de și era lângă d-ra Gaussin, un celebru financiar vine și spune la urechea acestei actrițe, destul de tare pentruca Helvetius să'l poată auzi : D-șoară v'ar face plăcere să acceptați șese sute de franci în schimbul câtorva amabilități?

— D-le, răspunde ea, destul de tare ca să fie și ea auzită, arătând pe Helvetius, v'aș da eu două sute, dacă voiți a veni la mine cu domnul de colo.

— Frumuseța este un dar al femeiei, spune Xenopol, după cum inteligența este al bărbatului.

— Eu sunt de părerea lui Goethe, din punct de vedere pur estetic, bărbatul este mai frumos, mai remarcabil și mai perfect decât femeia.

În timpul convorbirei noastre un domn, care părea a fi bucureștean, lăuda în gura mare pe Iorga — probabil ca să vadă ce va spune Xenopol despre el; Xenopol nu înceta de a face cele mai mari elogii tânărului istoric.

— Oh! D-l. Iorga are o memorie extraordinară, este un istoric distins, o mare personalitate!

— Trebuie să vă spun, întrerupe d. care a adus în discuție persoana lui Iorga, că Iorga nu spune de loc acelaș lucru despre d-stră, d-nule Xenopol.

— Oh! asta nu face nimic, răspunde Xenopol, se poate să ne înșelăm amândoi.

Bătrânul rămăsese tot glumeț și spiritual, astfel cum l'am cunoscut când l'am avut profesor; singurul început de senilitate era admirația exagerată ce o manifesta pentru literatura Ririei. Avea slăbiciuni omenești — nu zic — dar acestea sunt singurele puncte comune între geniu și vulg.

Dela bărbier am plecat împreună. Înainte de a ne despărți îi spun: orice s'ar spune cucoane Alecu, credința mea este că ofensezi o femeie când ea îți cere amor și nu-i oferi decât amiciție.

Xenopol, scrutându-mă cu privirea, pentru a verifica ce gândesc, s'a urcat într'o trăsurică cu un cal, spunându-mi: bătrânețea nu poate fi suportabilă fără un ideal sau un viciu.

Rămas singur, mă gândeam câtă dreptate are Bourget, că bărbații nu sunt niciodată buni jude-

cători ai calităților prin care un alt bărbat place sau displace unei femei.

Toate calitățile pe care femeia dorește să le vadă accentuate la bărbat sunt tocmai contrarii calităților pe care bărbatul dorește să le vadă accentuate la femeie.

Bărbatul, spune Havelock Ellis, trebuie să aibă forță, să fie viguros, energic, păros, chiar grosier, pentru a mișca instinctul primitiv al naturei feminine. Femeia care satisface acest bărbat trebuie să fie dulce și gentilă. Ar fi imposibil a găsi o homogamie între un bărbat viril și o femeie virilă, între o femeie feminină și un bărbat efeminat.

Am spus că Goethe și mulți alții sunt de părere că, din punct de vedere pur estetic, bărbatul este mai frumos decât femeia. Remy de Gourmont din contra crede că superioritatea frumuseții feminine este reală; ea are o cauză unică: unitatea liniei.

Ceeace face pe femeie mai frumoasă, este discreția organelor sale sexuale. Sexul este făcut pentru rasă, și nu pentru individ.

Armonia corpului feminin este geometricește mult mai perfectă, mai ales dacă se consideră bărbatul și femeia în momentul poftelor sexuale, când el prezintă expresia vieții celei mai intense și mai naturale.

Sfaturi comercianților, pe vremuri ca cele de astăzi.

Un comerciant mi se plângea că asprimele vieții se întetesc din zi în zi : când am început, afacerea mea părea foarte sigură, dar astăzi a devenit periculoasă, mi-am amanetat casele și totuși ziua scadenței polițelor îmi produce nopți de insomnie. Nu se vorbește și nu se scrie la gazele decât despre falimente. Aflu dela bătrâni că acum 60 de ani se cânta altfel :

*Toate nemțiile vorbesc
Că la țara românesc
Toți faliții pot să vie
Se fac mare bogăție !*

— Înțeleg foarte bine neliniștea d-tale. Cauza nu este fiindcă stăpânești bani, ci fiindcă banii te stăpânesc pe d-ta.

Banii — spunea Voltaire — sunt făcuți ca să circule, pentru a face să înflorească artele, pentru a cumpăra industria oamenilor. Cine-i ține înclși este cetățean rău și chiar prost gospodar. Cheltuindu-i ne facem folositori patriei și nouă înșine.

— Sunt mai bucuros să am liniște sufletească decât bani mulți. „Mai bine — cum spune Solomon — o bucățică de pâne uscată și liniște, decât o casă plină cu toate bunătățile, sacrificii și certuri nesfârșite”.

— Ceeace ne lipsește la toți este liniștea internă, pacea sufletului și un caracter calm. Cu-

noști istoria povestită de Till Eulenspiegel? Un căruțaș îl întreabă odată cât de departe este satul cel mai apropiat. Eulenspiegel îi răspunse : „aceasta nu ți-o pot spune cu precizie, decât după ce te voi vedea cum mâi”.

Supărat de acest răspuns, căruțașul dădu bici cailor cari o luară la goană. Atunci Eulenspiegel îl opri : Dacă pleci așa de repede mai ai încă mult până să ajungi, dacă conduci mai încet ajungi într'un ceas. Și s'a întâmplat așa după cum i-a spus, fiindcă după o goană atât de nebunească, unul din cai, căzând, și-a rupt piciorul, așa încât căruțașul a ajuns mai târziu în sat de cum ar fi ajuns dacă mâna mai încet. Acesta este cel mai instructiv exemplu pentru cei grăbiți, pentru ariviști. Agitații și grăbiții își ating mai încet scopul decât cei care o iau mai domol și mai calm. Negustorul de sicrie care se agită perpetuu, așteptând cu nerăbdare sfârșitul bolnavilor de clasa întâia, ca să-și vândă raclele cele mai scumpe ; sau negustorul de ochelari care urmărește slăbirea vederei clienților lui ca să-și vândă ochelarii, nu se îmbogățesc mai repede decât negustorii cari așteaptă în liniște desfășurarea evenimentelor.

Nu numai negustorii de după războiu sunt excitați de dorința pasionată de a se îmbogăți, ci și intelectualii de după războiu sunt excitați de dorința pasionată a succesului ; — toți ariviștii anunță conferinți, pe care nu le țin niciodată, se pun drept colaboratori pe coperta diferitelor re-

viste, fără a scrie vr'un articol, fac ziarele să vorbească despre ei la orice ocazie.

Comercianții — spune Lubbock — a căror spirit este absorbit în fiecare zi de operațiunile comerciale, trebuiesc să știe să-și păstreze o porțiță de refugiu în sufletul lor, unde să se poată retrage când munca zilei a încetat. În timpul zilei ei nu se gândesc decât la franci și la centimi, la comision și la procente; asemenea gânduri ei trebuiesc să le lase la prăvălie și să-și ridice apoi sufletul într'o atmosferă mai pură și mai senină.

Cu siguranță, comercianții au sufletul mai zbuciumat decât celelalte categorii de oameni, și aceasta din cauză că ei nu citesc. Ce bine le-ar prinde obiceiul ca după ce se întorc dela prăvălie să facă lectură o oră sau două, înainte de a adormi!

Ce să citească, mă întrebi? Indiferent; un roman oarecare, sunt atâtea romane astăzi scrise în românește, ar adormi astfel sub impresia întâmplărilor frumoase din roman, iar nu sub impresia zilei chinuitoare a achitărei polițelor.

Primul ministru al Angliei Gladstone, când era mai preocupat și mai neliniștit, se retrăgea în biblioteca sa, pe care o numea „templul păcei”. Fiecare comerciant ar trebui să aibă un mic templu al păcei, adică o carte interesantă de cetit.

— Dar cum poți ceti, când ești preocupat de ziua de mâne? Când perceptorul te vizitează mereu, când proprietarul cere chiria, când polițele tre-

buesc achitate, iar clienții cari au luat pe datorie nu plătesc, ba încă fac pe supărații dacă le cerem datoria?...

— Trebuie să înveți a fi stăpân pe nervii d-tale.

— Dar aceasta nu depinde de voința mea.

— Ba da, numai dacă voești; îți garantez că vei reuși să devii stăpân pe ei; în fiecare seară, înainte de a te pune în pat, repetă în gura mare de douăzeci de ori: „*noaptea aceasta voiu fi calm, nu mă voiu gândi de loc la afaceri*”, prin această sugestione vei reuși să nu te mai gândești.

S'a dovedit că autosugestiunea lucrează chiar dacă nu ai credință în eficacitatea ei; încetul cu încetul vei simți binefacerile ei.

Dupăce te vei autosugestiona, ia o carte și citește un ceas sau două și vei dormi liniștit, fără să fii chinuit de gânduri urâte.

Evită în acelaș timp contactul cu persoane care au mania de a se plânge neconținut de suferințele sau nenorocirile lor. Nimic nu este mai contagios decât agitația sufletească.

Eu am avut zece luni o menageră, care mereu se plângea că suferă de inimă sau de alte boli imaginare. Mă influențase atât de rău, că tot timpul cât a stat la mine n'am putut scrie un rând și devenisem un agitat, neliniștit ca și ea.

Neliniștea sufletească este contagioasă.

63.

Câteva rețete miraculoase, luate de știință din superstițiile populare.

Am povestit cu altă ocazie prima mea audiență, ca rector al universității, pe care am avut-o în ziua de 11 Aprilie 1918, la primul rege al României Mari. La orele 6 jum., am fost primit fără nici un protocol de către regele Ferdinand, la reședința regală de atunci, în fostul palat al domnitorului Cuza (palatul actual al Creditului).

A doua audiență a avut loc la București, în palatul regal din Calea Victoriei. Această audiență a fost obținută prin Mișu, ministrul palatului, conform protocolului. Regele, după ce mi-a povestit cu multă simpatie dragostea ce o are pentru științele naturale și în special pentru botanică, după ce mi-a arătat câteva erburi recoltate de el, mi-a spus că'l interesează mult credințele poporului nostru asupra plantelor de leac, amintindu-și de *Lipici* (cuscuta europeană), plantă pe care fetele dela țară o poartă în timpul horei, la brâu împreună cu câteva frunze de plop, cu credința că flăcăii se lipsesc de ele și le bate inima după ele cum se bat frunzele plopului. Eu, la rândul meu, i-am istorisit o credință populară — o variantă — pe care el n'o cunoștea: fetele dela țară poartă în sân o bucățică de *năvalnic*, ca să le năvălească flăcăii. Năvalnicul este *rizomul* de ferigă. Țigancele vrăjitoare au întotdeauna la ele această plantă.

În urmă, regele, după ce a ascultat cu mult interes doleanțele universității din Iași, mi-a promis că va face tot ce se poate pentru universitate și pentru Iași, de care-l leagă cele mai impresionante amintiri. „Armata și-a făcut datoria — spunea el — vine acuma rândul dv., a profesorilor universitari”.

Credințele populare mă duc cu gândul la descoperirile medicale făcute în ultimii 30 de ani. Foarte multe din ele se găsesc în germene în credințele poporului nostru.

Poporul nostru are credința că, dacă bărbatul își pierde virilitatea, o recapătă înghițând timp de 15 zile câte două testicule de cucuș pe zi — sau, cum se spune în limbajul popular, două *roduri* de cucuș.

Această credință a fost practică în mod științific de către *Brown-Séguard*, și rezultatul comunicat în ziua de 1 Iunie 1889 societății de biologie din Paris. Un om de șaptezeci și doi de ani, — această vârstă era atunci aceea a eminentului profesor de la Collège de France, — era cuprins de 12 ani de infirmitățile obicinuite ale bătrâneții: declin al puterilor fizice, slăbire fizică după două ore de muncă în laborator, — slăbirea funcțiilor mari se traducea prin încetineala secrețiilor, lenevirea intestinului, care necesita întrebuințarea zilnic de purgative, — diminuția dacă nu suprimarea funcțiilor sexuale; într'un cuvânt toate semnele bătrâneții.

A făcut, la două zile, dela 15 Mai până la 15 Iunie, injecțiuni sub piele cu un centimetru cub de lichid obținut prin pisarea, în doi sau trei centimetri cubi de apă destilată, de testicule provenite mai întâi dela un cobai adult sau foarte tânăr. Trei zile după prima injecție rezultatul a fost: creșterea notabilă a forței fizice; creșterea aptitudinilor psihice; rezistență mai mare la mers, la eforturi musculare și la oboseală; creșterea tonicității rectale și a veziculei. Intr'un cuvânt virilitatea mai mare; atenuațiune a debilității senile, deci o reală învigorare despre care poporul nostru crede că se recapătă prin înghițirea *rodului de cucuș*. Aplicarea acestei teorii este astăzi practică sub o altă formă de către Voronoff.

Contra bățăilor de inimă poporul nostru crede că se vindecă dacă să înghite o inimă de vrabic. Această credință ca și cea de mai sus nu este decât metoda modernă terapeutică care se bazează pe întrebuințarea sucurilor extrase din organele respective dela animale. In cazul de față se întrebuințează *cardina* (extras cardiac), ca tonic al inimei.

In popor mai este credința că borșul umplut, pâinea frământată sau murăturile făcute de o femeie în timpul menstruației, nu es bine, se strică. Această credință a fost confirmată în mod științific deabia în anul 1920, când s'a arătat că în timpul menstruației se formează în organismul femeii o otravă care s'a numit *Menaloxin*. Această otravă distruge

diferiții fermenți și este vătămătoare chiar pentru flori. Ea circulă în sânge și este eliminată din corp cu sângele menstruației sau cu sudoarea. Desigur că femeia dacă în timpul menstruației atinge cu mâna huștele, aluatul sau căpăținele de varză, lasă pe ele otrava care oprește fermentația să se facă în mod normal.

Înțelepciunea poporului a prevăzut și teoria lui *Freud*. Poporul a observat din timpurile cele mai vechi că în vis se realizează uneori dorințele din timpul zilei. Adevărul acesta a fost exprimat prin următorul proverb :

„Vrabia mălaiu visează și calicul praznic”.

Tratamentul prin *sugestie* își are și el originea în credințele diferitelor popoare și în descântece. Știm cu toții influența puternică pe care o are la histerici moralul asupra fizicului, în urma emoțiilor vii. Prin sugestione se vindecă un mare număr de accidente, care multă vreme erau considerate ca incurabile.

Ca să obținem vindecarea lor, este suficient de a impresiona imaginația bolnavilor, căci în materie de histerie, cum zicea *Charcot*, „credința este care vindecă”.

Odineoară influența sugestiei se exercita asupra demoniacilor în mijlocul convulsiunilor, de către vrăjitori, prin descântece și molifte, care păreau, când reușiau, că au o putere supranaturală.

Babele în sate vindecau și ele prin descântece, iar medicii prin sugestie. Tratamentele moderne

cu băi de aer, băi de soare (helioterapie), plimbări cu picioarele goale, mâncări lipsite de sosuri, nu sunt decât o întoarcere către viața primitivă.

64.

Cum l-am cunoscut pe Oscar Wilde la Paris.

În anul 1891, venisem pentru a doua oară la Paris, eram deja de patru ani profesor suplinitor la universitate, aveam 29 de ani, dar păream cu mult mai tânăr. Ca să mă bucur de toată libertatea tinereții, îmi tipărisem două feluri de cărți de vizită, unele cu : „Profesor universitar” pentru oamenii mai serioși — sau mai corect pentru cei gravi — și altele pentru tineretul de vrâsta mea, doritor să afle ce este viața, pe care imprimasem : „Doctor în filosofie”.

Intr’o seară am fost la teatru, nu-mi reamintesc exact la care. Cu această ocazie am aflat ce este o clacă (la claque). Venind prea de vreme, așteptam în vestibul, când deodată se deschide o ușă și toți care așteptau au dat năvală în sală; vroind să intru și eu, am prezentat biletul, unul din mulțime, care a simțit că sunt străin, mi-a spus : *c’est la claque*.

Intrebând în ce constă „claca”, am aflat că direcția celor mai multe teatre din Paris subvenționează o grupă de oameni sub conducerea unui șef (le chef de la claque), care la anumite

scene, când șeful dă semnalul, trebuie să aplaude. Subvenția care li se servește este relativ mică, dar au redevență plătite de autori și actori. În general șeful clacei asistă la ultimele două repetiții ale piesei.

El își notează scenele și cuvintele de efect la care are să dea semnalul în timpul reprezentației ea să se aplaude; ei sunt ajutați la această repetiție de către autori și actori.

Tot atunci am aflat că la teatrele unde se joacă dramă sunt angajate *pleureuse*. Claca de femei e împrăștiată în sală, mai ales la locul al doilea și la galerie. La momentul hotărât, din timpul repetiției, pleureusele în loc să aplaude, plâng, își scot batista, își freacă ochii și își șterg nasul cu emoție.

După eșirea dela teatru, m'am dus într'un restaurant de noapte, m'am așezat la măsuța la care îmi luam de obicei consumația și la care chelnerul mă cunoștea mai de mult. Lângă mine se afla la altă masă un domn înalt, complect spân, cu fața roz, cu ochii verzi, expresivi, vioi, râzători și simpatici; cu o redingotă impecabilă, un pantalon în dungi, ghete de lac, o cravată considerabilă de mătasă verde, un ametist pe deget, un baston cu mânerul de aur și mânușele cenușii de piele de Suedia.

Dar nu era singur! Era însoțit încă de trei efebi frumoși, în costumuri negre de seară, fiecare cu câte o orhidee la butonieră, la fel cu a

domnului care era cu ei. Tinerii se uitau în ochii lui, și se vedea că-l adoră pentru spiritul și conversația lui fantastică și fascinătoare; pe când adorația lui pentru ei părea că se bazează numai pe frumuseța și fizicul lor! El, cu mâna dreaptă ridicată în sus, gesticula și povestea cu glas muzical de tenor, lucruri care de care mai paradoxale, dar interesante. Din când în când mă privea și pe mine având aerul că nu-i displace că-l ascult. Deși punea întrebări, nu aștepta nici odată răspunsurile: răspundea tot el.

Apoi din nou istorisea în șoaptă, parcă ar fi spus un secret, deși nu spunea decât legende poetice! La un moment dat a exclamat:

— Face mai mult să fii frumos decât să fii bun; dar face mai mult să fii bun decât să fii urât.

Vorbind despre artă spunea:

— Arta este singurul lucru pe care moartea nu-l poate atinge.

Ridicându-mă dela masă, m'am interesat la casă cine este domnul?

Mi s'a răspuns că este poetul englez, *Oscar Wilde*.

— Și dânsul a întrebat eri la plecare, dacă știm cine sunteți d-voastră.

— Ei și?

— I-am spus că sunteți doctor în filosofie.

Revenind la masă, *Oscar Wilde*, continuă să povestească următoarea anecdotă:

Intr'o seară, în timpul unei plimbări pe cheiul

Senei, văd un individ răzămat de stâlpul unui pod, care privea, îndurerat, cum curge apa.

Mă apropii de el, gata să-l condolez, întrebându-l :

— Ești disperat?

— Sunt coafor, răspunde individul, întorcându-se să plece. Din cele spuse se vedea cât era Wilde de cinic. El care spusese : „a fi mare, este a fi neînțeles”, sau „sunt dintre acei care au fost făcuți pentru excepțiuni, nu pentru legi”.

În 1882, când avea 28 de ani, Wilde a fost plecat în America să ție un ciclu de conferinți. Întrebat la vamă dacă nu are ceva de declarat, a răspuns :

— Nu am alt ceva de declarat decât geniul meu. Extravaganța lui se poate vedea și din următoarea povestire relatată de André Gide. Oscar Wilde îi spune odată lui Gide : „Nu-mi plac buzele d-tale ; ele sunt drepte ca acele a cuiva care n'a mințit niciodată. Am să te învăț a minți, pentru ca buzele d-tale să devie frumoase și animate ca acele a unei măști antice”.

Generația contemporană n'a cunoscut pe Oscar Wilde. El este autorul romanului Dorian Grey, și al pieselor de teatru : „Evantaliul doamnei Windermere” ; „O femeie fără importanță” ; „Un soț ideal” ; „Importanța de a fi serios” ; „Salomea”, etc.

Între anii 1891 și 1894 a fost epoca lui de glorie, când piesele lui de teatru au fost jucate și cete, iar el primit și aplaudat în saloanele cele mai aristocrate din Londra.

În epoca aceasta îi plăceau numai hainele elegante, masa bună, vinurile fine, și era galant de tot în ceea ce privește bacșișurile. Îi plăcea să citească poezii vechi în primele edițiuni; îi plăcea mobilierul antic, argintărie veche, tablourile frumoase, covoarele de orient și bronzăria din timpul Renașterii. Scurt, spune prietenul, și biograful lui cel mai bun Flank Harris: — Avea toate trebuințele artistului, — plus cele ale poetului și ale omului de lume”.

După câțiva ani — în anul 1895 — Oscar Wilde a fost condamnat la doi ani închisoare cu muncă silnică, inculpat că fusese centrul corupțiunii celei mai hidoase față de tineret.

65.

Discuții complicate în jurul unei chestiuni de bani.

Un prieten mi se plângea că toate economiile lui adunate din tinerețe le-a depus la o bancă din localitate care acuma a dat faliment.

Experiențele nenorocite, îi spun eu, fac pe oameni să devie prudenți. Omul prudent nu trebuie să se pronunțe în mod definitiv că într’o zi este fericit, fiindcă a avut un succes, nici că este nenorocit, din cauză că în altă zi a avut un insucces, fiindcă unul poate fi efectul hasardului și celălalt al unei întâmplări neprevăzute.

— Nu trebuie, dragul meu, să-ți pierzi speranța ! Speranțele omului cult — spune Democrit — valorează mai mult decât bogățiile ignoranților.

— În cazul de față, a cui victimă am fost? — mă întreabă el — a hazardului sau a destinului?

— În cazul d-tale ca și al meu — fiindcă și eu depusesem economiile mele la aceeași bancă — n'a fost de vină nici hazardul, nici destinul, ci : lipsa noastră de prevedere. Fiindcă cineva care-și depune avutul la o bancă, are datoria de a se informa mai întâi de studiile financiare și experiența bancară a acelor care conduc banca. Dacă am fi aplicat cel mai elementar principiu de prevedere, nu ne-ar fi pasat nici de hazard, nici de destin ! Cine n'a făcut astfel este victima lipsei de prevedere, ca să nu zic a prostiei lui. Spiritul omului este încă astfel încât minciuna are de o sută de ori mai multă putere asupra lui decât adevărul.

— Multă lume confundă hazardul (Zufal) cu destinul (Schicksal) și fatalitatea.

— Dar care este deosebirea?

— Destinul și fatalitatea sunt concepțiuni care rezultă în mod firesc din teoria cauzelor finale, pe când hazardul este o concepție explicabilă prin teoria cauzelor eficiente.

După teoria cauzelor finale, alcătuirea și guvernarea universului și a corpurilor din el s'a făcut și se face de către o putere creatoare inteligentă, care lucrează în conformitate cu un plan. Ochiul

a fost creat ca să vedem, urechea ca să auzim, luna ca să lumineze noaptea, etc.

Puterea aceasta creatoare este întocmai ca un orologier care, când construiește un ceas, aranjează în mod precis acțiunea reciprocă a tuturor pieselor din care se compune ceasul, astfel că la cea mai ușoară știrbire a unei roțițe sau a unui șurub, funcționarea lui încetează.

Totul este predestinat după această teorie, „*ceeace este scris să fie, trebuie să se întâmple*”.

Nimeni nu poate nici *prevedea*, nici nu poate *preveni* ceeace trebuie să se întâmple. Omul ca și natura are destinul lui.

— Teoria cauzelor eficiente din contra, explică formarea universului, a plantelor, a animalelor și a omului pe cale naturală, fără intervenția unui arhitect creator care să fi conceput și să fi executat planul. După această teorie nu există nici scop, nici plan, totul este *hazard*.

Destinul sau fatalitatea este o putere ocultă, supranaturală, în contradicere cu legile naturei, pe când hazardul este un fenomen care poate avea loc fără a exclude legile naturei.

Se știe că fiecare fenomen are cauza sa mecanică, însă întâlnirea a două sau mai multe fenomene, care nu au nici un raport de cauzalitate, pot să producă cu totul alte fenomene noi, pe care le numim *hazard*.

Întâlnim de exemplu două persoane care se asemănă perfect; această asemănare poate avea o

cauză comună — *ereditatea* — în caz că persoanele sunt frați sau rude apropiate. Se mai poate însă ca asemănarea să fie o întâmplare — hazard.

Intr'un spital de holerici, din personalul compus din 15 persoane care veneau zilnic în contact cu bolnavii, se îmbolnăvesc și mor 14 persoane și nu rămâne în viață decât una singură. Faptul acesta poate avea o cauză comună, inocularea din timp a persoanei care a rămas în viață, cu ser anti-holerice; dar se mai poate să fie și rezultatul unor cauze cu totul independente una de alta și atunci se numește *hazard*.

Când hazardul ne satisface dorințele noastre și ne face să fim mulțumiți de noi înșine, îl numim *Noroc* :

N'aduce anul ce aduce ceasul

Când norocul își schimbă pasul.

Dacă la un concurs sau la un examen, candidatul scoate din urnă, din 30 de chestiuni din care de 27 habar nu are — pe cele trei, singurele care le-a preparat și le cunoaște bine, candidatul are noroc.

Când hazardul se pune de a curmezișul aspirațiilor noastre, îl numim *nenorocire* sau ghinion. În catastrofa de deraiere de tren, care a avut loc acum douăzeci de ani la Bârnova, dintre toți călătorii n'a murit decât o singură persoană, un oarecare *Kanner*. Acest *Kanner*, ca să poată dormi comod, a trecut din cupeul de clasa II-a, unde ocupase loc împreună cu mai multe doamne, în

clasa I-a. A doua zi dimineată, când a avut loc nenorocirea, vagonul de clasa a doua cu doamnele a rămas intact, iar toate celelalte vagoane împreună cu cel de clasa întâia în care dormise Kanner s'au sfârmat împreună cu el!

Interlocutorul meu, după un moment de ezitare, îmi spune: discuția noastră îmi reamintește pățania actorului Luchian: el împrumutase cuiva bani; fiindcă nu-i restituia suma, a trebuit să-l dea în judecată. Avocatul datornicului a pledat mult, pomenind neconținut numele juriconsultului Murlon. În replică a luat cuvântul Luchian, care n'a spus decât următoarele cuvinte: „d-nule judecător, ce Murlon ne Murlon, eu i-am dat bani, să-mi dea bani îndărăt”.

Cam același lucru aș putea să-ți răspund și eu: ce hazard ne hazard, le-am dat bani, să-mi dea banii îndărăt!

65.

Rețete pentru prelungirea vieții.

Viața este un bine, ei îi datorim toate plăcerile noastre. Nu există om căruia să nu-i placă viața.

Cunoașteți fabula „moartea și muncitorul”: un tăetor de lemne care ducea în spinare o sarcină grea, se plângea crezându-se că el este cel mai nenorocit dintre oameni. Într'un moment de dezas-

perare, lasă jos sarcina cu lemne, strigând moartea să vie să-l ia. Moartea a apărut la moment întrebându-l ce vrea? — El îi răspunde: „te-am chemat să-mi ajuți a ridica de jos această greutate!”.

Recomand tuturor celor iubitori de viață cartea apărută acum de curând „*Pour vivre cent ans*” (ce trebuie să facem ca să trăim o sută de ani).

Cartea este interesantă nu numai fiindcă este scrisă de un om învățat, de d. *Dr. A. Gueniot*, membru și fost președinte al Academiei de Medicină din Paris, dar fiindcă d. Guéniot, când a scris această carte, avea 99 de ani.

Am spus și cu altă ocazie că durata normală a vieții omului este una sută ani. Deci nu este vorba de a afla mijloacele pentru prelungirea vieții, ci de a căuta mijloacele ca să n'o scurtăm.

Un cunoscut căruia îi arătasem cartea, mă întreabă: dar unde vezi d-ta astăzi centenari?

— Centenarii, i-am răspuns eu, nu se văd printre oameni de al de noi, care mâncăm de trei ori mai mult decât trebuie, care nu se pun la masă fără a lua mai întâi câteva aperitive, care duc o viață sedentară, respirând aer comprimat și al căror suflet este zbuciumat de diferite ambițiuni.

Centenarii se găsesc printre oamenii nevoeși, care muncesc în aer liber, care nu mănâncă mai mult decât are nevoie organismul lor și a căror suflet este bun și liniștit, nezbuciumat de invidie, gelozie și ură.

În 31 Iulie 1554, cardinalul de Armagnac trecând pe stradă văzu un bătrân de 81 de ani, care plângea pe pragul unei case. Cardinalul l'a întrebat cauza pentru ce plânge. Octogenarul i-a răspuns că tatăl său l'a bătut. Mirat de acest răspuns, cardinalul a cerut să vadă pe tatăl. I l'a arătat, era un bătrân de 113 ani, foarte bine conservat. După câteva chestiuni, cardinalul întrebă pe centenar, care a fost greșala care a comis-o fiul său de a trebuit să'l bată"?

„A trecut pe lângă bunicul său fără ca să-l salute” — Cardinalul și mai curios decât de data întâia, rugă pe bătrân să-l ducă să-l arate pe bunic. Introdus, cardinalul văzu un bătrân de 143 de ani.

— Dar par'că ați spus ceva despre invidie; ce legătură — mă întreabă cunoscutul meu — poate fi între longevitate și invidie?

— Invidia, gelozia și ura ne scurtează viața ca și grijele, ca și alimentația nerațională, ca și alcoolul și tutunul.

Persoanele invidioase îngălbenesc în momentul când află o veste bună despre cineva. Îngălbenirea aceasta se traduce prin o oprire a circulațiunii sângelui. Accesele de invidie ca și acele de gelozie, dacă se repetă de mai multe ori, provoacă un dezechilibru al corpului, cauzând tot felul de boli care contribuiesc la o moarte prematură.

Invidioșii, cu timpul, ajung să nu mai simtă și nici să gândească la fel cu ceilalți oameni. Există în Iași o doamnă, pe care o cunosc de când

era domnișoară ; era atunci un suflet delicios. Această domnișoară a avut nenorocirea să se căsătorească cu un bărbat cu mult mai în vârstă ca ea, ceea ce a expus-o la diferite crize nervoase.

Se știe că comprimarea provoacă mari dezordini în organismul femeii, îi schimbă caracterul, din vesel, blând și dulce, devine acru și pesimist. Privirea ei devine răutăcioasă și suferindă, salutul nervos și invidia culminantă, încetul cu încetul își formează un vocabular special de cuvinte al căror înțeles se deosebește de acel al oamenilor normali.

— Iată câteva cuvinte din vocabularul unei doamne care suferă de invidie. Admiram odată față de ea atențiunea și bunătatea pe care un cunoscut al nostru o manifesta pentru soția sa.

— Nu este bunătate, îmi răspunde ea, ci slăbiciune.

— Pe lângă aceasta este și foarte perseverent, spune o altă doamnă, când își pune ceva în minte nu se lasă până ce nu realizează.

— D-ta numești aceasta perseverență, eu îi spun încăpăținare.

— Dar activitatea lui extraordinară cum o numești? În afară de cursurile strălucite pe care le face la universitate, afară de publicațiile științifice, de articolele de popularizare, de conferințele interesante pe care le ține la Radio, de...

— Eu nu numesc aceasta activitate — mă întrerupe ea.

— Dar cum o numiți ?

— Surescitare !

Altădată se vorbea despre arta fermecătoare de a conversa a d-nei A... C.

— Limbuție, răspunde ea imediat, iar nu conversație.

— Dar despre eleganța d-lui B. ce părere aveți — o întreabă cineva.

— Pentru mine este fatuitate.

La îndemânare ea spune șiretlic ; la curaj, îndrăzneală ; la generozitate, fudulie ; la ertare, plătitudine ; la tăcere, bosumflare ; la calm, lene și la rezervă, prostie.

Pentru ca să trăim o sută de ani, trebuie pe lângă sfaturile pe care ni le dă centenarul dr. A. Guéniot, să ne păstrăm și sufletul liniștit, netulburat de invidie, gelozie sau de ură. Să fim buni.

Bunătatea este cea mai mare virtute.

67.

Cum poți să-ți înlături urâtul, când ești mai în vârstă.

Luna aceasta se împlinește un an — îmi spunea fostul meu coleg pe care nu-l văzusem din tinerețe — un an de când sunt pensionar.

— Și cum te împaci cu acest fel de viață ?

— Sunt foarte mulțumit că la vrâsta mea de 71 de ani nu sufăr de nici o boală, sunt sănătos,

mănânc de toate, beau vin și fumez. Cu toate acestea mă simt mai oboseit decât în vremea când eram în activitate. Lipsa de ocupație mă face să cad deseori pe gânduri, care nu întotdeauna sunt din cele mai plăcute.

— Schimbarea aceasta provine din cauză că ai trecut în mod brusc dela viața activă la viața de repaos, ca să nu zic de trândăvie...

— Cum trândăvie?

— Este cunoscut programul celor mai mulți dintre pensionarii noștri, care nu sunt cărturari. Citesc două, trei ziare, vorbesc cu unul și altul câteva banalități și se duc odată pe lună la casierie să primească pensia. În caz că sunt bolnăvicioși, fac și câteva vizite pe la medici și farmaciști. Starea aceasta de neactivitate crează o boală serioasă a spiritului: *ceasuri lungi de plictiseală*, care au o acțiune nefastă asupra organismului și a vieții.

„Spiritul omului este ca piatra de moară — spune Luther — dacă i se pune grâu, ea macină grâul și îl preface în făină; dacă nu-i pui grâu, ea tot macină, dar se macină pe ea singură”.

Bătrânul care trece dela viața activă la viața de pensionar, nu trebuie să rămâe complet neocupat. Spiritul ca și corpul are nevoie de un aliment care să-i întreție vigoarea.

Înainte de retragerea la pensie, trebuie să ne gândim la o ocupație conform gustului nostru și de care, cum spune Guéniot, să uzăm cu mode-

rațiune și în mod proporțional cu forțele noastre. Această ocupațiune ne menține atât energia fizică cât și luciditatea spiritului.

Fericit este bătrânul care știe să-și înlăture „urâtul” cu o plăcere vie și delicată.

Munca este un izvor de fericire; când o facem cu moderație, știm cu toții—spune Lubbock—cum trece timpul de repede, când suntem ocupați; ocupațiunile alungă grijile și micile supărări ale vieții. Omul ocupat nu are timp nici să stea des pe gânduri, nici să se agite.

Munca nu ucide pe om, ci grijile, și la cele mai multe griji ne gândim din cauza lipsei de ocupațiune.

Trecerea la pensie este trecerea dela viața activă, cu anumite deprinderi pe care le-ai practicat 30 sau 40 de ani înainte de a deveni pensionar și deodată ești forțat a renunța la ele. Lucrul nu este tocmai comod. Un domn, care de zece ani iubea pe o femeie, în fiecare zi pleca de acasă la oarele cinci precis, și se ducea la iubita lui, unde petrecea seara. Ajunsese că nu mai știa nici ce sunt spectacolele, nici vizitele, nici alte distracții, nu mergea decât la iubita sa prietenă, numai la ea găsea fericirea. Se întâmplă că după mai mulți ani soțul acestei femei moare.

Amantul, după ce trecuse anul de doliu, o luă în căsătorie. Ziua nunței a trecut cu veselie, s’au sculat dela masă la oarele cinci. Soțul părea indispus. Ce ai? de ce pari trist și contrariat? îl întrebau prietenii. Nu ești în culmea fericirii?

— Ba da, sunt foarte fericit, îmi iubesc soția la nebunie ! Ea va locui la mine, mă bucur foarte mult. Dar am o neliniște...

— Ce anume ?

— Nu știu unde voi mai putea petrece după amiezele mele.

Munca are în schimb răsplata ei neprețuită, care este odihna. Ne odihnim ca să fim capabili a munci, și muncim ca să ne putem bucura de odihnă.

Cred că nu există altă țară în care să se risipească mai mult timpul ca la noi. Din 14 milioane de locuitori, 20 la sută numai muncesc vara și iarna (orășenii), iar restul (țărănimea) nu muncesc decât vara.

Un exemplu interesant de longevitate, citat de Guéniot : un domn care a trăit 169 de ani, datorită unei munci moderate. În anul 1670 a murit în comitatul York, Henri Jenkins, care, după registrele stărei civile și alte dovezi, avea 140 de ani când a apărut în fața unui tribunal și a depus jurământul. Această înfățișare înaintea justiției dă faptului de longevitate o garanție de veracitate care nu se poate tăgădui. Cu 29 de ani mai târziu dela data aceasta, a murit. El s'a născut în anul 1501 și a asistat, în 1513, la bătălia din Flowden, atunci când era în vârstă de 12 ani. În timpul cât era în putere, s'a ocupat cu pescăria și multă vreme după ce împlinise o sută de ani, înota încă în cursul apei răpezi.

Pentru ca trecerea dela viața activă la viața

de pensionar să nu ne fie fatală, trebuie să ne găsim o ocupație conform cu fizicul și intelectul nostru : grădinărie, lectură, scris, muzică, colecție de mărci poștale, radio, cinema, studiu de limbi, etc., etc. Socrate a învățat a cânta din instrumente, la bătrânețe. Caton a învățat grecește la vrâsta de opt zeci de ani și Plutaric a învățat latinește tot la bătrânețe. Henri Spielman, neglijând științele în timpul tinereții, le-a învățat la vrâsta de cincizeci de ani.

Colbert, ministru de stat, a învățat limba latină și dreptul la vrâsta de șaizeci de ani.

Eu am cunoscut o doamnă, cu situație materială destul de frumoasă, care la vrâsta de 75 de ani își făcea singură curățenie în camera ei de culcare, frecând chiar și dușamelile. Văzându-mă mirat, mi-a spus : această mișcare îmi face foarte bine. Ea a trăit până la optzecei de ani.

Gladstone, ministrul Angliei, avea o deosebită plăcere de a doborâ la pământ, cu toporul, arbori. Acest exercițiu l-a făcut până la câțiva ani înainte de moarte. Dacă nu mă înșel, a murit la peste opt zeci de ani.

68.

Trucuri de-ale hoților și mai ceva de ale poliției din alte părți, nu dela noi.

Luni, 30 Martie oarele 6 jum. și 7 jum. seara, hoții au pătruns în casă, în lipsa mea și a servi-

toarei. După ce au spart mai întâi un geam dela ușa de sticlă de pe terasa din spre Păcurari, au descuiat ușa cu gratii de fier chiar cu cheia care rămăsese în gaură. Nefiind supărați de nimeni, hoții au scotocit în toate dulapurile și saltarele până când au dat peste plicul în care se aflau trei zeci de mii de lei pe care i-au luat, lăsând o singură hârtie de cinci sute. Un alt plic cu 26 mii lei, care era în altă parte, negăsindu-l, a rămas unde l'am pus.

Pedeapsa contra furtului nu este nici într'o țară atât de severă ca în Germania și în Anglia. În Franța — spune Luther undeva — autorul unui furt considerabil este pentru întâia oară bătut cu biciul, în caz de recidivă, i se taie urechile, iar, dacă furtul se repetă și a treia oară, i se aplică pedeapsa cu moarte.

Doctorul Luther, cu această ocaziune, spune că : „Lacedemonienii aveau o concepție curioasă relativ la furt; ei permiteau furtul clandestin, cu condiția să nu fie descoperit; în modul acesta credeau că cetățenii își perfecționează simțul de apărare”.

La noi furtul, deși nu este permis prin lege, ca la Lacedemonieni, totuși se practică pe o scară foarte întinsă, fără ca simțul de apărare a cetățenilor să se fi agerit.

Gratiile, lacătele, zalele și foraiiberurile nu mai au astăzi nici o valoare. Hoții se introduc ușor în casă, răscolind colțurile noastre cele mai intime,

iau banii care-i găsesc și pleacă cu ei. Unii hoți lasă pe birou și o coală de hârtie scrisă pe ea cu creion albastru : Un rege spune :

„Eu fur supușii mei”, Ministru spune : „Eu fur pe rege”, Croitorul spune : „Eu fur pe ministru”, Soldatul : „Eu fur pe unul și pe altul”, Duhovnicul : „Eu îi iert pe toți patru” iar Diavolul spune : „Eu îi iau pe toți cinci”.

La noi, cetățeanul prădat nu reacționează ; se mulțumește să cârtească poliția că nu este bine organizată și nu este în stare să prindă hoțul care l'a prădat. Cetățeanul nostru nu este în stare a-și păzi singura lui locuință, are însă pretenția ca un biet sergent de stradă, care are de păzit sute de locuinți, să prindă el pe hoț !

Câți hoți au fost până astăzi împușcați de către cetățenii prădați? ! nici unul.

Hoții cari m'au vizitat pentru a doua oară în locuința mea din strada Toma Cozma 25 nu sunt numai hoți, ci și criminali, fiindcă, până în prezent, mi-au otrăvit șase câini. În anul 1929 aveam trei buldogi, Pik, Jareta și Jip, răi că nu putea un străin să se apropie de casă. În câteva zile au murit toți trei otrăviți ; iar peste o săptămână (Joi 23 Mai orele 1 noapte) hoții au pătruns în casă pe fereastră.

Anul acesta, înainte de a avea loc spargerea, aveam alți trei câni : Croc, Elza și Pik (al treilea), ei au pierit toți trei în aceiași săptămână, iar nu mult după moartea lor hoții au pătruns din nou

în casă și mi-au furat 29 de mii de lei cinci sute. Dacă peste criminalul care a otrăvit câinii, ar fi dat cineva în momentul când opera, cu siguranță că n'ar fi ezitat un moment să-l omoare.

Hoții se zice că învață dela cinematograf toate trucurile de a sparge și a descuia broaștele; dar de ce nu învață și cetățianul și polițistul mijloacele moderne de a prinde pe hoți? Câți cetățeni au în Iași, de exemplu, aparate adaptabile la broaștele dulapurilor, care, când se deschid, se descarcă în pieptul hoțului care operează.

Sunt sigur că nu este nici un singur cetățian în Iași care să aibă asemenea aparate.

Oricât de bine voitori am fi pentru polițiștii noștri, totuși dacă ne punem întrebarea care este mai mare deosebire, între hoții noștri și cei din occident, sau între polițiștii noștri și cei de acolo, oricine se poate convinge că hoții noștri sunt la înălțimea celor din țările civilizate, pe când polițiștilor noștri le lipsește imaginația, tactul și fiineța polițiștilor din apus.

Un domn, care venise la Paris pentru câteva zile, încredință suma de cincizeci mii de franci unui prieten.

După ce și-a isprăvit treburile, s'a dus la prieten să-și ia banii pe care-i încredințase. Nedemnul prieten s'a făcut că se miră despre cele ce-i vorbește, spunând că el n'a primit nici un ban. Individul prădat, în dezesperarea lui, se duce la șeful siguranței, expunându-și situația sa nenorocită. Șe-

ful siguranței îl întreabă dacă are vreo chitanță, sau vreun martor care a văzut când a dat banii. El răspunde că, având încredere în prietenul său, n'a cerut chitanță, și că nu are alt martor decât pe soția falșului prieten. Polițistul, după un moment de reflecție, îl invită să treacă în camera de alături, ca să asculte ce va vorbi el cu prietenul căruia i-a încredințat banii și pe care l'a chemat să vie. „Mi s'a raportat, de către agenții mei de poliție, că ați primit în depozit suma de 50.000 franci, dela un domn și că acuma refuzați a-i restitui”. Individul neagă că ar fi primit dela cineva bani în depozit. „Vă cred —, spune șeful siguranței, dar pentru a mă asigura, scrieți soției dv. ceeace am să vă dictez: „Scumpa mea, te rog să dai aducătorului acestei scrisori suma de 50.000 franci pe care i-am primit de față cu tine dela d. cutare”. A trebuit să se supue și să scrie acest bilet. N'a trecut mult și individul trimis cu scrisoarea de către șeful siguranței, s'a reîntors cu suma de cinci zeci de mii de franci.

La noi lucrurile se petrec altfel. Vecinului meu i s'a furat anul acesta un ceasornic de către un băcat vânzător de ziare. După ce a luat ceasul, a sărit pe fereastră și a luat-o la fugă. Vecinul l'a dat pe mâna poliției arătând cum trei martori l'a văzut când a sărit pe fereastră fugind. Da, spune comisarul, dar băeatul susține că el poate aduce o sută de martori care nu l-au văzut când a sărit pe fereastră!

69.

Ce am văzut într'un vis provocat cu un narcotic.

Cetind teoria lui Freud asupra visurilor, m'am gândit la visurile provocate de țigănci cu diferite buruiene și m'am întrebat dacă alcaloizii acestor plante sunt un specific al visurilor erotice sau dacă persoanele care uzează de ei au visuri erotice, fiindcă sunt stăpânite în acele momente de ideia iubirii și din cauza aceasta realizează în vis această dorință.

Plantele cu care țigăncile noastre provoacă visuri erotice sunt aceleași pe care vracii popoarelor sălbatice le utilizează să provoace deliruri cu viziuni și halucinațiuni; vrăjitoarele evului mediu le utilizau la provocarea Sabatului, iar magii pentru diferite operațiuni magice.

Am voit să experimentez cu mine însumi dacă la vrâsta mea, când pasiunile s'au calmat, voi visa sub influența acestor băuturi, femei frumoase sau voi realiza alte dorinți ce stau ascunse în subconștientul meu și de care nu-mi dau seamă.

Dintre buruenele veninoase pe care știu cum le prepară și le administrează țigăncile, mai puțin primejdioasă mi s'a părut *hyosciamus* (mășlarița) și de aceia m'am hotărât să experimentez cu ea. Având în vedere însă ca alcaloidul ar putea să-mi fie fatal, când am preparat semințele acestei plante de alcool, mi-am preparat și antidotul respectiv pe care mi l'am pus la îndemână pe măsuta

de noapte. În caz că m'aș intoxica, să'l înghit imediat.

Băutura am luat'o în luna Iulie, anul 1929, la orele 12 noaptea, când m'am pus în pat, probabil că ea și-a făcut repede efectul de oarece n'am auzit când ceasul a bătut $\frac{1}{2}$ după 12.

Visasem că se adunase multă lume în jurul patului meu : procuror, polițaiu, medic legist, cărora servitoarea le explica că, dela orele 12 de noapte când m'am întors din oraș, eram sănătos și voios „s'a jucat mult timp cu câinii în curte, înainte de a intra la culcare”. Unul din asistenți observând pe măsuța de noapte sticlutele cu băătură a exclamat „nu este moarte naturală”, s'a sinucis. Cumnata mea, care era de față, spunea și ea că nu este moarte naturală „mi-a scris acum 25 de ani că are de gând să se sinucidă”.

Vroiam să țip, să protestez contra acestei calomnii și să le explic că este o experiență pe care am încercat'o ca să-mi provoc un vis cu măsălarită, dar nu puteam să țip, strigătul mi se oprise în gâtleej. Auzeam tot ce se spunea în jurul meu, dar nu puteam vorbi; rămăsesem țintuit, fără să-mi pot regăsi cugetul sau graiul. Visul acesta oribil mă chinuia grozav. Fapte infamante n'am făcut — îmi spuneam eu în vis — de vr'o boală incurabilă nu sufăr, așa că neavând nici un motiv de a mă omorâ, toată lumea va crede că m'am sinucis din cauza unei surescitări nervoase, a unui acces de nevroză. Nevroza este ereditară, nepoții

și strănepoții mei vor fi obsedați de ideea că descind dintr'un străbun sinucigaș. Voiam să le explic că am fost omul cel mai *optimist* și că nu sunt sinucigaș, gura mea însă era încheștată. Simțeam cum mă ridică să mă transporte la morgă pentru a-mi face autopsia să vadă cu ce m'am otrăvit. Vroiam să dau din mâni și din picioare, să opun rezistență, dar nu puteam să mă mișc. Eram cuprins de un sentiment penibil de frică, simțeam că mă sfârșesc, vroiam să fug, picioarele însă îmi amorțise, simțeam o mare greutate și pe piept eram opresat. Și-mi reproșam prin vis că tot acest scandal provine din cauză că n'am avut prevederea să las familiei o scrisoare prin care să explic că am făcut o experiență. Nu știu datorită cărei împrejurări visul s'a deformat. Deodată a apărut o țigancă pe care am recunoscut'o, era una din vrăjitoarele dela care am învățat diferite farmece, pe timpul când adunam materialul pentru: „Istoria naturală medicală a poporului român”. „Vezi, Domnișorule, îmi spunea ea, dacă luai băutura mea acum treizeci și cinci de ani nu ți se întâmpla ce ți s'a întâmplat acum la bătrânețe, atunci ai fi văzut numai fete și femei frumoase, dar nu ceeace ai să vezi acum”. Țigancă m'a smucit de mână și m'a tras după ea, cum tragi un copil îndărătnic care nu vrea s'o ea din loc când îl chemi, mă trăgea într'un fel de tunel îngust, lung, întunecos, lipsit de aer, în care nu se putea trece decât cu capul plecat.

— In cotro mă duci te rog? că nu mai pot, mă înăbuș, fi spuneam țigăncii.

— N'ai vrut să te duc acum treizeci și cinci de ani la femei frumoase, vin'o acum — și mă trăgea brusc de mână, — să te duc la aceea cu care ți-ai petrecut tinerețea”.

De odată m'am repezit brusc, într'o sală și ea s'a făcut nevăzută. Pe peretele din fundul sălii era o placă mare albastră pe care era scris cu litere albe de un metru : „sala de consiliu”. Placa se înfățișa ca reclamele colosale care se scriu pe munții din Elveția pentru șocolata Suchard. In mijlocul sălii se afla o masă mare în formă de potcoavă, îmbrăcată cu postav roș, era masa la care se țineau consiliile facultății de medicină când eram decan — fosta masă a rectoratului din vechea universitate, pe care am scris tezele când am făcut examenul de bacalaureat. De jur împrejurul mesei erau așezați foștii profesori ai facultății de medicină din Iași : la dreapta locului care trebuia să fie ocupat de decan — și care era liber — stătea Leon Sculy, Zamfirescu, Bejan, Demetriade ; iar la stânga : Russ, Peride, Botez, Thiron și Negel ; se mai zărea în fund bătrânul Russ, E. Rizu, Bastachi și Imerwohl precum și o grămadă de alte tipuri pe care nu i-am mai putut recunoaște. Toți erau lungi și subțiri ca stâlpii de telegraf. Indată ce m'au văzut au început cu toții a mă striga în cor : „asasinule, asasinule ai făcut facultatea de răs !” Deabea mă așezasem pe scaun, când

deodată cu toții, fără să se ridice în picioare, și-au îndreptat capetele spre mine. Corpul lor era atât de lung încât chiar cei din fund când s'au aplecat asupra mesei au ajuns cu capetele lor lungi lângă mine. Fiecare ținea într'o mână ziarul „Lumea”, cu informația „Asasinatul din strada Toma Cozma, 25, a cărui autor este profesorul Leon”.

Toți se îndreptau spre mine și nu se auzea decât o singură frază :

Ai făcut facultatea de răs. Trebuie aspru pedepsit, strigau cu toții cât le lua gura : să-l punem să mai treacă un concurs sau să-l înscriem într'un club politic. Speriat, așteptam să văd care din aceste teribile pedepse are să mi se aplice, când deodată se ridică unul și spune : să-l dăm pradă larvelor de muște și nici una nici două, s'au repezit cu o furie turbată asupra mea și m'au desbrăcat la piele și m'au legat cu frânghii între două scânduri. Nu-mi-au lăsat liber decât mânele, picioarele și capul. Unul dintre ei a venit cu o badana și o căldare cu miere și a început a mă unge cu bătăna cu miere, pe cap pe față, pe gât, pe mâni și pe picioare par'că ar fi uns un zid cu clei, ca să lipească pe el afișe de teatru. Legați-l acum de un stâlp, cu ochii în lumina soarelui și lăsați-l să se adune muștele pe el. Imediat începu a se aduna muște albastre, muște verzi, muște de casă, care băzâiau pe gură, pe nas, pe ochi și pe urechi. Larvele pe care le depuneau muștele în gură se târâiau parte din ele în esofag și rodeau

stomahul, intestinul și ficatul; parte se scoborau prin trahee și rodeau pulmonii; cele din nas treceau prin sinusul frontal și rodeau creierul iar cele din urechi rodeau timpanul, durerea era sfâșietoare.

Cu toții făceau în jurul meu un zgomot infernal, iar eu cuprins de un sentiment penibil de frică, simțeam că mă sfârșesc. La un moment dat m'am trezit, erau ceasurile cinci dimineața, un fel de aburi groși îmi întunecau memoria. Strigătul celor din jurul meu, care mă condamnase și mă legase dându-mă pradă larvelor de muște, era zgomotul care-l aud zilnic prin pânza de sârmă a ferestrei, produs de sutele de cioare care au cuiburi și pui în arborii din strada Păcurari, în fața camerei mele de dormit. Bâzâitul muștelor care'l auzeam prin somn era produs de o muscă care se introdusese în cameră și bâzâia la urechile mele.

Pentru a face analiza acestui vis, voi întrebuința sistemul lui Freud, voi separa partea visului așa cum o am în memorie (conținutul visului manifest) de ideile latente care le voi găsi mai târziu prin analiză (conținutul latent al visului). Conținutul manifest al visului este clar și rezonabil, el este împrumutat direct dela viața mea psihică conștientă și este provocat de impresiunile senzoriale care le-am primit în timpul somnului. Dacă în momentul când visam că sunt condamnat la moarte aș fi primit lumină dela soare sau dela vreun bec

puternic electric, ale cărui raze să se fi proiectat pe fereastră în fața ochilor, desigur ași fi visat că mă aruncă în foc; sau dacă s'ar fi întâmplat ca în momentul acela să ploaie și acoperișul să fi fost spart și să mă fi picurat pe obraz, visam că mă aruncă în apă să mă înece. Fiindcă însă în momentul acela s'a întâmplat că muștele să-mi bâzâe la urechi, am visat că m'au condamnat să fiu mâncat de larvele de muște.

Prima parte a visului : lume multă în jurul patului meu, discuție dacă am murit de moarte naturală sau m'am sinucis este partea rezonabilă a visului, împrumutată direct din viața mea practică conștientă. În timpul când m'am hotărât să fac experiența, m'am gândit la posibilitatea morții, dovadă este că am pregătit și antidotul. Sforțările care le făceam în vis ca să mă trezesc în timpul când vroiau să mă ducă la morgă sunt deasemene împrumutate direct dela ideile mele încă conștiente, câteva momente probabil înainte de a dormi, când îmi imputam că rău am făcut că nu am lăsat familiei o scrisoare prin care să le explic că toate cele întâmplare se datoresc unei experiențe pe care am făcut'o cu mine însumi.

Vin apoi ideile latente, care le găsesc prin analiză : preocupăția mea în stare de nesomn că sinuciderea este ereditară și, când unul din bunici sau străbunici s'a sinucis, nepoții și strănepoții lor sunt obsedați de ideia sinuciderii, până sfârșesc prin a se sinucide.

Visul utilizează impresiuni provenite din un trecut mai îndepărtat, așa de ex. : momentul când țigancă mă trăgea în tunelul îngust, lung, întunecos și lipsit de aer era o reminiscență din subconștiința mea din timpul când acum câțiva ani m-am scoborât în mina întunecoasă și lipsită de aer dela *Baia Mare* ; momentul când m'am găsit într'o sală colosală de mare, care în vis se diformă în sală de consiliu a facultății de medicină, era reminiscența sălii din Târgul Ocna, în care mă scoborâsem deasemenea acum câțiva ani.

În anul când am făcut această experiență (1929) au pătruns hoții prin spargere în locuința mea și cu chei potrivite au deschis toate dulapurile și saltarele, au rostogolit tot ce se afla în ele pe jos, în mijlocul camerilor, și mi-au furat două cutii cu havane, un revolver, un pumnal și o grupă de chei mărunte — bani n'au găsit — totuși spaima mea a fost îngrozitoare. Mult timp după această spargere, nu puteam intra acasă, fără să am în mână revolverul încărcat și nu puteam adormi până ce nu încuiam mai întâi ușile camerei de dormit, cu yaluri.

O singură idee mă obseda, împușcarea hoțului. De mai multe ori am și visat că l'am împușcat.

Dorința ocupațiunii mele cum putea să se realizeze mai ușor decât în vis? Conținutul latent al visului meu a fost — preocuparea de a împușca hoțul, care a suferit o mică diformăție prin faptul că în loc să fiu judecat de o curte cu juri am fost

judecat de consiliul facultății de medicină, care mă găsisese culpabil de asasinat.

Pedeapsa la care fusesem condamnat era pedeapsa cu care Perșii condamnă pe criminalii lor, pedeapsă pe care eu o dau de exemplu la curs când vorbesc despre fauna cadavrelor, sau când vreau să arăt iuțeala cu care larvele de muște pot consuma un cadavru.

Rezultatul experienței mi-a arătat însă că alcaloidul plantei *hyosciamus* nu provoacă numai visuri erotice, ci și realizarea indiferent a ori cărei dorinți ce stă ascunsă în subconștientul nostru.

70.

Pe plajă, la Teckirghiol, s'au întâlnit odată trei femei, și au vorbit de toate și de frumusețea lor!

Intâmplarea a făcut să mă întâlnesc la Teckirghiol cu trei din foastele mele eleve, toate căsătorite. Două din ele au deja copii. Stăteam într'o zi pe plajă, fără a fi fost observat de vreo una din ele. Făceam lectură sub cortul meu, iar ele toate trei în jurul unui alt cort, în apropiere de al meu, stăteau de vorbă.

— Soțul d-nei A, care are patru băeți atât de drăgălași încât nici Murilo n'ar fi putut picta niște îngeri mai frumoși, având o voce mai puternică, mi-a atras atenția asupra următoarei fraze : „o femeie capabilă să facă copii sănătoși și fru-

moși, face mai mult pentru omenire decât oricare alta care a trecut un bacalaureat, o licență sau un doctorat”.

O persoană tânără și curioasă a întrebat într-o zi pe Montesquieu, ce este fericirea : „Domnișoară, îi răspunse ilustrul scriitor, este fecunditatea pentru regini și sterilitatea pentru fete”.

Unei femei îi mai stă bine să fie frumoasă și bună. Femea frumoasă place ochilor, femea bună place inimei ; cea dintâi, cum a spus și Napoleon, este o bijuterie, cea de a doua este o comoară.

— D-na B, care este o distinsă doctoriță, nu are copii, dar a trecut felurite examene și concursuri, cu priceperea și devotamentul ei ușurează zilnic suferințele atâtor femei, scăpându-le dela moarte, îi spune : o mamă care face copii atât de frumoși și sănătoși ca soția d-tale, merită toate laudele ; ea însă nu poate face decât un număr restrâns de copii, pe când eu aduc pe lume sute de copii folositori țării mele, și salvez mii de mame dela moarte.

— Un profesor de grecește, care făcea și el parte din societatea doamnelor, intervine spunând : Chestiunea aceasta despre femeile cari fac copii mai mulți sau mai puțini îmi reamintește fabula grecească, cu vulpea și leoaica. O vulpe făcea muștrări unei leoaice că nu naște decât un singur pui. „Da, zice ea, unul singur, dar un leu”. Această fabulă arată că frumosul nu constă în cantitate, ci în calitate.

— Ce nu poate face, continuă d-na B, o femeie de geniu pentru omenire?

— Femei de geniu nu există, întrerupe d-na A, Goncourt a spus: „când sunt genii, ele sunt bărbați”. Femeile trebuie să fie instruite, nu zic, dar nu trebuie să fie savante. Beauchene a spus că știința face foarte rar pe bărbați să fie amabili, pe femei însă niciodată.

— D-na S, licențiată în filosofie și cu reputația de fină intelectuală, căuta să explice că femeile pot atinge cel mai înalt grad al intelectualității, fără a-și pierde calitatea sexului, după cum spun unii bărbați. Avem atâtea femei savante, romaniere, creatrice ca...

— O femeie savantă, întrerupe d-na A, nu este o femeie care știe, a spus J. Simon, ci o femeie care face paradă.

— E. Legouvé, replică d-na S, e mai moderat, spune: „nici pedantă nici păpușă”.

— Profesorul de grecește întrerupe din nou spunând că Stendhal a scris undeva că: „nu există bărbat care să nu prefere a-și petrece viața mai bine cu o servitoare decât cu o femeie savantă”.

— Barbatul care are asemenea pretențiuni, cine-l oprește, spune d-na S., să-și aleagă ca tovarășă o servitoare a științei?

— Ascultați să vă pun o problemă, spune profesorul de grecește: A (barbatu) și B (femeie) pleacă dintr'un punct C. A cu o viteză de 100, B cu o viteză de 60. Când B va ajunge pe A? După

o scurtă tăcere răspunsul îl dă tot el, soluția lui Strindberg este : „Niciodată !”.

— A și B spune doctorița nu pleacă din acelaș punct și nu au asemenea viteze.

— La eșirea mea din cort am fost văzut și, după ce ne-am dat ziua bună, una din doamne mă întreabă : „care este părerea d-tale, d-le profesor, relativ la această chestiune ?”.

— Chestiunea, d-nele mele, după cum ați observat singure, este foarte controversată, dovadă însă că și unii și alții au dreptate, sunteți d-stră care toate trei cu copii sau fără copii, cu diplome sau fără diplome sunteți deopotrivă de folositoare neamului. Există o categorie de femei care opresc în loc cariera acelora pe care-i iubesc — acestea sunt în adevăr o calamitate ! Femeia se impune, ea nu este numai o necesitate fiziologică. Ea este o necesitate morală și intelectuală în viața unui bărbat.

Plecând cu toții împreună, profesorul de grecește voind a-și plasa un spirit, mă întreabă cu un zâmbet ironic : pentru ce fetele mele toate au preferat soți inteligenți ?

— Pentrucă au oroare de bărbați proști !

— Ar fi putut găsi proști cu stare sau aristocrați ! Soții proști sunt cei mai buni, fiindcă avantajele lor se pot împărți, pe când avantajele soților inteligenți nu se pot împărtăși, sunt incommunicabile : un conte face o contesă, un om inteligent nu face o femeie inteligentă.

— O femeie iartă întotdeauna unui bărbat să fie prost, dar nu-l iartă niciodată să fie dobitoc.

— Dar care-i deosebirea?

— Dobitocia, este prostie lipsită de tact și femeile nu iubesc lipsa de tact.

Una dintre doamne, adresându-se profesorului, îi reproșează că de un timp de când a luat obiceiul să povestească numai fabule grecești nu le mai povestește anecdote frumoase.

— Am să vă povestesc una, care să știți că este adevărată, s'a întâmplat în timpul războiului. Într'un compartiment de clasa I-a călătoriau împreună o doamnă, un englez și Ion Brătianu, care atunci era prim ministru.

În timpul drumului, Englezul scoate o havană și se pune pe fumat... Doamnei făcându-i-se rău din cauza fumului, îl roagă să nu mai fumeze; el însă fără a da vre'un răspuns continuă a fuma. Doamna se adresează atunci celuiilalt domn, care era Brătianu. Acesta intervine și el pe lângă fumător, dar tot fără nici un rezultat. Atunci Brătianu, furios, scoate o carte de vizită și i-o întinde Englezului; Englezul scoate și el cartea lui de vizită și i-o dă lui Brătianu. Văzând Brătianu că nu o poate scoate la capăt cu acest domn, se adresează șefului de tren. Acesta intervine și el pe lângă Englez, tot fără nici un rezultat; la un moment dat, Englezul, plictisit, dă șefului de tren, cartea de vizită care i-o dăduse Brătianu; șeful când o

cetește, se apleacă speriat la urechea lui Brătianu spunându-i :

— Aiste-i Ion Brătianu, primul ministru... (trăgându-i o înjurătură românească). Ce vrei să-i fac ? !

71.

La cofetăria „Georges”—azi și altădată !...

Mă aflam mai zilele trecute la cofetăria „Georges”, când un bătrân povestea unei doamne cum acum cincizeci de ani venea de consuma șase prăjituri la un leu.

— Eram, spunea el, la școala militară și singura cofetărie unde ne era permis, nouă elevilor, să intrăm era la Georges. Moravurile, ideile, credințele, sentimentele totul se schimbă. Ceeace a fost nu mai este și nu va mai fi niciodată. Cucoanele veneau la cofetărie la „Georges” cu trăsura. Trăsurile se opreau în fața cofetăriei și consumația li se servea în trăsură. Ce schimbare colosală de moravuri în decursul a cincizeci de ani ! Și la vizite cucoanele erau însoțite de o servitoare, care venea câțiva pași în urma lor. La teatru deasemenea mergeau însoțite de o servitoare, care aștepta stăpâna sus la galerie. La o reprezentație dată la Botoșani de trupa fraților Vlădicescu, Doamna Anna Safta venise la teatru însoțită de o servitoare, o femeie simplă, dela țară, care o aștepta la galerie. La un moment dat, când pu-

blicul a început a aplauda, servitoarea crezând că fiecare servitoare trebuie să bată din palme și să-și strige stăpâna, a început a aplauda și a striga cât îi lua gura : „Cucoana Anica Săftoae, cucoana Anica Săftoae” !

Astăzi cucoanele merg singure nu numai până la cofetărie sau la vizite, ci în orice bodegă, fumează și consumă aperitive. Și bine fac ; este semn de progres ; aceasta dovedește încrederea care au căpătat-o femeile în ele.

Cofetăria Georges a fost fondată încă din anul 1870 de un elvețian foarte simpatic „Georges”, cu care oricărui intelectual îi făcea plăcere să stea de vorbă. Cofetăria a rămas și astăzi încă cea mai bună din Iași, fiindcă s’au păstrat multe lucruri bune din vremea fondatorului ei.

Serviciul și astăzi se face încă de băeți crescuți în case, și nu de chelneri care asfixiază clienții cu mirosul de tutun sau de băutură. Tablele și celelalte servicii sunt din vremea lui Georges, cu inițialele gravate : „G. et C-ie”.

Acei cărora le place să se plimbe cu gândul în trecut, vor înțelege genul de plăcere și emoțiile care se nasc când ne regăsim într’un local în care ne-am desfătat în timpul copilăriei. Dacă s’ar fi păstrat registrele de comenzi dela înființarea acestei cofetării, ar fi fost o adevărată Istorie a „Iașului de altădată”.

Georges, de câte ori pleca în străinătate, aducea

câte o rețetă de prăjituri sau torturi — ultimile noutăți. Pe timpul războiului cu Burii a adus rețeta unei prăjituri delicioase, care se face și astăzi și pe care el a numit-o *Krüger* — numele președintelui republicei din Transval.

Acadelele (caramellele) sunt o specialitate introdusă tot de el și s'au menținut până astăzi ca specialitatea casei; tot astfel covrigii în formă de opt (opturile), care se servesc la ceaiu și cafele cu lapte, etc.

Conștiinciozitatea, ordinea, curățenia și pasiunea cu care lucra și își admira arta, au impus așa de mult celor din juru-i, încât până astăzi prăjiturile și-au mai păstrat din calitatea delicioasă din vremea fondatorului.

A. D. Xenopol îi recunosc aceste calități încă de acum cincizeci de ani, menționându-le în unul din caetele lui de istorie dela „Institutul Academic”.

Un individ ca și un popor este mai superior decât altul nu când este mai învățat, adică când are mai multe cunoștinți, ci când are mai mult caracter: perseverență, ordine, energie și tenacitate, însușiri de a conduce cu succes o afacere.

Ca în orice cofetărie de elită din occident, la „Georges” se putea ceti în mod regulat „Journal amusant” și cel puțin încă o revistă ilustrată străină.

Georges, ca și fostul lui asociat, Tufli bătrânul, tot elvețian, se credeau că au o misiune mai înaltă decât aceia de a vinde prăjituri; pe lângă comerț

ei se ocupau să facă școală, după cum au și făcut. Se ocupau cu educația ucenicilor care li se încredințau, îi observau și-i învățau cum să se poarte față de clienți și cum să vorbească cu ei.

Georges stătea pe un scaun îndărătul galanterului cu prăjituri, aproape neobservat de alții, de unde urmărea mișcările fiecăruia. Avea mare respect pentru localul și clientela lui; n'ar fi îndrăznit să stea o secundă în prăvălie cu pălăria în cap sau să înjure personalul față de clienți, cum se face astăzi în unele cofetării.

Când un băeat mânca urât, îi spunea: „animalele dumică, omul mănâncă, omul de spirit singur știe să mănânce”.

Copii care veneau la învățătură, în primele zile erau foarte lacomi, mâncau pe sub ascuns prăjituri multe; el se făcea că nu vede, știind că după câteva zile se dezgustă dela sine și nu mai mănâncă.

Odată însă un băețel, fără să observe că este văzut de Georges, a mâncat o prăjitură pe care el anume i-o pusese în cale. Georges luând au aer foarte îngrijorat, îl întreabă dacă nu cumva el a mâncat prăjitura. Copilul negă.

— Spune te rog drept, îl mai întreabă odată, fiindcă prăjitura aceea era otrăvită și o pusese anume la o parte ca s'o mănânce șoarecii.

La aceste cuvinte băiatul speriat, începu să plângă și să strige să-i dea lapte, că el este acel care a mâncat prăjitura.

Georges, neputându-l liniști, îi spunea (fără să-l înjure) să nu mai facă altădată, fiindcă acum el l-a pus la încercare.

Georges avea despre femei o concepție cu totul bizară, din care cauză a și rămas toată viața celibatar.

Imediat după ce s'a căsătorit asociatul său Richard Tufli, Georges s'a separat de el.

Știa multe anecdote în care se vorbea de rău despre femei. Milton — spunea el — când a orbit, s'a căsătorit a treia oară cu o femeie foarte frumoasă, dar răutăcioasă. Un prieten i-a spus odată, glumind, că soția lui este ca o roză : „Nu pot să-mi dau seama prin culoare, răspuse foarte trist Milton, dar îmi dau seama prin spini”. „Tot el spunea : „bărbații—sunt mojiții minciunei, femeile sunt aristocrații ei”.

72.

Din taina sufletelor. Vlasie cel crud. Cerșetorul și mila. Cuvinte despre dragoste.

Mâne este Sf. Vlasie. Poporul nostru are credința că acest Sfânt este însărcinat cu păstrarea cheilor dela glasul păsărelelor, pe care'l ține închis toată iarna, iar în ziua de 11 Februarie (calendarul ortodox Sf. martir, Blasie) îl deschide, așa că din ziua aceasta păsărelele încep din nou a ciripi și a cânta.

Numele acestui Sfânt îmi reamintește de un băețan de vr'o 18 ani cu numele „*Vlasie*”, care n'avea părinți, trăia pe lângă vierii din Bucium. Nu'l pot uita, pentru că el mi-a ucis o cățea de stână, albă, *Molda*, care fiind de mică bine hrănită, regulat pieptănată și bine îngrijită, avea părul mătăsos lung și se făcuse mare cât un St. Bernard; era atât de rea, că nimeni nu putea intra în vie.

Acest Vlasie era de o cruzime de nedescris, scotea ochii vrăbielor și le dădea drumul, urmărindu-le cu plăcere zborul, cum se loveau de copaci; lega pisicilor, cu o deosebită artă, jumătăți de coajă de nucă pe tălpile picioarelor — le potcovea după expresia lui — și le dădea drumul pe case acoperite cu tablă; lega câte o bucată de tinichea de coada câinilor care, speriați, fugeau de nu-i putea nimeni ajunge; omora hulubii din zbor cu un fel de praștii; scotea inimi dela vrăbiile în viață și le vindea babelor ca leac pentru bătae de inimă; cuiburile de păsărele toate le dădea jos din copaci și omora puișorii din ele.

Expresia feței nu-i trăda starea sufletească, era dintre acei indivizi la care trăsăturile feței sunt în contradicere cu caracterul lor. În momentul când te admira mai mult, te disprețuia în sufletul lui.

Vlasie era tipul mincinosului. Pentru un om normal pedeapsa cea mare a mincinosului nu e că nu-l mai crede nimeni. E — cum spune Shaw — că nu mai crede el în nimeni și în nimic.

Nu ştia ce-i mila, îşi bătea joc de toţi cerşătorii, nu cruţa nici pe orbi. Când a împlinit 20 de ani, a fost condamnat la munca silnică pe viaţă pentru omor.

Dacă Vlasie ar fi trăit într'un alt mediu, pornirile lui rele ar fi putut fi utilizate ca să devie un om folositor societăţii, ar fi devenit de exemplu un bun ampaior de animale într'un muzeu; un hingher, sau, într'o ţară unde se practică pedeapsa cu moarte, ar fi devenit un călău.

Apropo de milă; am cunoscut un cerşetor relativ tânăr, cu braţul drept tăiet de o maşină de trier — acest cerşetor după vr'o zece ani a ajuns gospodar şi precupeţ de păseri, ouă şi brânză cu smântână. Când sărăcise în urma accidentului, stătea umilit în acelaş colţ de stradă şi nu cerşa nici cu mâna nici cu gura, ci numai cu privirea. Avea o privire care mişca inimele celor miloşi. Observasem că la oamenii eleganţi care treceau pe lângă el nu se uita niciodată şi nici nu se aştepta să fi miluit, l'am întrebat care-i cauza că la ei nu cere! el mi-a răspuns că cei cu stare nu ştiu ce-i *mila*; numai cei nevoeşi sunt milostivi, aplecaţi spre bunătate şi mai senzibili decât cei cu stare.

Observaţia este foarte justă, sentimentul milei nu'l au decât acei ce au suferit. Oscar Wilde, care a făcut un an de zile muncă silnică, spune: am intrat în temniţă cu o inimă de piatră şi nu mă gândeam decât la plăcerile mele, acolo am învăţat

ce este mila ; mila este cel mai mare și cel mai frumos lucru care există în lume.

D-na Necker, povestește următoarea istorioaiă din care se vede mila filială : o bătrână de 80 de ani bătea pe fiica sa, care avea 60. Aceasta se puse pe plâns ; mama se opri. „Pentruce plângi ? Te am bătut altă dată mai rău, fără ca să fi scos o lacrimă.—Mamă, răspunse ea, plâng fiindcă simt slăbiciunea loviturilor tale, cât de mult ți-a slăbit puterile.

Cu mila putem dobândi orice ; singurul lucru care nu se poate căpăta de milă este *amorul*. „Dacă o femeie nu mi-ar ceda decât de milă — spune Montaigne — aş prefera să mor, decât să trăiesc din pomană”.

D-rul N. LEON.

Cu pălăria cu boruri mari aruncată cu multă măiestrie la o parte, cu pantalonii și jiletca fantazie, având subsuoară un teanc de reviste și ziare, iar cu cealaltă mână, cele mai de multe ori ținând de o curelușă câte un câine de rasă, pășește liniștit, în pas măsurat, cu privirea senină și respunzând la saluturi în dreapta și în stânga c'o eleganță serioasă. Poartă totde-auna la butonieră, de obicei, o crisantemă.

Dacă ar purta o altă formă de pălărie și i-ar lipsi floarea din piept, de sigur că nimeni nu l'ar mai cunoaște și nici n'ar mai fi atunci profesorul Dr. Leon.

E un original simpatic, dar de-o originalitate care-l prinde admirabil. În toată atitudinea sa, nu e nimic forțat, și tocmai aceasta îl face să fie privit cu mai multă atențiune și socotit, cu drept cuvânt, o personalitate din cele mai distinse ale Iașului.

Ceea ce, însă, caracterizează pe acest învățat profesor, e, în primul rând, modestia cu care se înfățișează în toate împrejurările.

De și posedă într'un grad destul de însemnat calități intelectuale cari pe un altul l'ar face să se bucure de onoruri deosebite și de o popularitate intensă, dânsul se mulțumește numai cu aprecierile ce i le fac savanții din străinătate și cercul restrâns al intelectualilor noștri.

Ca profesor la facultatea de Medicină a Universității ieșene, ș'a câștigat, încă dela începutul carierei sale profesionale, stima și admirația colegilor și studenților, distingându-se ca unul din cei mai valoroși dascăli ai învățământului superior.

Conștiincios în toate manifestările sale științifice, el a îmbogățit știința românească cu o sumă de lucrări de mare importanță, care-i fac cinste nu numai lui, dar înseși țării.

Aşa cum se prezintă profesorul Dr. N. Leon, fie la cursuri înaintea studenţilor, fie în mijlocul colegilor sei, cu blândeţe şi seriozitate în acelaş timp, fără a căuta să se impună prin vre-o manifestare sgomotoasă care să o facă în jurul activităţii sale ştiinţifice, el rămâne o personalitate de mâna întâla, o figură frumoasă, înzestrată cu multe daruri pe care numai un om superior le poate avea.

Originalitatea e ceva născut omului. Sânt unii, însă, cari neputând să atragă atenţiunea prin propriile lor forţe intelectuale, caută să devină populari, întrebuiţând fel de fel de mijloace pe cari şi le manifestă printr'un exterior extravagant, fie ca îmbrăcăminte, fie ca mod de a se exprima şi ca atitudine.

Aceştia sânt farsorii, care deşi reuşesc uneori să inducă în eroare chiar persoanele cele mai serioase, — pentru moment, bine'nţeles, — totuşi, nu pot parveni până la urmă, căci se demască ei singuri şi de odată apar în toată goliciunea lor intelectuală şi morală. Neputând să-şi creleze adevărata aureolă cu care să poată incununa activitatea lor demagogică, se sbuciumă în toate chipurile, când a imita îmbrăcăminte vre unui om de seamă, când a vorbi şi gesticula ca dânsul, devenind nişte ridicoli care încetul cu încetul se pierd în marea mulţime a mediocrităţilor, cu toată larma ce o fac în jurul numelui lor.

Omul cu adevărat original, se cunoaşte îndată. El n'are nevoie nici să se uite în oglindă pentru a-şi aranja figura şi îmbrăcăminte, nici a face exerciţii de gesturi pentru a imita pe vre-un personaj oarecare.

Pe adevăraţii originali nu-i preocupă absolut de loc gândul de a face din persoana lor obiectul atragerii privirilor celorlalţi. Ei se poartă aşa cum sânt, umblă şi vorbesc aşa cum li este firea.

Un original veritabil nu caută să-şi facă nici odată reclamă, pe când farsorul şi demagogul se demască imediat.

Profesorul Dr. N. Leon face parte din categoria celor puţin, a adevăraţilor originali.

Pe aceştia li preocupă în primul rând munca serioasă şi stau la o parte de acele mişcări care ar putea să-i sustragă dela

ocupațiunile lor zilnice, și pentru care își pun toată puterea de muncă și tot entuziasmul ca și sinceritatea cea mai curată.

Aceasta se observă în operele lor, în care bunul simț joacă rolul tot așa de principal ca și știința ce o desvăluie în toată complexitatea ei, fără a cădea în acel pedantism care e patrimoniul spiritelor mediocre.

Și D-rul N. Leon, așa cum se prezintă el în lucrările sale științifice, dovedește până la evidență că posedă un admirabil bun simț, o cultură sănătoasă și sistematică care-l pun în rândul adevaților savanți, precum și o sinceritate din cele mai curate care se degajează din tot ce a produs până în prezent, atât în domeniul pur științific cât și în ultima sa operă cu caracter literar, prețioasele sale „Amintiri”.

În această carte scrisă într'o formă ușoară, atrăgătoare și sugestivă, apare întreg așa cum este dânsul, ca om de știință și ca simplu particular.

Fără a căuta să poseze în „Amintirile” sale, D-rul Leon ne pune dinainte o întreagă viață pe care a trăit-o, începând din primele zile ale copilăriei sale și până în prezent.

El face să se perindeze într'o atmosferă simpatice o mulțime de persoane cu care autorul a fost și este în contact; ne povestește apoi c'o adorabilă sinceritate și duloșie scene din viața sa familiară, imprimând în fie care frază caracterul epocii în care trăește, redând astfel un tablou adevărat de tot ce se petrece în juru-i, fără a deveni monoton, ci, din contra, tot mai interesant, așa că începând a citi, nu te poți opri până nu sfârșești cartea.

Această operă cu caracter autobiografic și literar, dar fără pretenție, este o valoroasă contribuție la cunoașterea unor stări de lucruri și de fapte petrecute în cercul restrâns al savantului, punând pe cititor mereu în contact când cu diferite chestiuni pur științifice, când cu personagii familiare și străine, dar cari au o strânsă legătură cu autorul, fie de ordin personal, fie numai ca spectatori, cari însă, nu pot lipsi din cadrul în care sânt cuprinși, toți având rostul lor bine determinat în aceste „Amintiri”.

A fost rector al Universității și Decan; asemenea a ocupat pe vremuri postul de Inspector general al Invățământului superior și secundar. În toate aceste demnități a dat dovezi netăgăduite de o destoinicie mai presus de ori ce laudă, știind prin frumoasa și demna sa atitudine să-și atragă deopotrivă și stima și admirația.

Profesorul Dr. N. Leon rămâne în galeria frumoaselor figuri ieșene, o personalitate distinsă, care va putea sluji de pildă generațiilor viitoare.

(*Figuri Ieșene*).

Ioan Dafin

Profesorul D-r. Leon.

S'a sfârșit la Iași un om vechi, un om care trăia în el singur, cu un suflet din alte vremuri, un pățimaș al științei și al adevărului, un vizionar al cinstei și al cuviinței.

Patima științei găsește astăzi tot mai rar oameni care să nu-și afle locul decât în laboratorul lor, iar patima cinstei și a adevărului o duc cu ei toți cei care și-au încălzit sufletul la idealurile tineretului de acum 40—50 ani și cari pleacă așa cum a plecat dr. Leon.

Despre învățatul dr. Leon știu toți cei care cunosc ce nume pentru el și ce renume pentru țară a purtat între învățații din lume — puțini și fără glorie practică — cari și-au închinat viața studiului paraziților animali.

Despre făurarul care a bătut cu trudă sănătate pentru toată țara — tot fără glorie practică — știu toți cei care cunosc cât a folosit tratamentul și apărarea împotriva malariei, după urma studiilor lui asupra vieții țânțarilor.

Despre profesorul, care timp de peste 40 ani n'a aflat alt gând decât acela de a da prelegerilor sale un material frământat spre cel mai mare folos practic, știu toți foștii lui elevi dela Facultatea de Medicină din Iași, știu toți cei ce-l auzeau dorind sfârșitul vacanțelor școlare, care-l lipseau de sănătatea și de viața ce erau legate pentru el de catedră și de laboratorul lui.

Despre decanul și rectorul, care a ținut pe studenți la cel mai înalt grad al demnității academice, știu toți cei care l-au văzut plin de grija de a ridica până la gândurile lui chiar pe cei porniți spre ispitele străine de școală.

Știu mai puțini însă, despre sufletul, care a rămas legat de idealurile ce și-a croit acum 50 ani, care a stat neatins de scorbările ce vedea în jurul lui și care trecea prin Iași scăzuți și bicsnici ca un monument al unui trecut drept și mare, în fața căruia cei vechi își umezeau ochii, iar cei mai tineri se descopereau cu venerație.

A fost și el tânăr și a început prin a fi eliminat din liceu, pe vremea când și eliminarea lui Mille din Universitate trebuia să ferească tineretul ieșan de molima socialistă. Cât au slujit eliminările se știe: a fost eliminat mai târziu din internatul liceului din Iași și Nicolae Iorga, pentru că prestigiul lui excepțional adunase în juru-i pe toți elevii în protestarea împotriva unei administrații abuzive. Directorul liceului a executat hotărârea de eliminare, dar i-a dat gazdă, mi se pare, chiar în casa lui. În casa liceului din Iași a crescut credința în vremea cea nouă.

Nicu Leon și-a sporit, în Germania lui Karl Marx, credința în care plecase la studii la Iena și a bătut cărarea pe care porniseră cei dela „Contemporanul” în studiul materiei prin fanatismul cu care ne-a adus la obârșie și ne-a împrăștiat monismul profesorului său Haeckel.

Militant al socialismului n'a fost, dar l'a păstrat în suflet și i-a fost un „grund” peste care s'a aplicat apoi tot ce-a fost mai bun în viața sufletească a țării.

Reîntors dela Iena, l'am văzut alături de străluciții maestri ai cuvântului și ai științelor sociale din Iași, fiind unul din idoli tineretului care aștepta ca pe o vrajă ciclul de conferințe organizat în afară de Universitate, în fiecare primăvară, de acei maestri.

L-am văzut același spirit luminat și plin de nădejde pentru tineret în comisiile de bacalaureat, înclinate în cleiul unor vechi dascăli de latinește și grecește dela seminar.

Același spirit l-a condus și atunci când situația lui îi dădea cuvânt hotărâtor la alegerea profesorilor facultății de medicină din Iași: a fost totdeauna cel dintâi care a dat sprijinul său candidaților vrednici, chiar când bătrânii săi colegi din Iași credeau că „locul sfințește omul” și că un candidat din Iași este de drept mai bun.

L-am văzut dând sprijinul său — mai mult decât sufletesc — artiștilor, pictori și sculptori, cari încă nu pătrunseseră în gloria oficială, și i-am văzut și pe aceștia cu câtă încredere îi scriau din Italia, nu ca să-i ceară sprijin, ci ca să-i arate recunoștința pentru îmbărbătarea ce le dădeau scrisorile unui om ca Leon.

L'a ispitit însă uneori credința că poate sluji, cu sufletul lui, o vreme nouă, iar alte ori credința că tot binele ce a făcut are să-și afle prețuire.

A vrut să slujească o vreme nouă când i s'a părut că poate ajuta, ca inspector general la Instrucția publică, pe un ministru și un partid politic în care avea încredere. S'a lecut repede de acest fel de credință și n'a mai făcut nici un fel de politică toată viața.

A crezut altă dată, că tot binele ce a făcut are să-și afle prețuire și a ascultat de indemnul unor colegi, care l-au încredințat că-i vor da votul pentru a fi ales ca senator al Universității din Iași. Umbla înfrigurat cu listele de alegători în buzunar și socotea că va avea 5 voturi mai mult decât îi erau necesare pentru a fi ales. Cele 5 voturi i-au lipsit, însă, în ziua votărei: 4 din cei făgăduiți n'au venit la vot și nu putea găsi care era al cincilea, care a venit la vot și nu l-a votat. A aflat mai pe urmă că era delegatul lui personal în biroul electoral și s'a lecut și de candidaturile universitare.

A rămas, cu toate astea, legat de Universitatea ieșană, din pricina Iașilor lui. A fost chemat cu unanimitate de Facultatea de Medicină din București, la catedra care era specialitatea lui; a fost numit de ministru, dar n'a vrut să se ducă și a rămas la Iași.

A rămas, însă, ca un om singur, singur cu trecutul lui.

Și nici măcar nu era afectare în ținuta lui — aceiași de 50 ani. Avea, de sigur, semnificare pentru el atât pălăria mare, a tinereții lui generoase, cât și floarea veșnic proaspătă la cheutoarc, simbol al sufletului totdeauna deschis spre lumină și cănele bernardin, căruia a putut să-i scrie pe mormântul din grădina casei ce locuia : Aici odihnește bunul meu prieten „Pașa”.

Nu mai aștepta decât să mai treacă o probă unică : să nu ceară și să nu primească să fie ținut la catedră peste vârsta legănită de 70 ani, fiindcă asta se face prin vot. Soarta n'a îngăduit, însă, acest gest din altă vreme și Leon a plecat cu vremea lui.

Frumos era „în vremea aceia” vor zice cei mai vechi.

„Vremea vinde și nevoia cumpără” le va răspunde „era nouă”.
„Adevărul” Oct. 20, 1931. **Profesor dr. Ștefănescu-Galați**

Profesorul N. Leon.

Știința românească perde prin dispariția Prof. L e o n pe încă unul din valoroasele ei elemente, care au pus bază învățământului nostru medical.

*
* *
*

N. L e o n s'a născut la Botoșani în 1863, Martie. Școala primară a făcut-o la Institutul Mărgineanu din Botoșani, iar liceul la Institutul Academic — devenit în urmă Institutele Unite — din Iași. Bacalaureatul l'a trecut în Iași la 1882. A eșit din școală înaintea de a da bacalaureatul, însurându-se cu M a g d a l e n a C a s t a n o, fiica inginerului francez E m i l de C a s t a n o și a soției sale M a r i a, născută P r e d i d i c i.

Fiind în cl. VII de liceu, întreținea legături cu I o n N ă d e j d e, Dr. R u s s e l și grupul socialist dela redacția revistei „Contemporanul” din Iași, din care cauză a fost exclus încă cu alți 2 elevi din Institut, așa că bacalaureatul l'a făcut preparându-se în particular.

La 1884 a plecat la Jena, în Germania, pentru a studia științele naturale unde a lucrat în special în laboratorul zoologic

al marelui naturalist Ernest Haeckel, al embriologului Oscar Hertwig și al fiziologului Preyer.

În vara anului 1885 a plecat la Bergen, în Norvegia, împreună cu asistenții lui Haeckel, Dr. Kuenthal și Dr. Weisenborn, unde a lucrat biologie marină împreună și cu celebrul explorator al polului nordic Friedjof Nansen. În 1887 a trecut doctoratul în științe „Magna cum laude”, cu o teză intitulată „Ueber die Mundteile der Hemipteren”.

Îndată după doctorat a scris o lucrare publicată în Jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaften — intitulată „Eine neue Hemiptere Haeckeli”.

Venit în țară, Ministrul de atunci al instrucției i-a creat o catedră de morfologie animală la facultatea de științe din București, separând catedra de zoologie în 2 catedre: de morfologie și fiziologie animală. Această catedră nu a putut-o ocupa și atunci a luat catedra de istorie naturală medicală de la facultatea de medicină din Iași, unde a rămas până la moarte.

Lucrările sale despre insecte le-a continuat și în scurt timp a ajuns la o foarte importantă descoperire, descriind aparatul bucal al țânțarului anopheles și pompa cu care sugă el sângele. Din cauza învelișului gros de chitină, acest aparat bucal nu putuse fi descoperit, până ce L e o n a găsit metodele tehnice — el fiind de altfel un maestru în tehnica microscopică — de a solvi chitina și a pune în evidență întregul mecanism al gurei țânțarilor, cu care aceștia sug sângele omului și-i pompează în loc saliva sa cu plasmodiul malariei.

Ca profesor la facultatea de medicină, naturalistul L e o n a cultivat partea medicală a științei sale și a dat studiilor și cercetărilor sale o direcție mai cu seamă spre parazitologie.

Mai întâi a urmărit cercetările sale asupra țânțarilor, însă de astă dată în legătură cu problema malariei și mai cu seamă modul cum se prezintă această boală în România. În afară de diferite note publicate în revistele științifice străine — care pretutindeni se găsesc citate și sunt foarte apreciate — el publică un volum conținând problema în întregimea ei intitulat „Culcicidele din România”, carte care rămâne fundamentală

pentru cercetările ce s'au făcut și pentru campania antimalariaică ce se continuă în țară.

O deosebită atenție a dat apoi vermilor intestinali, paraziți la om și alte animale, despre care deasemeni a publicat o întreagă serie de note în revistele streine: Zoologischer Anzeiger, Biologischer Zentralblatt, Archiv für Bacteriologie und Parasitenkunde, revista parazitologică a lui Raphael Blanchard din Paris etc. Conform obiceiului său — ca și la culicide — după ce publica asupra unui subiect o serie de descoperiri speciale în revistele streine, el le grupa și făcea o lucrare de ansamblu pe care o publica în limba română la Academia Română. Astfel a fost monografia Cestozilor din România etc. care rămân ca lucrări clasice pentru învățământul parazitologiei și anatomiei patologice.

Leon, ca profesor de istorie naturală medicală, a colectat timp de mai mulți ani toate leacurile populare ale boalelor și credințelor medicale ale poporului nostru. Pe acestea le-a supus unui continuu examen științific și apoi a publicat la Academia Română o lucrare care va rămâne clasică, intitulată „Istoria naturală medicală a poporului român”.

O deosebită atenție a dat Leon și paraziților plantelor, el fiind și un bun entomolog. După un studiu de mulți ani, adunând un material unic din toată țara, el a publicat la Academia Română 2 volume intitulate „Insectele vătămătoare plantelor din România”. Campaniile ce se duc pentru combaterea boalelor parazitare la cereale, arbori fructiferi, viță, etc. au în cea mai mare parte la bază studiile lui Leon.

Și în multe alte direcții acest neobosit naturalist român a pus bazele unor cercetări științifice care vor servi de călăuză celor ce-i vor urma.

Ca om de școală, Leon a căutat în timpul său să completeze literatura didactică, scriind diferite tratate de zoologie și botanică precum și o călăuză în excursiuni naturaliste intitulată „Călăuza zoologului”, cărți cărora mulți din tinerii naturaliști le datoresc dezvoltarea gustului pentru natură și știință.

Leon, deși naturalist — și singurul profesor al facultății de

medicină din Iași care nu era și doctor în medicină — se bucura de o mare stimă între colegii săi medici și își câștigase un mare prestigiu între ei. Ca atare, ei l'au ales timp de mai mulți ani consecutiv decanul facultății din Iași, și în această calitate a adus servicii imense nu numai facultății, ci întregului învățământ medical din țară. **L e o n** trăia în mijlocul medicilor, dar nefiind într'un contrast profesional cu ei, a putut vedea cu ochi mai obiectivi toate nevoile reale ale învățământului medical. El a văzut că e absolut nevoie de o grabnică regenerare și reîntinerire a corpului profesoral și a introducerii în el de elemente crescute în nouile metode ale acestei științe.

Tactului, priceperii și bunătății sale se datorește intrarea în facultatea dela Iași a o întreagă serie de elemente tinere de valoare — care astăzi sunt corifeii acestei științe în țară.

El era întotdeauna ales decan cu unanimitate de voturi, până ce interesele superioare ale Universității l'au chemat la demnitatea de rector, unde de asemeni activitatea sa a lăsat urmele ei luminoase.

Acest cercetător științific și îndrumător al tineretului rămâne pildă vie pentru generațiile care vin.

Din: Buletinul Asociației Generale a Medicilor din România
Iulie-Sept. 1931. **Prof. Dr. M. Butoianu**

Profesorul Nicolae Leon.

„Les morts vont vite”, s'a arătat și de data aceasta atât de adevărat și de trist. Profesorul și savantul naturalist, care s'a stins la Iași, într'o toamnă frumoasă și melancolică, așa cum i-a fost și viața, a fost tot așa de repede uitat, ca și alții. Viața grăbită și neurastenizantă a celor vii, n'a dat liniștea și pregătirile la cari aveau dreptul, amintirile despre acest mare învățat. Căci cinstea, care se face unui dispărut, este înaintea de toate o minunată cale a educației sociale. Profesorul *Nicolae Leon*, lipsește, prin moartea lui, știința și literatura românească în prinul rând, de una din figurile strălucite ale cărței și spi-

ritului românesc, de proporțiile unui Vasile Conta, Maiorescu, Haret și alții. Este o lege imitabilă a perspectivei, care dovedește, că acești străluciți dispăruți, cu cât se depărtează de sfera lor, cu atât aceasta apare mai mare și mai luminoasă.

Generațiile care au învățat carte, din mâinile și din cărțile lui, își amintesc de numele acestui savant, ajuns atât de popular, prin polemicile lui, cu alt mare învățat mort, înaintea lui, cu câteva luni, *Prof. dr. Paulescu*.

O coincidență tristă și deprimantă, dar impresionantă, a făcut ca acești doi savanți, care s'au respectat atât, pe cât s'au combătut de înverșunat, să părăsească lumea, în care au luptat,— aproape concomitent. Mulți, îi făceau Profesorului Leon o reputație neadevărată: *Că ar fi fost ateu*, pentru că combătea în teoriile sale pe un înfocat teist. În fond el nu era decât un devotat și convins susținător al *Darwinismului*, al adeptului, acestui sistem, filosoful și savantul Haekel.

Profesorul Nicolae Leon, își făcuse studiile superioare la *Iena*, această cetate de odinioară și de azi, a culturii universale și atât a iubit acest centru, că și copil lui, — reputatul economist prof. Gheorghe N. Leon și celalt, dr. Nicolae Leon, au urmat aceeași universitate din îndemnul părintelui lor. De aici, din aprecierile ce Haekel avusese asupra lui, și pe care Profesorul Leon le publică cu pictate în „*Amintirile lui*”; din aprofundarea operei acestuia, a rămas un înfocat susținător al teoriilor lui. La *Iasi*, făcuse din studiul său, un seminar, un laborator, plin de căldură și de afecțiune, pentru studiul ce-l poseda și patima pe care o puneă, în cercetarea minusculelor vietăți ale lui Dumnezeu, — amintea de un *Fabre* sau *Maeterlink*.

Științific, cercetătorii de mâini îi vor clasa opera și numele între ctitorii naturalismului românesc. Dar Profesorul Leon, a mai avut și altă activitate, despre care s'a vorbit mai puțin.

A avut un rol, decisiv, în organizarea școlii în Moldova.

A fost, ani de-a rândul, inspector general școlar, sub ministeriatul marelui Haret și alții, iar activitatea lui era apreciată totdeauna ca indispensabilă. A pus suflet, — sufletul lui mare și bun — pentru dotarea învățământului secundar și superior,

cu tot ce-i trebuia, ca să-i ridice nivelul la înălțimea instituțiilor din strălănită; a pus obiectivitate și asprime — când trebuia — la triajul corpului didactic, și-a expus situația susținând o cauză pe care o credea legitimă și dreaptă. Prestanța pe care o punea în exercitarea atribuțiilor lui, — ca profesor sau inspector, (o spun *cei ce l'au avut șef, profesor sau colaborator*), nu o întrecea decât devotamentul cu care le servea pe amândouă.

Ca om, — strălucitul defunct — un inspirat al muzelor literaturii, se conducea parcă de paradoxul lui Wilde: „*că mai ușor îți iarlă lumea o pată pe conștiință, decât una pe haină*”. De accia așa cum l'a descris minunat d-l Profesor Iorga, întrunea cu prisosință eleganța hainei cu eleganța spiritului. Nu se poate spune că n'a luat din viață, trecând prin ea, tot ce era mai frumos. Ca părinte, a fost de o duioșie și de un devotament neînchipuit. A rămas la 30 și ceva de ani văduv, cu 4 copii. Nu s'a mai recăsătorit și a dedicat toți anii lui, lipsiți de tinerețe, bucuriilor copiilor lui, cărora le-a dat o educație strălucită și locurile cele mai invidiate în societate. În cartea lui, care a făcut atâta valvă, pe vremuri, „*Amintiri*”, a pus, o bogăție de spirit, o risipă de sentimente delicate, de judecăți peremptorii, asupra oamenilor și lucrurilor, că toate acestea la un loc, ne îndreptățesc să-i spunem azi... non omnis moriar...

„*Epoca*” din 16 Oct. 1931.

Dr. M. Plătăreanu

N. Leon.

S'a scufundat o insulă de idealism. Nicolae Leon a păstrat până la cea din urmă a lui suflare, credința în Adevăr, Frumos și Bine. A iubit Știința, Arta și Dreptatea. Firește că un asemenea om, cu o astfel de construcție, nu ar fi putut trăi în mediul Capitalei, de aceea nici nu a dorit vreodată să se despartă de Iași, acest Heidelberg al României. N'a ținut să fie nici academician, nici ministru, deși depindea numai de el, ca să fie și una și alta. Alții vor putea scrie mai cu temei și cu mai multă competență despre savantul Nicolae Leon. Stăruind

În aceste rânduri asupra unei figuri de rar idealism, vom numai să aducem un omagiu memoriei marelui dascăl dispărut, care a semănat în sufletele multor generații dragoste pentru știință, respect pentru rațiune și adevăr. Nicolae Leon a fost cel mai strălucit și cel mai fanatic partizan al libertății de gândire, în același timp dușman înverșunat al intoleranței. Politică nu a făcut niciodată, fiindcă era prea devotat școlii și laboratorului, ne spune el în „Amintiri”, — fiindcă avea un suflet prea nobil, vom adăoga noi. A avut totuși un ideal politic, dar acesta era prea îndepărtat, ca să fi pornit lupta pentru realizarea lui. Visul său era o republică europeană, iar convingerile politice, socialiste și antimilitariste. „Totdeauna mă simțeam îndurerat, ori de câteori mă găseam în fața contrastului izbitor dintre bogăția imensă a claselor de sus și sărăcia grozavă a muncitorimii, între viața ușoară a celor dintâi și munca excesivă a celor de al doilea, între cultura unora și ignoranța celorlalți, între dificultățile de a ocupa un loc bun la banchetul vieții, ale copiilor inteligenți și muncitori din popor, și reușita ușoară în viață a mediocrităților născute din părinți bogați, cu legături sociale. Această nedreptate strigătoare la cer, precum și dezastrul la care văd că ne-a dus politica oligarhiei, m'a hotărât să lupt din răspuțeri după război la realizarea unui program în care s'ar înscrie: împărțirea pământului la obștiile sătești, dispariția capitalismului ereditar, a dreptului de a testa și transformarea Statului într'o societate de asigurare contra tuturor relelor care pot atinge populația”.

A fost N. Leon ateu? Convingerile sale moniste îl îndepărtau dela practica religioasă, totuși, deși liber gânditor, Nicolae Leon nu a fost ateu. „Atelismul este agresiv și intolerant. Ateistli, deși pretind că luptă pentru libertatea cugetării, sunt cei mai mari dușmani ai liberei cugetări; ei atacă și injură pe toți cari nu gândesc ca ei. Or, este imposibil a pretinde maselor inculte, să gândească la fel cu pătura cultă care se reduce la un număr foarte restrâns de oameni”.

N. Leon a avut pe vremuri și o polemică cu d. A. C. Cuza. În articolul „Știința oficială și Libera gândire”, partizanul

filozofiei moniste scrie : „Datoria omului de știință este de a nu ascunde adevărul și de a lovi fără cruțare în credințele supra naturale. Ar fi timpul ca și oamenii noștri liberi-gânditori le-ali, să se organizeze între ei pentru a duce o luptă sistematică contra credințelor supranaturale care apasă omenirea de mii de ani, căutând a vulgariza adevărul, binele și frumosul”¹⁾. Atât a fost de ajuns pentru ca marele inchiizitor al României, urmașul direct al lui Torquemada la noi, să-l denunțe pe profesorul N. Leon ca dușman al religiunii creștine și al ordinii de Stat. Nicolae Leon a demonstrat imediat netemeinicia și ridicolul acuzațiilor cuziste : „De unde această concluzie? A lupta în contra credințelor supra-naturale înseamnă oare a lupta contra ordinii de Stat? Nu văd și nici nu știam, că ordinea în Statul-Român este bazată pe credințe supra-naturale“. Iar mai departe : „Mie îmi este permis să vorbesc în numele sincerității, lealității și a consecvenței față cu mine însumi, fiindcă întotdeauna am avut aceleași convingeri, pe când d-l Cuza toată viața a șovăit, a trecut brusc de la ateismul grosolan și neștiințific de odinioară, cu care s’au sugerat copiilor de școală aruncarea și necinstirea icoanelor,²⁾ la credința fățarnică de astăzi, care asmuță elevii la spargerea geamurilor negustorilor evrei”.

N. Leon a îmbrățișat cu adevărată dragoste părintească pe studenți ; suferea când îi vedea victimele tuturor rătăcirilor, îi îndemna mereu să iubească știința și adevărul, să respecte idelle adversarilor. Cu mult înainte de a se ivi roadele nefaste

¹⁾ Din seria de articole apărute în Bibl. „Lumen”.

²⁾ Aluzie la această vestită strofă dintr’o poezie din tinerețe a d-lui A. C. Cuza :

„La mormântul meu, prieteni, lăsați popii toți să vie,
 „Dar le spuneți că’n viață gândul meu a fost ateu,
 „C’am privit religiunea ca o goală comedie,
 „Spovedania minciună și prohodul ca prostie
 „Și că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu.

ale mișcărilor ce-au degradat studențimea, N. Leon scria : „Amestecul studenților noștri în mișcările politice, oricare ar fi ele, constituie o mare pierdere de timp pentru ei și un mare obstacol pentru bunul mers al învățământului. A-i încuraja pe această cale este o mare greșeală, preocuparea lor trebuie să fie studiul. Din studențimea doritoare să știe și să afle lucruri noi se formează oameni de știință. Ceilalți se mulțumesc să memorizeze atât cât au nevoie pentru examene, veșnic preocupați de chestiunile la ordinea zilei ; aceștia sunt viitorii noștri politicieni, temperamente gălăgioase și mai cu seamă netolerante. Intoleranți în politică, intoleranți în știință, intoleranți în religie”.

În sfârșit, în chestia evreiască acest spirit luminat și tolerant nu putea să albe decât aceste păreri dictate de un mare respect pentru adevăr și dreptate : „Persecuțiile împotriva evreilor din timpurile cele mai vechi au exercitat o influență degeneratrice asupra lor, făcându-i fricoși, umiliți și șireți. Dar nu se poate să nu recunoaștem calitățile lor superioare, spiritul de întreprindere și virtuțile familiare. Nu se poate ca o parte însemnată din populația țării să rămână înstrăinată. De aceea cred că, după războiu, una din reformele cele mai urgente va fi darea drepturilor la evrei”.

Acest mare român, de cea mai pură noblețe spirituală, făcând definiția Monismului a scris aceste frumoase cuvinte ce înfățișează lapidar și luminos, sub dublu aspect științific și social, profesia sa de credință : „Filozofia monistă, pe lângă că este tolerantă, caută să explice în mod științific și obiectiv origina lumii și a omului fără să cerceteze confesiunea considerată ca ceva personal și individual. După cum căutarea paternității este interzisă, noi credem că cu timpul lumea va ajunge la varianta : căutarea confesiunii să fie interzisă”.

Acesta a fost omul care toată viața sa, bogată și rodnică, a închinat-o științei, luminii, adevărului, pentru binele țării sale pe care o dorea înălțată, liberă și tolerantă. Amintea cu drag că dela Haeckel, creatorul filozofiei moniste și fostul său profesor la Iena, a învățat să admire geniul, să iubească fru-

mosul și să nu se închine decât adevărului. Liber cugetătorul Nicolae Leon, pe nedrept acuzat de ateism, de dușman al religiei creștine, nu a făcut totuși în viață decât să imite divinitatea : a lucrat să trezească pe oameni cum îi trezește și Dumnezeu : prin lumină.

(„Lupta” 16 Oct. 1931).

A. A. Luca

Nicolae Leon și Academia.

Marele entomolog și parazitolog ieșan n'a făcut parte din Academia Română. Nu că nu l'ar fi prețuit îndeajuns savanta instituție. Rapoartele lui Gr. Ștefănescu, Victor Babeș și Gr. Antipa, despre lucrările doctorului N. Leon, au fost din cele mai elogioase. Nici premiile academice nu l'au ocolit. Iar Academia — prin adresa cu No. 1242 din 16 Iunie 1919 și semnată Brătescu-Voinești și Iacob Negruzzi — l'a *chemat* pe Leon printre Nemuritorii ei din secția științifică.

Deși „onorat și măgulit” — cum declară în volumul al 3-lea al savuroaselor sale amintiri—el „a refuzat această demnitate”. De ce? Pentru că activitatea desfășurată pe câmpul literar și științific, de către Conta, Eminescu, Creangă și Caragiale „n'a putut fi apreciată de către Academia noastră”.

În acest „gest de pietate față de memoria lor” — cum numește el însuși refuzul pomenit — intra, de sigur, și puțină exagerare. Căci Academia s'a cam desfosilizat încetul cu încetul; și continuă (ciudat, cu cât îmbătrânește!) să iasă din domeniul perimărilor cari au stârniț pe vremuri — mai ales între anii 1893—1894 — șarjele lui Tony Bacalbașa și ale lui Ion Gorun.

Dacă însă partea administrativă a dezbaterilor din Anale nu-i înregistrează numele printre membrii Academiei, în schimb în memoriile secției științifice i s'au tipărit nenumărate și prețioase studii.

În fruntea acestora e mînunată „Istorie naturală medicală a poporului român”, cetită în ședința dela 22 Noembrie 1902

a Academiei Române și care e o sinteză și complectare a lucrărilor sale anterioare în această direcție („Zoologia medicală a țaranului” și „Botanica medicală populară”, tipărite în Arhiva Societății științifice și literare din Iași 1897—1899, și observațiile asupra medicinei populare în Convorbiri, din 1901). Aci realizează, între altele, nomenclatura rustică a bolilor, și numelor științifice ale leacurilor le alături acea înșirare de denumiri pitorești ale florilor și burienilor : *sita zanelor*, *barba-sasului*, *edera celor frumușele*, *rugile de Rusalii*, *buruiana-de-făcut-coșii*, *cuscrișorul*... cari fac deliciul și al lexicografului și al căutătorului de poezie naivă.

(*Adevărul* 9 Oct. 1931).

Barbu Lăzăreanu

La mormântul de curând închis al d-rului N. Leon.

Ultimele frunze aurii căzute în apusul soarelui de toamnă, acoperă cu un val de tristeță profundă, mormântul de curând închis, în care odihnește în somnul veșniciei, ultimul meu profesor de Facultate, profesorul dr. Leon. Câtă durere și câtă amărăciune în sufletul lui așa de dornic, care vibra de viață; însă așa de conștient că clipele de viață li erau deja numărate !.

Am fost unul din elevii lui, onorat cu atențiunea și afecțiunea lui; iar eu i-am păstrat profesorului dr. Leon un adevărat cult.

Mă reîntorc cu gândul îndărăt, cu trei decenii în urmă, când ascultam cu atâta mulțumire cursurile lui, ținute așa de frumos și cu o punctualitate exemplară. Nu știu dacă în timpul cursului de un an de zile, a lipsit vre-odată de la ora hotărâtă.

Prelegerile sale elegant și frumos expuse, ca și întreaga lui ființă, ne atrăgea și ne deștepta un interes deosebit. Cu pătrunderea adâncă a adevăratului om de știință, și adăpat la școala culturii germane dela Iena, ne-a făcut să-l cunoaștem și să-l admirăm prin el, pe ilustrul său maestru, profesorul Haeckel.

Cu cât respect, cu câtă căldură de convingere și cu câtă admirație, ne vorbea el despre concepțiile savante ale profesorului său. Se entuziasma vorbind, și citeai în sufletul lui toată adâncă afecțiune ce o purta ilustrului său profesor.

Era în timpurile când profesorii erau respectați și iubiți de elevi, pentru că și ei își iubeau elevii; se intereseau de ei cu o grijă părintească și își făceau din profesiunea lor un adevărat apostolat. Profesorul cu elevii erau o familie, unde o comunitate sufletească lega pe profesor de elevi, și pe elevi de profesor; bucuriile și necazurile erau împărtășite în comun. Cu cât mă îndepărtez de acele timpuri, cu atât regretul pentru ele devine și mai dureros. Se duc atâția oameni de seamă, care cu greu mai pot fi înlocuiți, și rămânem niște pigmei în fața predecesorilor noștri.

Profesorul dr. Leon, omul masiv și dintr'o bucată, pentru care tranșă de conștiință n'au existat în viața sa, poate să rămâne o pildă vie pentru toți grăbiții acestei vieți. El a plutit în sferile cele mai senine, a fost idealistul incorigibil în cea mai înaltă accepțiune a cuvântului, și a primit loviturile crude ale soartei cu cea mai adâncă și admirabilă resemnare stoică.

În plină viață, a avut imensa durere să-și piardă devotata lui tovarășă de viață, un exemplar de frumusețe clasică, lăsându-i în grea și trudnică grijă creșterea a șase copii, din care cel mai mic abia văzuse lumina zilei. El a fost pentru ei și tată, și mamă duioasă. Imensul gol al căminului n'a mai putut fi umplut nici odată, și pustiul sfâșietor al sufletului lui a rămas același, până la ultima suflare a vieții.

Cu toate vicisitudinile vieții, el a știut să-i crească în mod exemplar și în profundă dragoste de părinte, adorat de copiii săi, dând societății atâția membri distinși, care o onorează mult, după cum a onorat și pe părintele lor.

Sub acest raport, el a putut închide ochii, mai mult decât fericit. Adevărul ca om de știință, și conștiinciositatea ca om de suflet, au fost criteriile lui de conduită.

Frumoasă icoană, a vieții unui om !.

M'am plecat cu adâncă smerenie, în fața mormântului de curând închis, care îmi evocă nostalgia unui trecut frumos: am lăsat o lacrimă de adânc regret pentru sufletul așa de îndrăgostit de frumusețile Naturei, și voi purta o pioasă amintire unui mare și distins profesor.

Lumea, 13 N-brc 1931.

Dr. Dîm. Iamandî

La moartea apreciatului nostru colaborator; prof. dr. N. Leon.

În aceste zile de toamnă galeșă și a închis aripelc, peste tot ce adunase ca sentimente, gânduri și amintiri, sufletul celui ce a fost marile ieșan, distinsul profesor universitar, om de știință și publicist, Dr. N. Leon. Îi însemnăm aci trecerea de pe pământ cu toată strângerea de inimă încercată pe urma pierderii unui concetățean de ispravă, a unui dascăl de universitate unanim iubit de învățăcci și a unui Moldovean din cei mai reprezentativi ai specificului de aristocrație intelectuală și morală al orașului nostru.

Cu cel ce a fost Dr. N. Leon dispăre o figură a Iașului, din cele mai bogate în pitoresc și culoare locală. Fostul nostru colaborator prețios, întrupa, condensate la maximum, toate virtuțile ieșanului de odinioară. De-o aleasă distincțiune sufletească, îmbina arta cu realitatea cea mai cotidiană. Celui mai neînsemnat gest al său, public sau privat, Dr. N. Leon îi imprina o ținută de bun maniere, morale și estetice. Această unitate de atitudine îl desemna ca pe un caracter din cele mai definite. Își concepusc din tinereță viața pe un plan de estetică personală și până în ultimile clipe nu și-a trădat pasiunea de frumos, de contemplativitate, meditație și vis aristocratic.

Le cultiva cu o ardoare de primă tinereță. Cu aceiași ardoare cu care admira, prețuia și iubea tot ce era viață în desfășurare prospătă, energică. Un mare apologet al vieții sub toate formele ei, un iubitor de tot ce-i soare, culoare, poezie, avânt tineresc, în natură și în oameni, — iată cea ce personifica în

deosebi d-rul Leon. Ceva din epicurismul antic — în înfălesul său original, nedeformat de ciracii din turma lui Epleur — intrupa marele ieşan dispărut.

Era însetat de tot ce-i fruct savuros lăsat să dea farmec și atracție pământului, dar punea în culegerea lor o înaltă înțelepciune de filozof, căruia nu-i erau necunoscute poruncile ponderațiunei, ale măsurii stoice. Avea drept deviză *carpe diem* a lui Horațiu, dar extindea, cu preferință, plăcerile clipei și la acele de ordin înalt, sufletesc.

În fața mormântului ce-l așteaptă prosapăt deschis venim să i aducem omagiul nostru cordial și respectos, alături de al șirului întreg de generații care la-u avut de profesor. Un profesor care în știința cultivată a lăsat urme trainice, înscriindu-și numele în dreptul unor capitole ce-i aparțin, pe dean-tregul.

Desigur, la doliul nostru, reșenii se vor asocia cu toții, căci am pierdut în dr. Leon un prieten al Iașului și al *omului* în genere. Cu dr. Leon dispăre dintre noi o inimă care bătea mai cald la durerile și nedreptățile din jur: dispăre una din cele mai vii și mai duiioase senzibilități moldovene.

Ne doare îndeosebi moartea d-rului Leon pe noi care știm, mai bine ca mulți, cu câtă frenezie, cu câtă disperată ardoare ținea să trăiască: sau mai exact spus, nu vroia să moară!

(*Lumea* 7 Oct. 1931).

Obs.

Evocări fugare din activitatea d-rului N. Leon.

Profesorul dr. Leon, a fost una din figurile cele mai populare din Iași. Ani de-a rândul, la ora regulată, doctorul Leon se scobora din cartierul Păcurari, — și în orele de dimineață se oprea la cofetăria din palatul Jochey-clubului, unde își lua cafeaua cu lapte. În permanență elegant, îndrăgostit de flori, purta zilnic câte o floare frumoasă la piept. La ameză lua masa la una din berăriile din centru.

Imi spunea :

— „Iau masa la berărie, pentru că îmi place să mănânc la ora hotărâtă, celace nu puteam obține altfel, copiii mei fiind prea împovorați cu ocupațiile lor ca să poată fi prea punctuali”.

Menu-ul era întotdeauna cumpătat și se compunea din mâncări ușoare. Rar o berc. A avut un bun prieten, pe regretatul dr. Pușcariu, care venea la masa lui, și ambii stăteau de vorbă. Nici odată discuția n'a avut ca obiect politica, ci numai chestiuni de știință, — ultimele cercetări.

„Domnule profesor, îi pusei odată întrebarea, în afară de laborator, ce faci toată ziua?”

„Citesc și scriu, îmi răspunse regretatul. Ori cât de târziu, tot e bine să-ți completezi cunoștințele, — și eu în cetit găsesc cea mai desăvârșită satisfacție”.

Lucrările de știință ale profesorului dr. Leon, au trecut de mult hotarele țării. Și zilnic era asediat de cereri de colaborare la reviste speciale străine. O deosebită stăruință o punea o mare revistă de specialitate din New-York, la care colabora regulat și cu plăcere.

Îmi vorbea odată de furnici; de viața lor, de activitatea ce desfășoară și de inteligența lor. Vorbea cu pasiune, și afirma că multe din lucrările tehnice de azi, ca tuneluri, diguri și altele, sunt chiar inferioare operei furnicilor.

Avea un cult al amintirilor din trecutul Iașului. Ele nu erau date la iveală la întâmplare, ci transcrise din notițe adunate zi cu zi, încă din tinerețe. Și numai așa a reușit, ca în volumele sale de amintiri și în coloanele ziarului *Lumea*, să zugrăvească societatea ieșană de acum câte-va decenii, cu oamenii ei de marcă, cu instituțiile sale de cultură, cu localurile de petrecere, și să fixeze pe veci moravurile unei epoci trecute.

Mi se pare că e ultimul, care a redat o icoană vie a Iașului de altă dată, din propriile sale observațiuni. Cei cari mai târziu vor încerca să descrie pe larg viața Iașului de odinioară, vor consulta desigur scrisul d-rului Leon.

Preocupat de studiile sale, doctorul Leon nu găsea nici timpul de a se gândi la moarte, care, totuși îl pândi, nemiloasă. Și mulțimea, care l'a însoțit acum din gară, și acea care defilează

În fața catafalcului din biserica Sf. Spiridon, — stă înmărmurită și par'că nu-i vine să creadă că de acum nu va mai vedea pe doctorul Leon, modest, elegant, trecând prin strada I.ăpușneanu, ce i-a rost cu deosebire dragă.

A dispărut un mare ieșan, și flori vor crește mereu împodobind tot alte piepturi.

(*Lumea* 8 Oct. 1931).

Dan

Iașul și moartea d-rului N. Leon.

Iași. — Morteaa profesorului dr. N. Leon, a adus Iașului un prilej de sinceră mâhnire. Acel care a fost d-rul N. Leon, era una din cele mai cunoscute și mai iubite figuri ale orașului. Nu exista ieșan autentic care să nu-l știe și să nu-l simpatizeze când îl vedea cu pălăria mare plușată și cu nedespărțita floare la butonieră. Elegant și vioiu până în ultimele zile, dr. Leon era poate cel mai veritabil exponent al intelectualității moldovene de aristocrată calitate.

Dr. Leon s'a născut la 15 Martie 1862 în jud. Botoșani. A urmat studiile la liceele din Iași și apoi a plecat în străinătate, obținând titlul de doctor în zoologie la Universitatea din Iena.

Reîntors în țară, a fost numit suplinitor în anul 1887 la catedra de botanică din Iași. Între anii 1890 și 1896 a fost profesor de științe naturale la liceul militar din Iași, iar în 1899 a ocupat ca titular catedra de parazitologie de la facultatea locală de medicină.

În 1896 a fost inspector general al școlilor particulare; în 1905, inspector general al învățământului secundar și superior iar în 1906, director și inspector general al învățământului profesional și normal. În anul 1899, Academia Română l-a însărcinat să adune și să sistematizeze material de specialitate pentru dicționarul Academiei.

În 1912 a fost decan al facultății de medicină, iar în anii 1918 și 1922, rector al Universității. Pentru meritele sale științifice, dr. Leon a primit numeroase distincțiuni. A fost ales membru

al societății zoologice din Franța și membru al societății entomologice din aceeași țară. A fost decorat cu Bene Merenti cl. I, cu Răsplata Muncii cl. I, și cu Coroana României.

Dr. Leon a scris câteva lucrări de specialitate, care au fost publicate prin diferite reviste, culegând aprecieri unanime. Deasemenea a tipărit volume de „Amintiri”, trecând în revistă pe intelectualii moldoveni din ultima generație. Iar în ultimul timp a publicat numeroase articole în presa locală, discutând cu talent probleme de actualitate.

Dr. Leon a avut de curând presentimentul sfârșitului, întrucât boala de care suferea — artero-scleroză — se agrava din zi în zi. Recent a scris un articol, în care cu durere anunța : „Presimt că acesta este ultimul meu articol”.

D-rul Leon s'a căsătorit în anul 1882 cu Madeleine Castano. Fiicele sale sunt căsătorite cu sociologul german Sombart și cu profesorul ieșan I. Borcea.

În anul 1900, dr. Leon a rămas văduv. Și pierderea soției a însemnat o lovitură atât de puternică, încât devenise aproape un solitar. Dr. Leon avea atunci o singură consolare. Soția sa era o mare iubitoare de flori. Și după moartea ei, dr. Leon n'a fost niciodată văzut fără o floare la butonieră. Era amintirea permanentă pentru o soție devotată.

Corpul defunctului a fost adus la Iași și depus în biserica Sft. Spiridon. În fața catafalcului era timp de două zile un adevărat pelerinaj. Sute de ieșeni — intelectuali și oameni simpli — au venit să vadă pentru ultima oară pe cel care-l vedeau regulat, în fiecare zi, trecând străzile Iașului, încet și contemplativ, ca un poet al trecutului generos. Studenții medicinei și chiar cei dela alte facultăți, împreună cu profesorii lor, au adus omagiu de dragoste aceluia care a fost un model de profesor, blând și înțeleghător.

Prin moartea d-rului Leon, Iașul pierde pe unul din cei mai distinși intelectuali.

„Adevărul”.

Caton.

Cuvântul studențimii mediciniste la moartea prof. dr. N. Leon.

La înmormântarea neuitatului prof. dr. N. Leon, din partea studențimii a vorbit d. *Drd. C. Coman*, președintele studenților români în medicină din Iași, care a rostit această duiosă cuvântare :

Intristată adunare,

Fatalitatea implacabilă a învins și de data aceasta, smulgând din buchetul părinților noștri suflețești personalitatea distinctă întruchipată în Profesorul Leon.

Societatea studenților români în medicină are astăzi tristul prilej să aducă, pentru ultima oară, gratitudinea sa neprețuită și să se închine îndurerată în fața trupului neînsuflețit al bunului stătuitor. Cu zâmbetul lui caracteristic, totdeauna același, cu bonomia ce se desprindea din fiecare cuvânt adresat nouă, mediciniștilor, reușea an cu an să-și apropie noui și numeroși prieteni, căci profesorul Leon, simbol al veșnicei tinereți, a fost pilda nedesmințită a adevăratului părinte.

Trepidanta emoțiune din clipa de față mă pune în imposibilitate să situez în adevărata sa lumină, tot fluidul acela de caldă simpatie, acel întreg complex imponderabil ce iradia din gesturile sale, din vorbele sale, din blânda sa făptură...

Studențimea ieșană de după război, frământată și ea în calvarul național, nu va uita niciodată pe sprijinitorul din vremuri grele, pe prietenul de totdeauna, Rectorul Dr. Leon.

Studențimea de atunci și familia mediciniștilor de astăzi mărturisește distinsei familii îndoliate, regretul său sincer și-i prezintă un tineresc cuvânt de îmbărbătare.

Iar tu, iubitul nostru profesor, plecat dintre noi, află că studențimea medicinistă dela Iași va ști să se împărtășească din sfaturile tale, va ști să perpetueze din generație în generație imaginea savantului perfect, a omului corect și-a dascălului desăvârșit care ai fost.

Dumnezeu să-l ierte !

N. Leon.

La Iași s'a stins d-rul Leon — doctor de științi naturale, nu de medicină — una din figurile cele mai simpatice ale Universității moldovene.

Sprinten până la bătrânețe, cu un aier de cavaleriească sfi-dare a vrăstei, privind viața vesel cu clarii lui ochi albaștri și plimbând pe străzile Capitalei ațipite pălăria lui de vechiu pictor flamand, cravata lui învoaltă de poet romantic dela 1830, Leon erau un bun și blând prieten, pentru tineretul, pe care cu vorbă bună îl îndemna, ca și pentru cei de vrăsta sa. Unul astfel de om, chiar în atmosfera de ură obișnuită în anumite cercuri in-telectuale ieșene, nimeni nu i-ar fi putut ieși în cale cu o vorbă rea.

Naturalistul din școala lui Haeckel, în a cărui doctrină a crezut până la sfârșit, era un cercetător atent al făptuirilor lui Dumnezeu, până la găngăniile cele mai mărunte și scârboase, care căpătau un interes deosebit pentru dânsul.

Din această trudă neîntreruptă, din acest zâmbet de veș-nică tinereță se forma valoarea și farmecul acestui om, ase-menea cu care nu dă tineretul crescut și în primejdii și în răsfaț.

Neamul Românesc, 7 Oct. 1931.

TABLA DE MATERIE

	Pag.
Prefața de Prof. Gh. Leon	3
În loc de prefață de Prof. N. Leon	9
Amintiri despre oameni celebri români cari au fost pe aceste meleaguri.	11
Se moștenesc bolile, viciile, se moștenesc și coarnele dela înaintașii înșelați în dragoste	14
Evocarea unui fermecător: Coco Demetrescu — și o chestiune de actualitate: bacalaureatul și specificul nostru etnic	17
Discuții între tineri contemporani	21
Flori și parfumuri pentru bărbați și femei, oameni și animale	24
O scenă de deochi în trenul Iași—București	27
Gheorghe Mârzescu despre procesul scandalos al lui Măiorescu și despre infidelitățile din căminul Co- bălcescu	31
Pe malul mării. Evocațiuni și cunoștinți actuale	34
Cum poate cădea un ministru al Instrucției pe Ches- tiunea reformei învățământului	37
Din psihologia femeilor isterice și a fetelor bătrâne. Între estetică, instinct sexual și frumuseță, la bărbați și la femei	43
Contribuții la arta de a fi fericiți	47
Despre câteva farmece de dragoste, excentrități, su- perstiții, etc., etc.	51
Din „colțul din Sărărie” și Iașul de altă dată	56

	<u>Pag.</u>
Dacă vroiți, puteți să trăiți 100 ani. O rețetă simplă la uzul tuturor.	60
Aventurile unei Enciclopedii române și ale unor en- ciclopediști	64
Martirii cancerului dintre noi și alți martiri de altădată	69
Din intimitatea lui Aurel Băeșu	73
„Rabinul din Sărărie” și căsătoriile, pe vremuri . . .	77
Din intimitatea mea cu fostul librar Baraș.	81
Din misterele vieței fiziologice	85
Amintiri din preajma Paștelui.	89
„Aventura” trăită de Paște	94
Amintiri și moravuri din partea locului	99
Correspondența între oameni civilizați și connaționali noștri	103
Matei Cantacuzino intim	108
Bucuria de-a avea copii.	112
Amintirile unui ieșan despre Nansen	117
Balurile și bărbații geloși, de altădată și totdeauna . .	121
Din umbrele trecutului	126
Educația sexuală înainte de căsătorie	131
Epigrame evocatoare de trecut și tinerețe	135
Reflecții cu ocazia concursului de frumuseță pentru copii.	139
Frivolități și rafinamente din Iașul de altădată . . .	144
Indiscreția medicului agravează suferința bolnavului .	148
Câte ceva asupra modei și croitorilor din Iași	153
Cazuri de medici cu și fără inimă	158
Despre ce trebuie să fie un sanatoriu și câteva detalii medicale	162
Amănunte pitorești din viața politică, din cafeneaua intelectualității de pe vremuri	167
Despre câțiva anecdotiști ieșeni	172
Explicația dispozițiilor noastre cotidiene	176
Figuri de profesori ieșeni: — Ora de germană a pro- fesorului Mihail Eminescu	181
Cluburi din Iași și marii causeuri ieșeni	186

	<u>Pag</u>
Amintiri intime și câteva reflecții actuale	190
După o recentă ședință de spiritism	195
În societatea unor morfinomane din Iași	201
Lecții de iubire pasionată	205
Tipuri interesante și farse de spirit, locale	209
Rețete pentru înviorarea optimismului și a tinereții .	214
Despre un cămătar de pe vremuri și un ieșan mai șmecher decât el	219
Confesiunea d-lui dr. Leon, grăbit, de data asta, la considerații triste cu prea mult înainte de vreme .	224
O farsă în legătură cu spionajul, și alte reflecții . . .	228
Abecedar, de unde înveți să mori, în liniște	234
O vizită la Florica	238
Din meditațiile unui solitar	241
Un bilanț al artei și cugetărei ieșene, din ultimul timp.	245
Amintiri despre Regele Carol, Ion Brătianu și un dascăl modest mult iubitor de copii.	250
Câteva din plăcerile noi ale vieții moderne	254
Ce spune despre Iași, unul care revine între noi din America, după 50 ani	259
O clipă în fața oglinzii aducerilor aminte	264
Câteva amintiri despre bărbați celebri și femei. . . .	268
Sfaturi comercianților, pe vremuri ca cele de astăzi. .	272
Câteva rețete miraculoase, luate de știință din super- stițiile populare	276
Cum l-am cunoscut pe Oscar Wilde la Paris	280
Discuții complicate în jurul unei chestiuni de bani. .	284
Rețete pentru prelungirea vieții	288
Cum poți să-ți înlături urâtul, când ești mai în vârstă.	292
Trucuri de-ale hoșilor și mai ceva de ale poliției din alte părți, nu dela noi	296
Ce am văzut într'un vis provocat cu un narcotic . . .	301
Pe plață, la Techirghiol, s'au întâlnit odată trei femei și au vorbit de toate și de frumusețea lor!	309
La cofetăria „Georges” — azi și altădată	314

	Pag.
Din taina sufletelor. Vlasie cel crud. Cerșetorul și mila.	
Cuvinte despre dragoste	318
D-rul N. Leon, de I. Dafin	322
Profesorul Dr. Leon de Prof. Ștefănescu-Galați	325
Profesorul N. Leon de Prof. M. Butoianu	328
Profesorul Nicolae Leon de Dr. M. Plătăreanu	331
N. Leon de A. A. Luca	333
Nicolae Leon și Academia de Barbu Lăzărescu	337
La mormântul de curând închis al d-rului N. Leon de Dr. D. Iamandi	338
La moartea apreciatului nostru colaborator profesor dr. N. Leon (Lumea 7 Oct. 1931)	340
Evocări fugare din activitatea d-rului N. Leon, de Dan Iașul și moartea d-rului N. Leon de Caton	341
Cuvântul studențimii mediciniste la moartea profeso- rului dr. N. Leon C. Coman	346
N. Leon (Neamul Românesc din 7 Oct. 1931)	346
